CLASICII
ROMÎNI

GRIGORE URECHE

LETOPISEȚUL ȚĂRII MOLDOVEI

Ediție îngrijită, studiu introductiv
indice și glosar de
P. P. PANAITESCU

EDITURA DE STAT PENTRU LITERATURĂ ȘI ARTĂ

INTRODUCERE

I

AUTORUL CRONICII, TENDINȚELE ȘI IDEILE OPEREI ÎN CADRUL ORÎNDUIRII FEUDALE

Grigore Ureche, familia, averea și cariera lui. Secolul al XVII-lea este în istoria țărilor romîne o epocă de decădere economică și politică. O mare parte din familiile boierești, puternice și bogate în secolele precedente, sărăcesc, își zălogesc moșiile sau le vînd. Cu atît mai mult criza economică atinge pe micii stăpîni de moșii în devălmășie, răzeșii și moșnenii, care sînt siliți să-și vîndă pe capete peticile de pămînt și chiar să se vîndă pe ei înșiși, făcîndu-se șerbi. Starea vecinilor se îngreunează mult. De la sfîrșitul veacului al XVI-lea ei sînt legați de glie și obligațiile lor feudale au crescut; în această epocă apar începuturile clăcii agricole. Cauzele acestei crize trebuiesc căutate în primul rînd în exploatarea economică exercitată de Imperiul Otoman care acapara principalele resurse ale țării, și printr-un regim de comerț înrobitor cu prețuri stabilite la Poartă sărăcea pe producători. Pe lîngă aceasta sînt și alte cauze ale crizei economice: slaba rentabilitate a muncii aservite de pe moșiile feudale, precum și o scădere a valorii monedei de argint generală în toată lumea, simțită mai ales în țările din răsăritul Europei, care nu aveau, ca în apus, orașe mari cu o burghezie în stare să conducă producția de meserii și comerțul peste mări.

În mijlocul sărăcirii generale se ridică în Țara Romînească și Moldova o nouă categorie de boieri care se folosește de ruina poporului spre a se îmbogăți și a se întări politicește. După dispariția sau secarea vechiului tezaur al domnilor Moldovei, boierii care au bani, în special cei veniți din porturile comerciale ale Turciei (Constantinopol și Salonic), închiriază veniturile statului și ajută pe domn cu bani, ca să poată face față cheltuielilor. Astfel boierii care obțin exploatarea unora dintre dări, și cei care împrumută bani domnului, se îmbogățesc și-și plasează veniturile în cum-

părături de moșii. Se formează acum, în ultimele decenii ale secolului al XVI-lea, noi imense latifundii cu zeci de moșii în toate județele și ținuturile țării. Această categorie de boieri înlocuiește vechile familii atotputernice din veacurile precedente, care decad și sărăcesc. Noile familii care se ridică acum sînt alcătuite în parte din greci veniți și așezați în țară (d. ex. Cantacuzinii) dar și din vechi familii băștinașe de rangul al doilea și al treilea, în genere familii cu mici moșii în secolele precedente, care nu luaseră parte la sfatul domnesc și la cîrmuirea țării, precum și din oameni de încredere ai vechilor boieri, din clientela lor, care acum întrec pe vechii lor patroni. Știind să gospodărească bine moșiile lor, folosindu-se de vremurile de foamete spre a exploata pe cei lipsiți, încuscrindu-se cu familiile grecești care aveau bani și luînd parte cu îndrăzneală de aventurieri la luptele civile, ei capătă favoarea unor domni, se ridică la înalte ranguri și la colosale averi. În curînd, vechea dinastie este înlocuită de acești noi boieri care cîrmuiesc țara ca înalți dregători și ocupă chiar și scaunul domnesc: Cantacuzini, Duca, Dabija, Ruset, Ștefan Petriceicu, Gheorghe Ștefan etc. Avem a face cu o nouă fază a orînduirii feudale în istoria noastră, care se cristalizează la sfîrșitul veacului al XVII-lea.

Grigore Ureche face parte din pătura „boierilor noi", în sensul că ridicarea, îmbogățirea și gloria familiei se datorește lui Nistor Ureche, tatăl său, care își desfășoară cariera între 1585-1617, deci în epoca pe care am fixat-o pentru ridicarea noii boierimi de latifundiari. Familia exista ca o familie de boieri de rangul al doilea, fără demnități, încă din vremea lui Ștefan cel Mare. Danciul Ureche, bunicul lui Nistor, avea de cumpărătură o treime din satul Hotinești cu confirmare de la Ștefan cel Mare și de la Petru Rareș și o bucată de pămînt „în pustie" pe Ialpug (Brătulești), dăruită de Ștefan cel Mare.[1] Era deci un boiernaș din cei pe care s-a bizuit politica militară a marelui domn și cărora le dăruia pămînt pentru meritele lor de la oaste. El nu poartă nici un titlu, nu a fost deci dintre boierii de sfat, nici măcar dintre cei mici.[2]

Despre fiul său, Maxim, nu știm aproape nimic, dar nepotul său, Nistor Ureche, a avut o carieră strălucită, folosindu-se de împrejurările speciale și tulburi de la sfîrșitul veacului al XVI-lea. Își începe activitatea politică în domnia lui Petru Șchiopul, care-l trimite în solie la Poartă[3], și pentru meritele sale îi confirmă mai multe moșii. De asemenea el cumpără de la

[1] Document confirmat lui Nistor Ureche de Ieremia Movilă la 8 aprilie 1600 — Acad. R.P.R. — *Documente privitoare la istoria Romîniei, Moldova* — secolul al XVI-lea—IV, pp. 286-288.

[2] M. Costăchescu spune în *Despre neamul de boieri Ureche*, Iași, 1928 (extras din *Cercetări istorice*, IV-1), pp. 10-11, că nu se poate lega familia lui Nistor Ureche de toți boierii cu numele Ureche (poreclă) din vremea lui Ștefan cel Mare. Costăchescu nu cunoaște însă documentul citat mai sus despre înaintașii lui Nistor.

[3] St. Orășanu, *Cronicarii moldoveni în secolul XVII*, Buc., 1899, pp. 40-41.

domn mai multe sate, vînzîndu-i în schimb cai de rasă și contribuind la nevoile domniei, care trebuia să cumpere pe demnitarii otomani cu daruri de cai de rasă din Moldova. Nistor Ureche dă într-un rînd domnului 12 cai în valoare de 24.000 de aspri, apoi alți 8 cai pentru 16.000 de aspri, obținînd în schimb două sate domnești.[1] La 1589 era vornic de gloată[2] și cumpără cu 1.200 galbeni de aur satul Golești (Cîrligătura), unde își stabilește locuința.[3] Sub Aron vodă, la 1592, ajunge mare logofăt al Moldovei, dar, neîmpăcîndu-se cu politica de exploatare și de autoritate a acestui domn, fuge în Polonia.[4] În domnia lui Ieremia Movilă este numit mare vornic de Țara de Jos și are un rol politic și diplomatic de primul rang: merge cu oștile moldovenești și polone în Țara Romînească pentru înscăunarea în acea țară a lui Simion Movilă, în locul lui Mihai Viteazul.[5] În Polonia este trimis de către domn în mai multe rînduri la *dietă*, capătă „indigenatul" polon, adică cetățenia și dreptul de a se număra între nobilii poloni și a achiziționa moșii în acea țară, ceea ce de altfel și face, arendînd chiar starostia Rohatinului, un mare oraș întărit.[6] De asemenea este membru al Frăției Ortodoxe rusești de la Liov, o organizație deopotrivă laică și religioasă care era reprezentanta rușilor din Liov sub stăpînirea polonă.[7] În țară luase parte activă la războaiele vremii, apărînd scaunul lui Ieremia vodă. Pentru meritele sale la respingerea năvălirii lui Ștefan Răzvan în 1595, este răsplătit de domn cu noi danii de moșii.[8] După moartea lui Ieremia vodă, rolul lui Nistor Ureche este și mai important: în timpul domnului minor Constantin Movilă, el poartă corespondența cu solii străini (ca dovadă avem o scrisoare a lui în limba latină, cam defectuoasă, la 16 iulie 1611, adresată solului „regelui Ungariei")[9] și se intitulează chiar „guvernatorul Moldovei" (gubernator Moldaviae).[10] Exilat în Polonia după lupta de la Cornul lui Sas, sultanul cere extrădarea lui regelui polon, dar fără succes.[11] Întorcîndu-se în țară cu Alexandru Movilă și doamna Elisabeta, el prezidează divanul și este un fel de regent (1615—1616). „*Toate divanurile era pre Nistor Ureche*", scrie Miron Costin.[12] După căderea lui Alexandru vodă și a partidei de boieri care-l susținea, Nistor Ureche se

---

[1] Documentul citat din 1600, Acad. R.P.R., *Doc. Moldova*, secolul al XVI-lea, IV, pp. 286—288.
[2] M. Costăchescu, *Goeștii*, în *Ioan Neculce*, III, pp. 36—37.
[3] *ibidem*.
[4] Gr. Ureche, *Letopisețul Moldovei*, ed. Comisiei Istorice, Buc. 1916, p. 268.
[5] P. P. Panaitescu, *Călători poloni*, Acad. Rom.: *Studii și cercetări*, p. 10.
[6] E. Barwinski, *Știri nouă despre familia Ureche* în *Prinos Sturza*, pp. 201—214.
[7] A. Petrușevici, *Svodnaia letopis galițco russcaia*, I, Liov, 1874, p. 46.
[8] T. Codrescu, *Uricariul*, XIV, pp. 160—161.
[9] Hurmuzachi, *Documente*, IV—1, p. 441.
[10] *ibidem*, pp. 466—467.
[11] Hurmuzachi, *Documente, Supliment*, II—2, pp. 380—381.
[12] Miron Costin, *Letopisețul Moldovei*, ed. 1944, p. 34.

retrage iar în Polonia; dar în curînd, sub Radu Mihnea, în 1617, îl aflăm din nou în Moldova. La această dată averea sa era enormă: avea 52 de sate întregi, 45 de părţi de sate, 17 mori, 6 heleşteie, 45 de fălci de vie, prisăci etc., în toate ţinuturile Moldovei.[1] Pe lîngă aceasta, din moştenirea lui mai făceau parte: năfrămi de mătase, cercei de aur cu mărgăritare, mărgăritare, aur, pietre preţioase, inele de aur, brîie de mătase, brăţări şi cupe de aur şi argint, blăni de jder.[2] Curînd după aceasta, poate chiar în 1617, Nistor Ureche îşi dă sfîrşitul. Dintr-un document de la începutul anului 1618 se înţelege că la această dată era mort.[3] Se ştie că el este fundatorul mănăstirii Secul din Moldova, înzestrată cu multe podoabe de artă şi autorul unei lucrări în romîneşte despre aducerea moaştelor (piciorului) lui Ioan Botezătorul la această mănăstire.[4]

Grigore Ureche moşteneşte de la tatăl său o mare avere, conştiinţa superiorităţii de clasă a boierimii, legăturile cu Polonia — era doar cu drept de moştenire indigen, nobil polon.

Tot de la tatăl său, un om instruit pentru acea epocă, care scria, cît de cît, latineşte, şi era autorul unei scrieri hagiografice în romîneşte, cronicarul primeşte imbolduri spre cultură. Viaţa lui Grigore a fost mai puţin agitată decît a tatălui său. Studiile la şcoala iezuită din Liov unde a învăţat „artele liberale“, adică latina cu gramatica, retorica şi poetica, în legătură cu autorii clasici[5], l-au făcut om învăţat pentru vremea aceea, mai învăţat decît ceilalţi boieri, cunoscînd limba latină şi polonă, probabil şi greaca. La 1628, sub Miron Barnovschi, e numit logofăt al treilea, dregătorie care se dădea oamenilor cu carte.[6] În timpul domniei lui Alexandru Iliaş, la 1633, era spătar, dar fusese pus pe lista boierilor ce urmau să fie ucişi din porunca domnului. Alături de ceilalţi boieri şi de Vasile Lupu, viitorul domn, el pune la cale răscoala care alungă din ţară pe Alexandru Iliaş.[7] Aceste evenimente par să fi avut o adîncă influenţă asupra lui; în cronică vorbeşte mereu de puterea nedreaptă a domnilor, care pot ucide pe boieri fără judecată şi de reaua organizare a Moldovei, care a ajuns sub domni răi şi vărsători de sînge. În schimb după urcarea în scaun a lui Vasile Lupu, Ureche capătă răsplata participării sale la complotul din 1633, e numit mare spătar (1634—1642), apoi

---

[1] G. Ghibănescu, *Surete şi izvoade*, II, pp. 168—171.
[2] N. Iorga, *Un mănunchi de vechi documente romîneşti*, în *Convorbiri Literare*, 1900, pp. 620—622.
[3] E. Barwinski, *op. cit.* în *Prinos Sturza*, p. 210.
[4] V. A. Ureche în: *Miron Costin, Opere complete*, I, p. 5.
[5] Miron Costin, *Poema polonă*, ed. Acad. Rom. *Memor. sec. ist.* 1928, t. X, p. 90.
[6] Acad. R.P.R., doc. CXXXVIII/1.
[7] Miron Costin, *Letopiseţul*, ed. cit., p. 80.

mare vornic al Țării de Jos (1642—1647).[1] Moare la 1647, căci la 3 mai în acest an se face împărțeala averii lui, deci decedase de curînd.[2]

Cronica lui Ureche, unica scriere a lui cunoscută, este neterminată, așa că sîntem în drept să bănuim că a scris-o la sfîrșitul vieții și n-a terminat-o (de altfel în manuscrisele cronicii este intitulat vornic mare, ultima lui dregătorie).

În orice caz trebuie remarcată observația lui Ureche despre lipsa unei pravile scrise în Moldova: „... *unde nu-s pravile, din voia domnilor multe strîmbătăți se faac*".[3] Pravila lui Vasile Lupu apăruse în 1646, deci aceste cuvinte sînt scrise înainte de această dată.[4] În genere trebuie să considerăm că Ureche face aluzie în cronica sa, în special, la nedreptățile și abuzurile domnilor dinainte de Vasile Lupu, din vremea tulbure de schimbări și revolte boierești dintre 1632—1634, și nu, cum s-a crezut îndeobște, că aceste observații sînt îndreptate împotriva regimului lui Vasile Lupu. Ureche nu ar fi putut să-l acuze pe Vasile Lupu în vremea căruia s-a dat legea scrisă pe care o cerea el și de la care cronicarul a primit numai favoruri și ranguri.

Cronica lui Ureche și monarhia feudală. Deși ne explicăm atitudinea cronicarului împotriva unora dintre domnii pe care îi socotea nedrepți, ca pornind de la unele evenimente cu ecou personal: încercarea lui Alexandru Iliaș de a omorî pe boieri, între care și pe el, și răscoala acestora împotriva domnului, concepția politică a autorului cronicii are rădăcini mai adînci și cuprinde un fel general de a gîndi asupra problemelor sociale și politice. Ureche aduce în cronică concepția politică și socială a clasei boierești din vremea lui. Numai în domeniul luptei împotriva dominației otomane el se deosebește, cum vom vedea mai jos, de o mare parte a boierilor moldoveni.

Concepția sa despre stat și societate este pur feudală, așa cum o găsește în istorie și în tradiție. Despre țăranii dependenți nu vorbește, îi ignorează cu suferințele și luptele lor; țăranii liberi, cei din oaste și de pe moșiile proprii și mica nobilime de curteni, nemeși, sînt cuprinși sub numele „*țara*", deosebit de *boieri*, care sînt deasupra „*țării*". Statul feudal este pentru Ureche o monarhie electivă. Domnul este ales de boieri și de „*țară*", de aceea subliniază, mai pe larg decît în izvoarele cronicii sale, că de la început

---

[1] G. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, II—1, p. 87, *Surete și izvoade*, III, p. 119.

[2] A. V. Gîdei, *Studiu asupra cronicarilor moldoveni*, Buc., 1900, p. XII. Informația din scrisoarea lui Bandini din 2 noiembrie 1647, în care spune că Ureche, marele vornic, a dat o mărturie pentru casa și biserica catolică din Iași, (A. Veress, *Scrisorile misionarului Bandini* — Acad. R.P.R., *Memor. secț. ist.*, VI — 1926, p. 62) nu e o dovadă că la acea dată el era în viață; Bandini spune că a trimis această mărturie din vreme la Cracovia, fiind vorba deci de un fapt petrecut mai demult.

[3] Ureche, *ed. de față*, p. 133.

[4] Gr. Scorpan, *Reflectarea poziției de clasă a boierimii în stilul cronicii lui Ureche*, în: *Comunicările* Acad. R.P.R., fil. Iași, I, 1950, fasc. 2, p. 396, nota.

Dragoș vodă a fost ales,[1] descrie cu amănunte alegerea lui Ștefan cel Mare, care a fost pus domn *„cu voia lor tuturor"*.[2] Domnul cel vechi al Moldovei ca *„un strejar"* care *„... în toate părțile priveghiia, ca să nu să știrbească țara ce-i rămăsese de la tată-său"*.[3] Față de domn, boierii, vasalii lui, sînt datori cu credință, credința este principala virtute feudală, precum *viclenia*, felonia apuseană, ruperea jurămîntului feudal, este cea mai cumplită pată pe cinstea unui boier. De aceea el, ca reprezentant al boierimii, nu primește datele izvorului său intern, care spune că boierii, în frunte cu Arbore portarul, au „viclenit" pe Ștefan cel Tînăr. Pe cînd cronica lui Macarie, pe care Ureche a cunoscut-o prin mijlocirea *Letopisețului moldovenesc*, spune că diavolul *„... sădi în inima sus pomeniților sfetnici mari nesațiul, izvorul zavistiei și vrăjmășiei cruntă"*.[4] Dimpotrivă Ureche transformă textul și spune că vinovat a fost domnul: *„... zic* (adică Macarie) *să-l fie aflat în viclenie* (pe Arbore), *iară lucru adevărat nu să știe"*, și că în urma calomniilor *„... nici judecatu, nici dovedit au perit"*[5]. În schimb, boierii care au trădat („viclenit") pe Petru Rareș și au chemat pe turci, erau cunoscuți de toți, încă în vremea cînd scria Ureche, deci nu puteau fi acoperiți. De aceea ei sînt *„lei sălbateci și lupi încruntați"*, ei au omorît un domn nevinovat, pe Ștefan Lăcustă, și ca *„vicleni"* au fost pedepsiți.[6]

Ruperea contractului feudal pornește de la domni, ei au început să omoare pe boieri, fără judecată, fără vină, din lăcomie de avere și de putere. Asemenea domni, ca Ștefan Rareș, sînt vinovați. Uciderea lor de către boieri este o urmare a dreptății divine.[7]

În realitate, în istoria Moldovei se petrece un fenomen politic de importanța căruia, ca boier mare, Ureche nu-și poate da seama: încercarea domnilor de a forma un stat monarhic centralizat sub autoritatea lor. Această tendință a domnilor, îndreptată împotriva marilor feudali, a marii boierimi, nu începe, așa cum o vede Ureche, cu epigonii din secolul al XVI-lea, cu fiii lui Petru Rareș, ci începuse cu Ștefan cel Mare însuși. Firește că mijlocul de care dispune domnul pentru a îngenunchea marea boierime este o represiune sîngeroasă, dar această luptă nu pornește, cum crede Ureche, din motive de lăcomie personală a domnilor și din cruzime, ci dimpotrivă lupta domnului pentru stabilirea unei autorități centrale a reprezentat, în toată lumea feudală, un element de progres, anihilarea fărîmițării feudale, formarea statelor unitare.

---

[1] Ureche, *ed. de față*, p. 65.
[2] *ibidem*, p. 83.
[3] *ibidem*, p. 133.
[4] *Letopisețul lui Macarie*, în: I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, p. 134 (190).
[5] Ureche, *ed. de față*, p. 135.
[6] *ibidem*, p. 149.
[7] *ibidem*, p. 158.

În lupta domnului pentru autoritate cu marea boierime, Ureche ia partea boierimii; el condamnă întregul sistem de stat bazat pe autoritatea domnească: *„Pre Moldova iaste acest obicéiu de per* (boierii) *făr de număr, făr de judecată, făr leac de vină, însăș* (domnul) *pîrăște, însăși umple légea"*.[1] Încă de la început țara a fost prost organizată: *„... nici legile, nici tocmeala țării pre obicée bune și legate, ci toată direptatea au lăsat pre acel mai mare... de unde au luat și voie așa mare și vîrf. Deci cumu-i voia domnului, de caută* (trebuie) *să le placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba țării, care obicéi pănă astăzi trăiaște"*.[2]

Ca exemplu de țară în care monarhul nu are autoritate absolută, în care domnește nobilimea, Ureche prezintă Polonia. Acolo *„nemeșii"* (nobilii) *„nu așa de crai ascultă, cum de lége"*.[3] Craiul nu poate *„lega"* pe șleahtici. Craii sînt aleși, ei nu au putere decît a numi pe dregători și aceștia rămîn pe viață. Nobilii *„... pogorîndu putérea și luundu din mîna crailor... ci pentru frîu să țin fălcile lor* (ale monarhilor), *că ari face multe răotăți"*.[4] Datorită acestei dominații a nobilimii, Polonia, spune Ureche, a rămas un stat puternic și neînvins. Este evident că aci Ureche se arată neînțelegător al evoluției istorice; tocmai din cauza anarhiei nobiliare Polonia feudală a decăzut și a pierit, pe cînd statele care au izbutit să-și formeze unitatea internă au trecut apoi la o orînduire superioară.

În realitate, Moldova se afla pe aceeași linie de decădere ca și Polonia. Din cauza crizei economice și sociale de care am vorbit, în secolul al XVII-lea, autoritatea domnească decade, boierimea cea nouă, din care făcea parte și Ureche, tinde să ia în mînă toată puterea, spre marea pagubă a țării. Deci Ureche, arătîndu-se adept al unui stat boieresc în Moldova, era pe linia evoluției de atunci a țării, dar nu-și dădea seamă că era vorba de o linie decadentă. El rămîne exponentul clasei boierești din vremea lui și vede istoria din punctul ei de vedere. Această boierime, cum am arătat, nu mai este vechea boierime de militari, este o boierime de agricultori, exploatatori ai produselor agricole pe care le vînd pe bani; de aceea statul ideal văzut de Ureche, cu o boierime credincioasă domnului străjer al țării într-o armonie de credință între vasal și suzeran, nu-și mai are locul. De altfel Ureche, fără să vrea, recunoaște deosebirea și venirea unor vremuri noi. El pledează pentru un stat cîrmuit după *pravilă*,[5] deci după legea scrisă, ceea ce firește nu ne duce la epoca fărîmițării feudale, ci la statul centralizat. Desigur că aci Ureche pledează pentru un element de progres

---

[1] Ureche, *ed. de față*, p. 178.
[2] *ibidem*, p. 61.
[3] *ibidem*, p. 112.
[4] *ibidem*, p. 114.
[5] *ibidem*, p. 133.

social, dar legea, așa cum o vede Ureche, este legea care apără pe nobil să nu fie asuprit de domn, dar nu și pe iobag să nu fie asuprit de nobil. Idealul de domn modern al lui Ureche este Petru Șchiopul, domnul care „... *boiarilor era părinte, pre carei la cinste mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșiia*".[1] El a fost ca o „*matcă fără ac*",[2] termen care apare de două ori în cronica lui Ureche pentru a caracteriza pe domnul ideal. Acest termen aplicat monarhului este formula caracteristică folosită în Polonia, de unde a împrumutat-o și Ureche, pentru a caracteriza monarhia dominată de nobilime.[3] De aceea el suprimă din povestirea izvorului său (Bielski) toate aluziile neplăcute care ar putea întuneca această figură a domnului pe placul boierilor. Cînd Bielski afirmă că Ivan Potcoavă a fost chemat în țară de boierii nemulțumiți,[4] Ureche spune că scrisorile boierilor și curtenilor făcute pentru Potcoavă erau falsificate, „... *au doară să fie fostu și cu voia unora, cum zic unii*",[5] pe cînd Bielski, pe care îl folosește în acest pasaj, spune lămurit că Potcoavă a fost chemat de moldoveni, care nu mai puteau suferi pe Petru Șchiopul și pe turcii pe care-i ținea pe lîngă el. Ureche în această privință nu are scrupule față de izvoarele sale, pe care le tratează cu multă libertate, schimbînd și suprimînd ceea ce nu-i convine.

Poate chiar unele legături de familie, de al căror rost nu știm mai de aproape, îl fac să modifice izvoarele, chiar cînd ele reprezintă adevărul istoric. Astfel este suprimată toată povestirea lui Bielski despre trădarea lui Ieremia pîrcălabul care a trecut la turci în toiul luptei eroice a lui Ion vodă împotriva dușmanilor.[6] E posibil ca acest boier, pe care nu-l cunoaștem mai de aproape,[7] să fi fost un apropiat al familiei Ureche. Deși Ion vodă este un domn urît de Ureche tocmai pentru că nu voia să fie o unealtă în mîna boierilor, dar a-l trăda, a „*vicleni*" este pentru un boier lucru de necinste pe care cronicarul îl acoperă cu grijă.

Ureche rămîne astfel în mijlocul lumii feudale, un reprezentant al ei din a doua fază a feudalității din țara noastră, iar cronica sa este o mărturie a acelei epoci.

Ureche și lupta împotriva dominației otomane. Vremea cînd scrie Ureche este epoca în care exploatarea otomană, politică și economică a țărilor noastre, era în mare creștere, cînd puterea politică, independența țărilor romîne sînt total reduse, domnii sînt numiți direct de la Poartă,

[1] Ureche, *ed. de față*, p. 204.
[2] *ibidem*, p. 179 și 205.
[3] T. Korzon, *Dola i niedola Iana Sobieskiego*, III, p. 116.
[4] Martin (recte Ioachim) Bielski, *Kronika Polska*, Cracovia, 1597, p. 753.
[5] Ureche, *ed. de față*, p. 193.
[6] Bielski, *ed. cit.* p. 714—716, cf. Ureche, pp. 189—191.
[7] Ieremia pîrcălabul nu era Ieremia Golia, cum a crezut Hasdeu în lucrarea *Ion Vodă cel Cumplit*; v. Sever Zota, *O mistificare genealogică*: *Ieremia Golia*, în vol.: *Închinare lui N. Iorga*, pp. 431—438.

țara nu mai poate avea politică externă independentă, iar exploatarea economică ruinează poporul direct prin monopolul asupra comerțului grînelor și indirect prin obligațiile grele bănești care se transformă în biruri asupra țărănimii. Boierimea în aceste împrejurări a știut în general să evite dezastrul, cumpărînd cu banii storși de la supușii ei pe demnitarii turci. Suzeranitatea turcească reprezenta pentru marea boierime o garanție împotriva unor răscoale țărănești întotdeauna posibile cu ajutorul cazacilor, o asigurare de stabilitate internă a regimului lor.

Ureche în această privință are o atitudine mai clarvăzătoare, în care se vădește dragostea sa de țară; el vede primejdia turcească și crede, speră, într-o mare sforțare populară pentru dezrobirea țării. Această atitudine, deosebită de a boierimii în genere, se datorește nu atît legăturilor lui Ureche cu Polonia, țară care era dușmană turcilor și în care Moldova putea găsi un sprijin, ci mai degrabă culturii sale de istoric, cunoașterii luptelor glorioase din trecut de care se simțea mai legat ca alții. El nu uita că era descendentul unuia dintre luptătorii lui Ștefan cel Mare.

Din anume pasaje ale cronicii s-ar părea că Ureche ar recunoaște dominația otomană ca pe o tristă fatalitate: „*... suptu mîna lor și suptu jugul lor sîntem șerbi*". [1] E adevărat că Moldova în vremea lui era în decădere: „*... începătura și adaosul, mai apoi și scăderea care să vede că au venit în zilele noastre*".[2] Este vorba aci de puterea, de neatîrnarea țării, care a fost odinioară și acum este pierdută. Această epocă glorioasă a ținut pînă la moartea lui Ștefan cel Mare, care pe patul de moarte a sfătuit pe fiul său și pe boieri să se închine turcilor, „*... arătîndu-le că nu vor putea ținea țara, cum o au ținut-o el, ci socotindu din toți mai putérnicu pre turcu și mai înțeleptu, au datu învățătură să să închine turcilor*".[3] Fraza despre puterea și înțelepciunea turcilor este o aluzie la necredința domnilor creștini Matei Corvin și Albert Iagellonul, față de Ștefan, de purtarea acestor aliați firești, care l-au trădat și l-au lăsat pe mîna turcilor. S-ar părea deci că Ureche este resemnat cu stăpînirea turcească; totuși nu este așa. Mai întîi el denunță lăcomia și abuzul exercitat de turci asupra Moldovei: „*... vasul cel fără fund, măcară cîtă apă ai turna într-însul, nu-l mai poți umplea, așa și turcul, de ce dai mai mult, de acéia îți face mai multă nevoie, că el darul îl scrie obicină, mai apoi de n-ai vrea să-i dai, numai ce caută* (trebuie) *ca să-i dai*".[4] Prin urmare, stăpînirea turcească înseamnă un cumplit abuz, împotriva căreia se ridică energic cronicarul.

---

[1] Ureche, *ed de față*, p. 118.
[2] *ibidem*, p. 57.
[3] *ibidem*, p. 112.
[4] *ibidem*, p. 179.

Dar nu este numai atît. În cronica lui Ureche răsună ca un ecou îndemnul la luptă împotriva stăpînirii otomane. Pentru aceasta Ureche uzează de un procedeu stilistic, de o antiteză: pe prima pagină a cronicii spune că țara e în decădere, apoi descrie în contrast gloria strămoșilor, biruințele lui Ștefan cel Mare împotriva turcilor. Firește că aceasta înseamnă un îndemn.

Cum vom vedea mai jos, Ureche nu se mulțumește a transmite exact și sec afirmațiile izvoarelor sale; el le comentează, chiar le transformă în sensul tendințelor lui: unde se vorbește de înfrîngerea Moldovei, de umilințe, omagii de vasalitate față de Polonia, cronicarul trece sub tăcere aceste informații, sau chiar combate ce „*zic unii*". Deci el scrie cu o anume tendință, cu un scop politic, ca să influențeze pe cititori în sensul dorit. Ureche este un luptător, nu un analist. De aceea sublinierea luptelor cu turcii înseamnă, fără îndoială, o pildă, poate o chemare pentru cititorii din vremea lui. Moldovenii, spune Ureche, au biruit pe tătari, pe munteni. „*Mai apoi și* (cu) *turcii, carii să vedea că ca o negură toată lumea acoperea, războaie minunate făcea, de multe ori i-au și biruit, mai apoi de o au și supus* (Moldova) *supt giugul lor, de multe ori i-au asudat, rocoșindu-să* (răsculîndu-se) *și nu fără moarte și pagubă în oameni, pînă a o așăza*".[1] A fost deci o vreme cînd Moldova biruia pe turci, apoi au fost răscoale care au dat multă osteneală turcilor. Cronicarul denunță viclenia politicii turcești: Turcul, dușmanul a toată creștinătatea „... *volniciei* (independenței, libertății) *tuturor, întinde mrejele sale, ca să-i coprinză și arătîndu-să priiatinu cu multe cuvinte de înșălăciune și cătră unul și cătră altul, ca să-i poată zădărî cap de price* (să provoace între ei ceartă),... *gîndindu-să ca într-acéle amestecături i să vor închina lui, pentru să le dea ajutoriu și mai apoi îi va pleca și suptu jugul său*".[2] Turcii sînt dușmanii libertății popoarelor, să ia seamă toți, căci urmăresc să-i cotropească. De aci rezultă ideea unei solidarități a statelor amenințate, pentru a se mîntui de turci. Această necesitate, această soluție care ar salva Moldova, este subliniată în cuvinte puternice de cronicar în special în legătură cu expediția de cotropire a lui Ioan Albert împotriva Moldovei, în vremea lui Ștefan cel Mare: „... *Albert craiul uitînd priiteșugul tătîne-său ce avea cu Ștefan vodă și nu făcea oaste împotriva păgînilor, carii în toate părțile fulgera și tuna cu trăsnetul armelor sale, vărsînd sîngele creștinilor și stropșindu volniciia* (călcînd în picioare libertatea) *tuturora, înmulțindu légea lui Moamet cea spurcată, ci gîndi să-și arate vitejiia asupra Moldovei*".[3] Și mai jos: „... *acesta Olbrihtu nu spre păgîni, ci spre creștini vrea să facă războiul, nu da ajutoriu celui ce nu avea odihnă de turci*

---

[1] Ureche, *ed. de față*, p., 64.
[2] *ibidem*, p. 87.
[3] *ibidem*, p. 100.

ci vrea să slăbască pre cela ce să luptă cu vrăjmașii creștinilor, pre carile trebuia cu toții să-l ajutorească".[1] Cel ce lupta cu vrăjmașii creștinilor era Ștefan cel Mare, el nu lupta numai pentru sine, pentru țara sa, ci pentru toată creștinătatea, prin care trebuie să înțelegem, sub frazeologia religioasă a vremii, civilizația europeană. Polonia *era datoare* să-l ajute, regele care călcase această datorie făcuse o mișelie și o trădare. O idee de solidaritate a țărilor Europei împotriva primejdiei turcești rezultată din letopisețul lui Ureche, îi dă cronicii o înaltă ținută politică.

Grigore Ureche nu apare astfel ca un boier împăcat cu stăpînirea turcească, nici măcar un resemnat, ci ca un luptător. Desigur, trebuie să înțelegem anume nuanțe. Gloria Moldovei este acum umbrită, țara nu mai este puternică cum era altădată. În aceste condiții cronica constituie un îndemn pentru viitor, atunci cînd toate statele civilizate vor înțelege datoria lor de luptă comună împotriva primejdiei turcești, care le amenință deopotrivă. Moldova și-a făcut datoria, pildă este epoca lui Ștefan; regii vecini nu și-au făcut-o, nesusținîndu-l.

Această idee a trecutului glorios, imbold pentru viitor, reiese mai clar din cercetarea modului în care prezintă Ureche gloria veche a Moldovei.

Glorificarea trecutului Moldovei. Am spus că Ureche își îngăduie multe libertăți cu izvoarele sale, folosindu-le ca materiale pentru construcția sa, o istorie care este o pildă, un îndemn, nu o operă analistică. De cîte ori Bielski, izvorul său, arată că domnii Moldovei au depus omagiu de vasalitate regelui Poloniei, de atîtea ori Ureche suprimă sau modifică pasajul respectiv. Că Moldova fusese vasala Poloniei, Ureche o știa prea bine, nu se uitase acest lucru în secolul al XVII-lea; faptul este trecut ca argument în corespondența diplomatică a vremii: însuși Nistor Ureche, tatăl cronicarului, iscălise tratatul de vasalitate al lui Ieremia Movilă față de poloni, în care se făcea aluzie la vechile legături.[2] Deci cu bună știință el suprimă aceste legături feudale din cronica sa, socotindu-le umilitoare. Ureche vrea să păstreze neatinsă gloria Moldovei vechi, țară deplin liberă care și-a apărat independența cu propriile sale puteri. Astfel sînt suprimate informațiile lui Bielski, care pe rînd povestește de omagiile lui Petre Mușatin, Alexandru cel Bun, Ilie și Ștefan, Roman II, Ștefan cel Mare[3], prestate polonilor. Unele din aceste știri din izvorul său le trece cu totul sub tăcere, altele sînt lăsate cu îndoială pe seama cronicarului leșesc: *„... zicîndu că după aceia au fostu legătura cu craiul leșescu și mai mare și daruri în toți ai au fostu trimițîndu Iliașu"*[4], în sfîrșit alteori el schimbă

[1] Ureche, *ed. de față*, p. 105.
[2] Hurmuzachi, *Documente-Supliment*, II—3, p. 345.
[3] Bielski, *ed. cit.* pp. 274, 316, 353, 354, 396, 408, 428.
[4] Ureche, *ed. de față*, p. 76.

sensul legăturii. De pildă în loc de omagiu de vasal, cronicarul nostru spune că Alexandru cel Bun are legături de prietenie cu polonii *„...pacea așăzată ce au făcut... cu craiul leșesc“, „... priiteșug mare cu léșii și legătură tare, ca fie la ce treabă, unul pre altul să ajutoréască“.*[1] La cunoscuta închinare a lui Ștefan cel Mare la Colomeia (1485), Ureche suprimă scena îngenuncherii domnului romîn și spune: *„... toate ce au avut mai de treabă au vorovitu. Mai apoi l-au și ospătat pre Ștefan Vodă“.*[2] Dacă Ștefan trimite regelui polon din steagurile cucerite de la munteni, nu și-a făcut datoria de vasal, *cum afirmă Bielski*[3], ci... *„nu pentru că doară i-au fostu datoriu, să-i trimiță, cum zic unii că au fostu supus léșilor, ci pentru să-l aibă prieten la nevoie“.*[4] Modificarea textului lui Bielski nu se mărginește la chestiunea omagiului, Ureche suprimă sau schimbă toate știrile care *ar aduce o cît de mică atingere* prestigiului Moldovei; la încheierea păcii între Polonia și Moldova la 1499, Bielski spune că Ștefan cel Mare s-a rugat de iertare regelui polon, care l-a primit și l-a întărit în domnie. Ureche protestează cu mîndrie *„... nu doară că s-au temut de putérea lor, care* (Ștefan) *să ispitisă și război făcusă și cu turcii, de atîtea ori i-au și biruit... niciodată nu s-au plecat, ci pentru să cunoască toată creștinătatea că n-au fostu dispre dînsul începătura, că n-au rădicat el armele asupra craiului“.*[5]

Între „petele“ asupra cinstei, gloriei Moldovei vechi, este caracteristic că Ureche socoate și orice alianță sau participare la război alături de turci. După înfrîngerea polonilor la Codrii Cozminului, în anul următor au urmat expediții de răzbunare ale moldovenilor în Polonia. Una din aceste expediții s-a făcut cu participarea turcilor, o spune nu numai Bielski,[6] dar și letopisețele interne (cronica zisă de la Bistrița),[7] pe care Ureche le-a cunoscut prin mijlocirea *Letopisețului moldovenesc*. Totuși Ureche trece și peste izvorul extern și peste cel intern și suprimă această informație atribuind expediția din Polonia numai moldovenilor.[8] De asemenea cronicarul moldovean suprimă informația lui Bielski despre un ajutor turcesc dat lui Petre Rareș în lupta sa împotriva Poloniei.[9]

Figura centrală, prototipul gloriei vechi a Moldovei, este pentru Ureche Ștefan cel Mare. În special în istoria lui sînt înlăturate toate umbrele pe care le aruncă cronica polonă, el este arătat ca un domn glorios, întotdeauna învingător. Este celebru portretul pe care Ureche îl dă la sfîrșitul

---

[1] Ureche, *ed. de față*, p. 73.
[2] *ibidem*, p. 98.
[3] Bielski, *ed. cit.*, p. 459.
[4] Ureche, *ed. de față*, p. 90.
[5] *ibidem*, p. 108.
[6] Bielski, *ed. cit.*, p. 487.
[7] I. Bogdan, *Cronice inedite*, Buc., 1895, p. 62.
[8] Ureche, *ed. de față*, p. 107.
[9] Bielski, p. 578, cf. Ureche, p. 141.

domniei voievodului ca pe o apoteoză; ţara a pierdut într-însul *„un părinte al său“*, cu el a pierdut *„mult bine si multă apărătură“*. Este considerat ca *„sfînt“*, şi anume nu în sensul religios, ci *„... pentru lucrurile lui céle vitejeşti, carile niminea din domni, nici mai nainte, nici după acéia l-au ajunsu“*.[1] Se subliniază astfel poziţia excepţională a lui Ştefan în istoria Moldovei. După ideile scriitorilor din secolul al XVII-lea, influenţate de Renaştere, de a privi istoria individualist, prin prisma gloriei „oamenilor mari“ şi nu a maselor lăsate în umbră, Ureche prezintă pe Ştefan ca modelul de urmat pentru învierea Moldovei vechi.

Totuşi, se poate spune cu siguranţă că Ureche n-a înţeles pe Ştefan cel Mare, n-a înţeles în genere istoria ţării sale din veacurile trecute. După cronicarul nostru mobilul războaielor lui Ştefan este gloria militară, vitejia, dorinţa de a face război cu orice preţ, de a supune pe vecini. Urcîndu-se în scaun, Ştefan *„nu cerca să asaze ţara, ci de războiu se gătiia“*,[2] el era *„om războinic şi de-a pururea trăgîndu-l inima spre vărsare de sînge“*, de aceea pradă Ţara Secuiască.[3] Domnul atacă Ţara Romînească pentru că *„... nu-i ajunse lui Ştefan vodă ale sale să le ţie şi să le sprijinească, ci de lăcomie, ce nu era al lui, încă vrea să coprinză“*.[4] *„Ştefan vodă, fiindu-i aprinsă inima lui de lucrurile vitejeşti, îi părea că un an ce n-au avut treabă de războiu, că are multă scădére, socotindu că şi inimile voinicilor, în războaie trăindu să ascutu“*,[5] de aceea face război cu Radu cel Frumos. Bogdan III, fiul lui Ştefan, poartă războaie *„... pentru vitejiia ce avea, că socotindu ca să nu puae numele cel vitejăscu al tatîne-său, ca să nu zică megiiaşii că au muritu şi el cu tată-său“*.[6] Pentru felul de a înţelege al lui Ureche este concludentă această caracterizare făcută lui Ştefan cel Mare: *„Ştefan vodă fiindu gata de războiu ca un leu ce nu-l poate îmblînzi niminea şi el odihna altora îi părea că-i iaste cu pagubă“*.[7]

Conceptul de glorie inclus de Ureche în cronica sa aparţine Renaşterii, după care „gloria“, faima eroică, este scopul urmărit de regi şi domnitori. Se ştie că pricina războaielor lui Ştefan precum şi succesele sale în luptă se datoresc altor motive: el nu este un cuceritor şi un căutător de glorie, ci-şi apără ţara şi independenţa ei, împreună cu poporul Moldovei. Domnitorii şi popoarele din secolul al XV-lea erau mult mai realişti decît îşi închipuie Ureche; moldovenii ştiau că aveau o ţară mică ce trebuia apărată împotriva poftelor marilor feudali din ţările vecine, mult mai întinse şi

[1] Ureche, *ed. de faţă*, p. 111.
[2] *ibidem*, p. 83.
[3] *ibidem*, p. 83.
[4] *ibidem*, p. 88. Este poate o aluzie la pretenţiile lui Vasile Lupu asupra domniei Ţării Romîneşti. (n.A.G.)
[5] *ibidem*, p. 89.
[6] *ibidem*, p. 128.
[7] *ibidem*, p. 110.

mai puternice. Chiar războaiele din Țara Romînească și din secuime aveau de scop să formeze un sistem de apărare propriu, sub comanda lui Ștefan cel Mare, împotriva turcilor. Locul de seamă pe care Ureche îl dă figurii lui Ștefan cel Mare în istoria Moldovei, ca simbol al luptei pentru independență și îndemn la lupta de eliberare într-o epocă de dependență a Moldovei față de turci, în special sublinierea importanței istorice a luptei lui împotriva cotropirii otomane, este just și a rămas în istoriografia noastră. Dar Ureche în secolul al XVII-lea socotea că lupta pentru independență a unui mic stat feudal ca Moldova nu este un îndemn suficient la luptă și adaugă conceptul de glorie care este străin oamenilor din secolul al XV-lea. Aceasta ne duce la examinarea influenței umanismului în epoca lui Ureche.

Influențele umaniste. Ureche studiase într-o școală iezuită, ca mulți alți fii de boieri moldoveni și ucraineni. Umanismul iezuit nu mai era umanismul Renașterii, cu cercetarea critică a textelor și sistemul de critică liberă raționalistă; era un umanism decadent supus autorității bisericii catolice, dușmana liberei cugetări și a criticii libere. Totuși se păstra în această școală iezuită studiul limbii latine și al autorilor clasici, cu concepțiile lor despre mărimea Romei, despre superioritatea antichității.

Trebuie să recunoaștem că influența umanismului asupra lui Ureche a fost foarte slabă. El știa desigur latinește, folosește, cel dintîi dintre cronicarii noștri, izvoarele istorice în această limbă. Dar nimic din stilul său nu denotă pe un umanist. Stilul lui Ureche este moldovenesc, cu adînci rădăcini populare, fără nici o influență a topicei latine, ca la *Miron Costin*, fără încercare de a introduce neologisme latine în limbă, fără citate din autori clasici și din mitologie, atît de familiare umaniștilor. Nici construcția lucrării: prezentarea persoanelor, discursuri, gradarea dramatică a evenimentelor, obișnuite în operele umaniștilor, nu se regăsesc în cronica lui Ureche. Substratul feudal moldovenesc a fost pentru Ureche mai puternic și mai adînc.

Am amintit însă despre conceptul de glorie, în opera lui Ureche, dar aci e vorba de o idee care nu era numai a scriitorilor, ea se potrivea cu noua boierime moldovenească, doritoare de bani și de putere în stat, boierime în mijlocul căreia se dezvoltau concepții individualiste.

Sînt totuși în cronica lui Ureche unele ecouri ale educației primite în Polonia unde 'a venit în contact cu cultura umanistică; cunoașterea limbii și culturii latine l-au ajutat să-și dea seama de apropierea dintre latină și limba romînă, și l-au adus la înțelegerea unității poporului romîn, într-o formă încă neprecisă, care se va cristaliza abia în opera lui Miron Costin. Astfel în capitolul despre limba moldovenească spune că „de la

Rîm ne tragem" și dă o serie de cuvinte romînești: *pîine, carne, găină, muiaria, fămèia, părinte, al nostru*, cu echivalentul lor latin, *„... și altile multe din limba latinească, că de ne-am socoti pre amăruntu, toate cuvintele le-am înțelége"*.[1] Dar totdeodată afirmă că țara a fost ca o *„slobozie"*, în care au venit tot felul de neamuri, cu a căror limbă este amestecată a noastră și de aceea nu este o țară de oameni *„așăzați"*, cu *„obicée* (citește: tradiții) *bune și legate"*.[2] Nu are deci o concepție clară despre originea limbii noastre.

În capitolul *„Pentru Țara Ungurească de jos și Ardealul de sus"* constată că în Transilvania locuiesc *„și romîni peste tot locul, de mai multu-i țara lățită de romîni de cîtu de unguri"*. Chiar în Panonia sau Ungaria de sus se află romîni, *„pre alocurea"*, care însă și-au pierdut religia lor.[3] *„Rumînii, cîți se află lăcuitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoreșu, de la un loc sîntu cu moldovénii și toți de la Rîm să trag."*[4] Această din urmă frază este cea mai importantă în privința concepției despre originea romînilor. Avem în fața noastră cea mai veche afirmație romînească despre unitatea neamului și în același timp despre originea sa comună. Firește că afirmarea unității de origine nu implică de loc pentru vremea aceea ideea unei viitoare unități politice, idee care nu poate apare decît în legătură cu orînduirea capitalistă, dar această afirmare constituie totuși o idee înaintată pentru epoca aceea.

În legătură cu afirmațiile destul de sărace amintite mai sus, poate fi pusă și afirmația lui Ureche că *„letopisețele latinești"* (Eneas Silvius) spun că numele țării se trage de la hatmanul *„rîmlenesc"* Flaccus, care s-a bătut în aceste locuri cu sciții. Cu această ocazie Ureche face o nouă afirmație despre unitatea originii romînilor, de astă dată între munteni și moldoveni: *„Letopisețele latinești"* scriu despre Moldova și Țara Muntenească *„că au fostu tot un loc și o țară"*. Ureche știe însă că Țara Romînească *„mai dintăi"* s-a descălecat, *„măcară că s-au tras de la un izvod* (obîrșie) *muntênii mai întăi, moldovenii mai pre urmă"*.[5] Importanța lui Ureche rămîne în acest domeniu aceea a unui precursor al unei idei culturale care urma să fie dezvoltată de Miron Costin, de Dimitrie Cantemir, și după aceștia, în alte condițiuni economico-sociale, de Școala Ardeleană.

Locul lui Ureche în istoriografia moldovenească. Dacă în domeniul afirmării originilor poporului romîn, Ureche este un precursor, el nu stă totuși la începutul istoriografiei din Moldova. Cronicile slave moldovenești încep în veacul al XV-lea cu așa-numitele *Letopisețe de la Bistrița*

[1] Ureche, *ed. de față*, p. 61.
[2] *ibidem*, p. 61.
[3] *ibidem*, p. 124.
[4] *ibidem*, p. 124.
[5] *ibidem*, p. 60.

şi Putna, care sînt variantele unui letopiseţ unic, apoi, fără a vorbi de variantele externe (*Cronica germano-moldovenească*, *moldo-polonă*, *Cronica anonimă din Voscresenskaia letopis*), sînt urmate în secolul următor de *Letopiseţele lui Macarie*, *Azarie şi Eftimie*, care duc povestirea istoriei Moldovei pînă la 1575[1]. Între aceste cronici şi aceea a lui Ureche este o continuitate, în sensul că ele au servit, afară de cele externe şi de Eftimie, ca izvor al cronicii lui Ureche, prin mijlocirea *Letopiseţului moldovenesc*. Asupra acestei probleme vom reveni mai jos, cînd vom studia izvoarele cronicii lui Ureche. Deocamdată ne vom mulţumi să constatăm continuitatea istoriografiei moldoveneşti din veacul al XV-lea pînă în al XVII-lea şi apoi şi în cel următor, de vreme ce cronica lui Miron Costin este continuarea cronicii lui Ureche şi cronica lui Neculce este continuarea cronicii lui Miron Costin.

Dar această continuitate nu este lipsită de progres. Cronica lui Ureche se deosebeşte de cronicile slave din secolele precedente mai întîi prin limbă: este prima cronică moldovenească, care ni s-a păstrat, scrisă în limba poporului, ceea ce înseamnă un progres vădit, prin lărgirea cercului de cititori şi prin concepţia despre o istorie scrisă pentru poporul romîn. În al doilea rînd, cronica lui Ureche se deosebeşte de cronicile slavone prin aceea că se preocupă de originile poporului nostru, de aşa-numitul „*descălecat întîiu*", de cucerirea romană, de sciţii anteriori cuceririi romane, de originile limbii. Prin urmare este o lărgire a orizontului istoric, faţă de cronicile slave care se preocupă numai de istoria statului feudal, Moldova. (Doar *Cronica anonimă din Voscresenskaia letopis* conţine o legendă încurcată şi naivă despre începuturile neamului din doi fraţi, Roman şi Vlahata).

Pe lîngă aceste două deosebiri esenţiale, trebuie subliniată o deosebire care priveşte categoria de cronici în care intră cele slavone şi categoria deosebită din care face parte cronica lui Ureche. Primele cronici, cele slavone, sînt toate cronici oficiale, de curte. În ceea ce priveşte prototipul celor două cronici din secolul al XV-lea (Bistriţa şi Putna), el a fost scris la curtea lui Ştefan cel Mare, cum se dovedeşte prin folosirea acestor letopiseţe ca variante străine pentru scopuri diplomatice (*Cronica moldo-germană* trimisă de Ştefan la Nürnberg[2], *Cronica moldo-polonă* folosită de diplomaţii poloni, cea din Voscresenskaia anexată la cronica oficială de la

---

[1] I. Bogdan, *Vechile cronice moldoveneşti pînă la Ureche*, Buc., 1891 (*Cronica de la Putna, Macarie, Eftimie, moldo-polonă*); I. Bogdan, *Cronice inedite atingătoare de istoria romînilor*, Buc., 1895 (*Cronica de la Bistriţa, moldo-polonă, sîrbo-moldovenească*); I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie*, Buc., 1909 (Acad. Rom. *Memor. sec. ist.*) (*Cronica de la Putna, Macarie* şi *Azarie*); I. C. Chiţimia, *Cronica lui Ştefan cel Mare*, Buc., 1942 (*Cronica moldo-germană*, atribuită de editor, fără temei, lui H. Schedel).

[2] O. Górka, *Cronica epocei lui Ştefan cel Mare*, Buc., 1937, pp. 7—21.

Moscova). Din cronică reiese că scriitorul ştia că la un cutremur domnul şedea la masă[1], el ştia să enumere după categorii tunurile şi bombardele luate de Ştefan la Codrii Cozminului[2], cunoştea relaţiile diplomatice ale lui Ştefan cel Mare cu statele străine[3], Macarie, Eftimie şi Azarie declară ei înşişi că scriu din poruncă domnească.[4]

Dimpotrivă, cronica lui Ureche este o cronică independentă, în sensul că autorul nu scrie din poruncă, ci din îndemn propriu. Avem a face cu scrierea unui boier care reflectează punctul de vedere boieresc, spre deosebire de cronicile oficiale care reprezintă punctul de vedere al domniei. Această deosebire nu este întîmplătoare, ci reprezintă o fază nouă în istoriografia moldovenească, de vreme ce toţi continuatorii lui Ureche: Miron şi Nicolaie Costin, Neculce, scriu toţi cronici boiereşti şi nu cronici oficiale.

Deosebirile pe care le-am amintit se explică prin ivirea unei noi epoci a perioadei feudale, epocă de care am vorbit. Ridicarea unei noi boierimi feudale, dar cu alte mijloace, întemeiată pe negoţul grînelor, fundatoare de noi latifundii, boierime care surpă puterea domnească în decădere, explică introducerea limbii romîne în locul celei slave în istoriografie.

Am spus că toate cronicile moldoveneşti din secolele al XV-lea şi al XVI-lea erau cronici oficiale de curte. Curtea domnească era păstrătoarea tradiţiei de limbă slavonă şi în acelaşi timp era în strînsă legătură cu biserica care păstra aceeaşi cultură slavă. Marea boierime din acele secole ştia slavoneşte, ca şi domnii de altfel; de pildă, Ştefan cel Mare vorbeşte slavoneşte unui sol polonez. Ridicarea noii boierimi din secolul al XVII-lea, din mica boierime şi din slujitori, înseamnă însă venirea la cîrmă a unor oameni care nu ştiau slavoneşte. Noua boierime este iniţiatoarea istoriografiei cronicarilor din acel veac. Între istoriografia slavonă din veacurile precedente şi cea romînească din secolul al XVII-lea nu este numai o deosebire de limbă, ci şi o deosebire fundamentală: trecerea de la istoriografia domnească, de curte, la cea a boierimii. Aici stă şi cauza introducerii limbii romîne în istoriografie. Domnii aveau grămătici de slavonie şi o cancelarie organizată; boierii cei noi mai puţin cunoscători de limbi străine, aveau nevoie de scrieri în limba ţării. O istoriografie scrisă de boieri pentru a fi citită de boieri, şi poate şi de tîrgoveţi, nu putea fi scrisă decît în limba poporului. Luarea meşteşugului istoriografic în mîinile boierilor noi a însemnat în chip necesar trecerea de la limba slavonă la limba romînă. Adăugăm că această trecere s-a făcut înainte de introducerea

---

[1] I. Bogdan, *Cronice inedite*, p. 53.
[2] *ibidem*, p. 61.
[3] *ibidem*, pp. 55 şi 56.
[4] I. Bogdan, *Cronicele mold. înainte de Ureche*, pp. 198, 213, idem *Letopiseţul lui Azarie*, p. 146.

oficială a limbii romîne în biserică, reformă care datează de abia de la sfîrşitul secolului al XVII-lea.

Numai în această epocă de ridicare a noii boierimi putea apare istoriografia cronicilor boiereşti scrise de boieri din punctul lor de vedere, opus autorităţii domneşti.

Între cronica lui Ureche şi cronicile slavoneşti a existat o cronică intermediară care reprezintă trecerea între cele două faze ale istoriografiei: *Letopiseţul moldovenesc* azi pierdut, pe care însă Ureche îl foloseşte pe larg. Autorul lui a fost Eustratie logofătul al treilea.[1] Caracterul intermediar al acestei cronici se vede din aceea că este o cronică scrisă în romîneşte, deci prima, înainte de a lui Ureche, dar nu pare a fi cuprins afirmaţiile despre originea comună şi romană a romînilor, pe care Ureche le ia din alte scrieri străine (G. Mercator), la care adaugă totuşi unele observaţii despre originea limbii moldoveneşti. [2] Cît despre caracterul domnesc sau boieresc a acestei cronici pierdute este greu să ne pronunţăm, înclinăm însă să socotim *Letopiseţul moldovenesc* ca pe o cronica oficială. Considerăm în sprijinul acestei afirmaţii faptul că Eustratie logofătul a scris pentru Vasile Lupu, din porunca lui, *Pravila Moldovei*. De altfel funcţia sa de logofăt al treilea însemna un fel de secretar particular al domnului ales dintre cărturari, *„credincios la toate tainele domnului"*; şi corespondenţa particulară a voievodului trecea prin mîna lui.[3] Era tocmai omul potrivit pentru a scrie o cronică de curte. (Eustratie a fost diac de cancelarie în 1618, logofăt al treilea în 1630—1631, apoi n-a mai ocupat dregătorii.)[4]

Aşadar, cronica lui Ureche ocupă în istoriografia moldovenească un loc bine definit: după cîteva începuturi timide, azi pierdute, Ureche este întemeietorul istoriografiei în limba poporului, este cel dintîi care s-a preocupat nu numai de statul feudal, Moldova, ci de originea poporului romîn ca o unitate. În această privinţă concepţiile sale sînt încă şovăielnice şi obscure, dar formează un început care a fost dezvoltat de continuatorii lui. El este de asemenea începătorul istoriografiei boiereşti în Moldova, în epoca statului boieresc din secolul al XVII-lea.

Ca istoric foloseşte metoda cronicărească a compilaţiei, cu atît mai mult cu cît nu e contemporan cu epoca pe care o descrie. Ureche se ridică însă deasupra tehnicii istorice primitive a compilatorilor medievali, întîi prin compararea şi cîntărirea continuă a izvoarelor sale, apoi, mai ales,

---

[1] O spune Miron Costin în *Poema în versuri polone* (ed. Acad. Rom. *Memor. sec. ist.* 1929), p. 80, arătînd că Eustratie a fost cel dintîi istoric moldovean, înainte de Ureche.

[2] Ureche, *ed. de faţă*, p. 61.

[3] Vezi definirea dregătoriei logofătului al treilea în interpolaţia lui Misail călugărul, în cronica lui Ureche, *ed. de faţă*, p. 71.

[4] G. Ghibănescu, *Ispisoace şi zapise*, I—2, p. 112; acelaşi în *Teodor Codrescu* (revistă), II, 1933, pp. 115—116, Acad. R.P.R., doc. CLXXXI/21.

prin intervenția sa ca judecător al faptelor trecutului, din punctul de vedere boieresc dar și din acela al unui om cu dragoste de țara sa, Moldova.

Deși folosește izvoare în parte cunoscute — cronicile slave interne și cronica polonă a lui Bielski — cronica lui Ureche conține o sumă de știri care se găsesc numai în paginile ei, fapte politice, dar mai ales informații asupra instituțiilor feudale, care reies din descrierea faptelor. Cronica aceasta este imaginea Moldovei feudale, nu numai prin tendințele ei, ci și prin informațiile de extraordinară bogăție asupra structurii feudale a țării. Aceasta formează valoarea ei cea mai de preț. Structura feudală a Moldovei oglindită în cronica lui Ureche nu se rezumă numai la domnie, la felul alegerii domnilor, la puterea lor ca judecători și comandanți de oaste, nici la boierimea despre puterea și atribuțiile căreia găsim în cronică o mulțime de știri de preț, dar în această structură intră și țărănimea, meșteșugarii orașelor, lumea neprivilegiată, despre care Ureche, deși boier mare, nu poate să nu dea informații și chiar să recunoască lupta acestor asupriți pentru libertate de sub jugul feudal și pentru independența țării, împotriva cotropitorilor dinafară. Ștefan cel Mare, spune Ureche, după luptele cu turcii *„... nu avea voinici de oaste, ci strîngea păstorii din munți și argații, de-i într-arma, acumu iară să rădica deasupra biruitorilor“* (p. 97). Deci nu cu cavaleri și boieri, ci cu păstori și argați s-a ridicat Ștefan *„deasupra biruitorilor“*. De asemenea, în lupta de la Codrii Cozminului oastea năvălitoare a pierit înfrîntă *„unii de oșteni, alții de țărani“* (p. 104). Pretendentul Ștefan Mîzgă se ridică împotriva lui Alexandru Lăpușneanu cel urît de popor și adună *„mulți haiduci“*... *„strîngînd și păstori și altă adunătură“* (p. 180), ceea ce arată caracterul de răscoală țărănească a acestei lupte. În lupta supremă a lui Ioan vodă cel Cumplit împotriva turcilor, Ureche spune că *„... o samă de boiari cei mari... ca să nu cază în mreaja vrăjmașului său... au fugit la turci“* (p. 189). Călărimea, adică oastea boierească, fuge cînd apar tătarii și cronicarul recunoaște: *„Numai pedestrîmea și oastea cea de strînsură au rămas și 300 de cazaci“* (p. 190). Ureche ca boier mare nu caracterizează această trădare a boierilor și eroismul țăranilor și cazacilor care căzură pînă la unul, dar pentru valoarea cronicii sale este prețioasă și simpla menționare.

Unele conflicte sociale ale secolului al XVI-lea se pot abia ghici din cîteva aluzii. Astfel la căderea lui Despot vodă, Moldova este atacată de munteni, care credeau că o vor supune ușor: *„... pentru împărechierea* (vrajba) *ce era între călărași și între pedestrași“* (p. 176). În acest pasaj cronicarul dă o importantă informație despre lupta dintre oastea cetelor feudale boierești călări și cetele de țărani care luptau pe jos, ca rezultat al luptelor sociale între țărani și boieri, din Moldova de atunci.

În ce privește relațiile cu țările vecine, s-a relevat îndestul în scrierile istoricilor noștri valoarea cronicii lui Ureche pentru istoria legăturilor noastre cu Polonia, cu Imperiul Otoman, cu Ungaria, dar s-a subliniat mai puțin valoarea reală a acestei scrieri pentru relațiile dintre Moldova și celelalte țări romînești, în special cu Transilvania. Remarcabil este felul cum începe Ureche capitolul despre Transilvania, *„... fiindu-ne vecini de aproape și de multe ori năzuia domnii țării Moldovei, de să acioa și să ajutoriia de la dînșii“* (p. 123). La vreme de primejdie Transilvania este un sprijin, un adăpost, pentru moldoveni. Și aspectul economic al Transilvaniei, descris de Ureche, sugerează o comparație cu Moldova din vremea aceea: *„Iaste țara Ardealului plină de toată hrana cîte trebuiaște vieții omenești, că pîine peste samă rodéște multă, de nimenea nu o cumpără, ci tuturora prisosésște, vin pretutinderea, nimărui nu lipséște...“* (p. 125). Primirea lui Petru Rareș pribeag în Transilvania, războaiele lui în această provincie, ca și cele mai vechi ale lui Ștefan cel Mare și o mulțime de alte amănunte completează această icoană.

Faptul că Ureche între capitolele închinate descrierilor țărilor vecine: Polonia, Turcia, Transilvania, ținuturile locuite de tătari, nu are și un capitol despre Țara Romînească se poate explica numai prin aceea că el nu o considera ca o țară străină pentru Moldova. Știrile despre istoria relațiilor dintre Țara Romînească și Moldova, și chiar despre fapte de istorie internă muntenească (moartea lui Neagoe Basarab și ridicarea lui Radu de la Afumați împotriva turcilor, domnia lui Mihnea Turcitul etc.) sînt foarte bogate în cronica lui Ureche.

Legăturile cu Rusia, în cronica lui Ureche, sînt adeseori evocate: amintește de moartea lui Ioan *„fecior împăratului de Mosc, nepot* (în realitate ginere) *lui Ștefan vodă“* (p. 99); Bogdan fiul lui Ștefan cel Mare trimite soli la Moscova (p. 132); Ștefan cel Tînăr nu izbutește să obțină de la regele Poloniei trecerea liberă a solilor săi spre Moscova (p. 136); Bogdan Lăpușneanu se duce la Moscova, unde moare (p. 184). Spre deosebire de *„Mosc“*, statul rusesc liber, cronicarul înțelege prin *„Rusia“* și *„la rusi“*, provinciile locuite de ruși, Ucraina, Volinia, Galiția, aflate sub stăpînire polonă. El știe că aceste provincii nu erau poloneze, ci rusești. Șleahta (nobilimea mică) din acele regiuni este pentru dînsul *„șleahta rusească“* (p. 77), cînd Ștefan cel Mare se duce la Colomeia în Pocuția, regele Poloniei trimite în ajutorul Moldovei oaste *„de la rusi“* (p. 98).

Un loc special în istoria legăturilor ruso-romîne, oglindită în cronica Moldovei, îl constituie numeroasele pasaje și capitole întregi închinate legăturilor cu cazacii, oaste rusească liberă din Ucraina. Tocmai rostul acestei oști care era pe de o parte lupta împotriva tătarilor și turcilor, și pe de altă parte lupta de rezistență împotriva feudalilor care acaparau

pămînturile din Ucraina a dat o coloratură specială relațiilor moldovenilor cu cazacii. În lupta împotriva turcilor pentru libertatea țării este celebru capitolul lui Ureche despre ajutorul dat de cazaci lui Ioan vodă cel Cumplit. Cînd sosesc cazacii în Moldova, „... *pre carii văzîndu-i Ion vodă, nu într-alt chip, ci ca cînd ar fi văzut îngerul din cer cu véste bună și de izbîndă pogorît și cu multe daruri pe capitele, cine era, i-au dăruit*" (p. 186). Sfîrșitul eroic al acestor cazaci este epic: „*Ci văzînd așa* (cazacii), *au întrat în tabără și în grămada turcească, tăindu și oborîndu, de-au perit până într-unul*" (p. 192). Ureche nu subliniază elementul social al luptei cazacilor în Moldova, ajutorul dat de acești oșteni liberi oamenilor asupriți din Moldova și adeziunea țăranilor moldoveni la expedițiile căzăcești; totuși acest lucru, cunoscut pe larg din alte izvoare, se întrevede și în cronica boierului Ureche: cînd cazacii cu Ivan Potcoavă vin în Moldova, „*cumu și-ii rîndul oamenilor, dacă l-au vestit de domnu tînăr, mulți i s-au închinat*" (p. 195). Iar peste cîtva timp „*fost-au și oaste de țară cu cazacii, că mulți să închinase*" (p. 196).

Așadar valoarea istorică a cronicii nu stă numai în înșirarea faptelor istorice, ea este o mărturie cu caracter general despre Moldova feudală cu luptele ei dinafară pentru libertate, dinăuntru împotriva asupririi feudale.

Concepția istorică a lui Ureche. Tocmai pentru că letopisețul Moldovei al lui Ureche constituie cea mai caracteristică oglindire a orînduirii feudale în această țară, a unei anumite faze a acestei orînduiri, pe care am fixat-o mai sus, concepția istorică a autorului nu poate fi decît a unui boier feudal din acea vreme și nu ne putem aștepta ca el să fie reprezentantul unor idei progresiste deși prin multe idei înaintate depășește adesea veacul său. Concepția religioasă a istoriei, intervenția puterii divine care face dreptate și judecă pe oameni, se vede la fiecare pas: „*Dumnezeu cel direptu, cela ce ceartă nedireptatea și înalță direptatea, cu cîtă certare pedepseaște pre ceia ce calcă jurămîntul*" [1]. Această concepție religioasă merge așa de departe încît cronicarul crede în minuni, în intervenția directă și personală a sfinților: reproduce legendele după care în lupta de la Rîmnic a venit din cer sfîntul Procopie care a ajutat pe Ștefan cel Mare împotriva muntenilor [2], pe cînd sfîntul Dimitrie se prezintă sub forma unui „*viteaz*" (citește: cavaler) zburător în lupta de la Codrii Cozminului [3]: „... *ci iaste de a și crédere, de vréme ce au zidit biséricǎ*", adaugă cronicarul.[4] Biserica era sprijinul regimului feudal și un boier mare nu se putea depărta nici de învățătura ei, nici măcar de superstiții, întreținînd o atmosferă de misticism.

[1] Ureche, *ed. de față*, p. 105.
[2] *ibidem*, p. 97.
[3] *ibidem*, p. 106.
[4] *ibidem*, p. 106.

Dar Ureche folosește tăria ortodoxiei în credințele oamenilor din acea vreme pentru a sublinia și a îndemna la lupta împotriva turcilor, pentru că turcii caută să răspîndească *„legea lui Maomet cea spurcată"* [1], *„legea cea întunecată"*.[2] Astfel în cronica lui Ureche lupta moldovenilor *„creștini"* împotriva turcilor *„păgîni"* se rezumă la lupta pentru libertate a unui popor asuprit împotriva cotropitorilor.

Intervenția puterii divine în treburile oamenilor și ale țărilor duce firește la o concepție moralistă a istoriei. Cu aceasta de altfel se deschide și cronica: *„Mulți scriitori s-au nevoit de au scris rîndul și povéstea țărilor, de au lăsat izvod pre urmă și bune și rele, să rămîie feciorilor și nepoților, să le fie de învățătură, despre céle rele să să ferească și să să socotească, iară de pre céle bune să urméze și să învețe și să să îndireptéze"*.[3] Această concepție moralistă a istoriei este legată de ideea rolului educativ al istoriei. Pentru toți istoricii vechi și medievali menirea istoriei era să servească numai de îndreptar moral în viață, pe cînd istoria științifică vede în primul rînd în istorie viața societății și evoluția ei, o explicare a cauzelor și originilor fenomenelor sociale. Pe această cale Ureche urma credințele și filozofia istoriei din vremea lui.

Dar îndată găsim tot în predoslovie și altă idee valoroasă despre rostul scrierilor istorice. Ureche scrie: *„... ca să nu se înéce a toate țările anii trecuți și să nu să știe ce s-au lucrat, să să aseamene fiarălor și dobitoacelor celor mute și fără minte"* [4]. Iar în alt loc, lăudînd pe istoricii străini care au însemnat toate amănuntele istoriei, spune: *„... fiind oameni așezați mai de demultu și cronicarii lor neavîndu alte trebi, ce numai văleatul păziia și niște lucruri mari ca acéstea păziia și socotiia, să nu rămîie ceva neînsemnat, pentru ca să nu le zică vecinii lor di prin prejur că au fostu adormiți sau neînvățați și nestrăbătuți cu istoriia"*.[5] Prin urmare, istoria este un bun al unei țări, un bun cultural am zice azi, care nu se cuvine să fie pierdut. Este o datorie a cronicarilor să *„păzească"*, să nu se uite faptele mari. Ceea ce deosebește pe oameni de animale este tocmai păstrarea unei tradiții, și acele popoare care sînt *„așezate"*, (citește *civilizate)*, se disting prin aceea că au păstrat tradiția, adică amintirea faptelor mari. Care sînt aceste fapte mari pentru Ureche? Bineînțeles, în primul rînd faptele de război, vitejia, cuceririle, precum și schimbarea domnilor; aceasta rezultă din povestirea istoriei Moldovei, făcută de dînsul. Desigur că istoria ca bun al țării, care trebuie conservat și cinstit, constituie o idee mai complexă și mai adîncă decît

---

[1] Ureche, ed. *de față*, p. 100.
[2] *ibidem*, p. 135.
[3] *ibidem*, p. 57.
[4] *ibidem*, p. 57.
[5] *ibidem*, p. 67.

naiva concepţie a istoriei moraliste, dar, prin conţinutul ei de tradiţie eroică şi de glorie, ea se leagă în primul rînd de concepţiile boierimii. Numai boierii, oameni de război, numai ei, cu genealogii de familie, au interes să se păstreze amintirea faptelor individuale de vitejie şi de război, care înnobilează pe urmaşi, ca un titlu de privilegiu.

Am arătat că Ureche este începătorul şirului de istorici boieri care scriu cronici independente de influenţa curţii domneşti, deci asemenea idei sînt fireşti în cronica lui şi accentuează încă o dată caracterul ei. Totuşi, deşi purtător al tendinţelor boierimii şi dornic să susţină autoritatea boierilor în faţa domnului, Ureche, tributar concepţiei despre istorie din timpul său, face de cele mai multe ori apologia domnilor vechi, ca unii ce erau consideraţi făuritori ai istoriei.

Limba şi stilul lui Ureche. Un studiu lingvistic asupra letopiseţului lui Ureche este îngreunat de anumite împrejurări speciale: nu avem un autograf al autorului, nici măcar o copie care să nu fi trecut prin filiera mai multor copişti succesivi, care sînt adesea şi interpolatori şi compilatori. Manuscrisele cele mai bune ale cronicii sînt copii de la începutul secolului al XVIII-lea, cîteva decenii după scrierea cronicii. În cazul special al cronicii lui Ureche, cele mai bune manuscrise, cele folosite de toţi editorii pentru ediţiile lor, pentru că sînt singurele complete şi copiate îngrijit, se datoresc unor copişti munteni.[1] Cele cîteva manuscrise moldoveneşti ale cronicii lui Ureche sînt lacunare şi copiate după un arhetip neglijent redat de un scrib neînvăţat. Ca atare nu pot folosi ca bază a unei ediţii. Totuşi studiul limbii lui Ureche nu este cu neputinţă. Mai întîi cei doi copişti munteni care au copiat manuscrisul datorit lui Axinte uricarul din Moldova, grămătic învăţat şi conştiincios, (manuscrisele indicate în prezenta ediţie prin sigla *A*: *A-1* şi *A-2*) sînt şi ei scriitori de manuscrise foarte conştiincioşi, care şi-au permis foarte mici schimbări în text. Fonetica este cea care a avut ceva mai mult de suferit; a fost eliminat în cele mai multe cazuri: *dz* moldovenesc, *gi* pentru *j*; au fost însă reduşi diftongii în forme ca: *samă, să margă*, care în genere sînt păstrate. Lexicul moldovenesc a fost însă păstrat de toţi copiştii, cu foarte rare excepţii, şi formează o mare bogăţie pentru studiul limbii, precum se poate vedea din glosarul de la sfîrşitul prezentei ediţii.

Limba lui Ureche are fără îndoială destule influenţe ale limbii slave bisericeşti, folosite încă pe atunci în biserică şi în cărţile religioase. Sînt în letopiseţ chiar cuvinte şi expresii întregi în slavoneşte: *nacazanie sîlnim* (învăţătură celor puternici), *tij, i pol* (şi jumătate) *mesiţa, dni.* Cuvintele

[1] Vezi în partea a doua a acestei introduceri descrierea manuscriselor folosite.

de origine slavă care derivă din limba bisericii (nu din limba poporului) sînt destul de frecvente: *hvală, a poftori, otcîrmuia, ciudese, jărtăvnic, pomăzuit.* În genere însă se poate constata o încercare vădită de a se dezbăra de limba greoaie a bisericii și de a crea un stil narativ istoric.[1] Aceasta se poate dovedi printr-o simplă comparație cu traducerile din cărțile bisericești și chiar cu stilul mitropolitului Varlaam din *Cazanii*, care, deși contemporan cu Ureche, ca om al bisericii e mult mai influențat de slavona bisericească.

Din tezaurul culturii latine, cu care a intrat în contact în școlile din Polonia, Ureche a păstrat foarte puțin în cronica sa. Fraza de construcție latină, care apare într-o formă moderată în *De neamul moldovenilor* al lui Miron Costin și mai ales la Dimitrie Cantemir, nu se ivește în nici un fel la Ureche. Abia cîteva cuvinte latine savante se pot culege în textul său: *ochean, gardinalii* (cardinalii), *cometha, eretic, corona*. De vreme ce ca limbă Ureche nu este legat nici de limba bisericii, nici de limba studiilor sale clasice, nu-i rămînea decît să recurgă la limba poporului. Bineînțeles că aceasta înseamnă că, oricît ar fi fost de cult, Ureche rămîne legat de obîrșia sa moldovenească și populară, de care boierii, în privința culturii, nu se desfăcuseră pe vremea aceea.

Această constatare este interesantă și se adeverește la Ureche atît în lexic, care este predominant moldovenesc popular, cît și în stil, care poate fi uneori stîngaci, dar niciodată retoric, nici afectat. Avem a face cu limba poporului moldovean, cu anume moliciune, întreruptă de scurte accente de energie: „... *Și de acolo multe luînd și lipindu de ale noastre, potrivindu vrémea și anii, de au scris acest létopiseț, carile de pre în multe locuri de nu să va fi și nemerit, gîndescu că cela ce va fi înțeleptu nu va vinui, că dă nu poate de multe ori omul să spuie așa pre cale tot pre rîndu, cela ce véde cu ochii săi și tot smintéște, de, au spune mai mult, au mai puțin, dară lucruri vechi și de demult, de s-au răsuflat atîta vréme de ani? Ci eu, pe cum am aflat, așa am arătat*".[2]

Ureche scrie, într-o vreme cînd abia se descătușa literatura romînă de limba bisericii, cînd cărțile bisercii erau toate scrise în slavonă. (*Cazaniile* lui Varlaam sînt o carte de lectură în biserică, nu de cult.) De aceea stilul lui Ureche poartă semnul unei lupte pentru dezrobirea limbii. Unele fraze sînt încă bisericești ca factură, cele mai multe însă denotă înrudirea cu limba populară, ceea ce arată că scriitorul face sforțări spre a-și găsi un instrument de exprimare și-l găsește numai în limba poporului. Să nu uităm că în urma lui nu se afla o tradiție literară, de aceea cronicarul a fost nevoit să creeze singur acest mijloc de exprimare.

[1] Vezi mai jos analiza stilului lui Ureche.
[2] Ureche, *ed. de față*, p. 58.

Fraza lui Ureche este însă construită, ea are un anume ritm. El este obţinut în genere prin mijloace simple, ca repetirea unor substantive sau adjective cu acelaşi sens, care pe de o parte întăresc ideea şi pe de alta dau ritm frazei: *„s-au scăpat de mult bine şi de multă apărătură"*, *„iarnă grea şi geroasă"*, *„chizmind şi însemnînd şi pre scurt scriind"*, *„au aflat cap şi începătură"*, *„iarăşi de sîrgu scade şi se împuţinează"*, *„mai pre largu şi deagiunsu scriu"*. De asemenea sînt de remarcat antitezele: *„răsăritul iaste începător, apusul va să să înalţe"*, *„cela ce ceartă nedireptatea şi înalţă direptatea"*. Aşadar întîiul cronicar al Moldovei a fost un scriitor popular, dar un scriitor cu stil studiat. Ureche nu povesteşte sec faptele, înşirîndu-le pe ani ca un analist, el le ilustrează, le învie prin comparaţii, unele simple, fără multă originalitate: *„ca un leu gata spre vînat"* (Ştefan care porneşte la război) (p. 110), dar altele formează dovezi că acest cronicar din secolul al XVII-lea vede ideile abstracte în imagini, ca un artist: creşterea şi decăderea Moldovei sînt ca un puhoi de ape de primăvară — *„Cum se tîmplă de sîrgu de adaoge povoiul apei şi iarăşi de sîrgu scade şi se împuţinează, aşa s-au adaos şi Moldova... de s-au de sîrgu lăţit şi fără zăbavă au îndireptatu"* (p. 57). Ţăranii cuprind calea oştirii polone în Codrii Cozminului, *„cuprinsese calea ca o mreajă"* (p. 104). Teama de duşmanul său, pentru Ştefan Lăcustă, era *„ca o ghiaţă la inima lui Ştefan vodă"* (p. 149), iarăşi o împrejurare abstractă explicată cu o figură concretă.

Istoricii medievali, acei care erau literaţi şi nu analişti, folosesc adesea dialogul, deşi, fiind vorba de persoane din trecut, sînt obligaţi să redacteze ei cuvintele personajelor lor, ceea ce dădea putinţă istoricului să caracterizeze anumite figuri istorice prin propriile lor cuvinte în stil direct. Petru Rareş fugar întîlneşte nişte oameni simpli în munţi, trece cu ei prin straja ungurească. Straja întreabă: *„Ce oameni sînteţi?"* Ei au zis: *„Sîntem păscari"* (p. 144). Cînd Petru Rareş se întoarce în Moldova, în a doua domnie, şi boierii care-l părăsiseră se roagă de iertare, Petru le spune: *„Fiţi în pace şi iertaţi de greşalile voastre, cîte mii-aţi făcut oarecînd..."* Iară ei cu toţii strigară: *„În mulţi ani să domneşti cu pace"*, şi iarăşi ziseră: *„Bine ai venit la scaunul tău, domnul nostru cel dintăi"* (p. 151). Dialogul subliniază josnicia boierilor vicleni care se schimbă după putere, linguşind pe domnul care fusese trădat de dînşii. Şi cuvintele în vorbire directă ale lui Alexandru Lăpuşneanu: *„De nu mă vor, eu îi voiu pre ei şi de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dînşii şi tot voiu mêrge, ori cu voie, ori fără voie"*, sînt cuvintele tiranului, căruia puţin îi pasă de voia poporului asuprit; cinismul lui reiese mai limpede din propriile lui cuvinte ce i se atribuie, decît dacă ar fi stigmatizat de cronicar.

De observat că însuşi faptul de a introduce în povestire dialogul şi vorbirea directă este un procedeu de literat şi nu de istoric.

Cîteodată Ureche, pentru a sublinia un pasaj, se adresează direct cititorului, atrăgîndu-i atenția. Vorbind de Ștefan cel Mare, de faima sa, care atrage la dînsul pe prieteni și pe cei slabi, Ureche se îndreaptă spre cititor și-i spune: *„Iani socotește că suptu un copaciu bun cîți să adăpostesc sau cîtă laudă își adaoge nu numai purtătoriul, ce și țara"* (p. 89). Sau vorbind de cîrmuirea oamenilor în Moldova feudală, care este mai prejos de a albinelor: *„Iani, de s-ar învăța cei mari de pre niște muște fără minte cumu-ș țin domniia, cum iaste albina, că toate-și apără cășcioara și hrana lor cu acile și cu veninul său"* (p. 179).

Unele imagini de evocare a Moldovei eroice, în lupta pentru libertate, împotriva turcilor, rămîn în literatura noastră printre cele mai de preț pagini ale vechii literaturi romîne: despre Valea Albă, unde mulțimea turcească a cotropit oastea Moldovei lui Ștefan, Ureche spune: *„Și atîta de ai noștri au perit, cît au înălbit poiana de trupurile de a celor periți, pănă au fost războiul"* (p. 95). Ureche n-a trăit vremile luptei de la Valea Albă, a știut însă într-o singură frază să evoce acea mare tragedie a țării lui în lupta împotriva robiei.

Cînd Ștefan bate pe turci la Podul Înalt (Vaslui), cronicarul spune cu mîndrie: *„... pre toți i-au tăiat, unde apoi mîgle de cei morți au strînsu"* (p. 92). Cînd Mateiaș Corvin se îndreaptă spre Baia, schimbarea drumului său este explicată printr-o imagine plastică: *„... socotind ca să nu rămîie vreun unghiu nepipăit de dînsul"* (p. 85). Nici o ușoară ironie nu lipsește uneori din paginile lui Ureche; la Codrii Cozminului anumiți moldoveni nu urmăresc pe dușmani și se opresc la prădarea carelor părăsite. Cronicarul nu-și arată indignarea, ci se mulțumește cu o ironie: *„Ci și acei puțini ce ieșisă din codru n-ar fi scăpatu, de nu s-ar fi încurcatu ai noștri în carăle crăești și în carăle altor boieri, de le-au dat vrême, de au ieșit"* (p. 140).

Unele cugetări, care nu sînt obișnuitele cugetări inspirate din cărțile bisericii, așa de frecvente la scriitorii vechi, ci constatări asupra firii omenești, se întîlnesc sub pana acestui cronicar moldovean: *„De multe ori unde perde omul nădějdea, de frică mai apoi se întoarce în vitejie"* (p.141). Un proverb popular îi servește pentru a caracteriza pe Iliaș Rareș turcitul: *„dinafară se vedea pom înflorit, iară dinlăuntru lac împuțit"* (p. 156).

În sfîrșit, *portretele* lui Ureche vădesc pagini de adevărată măiestrie literară a scriitorului, ele întrec pe ale cronicarilor care au urmat după dînsul. Portretul lui Ștefan cel Mare este o pagină clasică a literaturii noastre: *„Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare la statu, mînios și de grabu vărsătoriu de sînge nevinovat; de multe ori la ospêțe omorîia fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, neleneșu și lucrul său îl știia a-l acoperi și unde nu gîndiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși să vîrăia, ca văzîndu-l ai săi, să nu să îndărăptiaze și pentru aceia raru*

războiu de nu biruia. Şi unde biruia alţii, nu perdea nădějdea, că ştindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor" (p. 111). De observat că aceste portrete nu sînt reproducerea textului unui contemporan care ar fi cunoscut pe Ştefan şi pe alte persoane, ci el, cronicarul, care nu a văzut personajele letopisețului său şi le închipuie după faptele lor din mărturiile scrise şi ceea ce este mai interesant, după tradiţia populară rămasă despre ei, faima lor orală transmisă din generaţie în generaţie.

Nu numai portretul lui Ştefan cel Mare împodobeşte paginile acestei cronici, ci şi altele, mai de puţină popularitate. Iată portretul lui Bogdan cel Tînăr Lăpuşneanu: „*Nici la carte era prost, la călărie sprinten, cu suliţa la halca nu pre lesne avea protivnic, a săgita din arc tare, nu putea fi mai bine. Numai ce era mai di treabă domnii lipsiia, că nu cerca bătrînii*" (p. 182). Sau al lui Petru Şchiopul: „*... era om vréadnic, cum se cade, cu di toate podobiile cîte tribuesc unui domn de cinste, că boiarilor le era părinte, pre care-i la cinste mare-i ţinea şi din sfatul lor nu ieşiia. Ţării era apărătoriu, spre săraci milostivu, pre călugări şi pre mănăstiri întăriia şi miluia, cu vecinii de prin prejur vieţuia bine, de avea de la toţi nume bun şi dragoste...*" (p. 204).

Aceste portrete nu sînt convenţionale, potrivite cu orice model; ele reies din aprecierea cronicarului, din analiza firii şi faptelor fiecărui domn al Moldovei, reuşind ca într-un stil concis să redea personalitatea fiecăruia dintre voievozi, cu trăsăturile sale caracteristice.

Nu este de mirare că o serie de scriitori romîni s-au inspirat din episoadele letopisețului lui Ureche pentru nuvele, poeme, piese de teatru, aflînd în rîndurile cronicii izvor de inspiraţie literară. Costache Negruzzi se inspiră în trei din cele patru tablouri (afară de al treilea: *Capul lui Moţoc vrem)* ale nuvelei istorice: *Alexandru Lăpuşneanu*, din cronica lui Ureche, care este de mai multe ori citată textual. Poemul lui Vasile Alecsandri, *Dumbrava Roşie*, porneşte de la legenda din cronica lui Ureche despre dumbrava unde polonii prinşi fuseseră puşi la plug, iar drama *Despot Vodă* a aceluiaşi, deşi mai liberă ca opera lui Negruzzi de urmarea strînsă a izvorului său, derivă în chip firesc din capitolele lui Ureche şi din adaosele lui Simion dascălul după cronica polonă a lui Paszkowski. Printre sursele de inspiraţie ale lui Barbu Delavrancea pentru trilogia istorică: *Apus de Soare*, *Viforul* şi *Luceafărul*, se numără şi cronica lui Ureche, alături de alte lucrări; de pildă, pentru sfîrşitul lui Ştefan cel Mare, naraţiunea medicului veneţian care l-a îngrijit, Ieronim de Cessena, transmisă prin Leonard de Massari. În special ultima piesă, *Luceafărul*, urmează foarte de aproape povestirea rătăcirii în munţi şi în Transilvania a lui Petru Rareş, după povestirea aşa de vie a cronicii lui Ureche, care la rîndul său reproduce o naraţiune slavonă contemporană a evenimentelor.

Cronica lui Ureche nu este deci numai un izvor pentru istorici, ci o operă literară, un izvor de bogată inspiraţie pentru scriitorii romîni, aceasta datorită nu numai faptelor pe care le povesteşte, dar şi felului cum le-a evocat.

II

CRITICA TEXTULUI

IZVOARELE CRONICII LUI URECHE

Ioachim Bielski. Spre deosebire de scriitorii anteriori, Grigore Ureche s-a adresat pentru informații privitoare la istoria Moldovei și unei cronici polone, cronica lui Ioachim Bielski. Această cronică a fost publicată în Polonia la 1597 sub numele lui Martin Bielski, tatăl lui Ioachim. Martin Bielski este autorul unei istorii universale: *Kronika wszystkiego swiata* (Cronica lumii întregi), una din primele cronici scrise în limba polonă, apărută în trei ediții la Cracovia: 1550, 1554, 1564. În *Cronica lumii întregi* se află intercalată și o istorie a Poloniei pînă la 1548. Această istorie a fost extrasă separat de Ioachim Bielski, care a continuat istoria țării sale pînă la 1586, și a transformat și partea privind epoca anterioară, introducînd o mulțime de informații noi, mai ales după cronica lui Martin Cromer, scrisă latinește.[1] Totuși nu a publicat-o sub numele lui, ci a păstrat ca autor pe tatăl său, Martin: Martin Bielski, *Kronika Polska* (Cronica Poloniei), Cracovia, 1597.[2] Atît cronica lui Martin, cît și a lui Ioachim au avut o largă răspîndire; avem o traducere ungurească a celei dintîi,[3] de asemenea una în ucraineană și alta în rusește.[4]

Cronica lui Ioachim Bielski, care cuprinde cea mai bogată informație privitoare la istoria Moldovei dintre toate cronicile polone apărute pînă la mijlocul secolului al XVII-lea, a fost folosită pe larg în cronica lui Ureche. Ureche citează de cîteva ori pe Bielski, alteori îl numește *Letopisețul leșesc*. Deoarece Ureche, ca toți compilatorii medievali, folosește

[1] Martin Cromer, *Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum, libri* XXX. Bassel, 1555, Bassel, 1558, Bassel, 1568, (adausă), Colonia, 1589, Cracovia, 1611 (trad polonă din latinește).

[2] Martin Bielski, *Kronika Polska*, Cracovia, 1597; ed. Turowski, Sanov, 1856, (II vol.), ed. Varșovia, 1829 (am întrebuințat prima ediție). Despre raporturile dintre Martin și Ioachim Bielski, W. Nehring *O ziciu i pismach Ioakima Bielskiego* (Viața și opera lui Ioachim Bielski), Poznan, 1860.

[3] W. Nehring, *op. cit.*, p. 8.

[4] A. I. Sobolevskii, *Perevodnaia literatura moskovskoi Rusi, XIV—XVII-vekov* (Literatura de traduceri din Rusia Moscovită în veacurile XIV—XVII) St. Petersburg, 1903, p.53.

izvoarele reproducînd pasajele fără a schimba ceva, este ușor de constatat că el urmează pe Bielski și anume cronica lui Ioachim Bielski. Nu a cunoscut însă opera lui Martin Bielski, *Cronica lumii întregi*. Aceasta cuprinde și unele știri de istorie romînească, de pildă, amănunte despre luarea Chiliei de Ștefan cel Mare, care lipsesc în cronica lui Ioachim. Informațiile culese din cronica lui Ioachim Bielski, de către Ureche, încep din anul 1359 și merg pînă la 1582. Uneori fiind prea lungi sau îmbinate cu știri de istorie polonă, Ureche prescurtează textul izvorului său, alteori suprimă voit sau schimbă înțelesul unor informații, atunci cînd acestea nu corespund vederilor sale, cum am arătat mai sus.

Cronica lui Bielski a fost folosită de Ureche direct, în limba polonă și nu prin mijlocirea unui text latin. Această constatare are o deosebită importanță, deoarece în cronica lui Ureche o serie de manuscrise (între care și cel pe care-l folosim) citează cînd „cronicarul" sau „Letopisețul leșesc" cînd cel „latinesc", pentru știri care sînt extrase din Bielski.

Avem o mulțime de dovezi în acest sens: toate numele proprii din Bielski sînt redate în textul lui Ureche în forma lor polonă, nu latinizate, chiar și numele de botez: *Piotru*, *Jicmont* (nu *Sigismundus*), *Mihal*, *Micolai*, *Zofia*, și chiar *Ian (Huniade)* care nu era polon (p. 77). Înseși unele greșeli de traducere se explică numai prin folosirea directă a textului polon.

Într-un pasaj din cronica lui Bielski (ed. 1598, p. 345) se arată că Ștefan vodă a luat orașul Brațlav *„de supt Swidrigaillo"* (cneazul litvan), și mulți prinși și i-a dat regelui polon. Ureche (p. 76) traduce: *„i-au trimis* (prinșii) *lui crai la Svidrial"*, crezînd că Swidrigaillo este un nume de localitate. Confuzia este posibilă numai în cazul cînd cronicarul a folosit direct textul în polonă, nu în latinește. În adevăr, prepoziția polonă *pod* înseamnă și *supt* și *la*. Polonii în loc de „în Prusia, în Rusia" spun aproape întotdeauna „la pruși, la ruși"; așa face și Ureche cînd traduce aceste expresii din cronica lui Bielski. O serie de cuvinte polone sînt păstrate tali quali în textul romînesc al cronicii, după Bielski: *voevodul Ruschii* (pentru voievodul Rusiei) (p. 106), *podcomori*, *seim* (în textele latine *comitiae)*, *voevoda Chievschii* (p. 193), *caștelanul*, *podscarbul* etc. La pag. 106, Ureche vorbește de *„doi frați Grotov"*, în textul lui Bielski este *„Grotowie dwa"* *wie* este terminația polonă a pluralului, trebuia tradus *„doi frați Grot"*, dar Ureche avînd în față textul polon a crezut că *v* face parte din rădăcina numelui. Asemenea exemple se pot înmulți, dar socotim că este evident că Ureche a folosit direct din limba polonă cronica lui Bielski, chiar acolo unde o parte sau toate manuscrisele citează *Letopisețul letinesc*.

Cum am spus, manuscrisele cronicii lui Ureche citează cînd *Letopisețul leșesc*, cînd pe cel *latinesc*, pentru știri ce se află în Bielski. Unele ma-

nuscrise folosesc alternativ ambii termeni; cîteodată avem în același loc în unele manuscrise „letinesc", în altele, „leșesc". Este clar că nu e vorba de două cronici deosebite folosite de Ureche, una latinească, alta polonă, deoarece în diferite manuscrise termenii se suprapun. Pe de altă parte, în introducerea (predoslovia) lui Simion dascălul se vorbește numai de două izvoare, între care se face comparația: letopisețul străin (leșesc sau latinesc) și cel intern, moldovenesc.[1] În interiorul cronicii, cînd se fac comparații între informațiile izvoarelor, întotdeauna se citează cele două izvoare, cel intern și cel extern, niciodată trei: moldovenesc, leșesc și latinesc. Este evident că Letopisețul latinesc și cel leșesc sînt unul singur sub două denumiri. C. Giurescu, în ediția sa, necunoscînd izvoarele lui Ureche, a corectat peste tot în text: „Letopisețul latinesc", unde era „leșesc", socotind că e vorba de un izvor intern moldovenesc scris latinește (?), care ar cuprinde știri din cronica lui Martin Bielski tatăl.[2] Acum cînd cunoaștem faptul că toate știrile din cronicile polone sînt extrase numai din cronica lui Ioachim Bielski și că Ioachim Bielski a fost folosit de Ureche direct în limba polonă, nu mai rămîne loc pentru un Letopiseț latinesc folosit de Ureche pentru istoria Moldovei. Admițînd că *Letopisețul leșesc* și cel *latinesc* sînt unul și același text, în ediția noastră vom adopta forma unică: „*Letopisețul leșesc*", înțelegînd prin aceasta pe Ioachim Bielski.

Confuzia copiștilor de manuscrise se explică prin aceea că ei știau că în Polonia, țară de cultură latină, se scriau cronici în latinește și mai ales că într-un loc, vorbind de începutul poporului moldovenesc, Ureche citează în adevăr „*Letopisețul cel latinesc*", care este o cosmografie apuseană despre care vom vorbi mai jos.[3]

Letopisețul moldovenesc al lui Eustratie logofătul. În comparație cu *Letopisețul leșesc*, și pentru cele mai multe informații din cronică, Ureche citează *Letopisețul moldovenesc*, „letopisețul nostru". Acest letopiseț intern, după cum îl arată numele (cronicarii numeau letopisețele după limba în care au fost scrise: leșesc, latinesc, ungurese) este scris romînește. O cronică internă a Moldovei, scrisă în limba țării, anterioară lui Ureche, nu s-a păstrat pînă azi; e vorba de o scriere pierdută.

Din compararea textului lui Ureche, unde folosește *Letopisețul moldovenesc* (de fapt tot ce rămîne ca informații din cronică, excluzînd: *a)* știrile luate din Bielski, *b)* cele luate din istoria universală despre popoarele vecine, știrile de la sfîrșit, după 1587, redate din amintirile verbale ale

[1] Ureche, *ed. de față*, p. 59.
[2] C. Giurescu, *Noui contribuții la studiul cronicilor moldovene*, Buc., 1908, p. 88.
[3] Ureche, *ed. de față*, p. 59. Sînt două-trei știri în care Ureche citează *Letopisețul leșesc* (*latinesc* în unele manuscrise) care nu se potrivesc în totul cu Bielski, ele se datoresc firește greșitei interpretări a textului acestuia și nu pot forma dovada despre o cronică deosebită.

lui Nistor Ureche) rezultă că acest letopiseţ a folosit şi a tradus vechile cronici slave ale Moldovei. Pentru secolul al XV-lea *Letopiseţul moldovenesc* cuprinde atît ştiri care se află numai în Letopiseţul de la Putna şi care lipsesc în cel de la Bistriţa[1] (lupta de la Orbic, cedarea Chiliei ungurilor de Petru vodă, data începerii şi sfinţirii Putnei, moartea egumenului Iosif etc.), cît şi ştiri care se află numai în Letopiseţul de la Bistriţa şi lipsesc în cel de la Putna (data zidirii cetăţii Chilia, datele luptelor dintre Ilie şi Ştefan, a luptelor de la Tămăşani şi Reuseni, intervenţia voievodului ardelean Bartolomei la Codrii Cozminului). În sfîrşit, *Letopiseţul moldovenesc* are informaţii pentru această epocă, care nu se află în nici unul din cele două letopiseţe slave (al cincilea război între Ilie şi Ştefan, cu data zilei, urmărirea turcilor de către Ştefan cel Mare după Războieni şi reluarea prădei, lupta cu polonii la Botoşani în 1500). Pentru secolul al XVI-lea avem cronica lui Macarie[2], cu care sînt unele asemănări, dar se poate afirma că Ureche nu a cunoscut pe Macarie, nici direct, nici prin mijlocirea *Letopiseţului moldovenesc*. Pe de o parte în Ureche lipsesc frazele şi caracterizările bombastice ale lui Macarie, pe de altă parte la Ureche, deci în *Letopiseţul moldovenesc*, sînt date de ani şi zile precise, care lipsesc în Macarie, scriitor retoric ce dispreţuieşte asemenea amănunte (năvălirea tătarilor la 22 august 1513, ziua morţii lui Bogdan III, a încoronării lui Ştefan cel Tînăr), precum şi o serie de informaţii din secolul al XVI-lea care lipsesc cu totul la Macarie: pribegia boierului Şarpe, moartea lui Petru, fratele lui Ştefăniţă, atacul Pocuţiei în august 1529, adunarea de la Badeuţi pentru închinarea ţării lui Soliman etc. Macarie nu a fost un cronicar independent, el a prelucrat în chip retoric o cronică slavă internă sub formă de anale, azi pierdută, din care ni s-au păstrat doar ştirile prelucrate în cronica moldo-polonă. Această cronică slavă internă a secolului al XVI-lea este izvorul comun al lui Ureche şi al lui Macarie. Despre Eftimie[3] se poate afirma că nu a cunoscut *Letopiseţul moldovenesc*, iar în ce priveşte pe Azarie[4], letopiseţul lui este de asemenea o retorizare a analelor de curte, care se găsesc sub forma lor primitivă în *Letopiseţul moldovenesc*. În *Letopiseţul lui Azarie* lipsesc unele date care se găsesc în *Letopiseţul moldovenesc* ca de exemplu: data clădirii mănăstirii Slatina 1558, amănuntele luptelor dintre Despot vodă şi Alexandru Lăpuşneanu, fuga acestuia la Huşi, lupta lui Tomşa cu domnul muntean Mircea. Aşadar, *Letopiseţul moldovenesc* a folosit cronicile slave ale Moldovei într-o compilaţie mai completă şi mai

---

[1] *Letopiseţul de la Putna*, versiune completă în vol.: I. Bogdan, *Letopiseţul lui Azarie* (Acad. Rom. *Memor. sec. ist.* 1909), *Letopiseţul de la Bistriţa* în vol.: I. Bogdan: *Cronice inedite.*

[2] *Letopiseţul lui Macarie* în vol.: I. Bogdan *Letopiseţul lui Azarie.*

[3] I. Bogdan, *Cronicile moldoveneşti înainte de Ureche*, Buc., 1891.

[4] idem, *Letopiseţul lui Azarie*, 1909. (Acad. Rom. *Memor. sec. ist.*).

dezvoltată decît cele pe care le cunoaștem azi, a folosit analele care stau la baza cronicilor lui Macarie și Azarie și continuarea lor pînă la anul 1587, dată la care se oprește acest letopiseț intern. Mai mult decît atîta, el a folosit o scriere pierdută, desigur în limba slavonă, despre *Pribegia lui Petru Rareș în Ardeal*, mergerea lui la Constantinopol și întoarcerea în Moldova. Această cronică a lui Petru Rareș formează o narațiune deosebită și un text cu caracter deosebit în interiorul cronicii lui Ureche.[1] Povestirea cu amănunte familiare: cum s-a îmbrăcat domnul fugar cu comănac pe cap dat de pescari, cum a ajuns la curtea unui nobil ardelean și a găsit numai pe jupîneasa lui, cum a adormit puțin Petru vodă obosit, povestea cu scrisoarea aruncată de pe zidul cetății Ciceiului, și alte detalii, provin desigur din anturajul imediat al domnului, de la un familiar al lui, e o narațiune a unui moment special, care face parte din cronica țării. De altfel nu o găsim nicăieri în cronicile slave, ea s-a păstrat numai intercalată în cronica lui Ureche, provenind din *Letopisețul moldovenesc*.

Letopisețul moldovenesc introduce în cronica lui Ureche în acest fel o mulțime de informații, în parte de origine contemporană cu faptele, care nu se regăsesc nicăieri în alte izvoare.

Autorul acestui *Letopiseț moldovenesc* este, cum am arătat, Eustratie logofătul, pe care Miron Costin îl indică ca autor al cronicii în limba țării, scrisă înainte de Ureche.[2] El a tradus din neogreacă *Pravila Moldovei* (în două versiuni) și lucrarea intitulată *Șapte Taine a bisericii*. I s-a atribuit greșit și traducerea în limba romînă a *Istoriilor* lui Herodot[3], pe care nu le-ar fi putut traduce, deoarece nu știa limba elină (greaca clasică).[4]

Letopisețul moldovenesc formează baza și scheletul cronicii lui Ureche. Cronica lui Bielski, fiind o istorie a unei țări străine, nu cuprinde decît informații fără legătură între ele despre istoria Moldovei, anume acelea care privesc legăturile polono-romîne. Aceste informații fragmentare traduse nu puteau forma o istorie a Moldovei, se înțelege de la sine. Ele puteau constitui numai o completare la informațiile din izvorul intern. Cînd se pun față în față în cronica lui Ureche informațiile din izvorul intern cu cele din cronica leșească, în ordine se dă întotdeauna întîietatea izvorului intern. Nu e vorba numai de o așezare a materialului, ci de crezarea mai mare pe care o acordă Ureche *Letopisețului moldovenesc*; datele, numele

[1] Ureche, *ed. de față*, pp. 144-153.

[2] Miron Costin, *Istorie în versuri polone* (Acad. Rom. *Memor. sec. ist.* 1929, p. 88).

[3] Cf. C. A. Stoide, *Contribuție la biografia lui Eustratie logofătul*, în *Arhiva*, XL, 1933, pp. 123—127. Pentru Herodot, v. introducerea lui N. Iorga, la *Herodot (1645), trad. rom. după ms. de la mănăstirea Cosula*, Vălenii de Munte, 1909.

[4] V. I. Bianu, *Manuscriptul romînesc de la 1632 al lui Eustratie logofătul* în *Columna lui Traian*, sec. nouă, III, 1882, pp. 210—217. În epilog Eustratie spune că a tradus din „limba mai purtăreață grecească“, după o traducere din elinește, „limba cea mai subțire și mai ascuțită de toate limbile... care nu pot să o înțeleagă fiecine, de nu vor fi prea iscusiți și deprinși cu dînsa“ (p. 216), ceea ce arată că el nu o cunoștea.

proprii, faptele, cînd nu coincid, sînt redate după letopisețul intern, căruia i se acordă mai multă încredere. Astfel Bielski, după Dlugosz, spune că la Valea Albă au pierit numai 200 de moldoveni, Ureche totuși admite dezastrul după cronica internă [1]; Bielski spune că Ștefan cel Mare a prins două fiice ale lui Radu cel Frumos, Ureche modifică textul citat din Bielski, după izvorul intern, *„unica lui fiică"*.[2] E adevărat că Ureche în predoslovie spune că *Letopisețul moldovenesc* scrie prea pe scurt, *„iar scrisorile striinilor mai pe larg și de agiuns scriu"* [3], dar nu e vorba aici de respingerea *Letopisețului moldovenesc*, ci numai de constatarea că el are nevoie de o completare, *Letopisețul moldovenesc* rămînînd temelia cronicii din punct de vedere cronologic și al faptelor.

Gerard Mercator. Grigore Ureche n-a folosit numai cronici interne și polone, el cunoștea limba latină și a folosit direct în limba latină o *Cosmografie* pentru capitolele care urmează după moartea lui Ștefan cel Mare, capitole închinate țărilor vecine: Polonia, Țara Tătărască, Imperiul Otoman, Transilvania.

Prin „Cosmografie" se înțelegeau în secolele al XV—XVII-lea lucrări care cuprind în același timp geografia și istoria tuturor țărilor din lume, adesea însoțite de hărți. Asemenea cosmografii au apărut atunci foarte multe, copiindu-se una pe alta, cuprinzînd adesea numeroase pagini identice între ele. De aceea este greu să determinăm care din ele a slujit de izvor lui Ureche. Dintre toate cosmografiile pe care le cunoaștem, aceea care se potrivește cel mai mult cu textul cronicarului moldovean este *Atlasul* sau *Cosmografia* lui Gerard Mercator. Gerard Mercator (adică: negustorul) este pseudonimul lui Gerard Kremer, olandez (1512—1594), autorul unei *Cronologii* și a *Atlasului*, care a fost redactat la 1568. Prima ediție a Atlasului: *Atlas sive cosmographicae meditationes*, apare la Duisburg în 1595, urmată de alte numeroase ediții (la 1630 apare la Amsterdam, ediția a X-a).[4] Pe lîngă deosebirile dintre ediții, există două formate ale *Atlasului*: *Atlas Minor* (ed. Amsterdam, 1628) și *Atlasul Mare*, cu titlul ediției din 1595. Lucrarea conține hărțile tuturor țărilor din lume în culori, iar pe dosul hărților descrierea geografică și o scurtă istorie a țării respective în limba latină. (Cîteodată se adaugă foi pentru descrierea unei țări, care nu încape în dosul hărții.)[5] *Cosmografia* lui Mercator a fost tradusă în mai multe limbi; dintre toate cosmografiile este cea care a avut cea mai largă răspîndire ca manual școlar și îndreptar pentru

---

[1] Ureche, *ed. de față*, p. 95. Bielski, *op. cit.*, p. 467.
[2] *ibidem*, p. 90. Bielski, *op. cit.*, p. 459.
[3] *ibidem*, 58.
[4] Vezi Breusing, *Gerard Mercator*, Duisburg, 1869.
[5] Am folosit *Atlas Minor*, ed. Amsterdam, 1628, *Atlas sive cosmographicae meditationes*, ed. Amsterdam, 1630, in folio, și trad. franceză, Amsterdam, 1607.

negustori. Există traduceri rusești din secolul al XVI-lea și al XVII-lea păstrate în manuscris.[1]

Ureche a folosit pe Mercator (sau altă cosmografie foarte apropiată de aceasta) direct în limba latină, dovadă latinismele din textul său în această parte tradusă după cosmografie: *marea Caspium*, *Stitiia*, *ochiianu*, *Ținhis* (pentru Ginghis), *Emmaum*, *Țilițiia*, *Tunetul* (Tunis).

Capitolul despre Polonia din letopisețul lui Ureche împrumută din cosmografie partea de la început despre originea numelui din *pole = cîmp*, și știrile despre genealogia lui *Leh* din *Iavan*, apoi numărul arhiepiscopilor, episcopilor, voievozilor și castelanilor.[2] Restul despre organizarea politică și firea polonezilor provine din experiența proprie a lui Ureche, din cunoașterea acestei țări. Capitolul despre *„Împărăția Tătărască"* este aproape în întregime tradus sau rezumat din Cosmografie: întinderea țării, descrierea ei și a bogățiilor, a rîurilor, numele marilor hani și ai hanilor din China, triburile.[3] De asemenea capitolul despre *„Împărăția Turcilor"* este o traducere și o prelucrare după cosmografia latină, cu istoria sultanilor, descrierea diferitelor corpuri de oaste ale turcilor (acestea numai în edițiile mai vechi ale *Atlasului mare)*, adăugate de Ureche, fiind numai unele observații asupra spahiilor.[4] Capitolul despre Transilvania datorește numai puțin cosmografiei: primele rînduri despre numirile țării și vecinătăților ei; tot restul: despre numărul mare al romînilor, despre religia și firea ungurilor, despre nobilime, provin din experiența de viață a lui Ureche.[5]

În sfîrșit, ceea ce este important, știrile de la începutul cronicii lui Ureche despre originile poporului romîn se regăsesc în cosmografie (după Aeneas Sylvius), adică originea numelui Valahia de la romanul Flaccus și faptul că țara făcea parte din Sciția.[6] Aci citează Ureche *Letopisețul latinesc*, care este de fapt *Cosmografia*.

Ureche traduce destul de corect din latinește, face totuși unele greșeli: *„penultima die Maii"*, traduce, *„mai în treizeci și una de zile"*.[7] El știa că Hersonesul era numele vechi al Crimeei, dar aci face o confuzie între cele două peninsule cu acest nume, scriind: *„Calipoli la Crîm"*.[8]

---

[1] A. I. Sobolevskii, *Perevodnaia literatura moskovskoi Rusi XIV—XVII-vekov*. St. Petersburg, 1903, p. 59, semnalează 6 manuscrise. Traducerea din 1637 se datorește lui Bogdan Likov.

[2] Ureche, *ed. de față*, pp. 112, 114, Gerard Mercator, *Atlas Minor*, ed. 1628, pp. 470—473.

[3] *ibidem*, pp. 115-117, Gerard Mercator, *op. cit.*, pp. 614—616, *ed. mare* 1630, pp. 368, 369, *trad. franceză*, 1607, p. 351.

[4] *ibidem*, pp. 118-123, Gerard Mercator, *Atlas Minor, ed. cit.*, pp. 594—597, *trad. franceză*, pp. 303—304.

[5] *ibidem*, pp. 123-126, Gerard Mercator, *Atlas Minor*, ed. cit., pp. 130—132.

[6] *ibidem*, pp. 59-60, Gerard Mercator, *Atlas Minor*, ed. cit., p. 554.

[7] *ibidem*, p. 120, Gerard Mercator, *Atlas Minor*, ed. cit., p. 597.

[8] *ibidem*, p. 119, Gerard Mercator, *op. cit.*, p. 596.

Amintirile lui Nistor Ureche. Tradiția verbală. Ureche scrie despre o epocă pe care n-a văzut-o cu ochii, de aceea este obligat să folosească izvoare scrise. *Cronica lui Bielski* se încheie însă cu anul 1586, dar știrile de istorie moldovenească din această scriere ajung pînă la 1582. În introducere Ureche spune că *Letopisețul moldovenesc* merge pînă la Petru Șchiopul.[1] În adevăr, se poate constata că știrile cu caracter analistic din cronica lui Ureche, informații cu date precise ale zilei, cu amănunte de stil cronicăresc, se termină cu anul 1587. Cronica lui Ureche merge însă pînă la anul 1593. Pentru ultimii ani ai povestirii, Ureche nu a mai avut izvoare scrise și a recurs la amintirile boierilor bătrîni și în primul rînd ale tatălui său Nistor. Caracterul oral al acestor informații se vede din aceea că, cronologia este neglijată, fără date precise, de lună și zi, cu informații de caracter familiar, amănunte anecdotice în mijlocul cărora stă figura lui Nistor Ureche, numirea acestuia ca mare logofăt, fuga lui Aron vodă, teama acestui domn de gloatele ce umblau pe drumuri,[2] convorbirea lui Nistor Ureche cu Oprea armașul, fuga lui Nistor în timpul nopții.[3] E puțin probabil ca Nistor să fi lăsat amintiri scrise, aceste pasaje ce-l privesc neavînd o cronologie precisă. Cît privește o serie de informații cu caracter legendar din partea mai veche a cronicii (de ex. legenda *Dumbrăvii Roșii* arată de prinșii leși)[4] și știri despre fundarea unor biserici și mănăstiri din țară care lipsesc din cronicile slave (biserica din Războieni, Badeuți),[5] nu știm dacă sînt aduse de Ureche sau extrase din *Letopisețul moldovenesc*.

INTERPOLATORII CRONICII LUI URECHE

Simion Dascălul. Manuscrisele cronicii lui Ureche cuprind o serie de adaosuri datorite unor interpolatori care, cunoscînd sau crezînd a cunoaște fapte ce lipseau în cronică, le-au adăugat la textul primitiv al lui Ureche. Toate manuscrisele cronicii cunoscute azi conțin asemenea adaosuri. Cele mai însemnate ca întindere se datoresc lui Simion dascălul, care își semnalează adaosurile cu indicația: „*...eu care sînt între cei păcătoși, Simeon dascal apucatu-m-am și eu pre urma a tuturora a scrie acêste povești*".[6]

Despre acest Simion dascălul știm foarte puțin. El este foarte probabil aceeași persoană care apare ca martor într-un zapis scris la Iași la 8 iulie 1669. Zapisul privește o cumpărătură a lui Gavril Costache, mare spătar,

[1] Ureche, *ed. de față*, p. 58.
[2] *ibidem*, p. 207.
[3] *ibidem*, pp. 208, 209.
[4] *ibidem*, p. 108.
[5] *ibidem*, pp. 95, 97.
[6] *ibidem*, p. 58.

cumnatul lui Miron Costin. Între martori figurează: „*Simion dascălul din satul dumisale din Roșiiaci*" (în ținutul Fălciu), precum și Cantemir viitorul domn și Velicico Costin, fratele cronicarului.[1] Simion era deci un dascăl de pe moșia lui Gavril Costache, probabil un fel de secretar al acestui boier. Despre Simion dascălul mai avem o însemnare pe unul din manuscrisele cronicii lui Ureche, în care cineva spune că Toderașcu Cantacuzin, vel vistiernic în Moldova (la 1667) „*...bine cunoscînd pe acela, n(i)-au mărturisit că de mulți* (multă) *neștiință și de minte puțină era acel om...*[2]"

Simion dascălul a completat cronica lui Ureche cu o serie de interpolații. Lui i se datorește un adaos la predoslovia cronicii,[3] precum și o legendă despre originea rușilor (ucraineni) din Moldova, luată dintr-un letopiseț intern[4], și în sfîrșit, o știre despre pretendentul cazac Petru din 1592.[5] Spre deosebire de celelalte interpolații, această din urmă știre scurtă nu este arătată în text ca fiind adausă de Simion, dar i-o atribuim lui, deoarece *Letopisețul moldovenesc* folosit de Ureche se oprea la 1587, iar Simion spune că a folosit un text intern care mergea pînă la Vasile Lupu.[6] Pe lîngă acestea, în interpolațiile sale Simion dascălul a folosit două cronici, una polonă și alta ungurească.

Izvoarele lui Simion Dascălul: Al. Guagnini (Trad. Paszkowski). Pe lîngă adaosurile pe care Simion dascălul le face la cronica lui Ureche el folosește drept izvoare și două cronici mai sus-amintite pe care Ureche nu le cunoscuse. Simion dascălul declară în adaosurile sale că el a adus știrile din „*... izvodul carile iaste chizmitu mai denainte vrême de Alixandru Gvagnin pre limba latinească și décii di pre acela izvod l-au izvodit Marțin Pașcovschii din limba latinească pre limba leșască...*" Și mai sus: „*Iară eu Simion dascalul, vrîndu cu adevărat ca să pociu dovedi acest lucru... pentru Dispot vodă... am cercat și eu la cronicul leșescu*".[7] Această cronică este lucrarea lui Alexandru Guagnini, *Sarmatiae Europeae descriptio*, Cracovia, 1578,[8] care cuprinde istoria Poloniei (prin Sarmația se înțelege Polonia) pînă la 1572. Scrierea a fost tradusă în limba polonă de Martin Paszkowski sub titlul, *Kronika Sarmacyey Europeyskiey*, apărută la Cracovia în 1611.[9] Această traducere este mult mai dezvoltată decît versiunea latină, cuprinzînd între altele și o scurtă cronică a Moldovei,[10] precum și multe adaosuri la istoria Poloniei, între

---

[1] G. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, III—2, p. 88.
[2] Ureche, *ed. de față*, p.58.
[3] *ibidem*, pp. 58, 59.
[4] *ibidem*, pp. 64, 65.
[5] *ibidem*, pp. 209, 210.
[6] *ibidem*, p. 59.
[7] *ibidem*, p. 164.
[8] Alte ediții, Spira, 1581, Bassel, 1582, Frankfurt, 1584, Leyda, 1626, trad. italiană la Ramusio. *Delle navigationi et viaggi*, VI, Veneția, 1583.
[9] Ediția a doua a acestei traduceri, în colecția *Zbiór dziejópisow polskich*, vol. IV, ed. Fr. Bohomolec, Varșovia, 1768, pe care o folosim.
[10] Guagnini-Paszkowski, ed. Varșovia, 1768, p. 641 și urm.

care şi povestirea despre Despot vodă în Moldova, folosită de Simion dascălul.[1] Aceste adaosuri se datoresc probabil manuscrisului completat al lui Guagnini şi nu traducătorului, de vreme ce Guagnini spune în introducerea la lucrarea sa că a luat parte la expediţia din Moldova, desigur în oastea lui Albert Laski, care a sprijinit, apoi a atacat pe Despot vodă.

Simion dascălul a reprodus din cronica lui Guagnini-Paszkowski toată povestirea despre Despot vodă, răscoala lui Tomşa şi a boierilor împotriva lui, intervenţia lui Dimitrie Vişnovieţchi, pînă la moartea lui Despot.[2] Împrumutul făcut din această cronică se reduce la acest pasaj unitar, plus o scurtă ştire despre originea presupusă a lui Ioan vodă cel Cumplit din Mazovia.[3]

Traducerea şi prelucrarea lui Simion dascălul este naivă şi încurcată; el suprimă ştirea că Despot cel adevărat, căruia cel fals i-ar fi luat locul, era fratele doamnei Ruxanda a lui Alexandru Lăpuşneanu, totuşi vorbeşte de *„diresele de domnie"* (p. 165) ale acestuia, care nu mai au rost. Simion dascălul încurcă apoi lucrurile şi mai rău, cînd spune că doamna Ruxanda *„i-au fost soră bună"*[4] a lui Despot, care era totuşi, o spune el, un impostor, o slugă a lui Despot cel adevărat. Avem a face cu un compilator neinteligent şi confuz.

Letopiseţul unguresc. Al doilea izvor istoric folosit de Simion dascălul în interpolările sale la cronica lui Ureche este aşa-numitul *Letopiseţ unguresc* din care el adaugă: *„...această poveste a lui Laslău craiu... care poveste (eu, Simion dascălul) o am socotit pre semne ce arată, că poate fi adevărată"*.[5] Este vorba de luptele legendare ale regelui Ungariei, Vladislav (cel Sfînt), cu tătarii, în care a primit ajutor de la împăratul romanilor, pe toţi tîlharii din închisorile Romei. Aceşti tîlhari colonizaţi în Maramureş ar fi obîrşia romînilor şi în special a moldovenilor.[6] Legenda injurioasă pentru poporul nostru primeşte, cum se vede mai sus, un certificat de la Simion dascălul *„o am socotit... că poate fi adevărată"*. Nu numai caracterul ei injurios, dar şi forma ei legendară, neserioasă (legătura regelui Ungariei cu împăratul romanilor), ar fi trebuit să facă pe dascălul Simion mai prudent, dacă ar fi fost un cronicar cu o cultură cît de elementară în domeniul istoriei. Se ştie că această *„basnă"* a lui Simion a provocat indignarea cronicarilor şi istoricilor moldoveni, Miron şi Nicolaie Costin, Dimitrie Cantemir.

Textul *Letopiseţului unguresc* este azi necunoscut. Legenda că romînii se trag din tîlharii de la Roma îşi are originea tocmai în viaţa lui Ovidiu, care fiind exilat la Tomis, s-a ajuns la concluzia că acest pămînt era locul de exil al condamnaţilor de la Roma, deci urmaşii acestor condamnaţi,

[1] *ibidem*, pp. 110—114.
[2] Ureche, *ed. de faţă*, p. 175.
[3] *ibidem*, p. 182. Guagnini - Paszkowski, *ed. cit.*, p. 650.
[4] *ibidem*, p. 166.
[5] *ibidem*, p. 63.
[6] *ibidem*, p. 63.

tîlhari care vorbesc o limbă romanică, sînt romînii. Această legendă este înserată într-o serie de cronici polone, citînd ca dovadă cazul lui Ovidiu. [1] Cît despre lupta lui „*Laslău*" cu tătarii, ea se află în adevăr în cronicile ungurești; luptă cu „*hunii*", zice Bonfiniu, care înțelege sub acest nume pe tătari. După cronicar, în această luptă joacă un rol însemnat „*oastea captivilor*" *(agmen captivorum)*, [2] e vorba de captivii eliberați din mîinile tătarilor, care poate au fost transformați de alt scriitor în captivi de la romani. Textul *Letopisețului unguresc* folosit de Simion este însă necunoscut, un text unguresc ca limbă, dar probabil un manuscris.

Simion dascălul și discuția asupra paternității cronicii. C. Giurescu în studiul său *Noui contribuții la studiul cronicilor moldovene*, Buc. 1908, a atribuit paternitatea întregii cronici lui Simion dascălul, socotind cronica lui Ureche ca pierdută, folosită drept izvor de Simion. În 1916 același istoric a publicat chiar o ediție a cronicii sub numele lui Simion dascălul, ediție asupra căreia vom reveni mai jos. [3] C. Giurescu întemeia ipoteza sa în felul următor: toate manuscrisele cunoscute ale cronicii cuprind pasajele despre care Simion dascălul spune că sînt ale lui; desigur că mai sînt și alte pasaje de acest fel în cronică, fără indicarea numelui lui Simion. De vreme ce nu avem cronica lui Ureche fără ele, nu putem distinge ce este a unuia și ce este a celuilalt. Avem a face cu o compilație care a fost alcătuită de Simion, în care intră ca parte componentă și cronica lui Ureche. În predoslovia lui, Simion dascălul spune: „... *dacă am văzut că lipsesc poveștile și cursul anilor din létopisețul cel leșesc, am lipit dintr-ale noastre izvoade... și am adaos poveștile la létopisățul cel leșesc, carea la locul său,... am izvodit din toate izvoadele într-un loc și am făcut unul desăvîrșit*" [4], deci afirmă că el, Simion, a alcătuit compilația. Giurescu își închipuia lucrurile în felul următor: a existat un letopiseț intern, numit *Letopisețul latinesc*, după limba în care a fost scris; acest letopiseț a fost tradus în romînește de Ureche. *Letopisețul latinesc* conținea știri interne și știri din cronici polone (Bielski). Ureche a tradus în romînește acest *Letopiseț latinesc*: la atît se reduce, după Giurescu, cronica lui Ureche. În schimb, Simion dascălul a adăugat la cronică toate știrile din *Letopisețul moldovenesc* al lui Eustratie, care formează baza cronicii, letopiseț pe care Ureche l-a cunoscut dar l-a disprețuit. Simion dascălul a făcut comparația între *Letopisețul moldovenesc* și cel scris latinește, deci el a *alcătuit* cronica, pe

---

[1] Martin Bielski, *Kronika wszystkiego świata*, ed. 1564, f. 275, Martin (Ioachim) Bielski, *Kronika Polska*, ed. 1597, p. 234, Al. Guagnini (trad. M. Paszkowski), *op. cit.* ed. 1768, pp. 641—642. M. Stryjkowski, *Kronika Litewska* ed. 1766, pp. 10, 164.

[2] A. Bonfinius, *Historia Pannonica*, Colonia, 1690, pp. 159—160.

[3] Mai tîrziu s-a încercat și o soluție de compromis: cronica a fost editată sub numele: Gr. Ureche și Simion dascălul, *Letopisețul țării Moldovei*, „Clasicii romîni comentați", Craiova, 1934.

[4] Ureche, *ed. de față*, p. 59.

lîngă faptul că a adus știri din cronica lui Paszkowski și *Letopisețul unguresc*.

Demonstrația lui Giurescu nu rezistă criticii. Ea se baza pe cunoștințele de atunci asupra cronicii, cunoștințe care nu cuprindeau încă studiul izvoarelor lui Ureche. Din analiza făcută mai sus rezultă clar că Bielski nu a fost folosit în cronică prin mijlocirea unei traduceri sau prelucrări latine, ci direct în polonă. Mai mult, un *Letopiseț latinesc* nu a existat, este vorba de o confuzie a copiștilor cu *Letopisețul leșesc* care este al lui Ioachim Bielski. Deci toată cronica se reduce (afară de capitolele externe și de încheiere) la îmbinarea a două letopisețe, cel intern, *Letopisețul moldovenesc* și cel extern, Bielski. Cel ce a făcut această îmbinare însoțită de o confruntare critică este Ureche. Aceasta este o concluzie evidentă care reiese din materialul respectiv al cronicilor. În adevăr, știrile de istorie romînească ale lui Bielski nu formează o unitate, ci un șir de fragmente, pasaje privitoare la relațiile Moldovei cu Polonia. Ureche nu putea traduce în romînește numai aceste fragmente, alcătuind din ele o cronică, ele nu se pretau la așa ceva. Fragmentele lui Bielski nu puteau forma decît completări la letopisețul intern, moldovenesc, fără care Ureche nu și-ar fi putut scrie cronica. Ureche și nu Simion a făcut îmbinarea și compararea, o spune de altfel el însuși foarte clar: *„... nu numai létopisețul nostru, ce și cărți striine am cercat, ca să putem afla adevărul“* (deci în primul rînd e pus *Letopisețul moldovenesc*); iar mai jos: *„Iar scrisorile striinilor mai pe largu și de agiunsu scriu... Și de acolo multe luînd și lipindu de ale noastre, potrivindu vrémea și anii, de am scris acest létopiseț“*.[1] Îmbinarea celor două izvoare, transformarea anilor erei apusene în era răsăriteană, aceasta a fost opera lui Grigore Ureche. El este deci adevăratul autor. Ureche nu a disprețuit, cum s-a spus, letopisețul intern, în sensul că nu l-a folosit, ci numai constată că nu e complet, justificînd astfel completarea lui și folosirea letopisețului străin.

Giurescu n-a observat un fapt hotărîtor care infirmă teoria sa: Simion dascălul el însuși recunoaște că acel care *„a împreunat izvoadele“*, adică a alcătuit cronica din combinarea izvorului intern cu cel polon, este Ureche: *„Pentru domniia acestui Dispot vodă létopisețul acest moldovenescu foarte pre scurt scrie... Iară răposatul Uréche vornicul, vrîndu să arate această povéste a lui Dispot mai deschis și mai adevărat, împreunînd izvoadile au cetit la cronicul leșescu, carile iaste izvodit de cronicariul Bielschii“* (interpolarea lui Simion dascălul).[2] Nu e vorba de traducerea vreunui *Letopiseț latinesc*, ci de îmbinarea *Letopisețului moldovenesc* cu cel polon al lui Bielski, adică de alcătuirea însăși a cronicii pe care o edităm.

---

[2] Ureche, *ed. de față*, p. 58.
[1] *ibidem*, p. 164.

Letopisețul moldovenesc, așa cum l-a folosit Ureche, mergea pînă la domnia lui Petru vodă Șchiopul, după cum spune el în predoslovie, pe cînd Simion dascălul afirmă că a avut un letopiseț care mergea pînă la domnia lui Vasile Lupu.[1] În cronica pe care o edităm, știrile din *Letopisețul moldovenesc* se opresc la 1587, în domnia lui Petru Șchiopul, dată după care urmează o lacună (se omite între altele asocierea solemnă la tron a lui Ștefan fiul lui Petru) pînă la 1591. Urmează apoi știrile cu caracter de memorii din viața lui Nistor Ureche. Rezultă deci că în cronică a fost folosit *Letopisețul moldovenesc* în forma pe care a cunoscut-o Ureche, de către Ureche și nu de către Simion.

Adaosul la predoslovie datorit lui Simion dascălul, citat mai sus, nu constituie o dovadă în favoarea paternității sale; textul este confuz, la început spune: „... *cunoscînd că scriitorii cei mai de demult, care au fost însemnînd acéste lucruri ce au trecut, s-au săvîrșit... socotit-am ca să nu lăsăm acest lucru nesăvîrșit și să nu să însemneze înainte... pănă la domniia lui Vasilie vodă*".[2]

El intenționa deci, nu să scrie o cronică de la început, ci să completeze și să continue cronica lui Ureche pînă la Vasile Lupu, ceea ce nu a apucat însă să facă. Pe lîngă aceasta, a adăugat la cronica veche o serie de fapte pe care le semnalează în text. Pentru aceasta se consideră autor, dar o însemnare a unui grămătic, care avea informații despre el de la boierii Moldovei, spune: „*Acest Simeon dascal, ce el să numește aici, mai mult să vede că au amestecat și au turburat istoriia dech(î)t au lucrat cevași pentru Ureche vor(nicul), carele au scris acestea, a vesti că e domn învățat și înțelept. Iar acesta și neștiutu și slab în minte, precum și Toderașicu Cantacuzinu vel vist(iernic) în Moldova și alții, bine cunoscînd pe acela, n(i)-au mărturisit că de mulți* (multă) *neștiință și de minte puțină era acel om, precum iar el î(n)săși și aici că au fost să arată, adecă ce au scris Ureche, el zice că au scris*".[3] Este o mărturie a unui contemporan care a avut legături cu cei ce cunoșteau pe Simion, mărturie care nu poate fi neglijată. Ea este confirmată de analiza izvoarelor făcută mai sus. Simion dascălul care dă crezare legendelor injurioase și anacronice din *Letopisețul unguresc*, care se încurcă în explicații despre Despot vodă, socotindu-l un impostor, o slugă hoață și totuși *frate* cu doamna Moldovei[4], nu poate fi autorul unei cronici de înaltă ținută intelectuală și străbătută de dragoste de țară.

Am văzut însă că pentru editarea cronicii s-a ridicat dificultatea prezenței adaosurilor lui Simion dascălul în toate manuscrisele acestei cronici.

---

[1] Ureche, *ed. de față*, p. 59.
[2] *ibidem*, pp. 58-59.
[3] *ibidem*, p. 58.
[4] Vezi mai sus p. 41.

De vreme ce nu putem avea cronica fără aceste adaosuri, s-a afirmat că nu putem distinge ce aparține lui Ureche și ce aparține lui Simion. Mai întîi observăm că prezența unor interpolații neidentificabile nu ar îndreptăți trecerea interpolatorului sau a interpolatorilor la rangul de autor. Elaborarea unei lucrări cuprinde cu totul altceva: plan, judecarea faptelor, alegerea lor, așezarea cronologică, compararea știrilor. Toate acestea erau încheiate cînd a intervenit Simion dascălul cu adaosurile sale. Nimeni nu s-a gîndit pînă acum să editeze cronici cu titlu ca acesta: *Cronica lui Froissard și a interpolatorilor lui.* Și totuși la noi a apărut o ediție a cronicii cu numele lui Ureche alături de al lui Simion dascălul. Pe de altă parte, critica istorică dispune de alte mijloace de a distinge interpolările și adaosurile străine dintr-un text, în afară de recurgerea la manuscrisul original fără adaosuri. A renunța la aceste mijloace și a trece pe interpolatori pe picior de egalitate cu autorul înseamnă o abdicare a criticii.[1]

Știm acum că Ureche a folosit pe Bielski și *Letopisețul moldovenesc*, deci toate știrile provenite din aceste letopisețe, indicate în text ca atare, sau identificate pe baza comparației cu textul polon și cu cronicile vechi slave, se datoresc numai lui Ureche. Este de la sine înțeles că Ureche a folosit *toate* știrile ce privesc istoria Moldovei din ambele cronici utilizate de el, afară de pasajele lăsate dinadins afară, pentru motive de solidaritate de clasă boierească și de patriotism moldovenesc.[2] Dovada cea mai bună că Simion dascălul nu a folosit nici pe Bielski, nici *Letopisețul moldovenesc* (afară de legenda lui Ițco prisăcarul, lăsată la o parte de Ureche din cauza caracterului ei prea legendar) stă în aceea că el nu a dăugat pasajele încriminate de Ureche, deși nu putea avea aceleași scrupule boierești, nici patriotice, ca Ureche. Tot lui Ureche i se datoresc știrile extrase din *Cosmografia latină*, precum și, firește, toate aprecierile și judecățile despre fapte și persoane, care denotă un istoric cu o anume linie de cugetare politică și istorică. Amintirile privitoare la Nistor Ureche se datoresc, firește, tot fiului său. Chiar pasajele despre *„semnele"* care nu se găsesc în *Letopisețul leșesc*, privind anume fapte interne, nu se datoresc, cum s-a crezut, lui Simion dascălul. Argumentul că expresia ce însoțește aceste pasaje se regăsește în adaosul de predoslovie al lui Simion dascălul: *„...iar semnele sau tocmélele și lucruri cîte s-au făcut în țară, nu le arată toate, că poate fi că n-au știut de toate cronicariul cel leșesc"*,[3] nu este convingător. Ureche

[1] În introducerea la ediția din colecția „Clasicii romîni comentați", citată mai sus, editorul afirmă că lucrarea trebuie atribuită și lui Ureche și lui Simion, de vreme ce nu se pot distinge textele datorite fiecăruia. Totuși, afirmînd această imposibilitate, înșiră apoi pe rînd pasajele din cronică, datorite, după părerea sa, lui Simion dascălul (p. XXXI-XXXVI), ceea ce constituie o dezmințire a neputinței criticii, proclamate la început.

[2] Vezi *mai sus* pp. 15-16.

[3] Ureche, *ed. de față*, p. 59.

putea și el să constate că evenimente privitoare la starea internă a Moldovei nu se află în cronica lui Bielski. El este cel care a folosit *Letopisețul moldovenesc*, deci el le-a introdus în cronică. Expresia stereotipă despre „*semne*" a împrumutat-o Simion dascălul în introducerea sa din textul cronicii lui Ureche, deci nu i se datorește dintru început lui.

Rămîne deci pentru editor să diferențieze toate adaosurile lui Simion dascălul, folosind alte caractere de literă; aceste adaosuri sînt și nu pot fi decît acelea pe care el le declară ale lui, de vreme ce obișnuiește să dea această declarație. Pe lîngă acestea nu pot fi atribuite lui Simion dascălul decît fragmentele care provin din cronicile folosite de dînsul. Acestea sînt: *Cronica lui Martin Paszkowski*, *Letopisețul unguresc* și continuarea letopisețului intern după Petru Șchiopul, precum și legenda lui Ițco și adaosul la predoslovie pe care Simion le declară ale sale. Toate celelalte părți provin din izvoarele cunoscute de Ureche, deci sînt ale lui.

Interpolatorii lui Ureche: Misail călugărul și Axinte uricarul. Cronicarii de mai tîrziu, Miron și Nicolaie Costin, vorbesc de un alt interpolator al cronicii lui Ureche, pe care-l numesc Misail călugărul. În adevăr, într-o serie de manuscrise (ms. 169 al Acad.R.P.R. și altele înrudite cu dînsul) cronica lui Ureche este completată cu încă o serie de interpolări care nu se află în manuscrisele ce reprezintă forma cea mai veche cu adaosurile lui Simion dascălul (dintre care ms. 25 Bibl. Univ. Iași, mss. 174, 1445 ale Acad. R.P.R. folosite în prezenta ediție). Cronicarii de mai tîrziu care au folosit cronica lui Ureche (cei doi Costin și D. Cantemir) au cunoscut-o cu aceste interpolări posterioare lui Simion. Este deci foarte probabil că ele se datoresc lui Misail călugărul, pe care cronicarii amintiți îl socotesc interpolatorul posterior lui Simion dascălul.[1]

Misail călugărul era un călugăr cărturar de la mănăstirea Putna, care apare în acte un deceniu după Simion dascălul. Într-un zapis din 25 mai 1676 găsim însemnarea în slavonește: „*A scris ieromonahul Misail de la Putna, să se știe*". Actul este scris în romînește și privește o cumpărătură de moșie a lui Constantin Arapul fost pîrcălab.[2] Și data actului și faptul că era vorba de un călugăr cărturar, diac și cunoscător în slavonie, ne indică pe scriitorul de știri cronicărești.

Adaosurile lui Misail călugărul la cronica lui Ureche au oarecare importanță: el descrie toate dregătoriile Moldovei cu atribuțiile respective,[3] tot el pomenește o serie de tradiții populare despre Ștefan cel Mare [4] și

---

[1] Cf. C. Giurescu, *Noui contribuții la studiul cronicilor moldovene*, pp. 33, 42.
[2] G. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, IV—1, p. 11.
[3] Ureche, *ed. de față*, pp. 69-71.
[4] *ibidem*, pp. 92-94.

este primul cronicar care vorbește despre cucerirea Daciei de către Traian, pe care Ureche n-o pomenise. [1]

Axinte uricarul, din copia căruia decurg două manuscrise, cele mai bune ale cronicii lui Ureche, are numai scurte interpolări, folosind uricele domnilor, un letopiseț slavon și unul grecesc.[2]

EDIȚII

Prima ediție a cronicii lui Ureche se datorește lui M. Kogălniceanu, *Letopisețele țării Moldovei*, ed. I, Iași, 1852 tom. I și ed. II, cu unele modificări de limbă: *Cronicile Romîniei*, București, 1872, tom. I, folosind o serie de manuscrise, între care mai ales ms.103 al Acad. R.P.R., un manuscris din cele cu adaosurile lui Misail călugărul scris la începutul veacului al XVIII-lea. Kogălniceanu a trecut în anexe interpolările, dar nu a știut să distingă întotdeauna interpolările de textul original. Ediția lui nu este o ediție critică și nici nu a încercat o clasare științifică a manuscriselor, adesea textul este modificat arbitrar de editor.

Ediția lui Emile Picot, *Chronique de Moldavie... par Grégorie Urechi*, Paris, 1878, o traducere după ediția Kogălniceanu, cu ilustrarea faptelor din text prin extrase din cronici străine și documente.

Ediția I. N. Popovici, *Chronique de Gligorie Ureache*, București, 1911, bazată pe manuscrise și compararea lor, cu o interesantă încercare de a explica (în limba franceză) toate cuvintele arhaice sau care și-au schimbat înțelesul. Editorul încearcă să refacă (după textele din secolul al XVII-lea) limba lui Ureche, alterată de copiștii manuscriselor lui care sînt toți scriitori din veacul al XVIII-lea și în mare parte munteni. Deși avem tradiția manuscriselor în note, totuși procedeul lui I. N. Popovici este arbitrar — un text se publică, nu se reface; limba unui scriitor este un fenomen individual, reprezintă un grad de cultură și nu putem ști, fără a-l citi, ce cuvinte și forme de limbă va alege.

Ediția C. Giurescu, *Letopisețul țării Moldovei pînă la Aron Vodă, întocmit de Simion dascălul după Grigorie Ureche vornicul, Istratie logofătul și alții*, București, (Comisia Istorică a Romîniei), 1916, reprodusă cu mici modificări, fără aparatul critic al variantelor și sub numele lui Grigore Ureche și Simion dascălul în ediția din colecția „Clasicii romîni comentați", Craiova, 1942, are meritul de a se întemeia pe o clasificare științifică

[1] Ureche, *ed. de față*, p. 60.
[2] *ibidem*, pp. 66, 68, 69, 71 etc.

a manuscriselor și o îngrijită comparație a lor, indicîndu-se variantele. Totuși ediția Giurescu are lipsuri științifice însemnate. Editorul nu a încercat să distingă prin critica internă textul lui Ureche de al interpolațiilor lui Simion dascălul, cum am arătat mai sus. În al doilea rînd, necunoscînd izvoarele polone și latine ale cronicii, a adoptat în text numirile deformate ale numelor proprii datorite copiștilor, neputînd să le corecteze după textul izvoarelor.[1] În al treilea rînd, Giurescu în ediția lui nu a adoptat ca bază un manuscris cu care să compare lecturile celorlalte manuscrise și să-l corecteze după acestea, acolo unde textul este alterat, ci la fiecare frază, la fiecare cuvînt, *a ales* dintre toate variantele aceea care i-a părut cea mai bună. Deci textul editat este un mozaic din diferite manuscrise, lecturi de cuvinte și fraze alese adesea arbitrar de editor. Procedînd în acest chip, editorul a fost nevoit să unifice limba (fonetica), în genere modernizînd-o, adică adoptînd forma cea mai nouă și mai depărtată de dialectul moldovenesc.

Iată cîteva dovezi de alegere greșită a lecturilor manuscriselor de către editor în locul celor corecte care se aflau totuși în unele manuscrise (p. 235, ed. Giurescu): „*Selim împăratul... au împărățit 7 ani și 7 luni*" adoptînd lectura manuscriselor *L* și *M*, pe cînd lectura din ms. *A*, *8 ani și 6 luni* este mai exactă și corespunde cu realitatea: Selim II, 6 sept. 1566 — 12 dec. 1574. La p. 159 pentru prinderea lui Mailat de Petru Rareș (1541) adoptă lectura: „*iunie 20*", în loc de „*iulie 20*" din manuscrisele *A* și *L*, care cuprind data exactă (în 5 iulie 1541 Ștefan Mailat era încă liber).[2] La p. 163 editorul corectează anii de domnie ai lui Petru Rareș în „*18 ani*" (în ms. loc alb), deși cele două domnii ale lui însumează numai 17 ani, la p. 220: „... toată domnia lui Bogdan vodă au fost 1 an și 3 luni, *fără cît au domnit cu mumă-sa, doamna Roxanda*", pasajul subliniat a fost lăsat afară din text de Giurescu, socotindu-l ca un adaos de copist (în ms. *A*); fraza este astfel completată în *Letopisețul lui Macarie*, deci se afla în original.[3] La p. 97: „Iarna niciodată nu plouă, *vara foarte puțin și cînd ploao...*"; cuvintele subliniate sînt lăsate deoparte, deși se află în ms. 3039 Acad. R.P.R. Ele provin totuși din izvorul folosit aci de Ureche.[4] La p. 269, rîndul 1, omite data: *v leto 7101 (1593) meseța...*", care se află în ms. *A-1*, data exactă a evenimentului povestit.

Am prezentat aceste cîteva cazuri care se pot ușor înmulți spre a arăta că alegerea cuvintelor și textelor de către editor dintre diferitele variante,

---

[1] Vezi cîteva din aceste corectări după forma numelor proprii din izvoare, care au rămas deformate în ed. Giurescu, în ed. de față, pp. 106 și 122.
[2] Hurmuzachi, *Documente*, XV—1, p. 406.
[3] I. Bogdan, *Letopisețul lui Azarie*, p. 211 (155), „*de la moartea mamei lui*".
[4] Gerard Mercator, *Atlas Minor*, ed. cit., p. 614.

după inspirație, este un procedeu arbitrar care duce la adoptarea prea adesea a unor forme necorecte.

Adăugăm că Giurescu, neînțelegînd textul, a dat uneori o punctuație greșită care schimbă înțelesul frazelor; la p. 166: *„bisericilor s-au arătat cu dumnezeire mare, ca să poată stinge numele cel rău al frăține-său, și ca să nu se vază că-i ceva răsărit* (abătut) *de la pravoslavie. Toți ereticii vrea în țara sa, au să-i întoarcă să fie la o lege, au din țară să iasă"*. După *„pravoslavie"* nu trebuia punct, ci fraza continuă. Cronicarul spune că Ștefan Rareș vrea să convertească pe eretici, pentru ca să nu se creadă că s-a abătut de la pravoslavie. La pp. 178—179: *„bisericile dezbrăca, arginturile lua și făcea bani și altele cîte n-au zis țara că va vedea făcînd acestea Despot vodă. Iară Laskii carele venise cu dînsul cunoscînd că va veni asupra lor rău, s-au dus înapoi"*. După *„vedea"* trebuie punct, iară după *„vodă"* virgulă. Cronicarul spune că deoarece Despot făcea astfel de lucruri, Laski a înțeles că va veni asupră-i ceva rău și a plecat. [1]

În privința limbii, a felului cum a adoptat lecturile Giurescu, vom da cîteva exemple edificatoare: se adoptă lectura *jos* în loc de *gios*, *este* în loc de *iaste*, *din* în loc de *den*, *boieri* în loc de *boiari*, *ziua* în loc de *zioa*, *dacă* în loc de *deacă*, *așezat* în loc de *așăzat*, *mai înainte*, în loc de forma moldovenească, *mainte*, adoptîndu-se deci forme moderne, deși cele vechi, moldovenești, se aflau în manuscrisele folosite de Giurescu.[2] Adăugăm că alegerea aceasta este neconsecventă, se scrie cînd *acum*, cînd *acmu*. Pe aceeași pagină a ediției Giurescu (p. 24 r. 12 și 14) *derege* și *direge*, deși editorul a încercat să uniformizeze ortografia.

Am insistat mai mult asupra acestor lipsuri, pentru că ele justifică anume principii de editare adoptate în ediția de față.

Ediția de față. Pentru ediția de față am adoptat metoda editării unui singur manuscris de bază, completat și corectat cu ajutorul celorlalte manuscrise. Desigur că manuscrisul de bază nu reprezintă întocmai textul și mai ales limba originalului, dar această metodă, pe care am adoptat-o, înlătură primejdia conjecturilor arbitrare, a reconstituirilor subiective. Ediția noastră este așadar o prezentare a textului cronicii lui Ureche urmînd textul și limba unui singur manuscris, socotit cel mai demn de încredere și din care, prin comparație cu celelalte manuscrise și cu textul izvoarelor, s-au înlăturat greșelile, lipsurile, adaosurile datorite copiștilor.

Pentru alegerea manuscrisului de bază am pornit de la clasificarea și stema manuscriselor cronicii lui Ureche întocmită de C. Giurescu. [3] Giu-

[1] Și la p. 215 r. 11 punctuația e greșită, virgula trebuia mutată după cuvîntul *singur* și nu are rost înainte de el.

[2] Cele mai multe exemple luate de pe pp. 15 și 268, ed. Giurescu.

[3] C. Giurescu, *Noui contribuții la studiul cronicarilor moldoveni*, Buc., 1908. Vezi stema manuscriselor la p. 55.

rescu a împărțit manuscrisele cronicii în trei grupe: grupul A (am păstrat siglele adoptate de Giurescu), compus din două copii ale unui manuscris din 1712 datorit cunoscutului diac și cronicar moldovean Axinte uricarul, anume: *A-1*, ms. 174 al Acad. R.P.R. și *A-2*, ms. nr. 25 Biblioteca Universității—Iași. Aceste manuscrise copiate pentru biblioteca lui Nicolaie vodă Mavrocordat, primul de Constantin Vladulovici, logofăt la 1724, al doilea de Stanciu erei ceva mai devreme, reprezintă o formă foarte îngrijită a cronicii, în genere fără lipsuri, dar cu adaosurile datorite lui Axinte uricarul. A doua grupă, numită *L* de Giurescu, cuprinde o serie de manuscrise cu lacune (de aci denumirea *L*-lacunare) aceleași lacune în toate manuscrisele grupei, provenind dintr-un arhetip comun. Din această grupă am folosit, ca fiind cel mai bun, manuscrisul nr. 1445 al Acad. R.P.R., datînd de la începutul veacului al XVIII-lea (muntean), singurul din grup care are începutul cronicii. A treia grupă, denumită *M* (Misail), cuprinde adaosurile atribuite lui Misail călugărul. Din această grupă am ales ms. 169 al Acad. R.P.R., unul din cele mai vechi manuscrise ale cronicii, care datează de la sfîrșitul veacului al XVII-lea.

Am folosit așadar patru manuscrise, două din grupa *A* (*A-1*, și *A-2*), adică ms. 174 Acad. R.P.R. și ms. 25 Bibl. Univ. Iași și cîte unul din celelalte grupe: ms. 1445 Acad. R.P.R., denumit *L*, și ms. 169 Acad. R.P.R., denumit *M*, avînd în acest chip în față toate deosebirile principale ale celor trei variante mari ale copiilor cronicii. Numai întîmplător am folosit cîte o lectură din alte manuscrise.

Din aceste patru manuscrise se punea problema alegerii unui singur manuscris de bază, acela care urma să fie editat, celelalte trei rămînînd să fie folosite numai pentru corectare, control și indicarea unor deosebiri mai mari sau completarea lipsurilor manuscrisului de bază.

Ca manuscris de bază al ediției nu am putut adopta manuscrisul *L* sau unul înrudit cu dînsul, deoarece toate provin de la un manuscris cu lacune. Aceste lacune nu sînt constituite numai din lipsa cîtorva pasaje, care ar putea fi completate prin lectura manuscriselor din altă grupă, ci la fiecare pagină sînt sărite cuvinte, fragmente de frază, care fac textul în multe locuri de neînțeles.

De asemenea nu am putut întemeia ediția pe manuscrisul *M* sau pe un manuscris din această grupă. Aceste manuscrise cuprind adaosurile atribuite lui Misail călugărul și se caracterizează printr-o schimbare a redactării cronicii, care devine în multe locuri o prelucrare a textului cu alte fraze și alte cuvinte. [1]

---

[1] Totuși C. Giurescu a acordat acestor manuscrise o încredere deosebită în ediția sa.

În aceste împrejurări, singura soluţie este adoptarea ca bază a ediţiei a unui manuscris din grupa *A*. Aceste manuscrise provin din copia lui Axinte uricarul, un copist de cronici cu foarte multă conştiinciozitate, care era şi un om cu oarecare cultură. Şi cronica lui Miron Costin a fost editată pe baza unei copii a lui Axinte uricarul, care s-a dovedit a fi cea mai corectă dintre toate copiile existente.

Dintre cele două manuscrise din grupa *A*, ca manuscris de bază am adoptat manuscrisul *A-2* (25 al Bibliotecii Universităţii—Iaşi), ca făcînd parte, cum am spus, din grupa cea mai corectă. Faţă de *A-1* prezintă numai mici diferenţe, manuscrisul *A-2* în orice caz e mai vechi şi mai lipsit de greşeli. Am folosit manuscrisul *A-1* (174 Acad. R.P.R.) numai pentru completarea textului, deoarece din manuscrisul *A-2* lipsesc 3 foi (6 pagini), una la început, alta după p. 5 v. şi a treia ultima pagină a manuscrisului. După ms. *L* (1445 Acad. R.P.R.) am adaus predoslovia lui Simion dascălul, iar după *M* (169 Acad. R.P. R.) am reprodus interpolările atribuite lui Misail călugărul, totodată comparînd la fiecare pas manuscrisele între ele.

Adoptarea ca bază a manuscrisului *A-2* prezintă avantajele pe care le-am arătat; este un manuscris copiat cu multă grijă, reprezintă cea mai bună copie a textului, dar se datoreşte ca şi cele mai bune şi mai multe manuscrise ale cronicii lui Ureche unui copist muntean. Copistul muntean a respectat lexicul moldovenesc, dar în privinţa foneticii şi-a permis adesea, *nu întotdeauna*, transformări; a renunţat de pildă uneori la diferenţa între *z* şi *dz* moldovenesc, între *gi* şi *j*, păstrînd însă diftongii în forme ca: *iaste*, *deaca*, *décii*. În neputinţa de a avea un manuscris corect datorit unui copist moldovean, neputînd sacrifica conţinutul istoric al cronicii, am adoptat acest manuscris care nu înlătură putinţa unui studiu al limbii, în ce priveşte morfologia, sintaxa şi în cea mai mare parte şi lexicul. Am crezut însă de datoria noastră să avertizăm în chip special pe cercetători asupra acestui fapt, ceea ce nu au făcut precedenţii editori care s-au folosit de aceleaşi manuscrise.

Nu am încercat să unific limba, înlăturînd inconsecvenţele, căci aceasta ar fi după părerea noastră un procedeu antiştiinţific, nu ştim măcar dacă autorul a fost consecvent în ortografie.

Am păstrat forme ca: *chiamă* şi *cheamă*, *dzice* şi *zice*, *fecior* şi *ficior*, *ţărîi*, *ţării* şi *ţărăi*, *viaţa* şi *viiaţa* ş. a.

Interpolările stabilite pe baza criticii interne şi a comparării între manuscrise, cum am arătat mai înainte, au fost păstrate la locul lor, întrucît socotim că au, fie valoare istorică, fie valoare pentru istoria literaturii vechi. Pentru a le distinge de textul lui Ureche le-am trecut cu literă mică şi am indicat deasupra fiecărui pasaj numele interpolatorului.

Nu am dat un aparat critic și de aceea ediția noastră nu se poate numi ediție critică, de vreme ce de obicei acest titlu se dă edițiilor care reproduc variantele manuscriselor. Nu am socotit aceste variante interesante nici din punct de vedere istoric, nici al limbii; deoarece în majoritatea cazurilor avem a face cu diferențe de expresii, inversiuni de fraze, datorite diferiților copiști. În schimb, ediția noastră se bazează pe critica textului și compararea manuscriselor atît între ele cît și cu izvoarele.

Pe marginea paginilor s-a trecut cronologia de la era noastră și paginația manuscrisului de bază. În note s-au trecut adnotările marginale ale manuscrisului de bază, precum și indicații de cîte ori a fost schimbat și corectat textul din manuscrisul adoptat și motivarea acestei corectări cu citarea textului pe baza căruia s-a făcut modificarea. În genere aceste modificări constau în lecturi mai bune aflate în alte manuscrise (nume proprii, date), corectări de nume și expresii deformate, restabilite pe baza izvoarelor cronicii, corectarea unor greșeli evidente, completarea textului manuscrisului de bază unde lipsurile sînt evidente și de asemenea schimbarea termenului *letinesc* (de ex., *Cronicarul letinesc* sau *Letopisețul letinesc*) în *leșesc*, pe baza lecturii altor manuscrise și a concluziei la care am ajuns, privitoare la izvoarele cronicii. Adăugăm că corectările de nume proprii făcute pe baza izvoarelor se justifică în cele mai multe cazuri cu lecturile păstrate în unele manuscrise secundare. Am suprimat pur și simplu numerotația capitolelor și paragrafelor (zaceale) care se datorește unor copiști.

În privința transcrierii textului romînesc din alfabetul cirilic în cel latin, ea are caracter fonetic, nu grafic. Cu alte cuvinte, nu am adoptat un semn latin pentru fiecare semn cirilic, ci am transcris semnele cirilice cu valoarea pe care socotim că o aveau în vechea limbă romînească. Nu am socotit deci că fiecare semn cirilic reprezintă un sunet deosebit și nici că același semn cirilic se pronunța întotdeauna și în fiecare caz la fel. Socotim de asemenea că limba veche în privința foneticii era mai apropiată de cea de azi decît o arată diversitatea de grafii cirilice din textele vechi.

Așadar am transcris ѣ cînd cu *ea*, cînd cu *é*, luînd drept criteriu de deosebire pronunția de azi, păstrînd însă accentul în al doilea caz, pentru a evita o arbitrară deformare a limbii (socotim că a existat un *e* nediftongat, dar deschis).

Am procedat în acest fel numai cînd ѣ se află în silaba accentuată, căci în silaba neaccentuată nu poate exista nici diftongarea lui *e*, nici *é* deschis. În cazul unui ѣ aflat în manuscris într-o silabă neaccentuată, cînd în limba de azi (și în cea veche) se pronunță *e*, am transcris pur și simplu prin *e*, fără accent. Pe de altă parte s-a ținut seamă de faptul că *e* inițial, și în anume cazuri și în interiorul cuvintelor, se pronunța diftongat. De

aceea acolo unde acest *e* era redat în textul cirilic cu є semnul cirilic obișnuit pentru *e* nediftongat, l-am transcris în alfabetul latin cu *ie*, de pildă: *ieri*, *ieși*, *Iești* etc. și nu *eri*, *eși*, *Eși*, precum și *boieresc*, *ienicer*, *nevoie*, *spuie*, și nu: *boeresc*, *enicer*, *nevoe*, *spue*. În schimb în cuvintele în care în graiul moldovenesc se poate admite pronunția *e* și nu *ie*, am transcris pe є slav cu *e*, ca de pildă: a *perde*, *voevod*, și nu: a *pierde*, *voievod*.

Am transcris ъ, ь cînd cu *ă*, cînd cu *î*, tot după același criteriu, și ținînd seamă și de celelalte texte din secolul al XVII-lea care au un ѫ în aceleași cuvinte.

Literele ч și џ nu au fost transcrise cu semne diacritice: č și ǧ, ci după caz prin *ci*, *ce* și *gi*, *ge*, socotind că la pronunțare se aude o vocală.

U final a fost transcris numai cînd este indicat cu un ꙋ cirilic, nu însă cînd la sfîrșitul cuvîntului se află ъ, ь care indică o consoană aspră sau moale, dar de cele mai multe ori nu au nici o valoare fonetică în scrierea limbii romîne, ci numai una pur grafică.

ꙗ a fost transcris cu *ia* sau *ea*, ѫ și ꙟ cu *î* sau *în* (*îm* înainte de *b*, *m*, *p*), ѕ cu *dz*. Celelalte litere cirilice au echivalențe bine stabilite în alfabetul latin.

Vă leato (sau *vă leat*) a fost scris în două cuvinte, căci aci e vorba de două cuvinte slavone care înseamnă *în anul*.

Numele proprii străine — în special în cronică se întîlnesc numeroase nume polone — nu s-au transcris cu ortografia lor actuală din limba respectivă, ci s-a redat pronunția lor cu literele latine echivalente cu cele cirilice din manuscris, deci *Ciola* și nu *Czola*, *Bielschi* și nu *Bielski*, *Pascovschi* și nu *Paszkowski*. Am procedat în acest fel pentru că, pe de o parte ortografia limbii polone și a tuturor limbilor s-a schimbat din secolul al XVII-lea pînă azi și apoi ca să redăm felul cum auzeau și pronunțau moldovenii numele străine în acea epocă. Bineînțeles că atunci cînd aceste nume intervin în textul editorului cronicii, adică în notele la cronică sau în introducere, am folosit actuala ortografie polonă. La indice am păstrat amîndouă formele, și cea cu transcriere literală din cirilică și cea polonă: Czola și Ciola, cu trimitere de la forma din text, la cea cu ortografie corectă.

Indicele cuprinde toate numele proprii de localități și de persoane din text, însă fără a încerca toate identificările și localizările, care se lasă pe seama cercetărilor speciale. Un indice separat cuprinde cuvintele(lucrurile) ce privesc structura și viața feudală a Moldovei și a țărilor vecine, adică cuvinte privitoare la viața materială, producție, clase și grupări sociale, apoi dregătorii, dări, instituții politice și juridice, cu explicarea lor pe temeiul ultimelor cercetări ale științei istorice.

Glosarul cuprinde cuvintele arhaice din text, care azi au dispărut din limbă, cele pur dialectale, cuvintele care au astăzi un alt înțeles decît în secolele trecute, precum și neologismele lui Ureche (latinisme, polonisme, slavonisme), toate cu explicarea lor respectivă. Am dat acestui glosar o dezvoltare mai mare ca în edițiile precedente.

octombrie 1954

P. P. PANAITESCU

LETOPISEȚUL ȚĂRÎI MOLDOVEI...

Létopisețul țărîi Moldovei, de cînd s-au descălecat țara și de cursul anilor și de viiața domnilor carea scrie de la Dragoș vodă pănă la Aron vodă.[1]

A-1 f.2

Mulți scriitori s-au nevoit de au scris rîndul și povéstea țărilor, de au lăsat izvod pre urmă și bune și rele, să rămîie feciorilor și nepoților, să le fie de învățătură, despre céle rele să să ferească și să să socotească, iară de pre céle bune să urméze și să învețe și să să îndireptéze. Și pentru acéia, unii de la alții chizmind și însemnînd și pre scurt scriind, adecă și răposatul Gligorie Uréche [2] ce au fost vornic mare, cu multă nevoință, cetind cărțile și izvoadele și ale noastre și céle striine, au aflat cap și începătura moșilor, de unde au izvorît în țară și s-au înmulțit și s-au lățit, ca să nu se înéce a toate țărîle anii trecuți și să nu să știe ce s-au lucrat, să să aseamene fiarălor și dobitoacelor celor mute și fără minte. Pre acéia urmînd și chizmind, măcar că să află și de alții semnate lucrurile țărîi Moldovei, apucatu-s-au și dumnealui de au scris/ începătura și adaosul, mai apoi și scădérea care să véde că au venit în zilele noastre, după cum au fost întîiu țărîi și pămîntului nostru Moldovei. Că cum se tîmplă de sîrgu de adaoge povoiul apei și iarăși de sîrgu scade și să împuținează, așa s-au adaos și Moldova, carea mai apoi de alte țări s-au descălecat, de s-au de sîrgu lățit și fără zăbavă au îndireptatu.

2 v.

---

[1] Aci A-1 adaugă: *izvodit de Simeon dascalul, care și el l-au scris dupre un létopisеț ce era izvodit mai nainte de răposatul Gligorie Uréche vornecul de Țara de Gios. Iar acum cu porunca mării sale milostivului nostru domn Io Nicolae Alexandru voevod s-au scris în oraș în Iași, vă leato 7220, méseța dechemvrie 8 zile vtorago gospodstva.* 1711

[2] Socotim că acest pasaj a fost redat de Simion dascălul în vorbire indirectă după textul azi pierdut al lui Ureche. Întrucît el reprezintă totuși cuvintele autorului, nu l-am socotit o interpolație ci un pasaj din cronica lui Ureche.

Acéstea cercînd cu nevoință vornicul Uréche, scrie de zice că [1] „nu numai létopisețul nostru, ce și cărți striine am cercat, ca să putem afla adevărul, ca să nu mă aflu scriitoriu de cuvinte deșarte, ce de dereptate, că létopisețul nostru cel moldovenescu așa de pre scurt scrie, că nici de viața domnilor, carii au fost toată cîrma, nu alége, necum lucrurile den lăuntru să aleagă și pre scurt scriind și însemnînd de la început pănă la domniia lui Petru vodă Șchiopul și s-au stinsu, că de aciia înainte n-au mai scris nimenea pănă la Aron vodă. Nici iaste a să mira, că scriitorii noștri n-au
3 avut de unde strînge cărți, că/ scriitorii dentăiu n-au aflat scrisori, ca de niște oameni neașăzați și nemérnici, mai mult proști decît să știe carte. Ce și ei ce au scris, mai mult den basne și den povești ce au auzit unul de la altul. Iar scrisorile striinilor mai pe largu și de agiunsu scriu, carii au fost fierbinți și rîvnitori, nu numai a sale să scrie ce și céle striine să însemnéze. Și de acolo multe luînd și
A-2 f.2 li[2] -/pindu de ale noastre, potrivindu vrémea și anii, de am[3] scris acest létopiseț, carile de pre în multe locuri de nu să va fi nemerit, gîndescu că cela ce va fi înțeleptu nu va vinui, că de, nu poate de multe ori omul să spuie așa pre cale tot pre rîndu, cela ce véde cu ochii săi și multe smintéște, de au spune mai mult, au mai puțin, dară lucruri vechi și de demult, de s-au răsuflat atîta vréme de ani? Ci eu, pe cum am aflat, așa am arătat."

L.f.3 v.

(SIMION DASCĂLUL)

4 După acéia și eu care sînt între cei păcătoși[4], Simeon dascal/ apucatu-m-am și eu pre urma a tuturora a scrie acéste povești, ce într-însе spune cursul anilor și viiața domnilor, văzîndu și cunoscînd

[1] Pînă aci stil idirect.
[2] Aci începe textul din A-2; prima foaie lipsește.
[3] În A-2; *au*.
[4] În L notă intercalată aci: *Acest Simeon dascal, ce el să numește aici, mai mult să vede că au amestecat și au turburat istoriia dechi[t] au lucrat cevași pentru Ureche vor [nicul], carele au scris acestea, a vesti că e domn învățat și înțelept. Iar acesta și neștiutu și slab în minte, precum și Toderașicu Catacuzinu vel vist [iernic] în Moldova și alții, bine cunoscînd pe acela, n [i]-au mărturisit că de mulți neștiință și de minte puțină era acel om, precum iar el î[n]sășí și aici că au fost să arată, adecă ce au scris Ureche, el zice că au scris.*

că scriitorii cei mai dedemult care au fost însemnînd acéste/ lucruri ce au trecut, s-au săvîrşit şi pre urma lor alţii nu vor să să apuce; văzîndu noi aceasta că se părăséşte această însemnare, socotit-am ca să nu lăsăm acest lucru nesăvîrşit şi să[1] nu să însemneze înainte, carele mai nainte de alţii au fost început pre rînd însemnat, pănă la domniia lui Vasilie vodă, ca să nu ne zică cronicarii altora limbi c-am murit şi noi cu scriitorii cei dinceput, sau că doară sîntem neînvăţaţi. Ci cu ajutoriul de la Dumnezău, întăiu m-am apucat a scrie ce au pizmit şi ce au însemnat alţii. Pentru acéia, gîndindu şi socotindu de la inimă/ ca să pociu afla cu adevărat acest lucru, să fie deplin, adunat-am izvoade pre rînd de le am împreunat. Şi citind izvoade pre rînd, aflat-am şi acest izvod, carele l-au scris Uréche vornicul şi deaca l-am citit, l-am socotit că iaste scris adevăr, însă mai mult din cărţile streinilor decît din izvoadele noastre, numai cît tinde poveştile mai largu şi de agiuns şi mai deschis, iar semnele sau tocmélele şi lucruri cîte s-au făcut în ţară, nu le arată toate, că poate fi că n-au ştiut de toate cronicariul cel leşesc[2]/ să le scrie. Iară létopiseţul nostru nu tinde poveştile, ce scrie mai pre scurt, însă le însemnează toate pre rînd. Măcar că vornicul Uréche au scris mai sus că létopiseţul cel moldovenesc scrie pănă la domniia lui Petru vodă Şchiopul şi de aci s-au stîns, iar eu, adunînd izvoade de limba noastră, aflat-am izvod denceput, cam pre scurtă vréme şi toate pre rînd însemnînd, pănă la domniia lui Vasilie vodă.

4v.

5

5v.

Pentru acéia, dacă am văzut că lipsesc poveştile şi cursul anilor din létopiseţul cel leşesc[3], am lipit dintr-ale noastre izvoade, carele am aflat că-s/ adevăr şi am adaos poveştile la létopisăţul cel leşesc[4], carea la locul său, carele toate mai nainte se vor arăta, careşi la locurile sale şi toate pre rînd chizmind şi însămnînd, am izvodit din toate izvoadele într-un loc şi am făcut unul desăvîrşit, de care lucru cu mare nevoinţă am silit să nu rămîie nimic nesămnat.

6

Prédosloviia descălicării a ţării Moldovei dinceputul ei. Carea iaste însemnată de Uréche vornicul din létopiseţul cel latinescu izvodită.

A-2 f.2

Vor unii Moldovei să-i zică că au chiemat-o Ştitia, sau Schithia, pre limba slovenească. Ce Ştitia coprinde loc mult, nu numai a nostru, ce închide şi Ardealul şi Ţara Muntenească şi cîmpii preste Nistru, de coprinde o parte mare şi de Ţara Leşască. Chiematu o au unii şi Flachia, ce scriu létopiseţele latineşti, pre numele hatmanului rîmlenescu ce

[1] *şi să*, omis în L.
[2] *leşesc;* în L: *lătinesc.*
[3] *leşesc;* în L: *lătinesc.*
[4] *leşesc;* în L: *lătinesc.*

2 v. l-au chiemat Flacus, carile au bătut/ războiu cu sțitii pre acéste locuri şi schimbîndu-să şi schimonosindu-să numele, din Flachia i-au zis Vlahiia. Ce noi acésta nume nu priimim, nici-l putem da țărîi noastre Moldovei, ci Țării Munteneşti, că ei nu vor să disparță, să facă doao țări, ci scriu că au fostu tot un loc şi o țară şi noi aflăm că Moldova s-au discălicat mai pe urmă, iar munténii mai dintăi[1], măcară că s-au tras de la un izvod, munténii mai întăi, moldovenii mai pre urmă de păstorii nemerit, că umblîndu păstorii de la Ardeal, ce să chiiamă Maramoroş, în munți cu dobitoacele, au dat de o hiară ce să chiamă buor şi după multă goană ce o au gonit-o prin munți cu dulăi, o au scos la şesul apei Moldovei. Acolea fiindu şi hiara obosită, au ucis-o la locul unde să chiamă acum Buorénii, daca s-au discălicat sat. Şi hierul țării sau pecétea cap de buor să însémnează. Şi cățeaoa cu care au gonit fiara acéia au crăpat, pre carea o au chiemat-o Molda, iară apei de pre numele cățélii Moldii, i-au zis Molda, sau cumu-i zic unii, Moldova. Ajijdirea şi țării, dipre numele apei i-au pus numele Moldova.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

M.f.5v. Scriu alte istorii pentru țara noastră a Moldovei, cum au stătut pustie 600 de ai, trecînd împărăția slăvitului și puternicului Traian împărat, carele să cunoscu sémnele puterii lui pe unde au tras troian peste multe țări și preste această țară, trecînd oștile lui peste cîmpi și preste ape. Atîția ai s-au aflat pustie, pănă în vrémea ce au vrut milostivul Dumnezău a nu lăsarea acest pămînt făr de oameni. Ce cu voia sfinții sale, îndemnîndu-să o samă de feciori de domni den domniile ce au fost pre acéle vremi la Rîm și cu oamenii lor den Maramurăș, viind preste munții ungurești și preste munții țărîi Moldovei, vînîndu hori sălbatece păn au ieșit la apa ce-i dzice Moldova, gonind un dzimbru, carele l-au și dobînditu la un sat ce să chiamă Buorenii, pre aceia apă. Ș-au pus acei ape numele Moldova, pre numele unii 6 țînci ce s-au/ înecatu într-acea apă, ce o au chemat pre țîncă Molda și pre numele ei să dzice acmu și țărîi, Moldova, pănă astădzi. Ieșindu la loc frumos și deșchis, socotindu cu toții că-i loc bun de hrană și plăcîndu-le tuturor, s-au întors înapoi iarăși la Maramurăș și au scos oamenii lor toți într-această țară.

---

[1] *Alții zic că întăi totodată s-au discălicat de Traian împărat și amăndoao să chiema Dația.* A-2 marginal.

Aşijderea şi limba noastră din multe limbi iaste adunată şi ne iaste amestecat graiul nostru cu al vecinilor de prin prejur, măcară că de la Rîm ne tragem, şi cu ale lor cuvinte ni-s amestecate. Cum spune şi la prédosloviia létopisețului celui moldovenescu de toate pre rînd: Ce fiindu țara mai de apoi ca la o slobozie, de prin prejur venindu şi discălicîndu, din limbile lor s-au amestecat a noastră: de la rîmleni, céle ce zicem latină, pîine, ei zic panis, carne, ei zic caro, găina, ei zic galena, muiaria, mulier, făméia, femina, părinte, pater, al nostru, noster şi altile multe din limba latinească, că de ne-am socoti pre amăruntu, toate cuvintele le-am înțelege. Aşijderea şi de la frînci, noi zicem cal, ei zic caval, de la greci straste[1], ei zic stafas[2], de la léşi prag, ei zic prog, de la turci, m-am căsătorit, de la sîrbi cracatiță şi alti multe ca acéstea din toate limbile, carile nu le putem să le însemnăm toate. Şi pentru aceasta să cunoaşte că cum nu-i discălicată țara de oameni aşăzați, aşa nici legile, nici tocmeala țării pre obicée bune şi legate, ci toată direptatea au lăsat pre acel mai mare, ca să o judece şi ce i-au părut lui,/ ori bine, ori rău, acéia au fost lége, de unde au luat şi voie aşa mare şi vîrf. Deci cumu-i voia domnului, de caută să le placă tuturor, ori cu folos, ori cu paguba țării, care obicéi pănă astădzi trăiaşte. 3v.

De răsipirea țării dentăi.

Află-să această țară să fie fostu lăcuit şi alții într-însa mai nainte de noi, de unde cetățile țării să cunoscu că-i lucru frîncescu, de au lăcuit oştile Rîmului şi au iernatu de multe ori, bătîndu-să uneori cu sțitii sau tătarii, uniori cu Bosna şi cu Rumele şi la persi trecîndu. Ce fiindu în calea răotăților şi stropşindu oştile, care de multe ori să făcea

1 şi 2 *strastc* şi *stafas*, sînt amîndouă cuvinte transmise corupt de copiştii manuscriselor. Este probabil că autorul a scris: *strafide* şi *stafis*.

războaie pre acesta loc, cum încă sémnile arată, carile le vedem multe pretitinderile: movili mari şi mici şi şanţuri pre Nistru, pre Prut, prin codri, n-au mai putut suferi, ce s-au răsipit şi s-au pustiit.

(SIMION DASCĂLUL)

De izvodirea moldovénilor, de unde au venit într-acéste locuri.

Scrie létopisețul cel ungurescu că oarecîndu pre acéste locuri au fostu lăcuind tătarii. Mai plodindu-să și înmulțindu-să și lățindu-să, s-au tinsu de au trecut și preste munte, la Ardeal. Și împingăndu pe / unguri din ocinele sale, n-au mai putut suferi, ce singur Lăslău craiul ungurescu, cari-i zic filosof, s-au sculat de s-au dus la împăratul Rîmului, de ș-au cerșut oaste întru ajutoriu împrotiva vrăjmașilor săi. Ce împăratul Rîmului alt ajutoriu nu i-au făgăduit, ce i-au dat răspunsu într-acesta chip, de i-au zis: „Eu sîntu jurat, cîndu am stătut la împărăție, om de sabiia mea și de județul mieu să nu moară. Pentru acéia oameni răi s-au făcut în țara mea și cîte temnițe am, toate sîntu pline de dînșii și nu mai am ce le face, ci ți-i voi da ție, să faci izbîndă cu dînșii și eu să-mi curățescu țara de dînșii. Iară în țara mea să nu-i mai aduci, că ți-ii dăruiescu ție". Și de sîrgu învăță de-i strînseră pre toți la un loc de pretitinderile și i-au însemnatu pre toți, de i-au arsu împrejuru capului[1] de le-au pîrjolit părul ca unor tălhari, cu un hier arsu, care semnu trăiaște și pînă astăzi în țara Moldovei și la Maramoroș, de să cevluiescu oamenii prejur cap. Décii Laslău craiu, dacă au luat acel ajutoriu tălhărescu de la împăratul Rîmului, au silit la Țara Ungurească și décii pre cîșlegile Născutului, cu toată putérea sa s-au apucat de tătari a-i bate și a-i goni, de i-au trecut / munte în ceasta parte pre la Rodna, pre care cale și sémne prin stînci de piatră în doao locuri să află făcute de Laslău craiul. Și așa gonindu-i prin munți, scos-au și pre acești tătari, carii au fostu lăcuitori la Moldova, de i-au trecut apa Sirétiului. Acolea Laslău craiu ce să chiamă leșește Stanislav, stîndu în țărmurile apei, au strigatu unguréște: „Sirétem, sirétem", ce să zice rumînește, place-mi, place-mi, sau cum ai zice pre limba noastră: „Așa-mi place, așa". Mai apoi, daca s-au discălicat țară, după cuvîntul craiului, ce au zis, sirétem, au pus nume apei Sirétiul. Și după multă goană ce au gonit pre tătari și i-au trecut preste Nistru, la Crîmu, unde și pănă astăzi trăiescu, de acolo s-au întorsu Laslău craiu îndărătu cu mare laudă și biruință. Și sosindu la scaunul său în zioa de lăsatul secului, cerșutu-ș-au blagoslovenie de la vlădicii săi, să-l lase trei zile să să veselească cu doamna sa și cu boiarii săi. Și așa l-au blagoslovit, de au lăsat sec marți, cu

[1] *Alții zic că acest semn iaste vechiu a slujitorilor rîmlenești.* A, marginal.

toată curtea sa, care obiceai să ţine la légea lor şi până astăzi, de lasă sec marţi[1].

Ce această povéste a lui Lăslău craiu ce spune că au gonit pre aceşti tătari nu o au scos Uréche vornicul di létopiseţul cel leşesc, care poveste o am socotit pre sémne ce arată, că poate fi adevărată.[2] L. f.8

De discălicatul Maramoroşului.

Laslău craiul ungurescu după izbăndă cu noroc ce au făcut, de răsipi pre cei tătari şi să aşeză la scaunul/ său, sfătuitu-s-au cu boiarii săi, ce vor face cu acei tălhari ce-i adusă într-ajutoriu de la împăratul Rîmului, cu carii mare izbîndă făcusă, de răsipisă putérea acelor tătari; că să le dea loc şi ocine în ţară, nu suferiia cei de loc şi de moşie, ungurii, văzîndu-i că sînt nişte oameni răi şi ucigaşi, socotindu că de să vor plodi şi să vor înmulţi, ei să vor întări şi cîndai să nu li să prilejască vreo price cu dînşii, să nu paţă mai rău decît cu tătarii, mai apoi să nu le fie a piierde şi crăiia. Ce le au ales loc pustii şi sălbatec, îngrădit cu munţi pin prejur, între Ţara Leşască şi între Ţara Ungurească, unde să chiamă acum Maramoroşul. Acolo i-au dus de le au împărţit hotară şi ocine şi locuri de sate şi tîrguri şi i-au némişit pre toţi, adecă slugi crăeşti, unde şi până astăzi trăiescu la Maramoroş. A-2 4v. 5

Pentru discălicatul ţării al doilea rănd.[3]

După răsipa ţării dintăi, cum spune mai sus că s-au pustiit de nevoia oştilor lui Flac hatmanul rîmlenescu (sau cum spune létopiseţul cel ungurescu de Laslău craiul ungurescu, cîndu au răsipit tătarii dintr-acéste locuri, de au rămas locul pustiiu)[4] mai apoi, după multă vréme cum spune mai sus, cîndu/ 5 v. păstorii din munţi ungureşti pogorîndu după vînat au nemerit la apa Moldovei, locuri desfătate cu cîmpi deşchişi, cu ape curătoare, cu păduri dése, şi îndrăgind locul, au tras pre ai săi de la Maramoroş şi pre alţii au îndemnat, de au descălicat întăi supt munte, mai apoi adăogăndu-să şi crescîndu înainte, nu numai apa Moldovei, ce nici Sirétiul nu i-au hotărît, ce s-au întinsu pănă la Nistru şi pănă la mare. Nici războaie mai făcea ca să-şi apere ţara şi pămîntul său de cătră sţiti şi gotthi şi di cătră alţi vecini

[1] *Această poveste cu Laslo crai au scos-o Uréche vornic din létopiseţul ungurescu.* A-2 marginal.
[2] Acest aliniat după L (f.8); omis în A-2.
[3] *Acestă povéste iaste izvodită de Uréche vornicul din létopiseţul leşescu.* A-2 marginal.
[4] Pasaj adăugat de Simion dascălul.

și limbi ce era prin prejur. Ce avăndu purtătoriu domnii lor carii rădicasă dentru sine, în Țara Leșască de multe ori au întrat și multă pradă și izbăndă au făcut, din cîmpi tătarii i-au scos (că după multă răsipă ce i-au fostu gonit pre tătari oarecînd di pre acéste locuri Laslău craiul ungurescu, iarăși au fost început a să tinde la cîmpi) [1]. Așijdirea și munténilor nu numai nevoie și groază le făciia, ce și domniile schimba și pre cine vrea ei, priimia; pre ardéleni nu-i lăsa să să odihnească, ci pururea le făcea nevoie și cetăți căteva le luasă și le lipiia cătră țara Moldovei, carile toate mai înainte la A-1 f. 8 locurile sale să vor arăta. Mai apoi și turcii/[2] carii să vedea că ca o negură toată lumea acoperea, războaie minunate făcea, de multe ori i-au și biruit, mai apoi de o au și supus supt giugul lor, de multe ori i-au asudat, rocoșindu-să și nu fără moarte și pagubă în oameni, pănă a o așăza.

(SIMION DASCĂLUL)

Prédoslovie a létopisețului moldovenescu ce într-însa spune că iaste făcută țara den doao limbi, den rumîni și den ruși, de care lucru să cunoaște că și păn astăzi iaste țara giumătate de ruși și giumătate de rumîni.

Ce aceasta povéste nu să află însămnată de Uréche vornicul, iar eu n-am vrut să las nici aceasta să nu pomenescu, socotind că cum 8 v. am adus aminte de altele, ca să nu rămîe nici aceasta neînsămnată./[3]

Scrie la létopisețul moldovenescu la predoslovie, de zice că deaca au ucis acei vînători acel buor, întorcîndu-să înapoi, văzînd locuri desfătate, au luat pre cîmpi într-o parte și au nemerit la locul unde acmu tîrgul Sucévei. Acolo amirosindu-le fum de foc și fiind locul 9 despre apă, cu pădure măruntă /, au pogorît pre mirodeniia fumului la locul unde iaste acum mănăstirea Ețcanei. Acolea pre același loc au găsit o priseacă cu stupi și un moșneag bătrîn, de prisăcăriia stupii, de seminție au fost rus și l-au chemat Ețco. Pre carele deacă l-au întrebat vînătorii, ce omu-i și den ce țară iaste, el au spus că iaste rus din Țara Leșască. Așijderea și pentru loc l-au întrebat, ce loc iaste acesta și de ce stăpîn ascultă? Ețco au zis că iaste un loc pustiiu și fără stăpîn, de-l domnescu fierile și pasările și să tinde locul în gios, pănă la Dunăre, iară în sus păn în Nistru, de să hotărăște cu Țara Leșască și iaste un loc foarte bun de hrană. Înțelegînd vînătorii acest cuvînt, au sîrguit la Maramorăș, de ș-au tras oamenii săi într-această parte și pre alții au îndemnat. Și au descălecat întîiu supt

[1] Pasaj adăugat de Simion dascălul.
[2] Aci urmează o lacună în A-2 (lipsește o foaie).
[3] Acest aliniat după L; în A-2 lipsește.

munte și s-au lățit pre Moldova în gios. Iar Ețco prisăcariul, deaca au înțeles de descălecarea maramorășenilor, îndată s-au dus și el în Țara/ 9v. Leșască, de au adus *rusi mulți și* i-au descălecat *pre* apa Sucévei în sus și pre Sirétiu despre Botoșiani. Și așa de sîrgu s-au lățit rumînii în gios și rusii în sus/.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Și s-au plinit toate locurile într-această țară de oameni, den M.f.11 munte pănă în Nistru și în gios păn unde dă Dunărea în Vidov și păn în Cetaatea Albă și Chiliia și Renii și Nistrul în sus până mai sus de Cernăuți, unde să împreună cu hotarul Țării Leșești și pre Ceremiș./

(SIMION DASCĂLUL)

Așijderea și tîrgul Baia scrie că l-au descălecat niște sasi ce au fost A-1f. 9 v. olari; așijderea Suceava scrie că o au descălecat niște cojocari ungurești, ce să chiamă pre limba lor suci, iar Suceava pre limba ungurească să chiamă Cojo[1]-/cărie. Așa într-acesta chip să află să fie discălicarea A-2 f.7 *țării Moldovei*.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Aflatu-s-au într-această țara și cetăți făcute mai de demult de M. f.11 v. ianovedzi: cetaatea în tîrgul Sucévii și cetaatea la Hotin și Cetaatea Alba și cetaatea Chilii și Cetaatea Neamțului și Cetaatea Noaă, Romanul, ce i s-au surpat pămîntul ș-au cădzut cetaatea./

Di-nceputul domnilor vă leatul 6867.[2]

1359
A-2 f.7

Într-acei păstori ce au nemeritu locul acesta, fost-au și Dragoș[3], carile au venitu de la Maramoroș, carile să vediia și mai de cinste și mai de folos decîtu toți, pre carile cu toții l-au pus mai mare și purtătoriu lor de grijă./

[1] Aci reîncepe ms. A-2.
[2] *vă leatul 6867* omite A, adaus după L și M
[3] După *Dragoș*, adaugă M: *„feciorul lui Bogdan vodă, carele era din domnii Rîmului“* (Misail călugărul).

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

M. f. 14 v. Şi daca l-au pus domnu, luară pildă de pre capul acei hiară năsîlnice, zimbrul, ce scrie mai sus că l-au vînat şi pusără de au făcut peciate ţării Moldovei, de trăiaşte păn într-acéste vrémi în mînule cui alege Dumnedzău a hire domnu ţării, de trăiaşte păn astădzi, de să pune pre cărţi, ce poroncéşte domnul de tocméle şi de aşedzări lăcuitorilor şi de ascultat cărora vor să facă strîmbătăţi între lăcuitori, iar celora ce nu ascultă, de certare mare...

Şi-ntr-acea începătură a fost domniia ca o căpitănie./

A-2, f. 7 Şi daca au domnitu doi ani, au muritu.

Pre acesta semnu dintăiaşi dată ce să arată domniia fără trai, să putea cunoaşte că nu va fi aşezarea bună între domniia Moldovei, ce cum fu pre scurtu viaţa domnului dintăi, aşa şi domnii ce vor fi înainte, adésea să vor schimba şi între domniia Moldovei multă neaşezare va fi.

Pre urma lui Dragoş vodă, au stătut la domnie fiiu-său, 7 v. Sas vodă şi au ţinut domniia 4 ani/ şi au murit.

După moartea lui Sas vodă, au ţinut domniia fiiu-său, Laţco vodă 8 ani.

Pre urma lui Laţco vodă au domnit Bogdan vodă 6 ani.

După domniia lui Bogdan vodă au domnit Pătru vodă, ficiorul lui Muşatu, 16 ani.

După dînsul au domnitu frati-său, Roman vodă, trei ani.

(AXINTE URICARIUL)

Samodirjeţul, stăpînitoriu ţării de la plaiuri şi până la mare. Şi acesta au făcut tîrgul Romanul pre numele lui, precum mărturiséşte la uricul lui, carile să află la mănăstirea Pobrata.

Iară pre urma lui Roman vodă au stătut la domnie Ştefan vodă, carile au avutu doi ficiori, Ştefan şi Pătru, şi au domnitu 7 ani. Iară ce să va fi lucratu în zilele acestor domni, nu să află scris nimica, cîtu au domnitu ei 46 de ani. Cunoaşte-sé că au fostu neaşezaţi şi de curîndu, de n-au avut cine scrie, nici vecinii, carii nimica n-au lăsat neînsemnatu, n-au ştiut de dînşii să scrie.

De însemnarea anilor.

Însemnarea anilor a scriitorilor noştri nu să tocméşte cu a streinilor, că létopisețul nostru scrie că au fostu vă leatul 6867, cîndu au stătut domn/ Dragoş vodă, iară létopisețul streinilor scrie că au fost 6867 în zilele acestui Ştefan vodă ce scrie mai sus. Iară ce va fi trecut înapoi nu să află însemnat de streini, cunoaşti-să că cum nu să află de scriitorii noştri însemnat viiața domnilor şi lucrurile lor, aşa şi vă leatul, cîndai să nu fie smintitu, iară de au şi însemnatu, nu au ştiut ce au scris. Iar létopisețul leşesc[1] putem cunoaşte că poate fi mai adevăratu, că fiindu oameni aşezați mai de demultu şi cronicarii lor neavîndu alte trebi, ce numai vă leatul păziia şi nişte lucruri mari ca acéstea păziia şi socotiia, să nu rămîe ceva neînsemnat, pentru ca să nu le zică vecinii lor di prin prejur că au fostu adormiți sau neînvățați şi nestrăbătuți cu istoriia. Pentru acéia şi pre acesta lucru putem cunoaşte că ei cum au înțeles de descălicarea țării noastre şi de lucrurile domnilor îndată s-au apucat de au însămnat toate pre rînd şi ale noastre şi ale lor, pentru acéia ei scriu că au fostu vă leatul la domniia lui Ştefan vodă, 6867.

1359 · 1359 · 1359

Domniia feciorilor lui Ştefan vodă./ 8 v.

Acest ce scriem mai sus, Ştefan vodă, au avut doi ficiori, cum sau poménit mai sus, pre Ştefan şi pe Pătru, carii după moartea tătîne-său, pricindu-să pentru domnie, au fugitu Ştefan fratele cel mai mare la Cazimir craiul leşescu, poftindu ajutoriu împotriva frăține-său, *lui Pătru* şi să să pléce cu toată țara. Iară Pătru cu ajutoriul unguerescu au apucatu țara.

Vrîndu Cazimir crai ca să dobîndească țara şi să fie pe voia lui Ştefan vodă, i-au datu oaste, de au întrat în țară, în zioa dintăi a lui iulie. Şi întăi îi mergea cu norocu, iară mai apoi i-au amăgit ai noştri, de i-au băgat la codru, fiindu copacii înținați pre lîngă drum, i-au surpatu asupra

[1] *leşesc*; în A-2: *latinescu*.

lor, unde cîţi n-au peritu de copaci i-au prinsu vii, pre carii mai apoi i-au răscumpăratu craiul Cazimir. Fost-au într-aceşti robi oameni mari: Zbigniev şi Tecinschii ficiorul voevodului de Cracău, trei steaguri a trei voevozi, a Cracăului, a Sandomirului şi a Liovului şi noao steaguri boiereşti.

Létopisețul nostru de ficiorii lui Ştefan vodă ce pomenim mai sus, nimica nu scrie, ce scrie că după domniia lui Ştefan vodă, au domnitu Iuga vodă 2 ai, după dînsul Alexandru vodă, carele să va pomeni mai gios.[1] Iară noi n-am lăsat să nu-i însemnăm, nici de ficiorii lui Ştefan vodă/, căci că poate să fie adevărat, că nu părtenéşte cronicarul Bielschi a lor săi, ce scrie poticala ce au petrecut Ştefan vodă cu ajutoriul lor, de au perit cu t ţi.

După aceştia au domnit Iuga vodă 2 ani şi l-au luat la sine Mircea vodă, domnul muntenescu. Iar ce să va fi lucrat într-acei doi ani a domniei lui nu să ştie.

(AXINTE URICARIUL)

Făr numai ce însemnează la un létopiseț ce iaste izvodit de Dubău logofătul de pre létopisețul lui...[2] ce zice că el au trimis întăi la arhiepiscopul de Ohrida şi au luat blagoslovenie, de au pus mitropolit./

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

M. f. 18 v.

Domniia Iugăi vodă, carele mai întréce cu toate pre domnii cei trecuți mai denainte.

Trimis-au la patrierşia de Ahrida ş-au luat mai întăiu blagoslovenie ş-au pus mitropolit pre Theoctist ş-au descălecat oraşe pren țară, tot pre locuri bune şi le au ales sate şi le au făcut ocoale pren pregiur ş-au început a dărui ocine pren țară a voinici ce făcea vitejii la oşti. Ş-au domnit 2 ai şi l-au luat Mircea vodă, domnul muntenesc, la sine./

[1] *ce scrie... mai gios*, omite A-2; adaus după L.
[2] loc alb în manuscris.

Domniia lui Alexandru vodă cel Bătrîn și Bun.

A-2 f. 8

Létopisețul nostru cest moldovenesc scrie că au fost cursul anilor 6907 aprilie 25, cînd au stătut domnu Alexandru vodă; iar létopisețul cel leșesc scrie că au fost vă leatul 6921. 1399 1413

(AXINTE URICARIUL)

Dar au greșit, căci să află un uric al lui Alixandru vodă la mănăstire la Barnovschii și scrie din vă leat 6906. 1398

Acest Alixandru vodă multe lucruri bune au făcut în țară și au făcut 2 mănăstiri mari în Moldova, Bistrița și Moldovița, în doi ani a domniei sale./

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Făcut-au 2 sfinte mănăstiri mari în Moldova, Bistrița și Moldovița și le au înzăstrat cu multe sate cu vecini și cu hăleștie și cu veșminte scumpe în lontru și cu odoare. M. f. 17

Și deaca se vădzu luminat în cinstea domnii, în 2 ai a domnii lui, fiindu mai întreg și mai cu minte decît cei trecuți înaintea domnii lui și multu trăgînd și rîvnind spre folosul sufletului său, adus-au cu mare cheltuiala sa, din țară păgînă, sfintele moștii a marelui mucenic Ioan Novii și li-au pus într-a sa sfîntă cetate, ce iaste în orașul Sucévii, cu mare cinste și pohvală, de a ferirea domnii sale și paza scaunului său./ Ce veri cerca la cărțile besérecii viața lui, carele miercurea și gioi în săptămîna rusaliilor îl slăvéște toată țara noastră în Suceava, unde dzac moștiile la mitropolie. 17v.

Și cu darul ce avea de înțelepciunea de la milostivul Dumnedzău, căutînd și vădzindu cinstea lumii, cum să cade a să purta în podoabele împăraților și a crailor și a domnilor, socotit-au și la această țară, măcar că n-au fost mai căutat alții, ce au fost mai înainte domni, întăe dată au trimis la patrierșii de la răsărit de au luat blagoslovenie ș-au făcut mitropolit și i-au dat scaun o sfîntă mănăstire mare, mitropolie în orașul Sucévei, lîngă polata domnească, cu multe sate și ocine dîndu-i, să fie de slujbă acei sfinte mănăstiri, mitropolii, și cîteva ținuturi în eparhiia ce i s-au dat, făcîndu-l epitrop legii.

Mai făcut-au ș-al doilea episcop, după mitropolit, la sfînta mănăstire ce iaste în oraș în Roman și i-au dat eparhiia o parte de ținuturi de supt munte den gios.

Mai făcut-au ș-al / treilea episcop la o sfîntă mare mănăstire, la Rădăuți și eparhiia i-au dat Țara de Sus, despre Țara Leșască, țănuturile de sus. 18

Și deaca au aședzat vlădicii, le-au făcut cinste mare, că le au pus scaunele, de șed denadreapta domnului, înaintea tuturor sfétnicilor, aproape de scaunul domnesc.

Tocmit-au și boiari mari în sfat, de chivernisala țărîi ș-a pămîntului Moldovii.

Logofăt mare, giudecătoriu și alesătoriu de ocine, ispravnic pre o frunte de oameni de țară, ce sînt curténi și giudecătoriu tuturor, cine-s cu strîmbătăți în țară și luător de samă tuturor ispravnicilor celor ce sînt la curtea domnească.

Vornic mare în Țara de Gios, giudecătoriu tuturor den țară, cine au strîmbătăți și globnic de morți de om și de șigubini ce să fac la partea lui și vornic Bîrladului.

Vornicul cel mare de Țara de Sus, giudecătoriu tuturor den țară,
18v. cine au strîmbătăți și globnic / de morți de om și de șugubini ce să fac la partea lui și vornic Dorohoiului.

Pîrcălab de Hotin la acea margine despre Țara Leșască și Căzăcească, giudecătoriul tuturor la acel ținut.

Hatman și pîrcălab de Suceava și ispravnic de toate oștile țărîi.

Postelnic mare, dvorbitoriu înaintea domnului și pîrcălab de Iași și tîlmaciu a limbi striine.

Spătariu mare și staroste de Cernăuți și cu obicéiu îmbrăcat la dzile mari cu haină scumpă domnească și dvorbitoriu cu arme domnești încins la spatele domnului într-acéle dzile.

Păharnic mare și pîrcălab la Cotnari și ispravnic viilor domnești de la Cotnariu și de Hîrlău și cu obicéiu să dreagă domnului la dzile mari cu păhar la masă.

Visternic mare, ispravnic pre socotéle ce să fac, să să ia den țară și grijind și dînd léfe slujitorilor și purtătoriu de grijă a toată chel-
19 tuiala curții și a oaspeți ce vin în țară și toate catastijile/ țărîi pre mîna lui.

Stolnicul cel mare cu obicéiu la dzile mari și la veselii domnești, îmbrăcat în haine domnești și viind înaintea bucatelor domnești, le tocméște pre masă înaintea domnului cu tipsiile și dvorbitoriu într-acéle dzile.

Comis mare, ispravnic pre povodnici și pre toți caii domnești și împodobind povodnicii în podoabe domnești și mergătoriu înaintea povodnicilor ș-a domnului.

Medelnicériu mare, cu obicéiu îmbrăcat în haină domnească, dvorbitoriu la masa domnului în dzile mari și taie fripturile ce să aduc în masă.

Clucer mare, ispravnic pre beciurile domnești, pre unt și pre miere și pre colacii, adecă pocloane, ce vin de la orașă la Născutul lui Hristos.

Sulger mare, ispravnic pre toate obroacele ce să dau la cuhnele domnești și la slujitorii curții și la oaspeți ce vin în țară.

Jicniceriu mare, ispravnic pre toate obroacele de pîne ce să dau
19v. la curtea / domnului și la slujitorii curții și la oaspeți ce vin în țară.

Vameș mare ce ține scălile țării pentru vămășie; duc dulceți și cofeturi la masa domnului la zile mari și ispravnic pre neguțători.

Șetrar mare pre corturile domnești și-n oști și-ntr-alte căli și urtătoriu de grijă tunurilor.

Uşer mare, purtătoriu de grijă tuturor solilor şi tălmaci striinilor la giudeţ.

Armaş mare, ispravnic şi purtătoriu de grijă pentru toţi ceia ce fac rău şi cad la închisoarea ţărîi, la temniţă şi pedepsitoriu tuturor şi cei giudecaţi de moarte daţi în mîna lui, să-i omoare.

Aga, ispravnic pre dărăbani şi pre tîrg, pre Iaşi, giudeţ.

Logofăt al doilea, hotărîtoriu de ocine în toată ţara.

Postelnic al doilea, în toată vrémea dvorbitoriu înaintea domnului şi fecior de boiariu ales.

Logofăt al treilea, cărtulari, scriitoriu bun, dvorbitoriu totdeauna lîngă domn, credincios la toate tainele domnului şi cărţi ori den ţară, ori de la priietini / de unde ar veni, toate în mîna lui mărgu şi cu învăţătura domnului de la dînsul iese răspunsurile şi pecétea ţărăi în mîna lui. Şi orice giudeţe şi îndreptări să fac oamenilor, fără pecétea domnului nu poate hi, care-i în mîna logofătului al treilea, credincios în toate la domn. 20

Postelnici den al doilea, înainte cîţi va domnul să facă, deprindzindu-să la aceia cinste, iese şi la altă cinste mai mare.

Spătariu al doilea şi al treilea; al doilea zvoreşte cînd nu zvoreşte cel mare, şi el îmbrăcat, cu spata încins şi cu buzduganul amînă la spatele domnului. Iar spătariul al treilea zvoreşte peste toată vrémea.

Păharnicul al doilea, după dvorba păharnicului celui mare dvoréşte la masă şi derege cu băutură la domnu.

Păharnicul al treilea, iar cînd nu derege al doilea, derege şi el la masa domnului./

Aşijderea şi mitropoliia de la Suceava şi episcopiia de la Rădăuţi şi mănăstirea Neamţului şi alte mănăstiri. A-2, f 9v.

Aşijdirea întăiaş dată au trimis de au luat blagoslovenie de la patriarşii răsăritului şi au făcut mitropolit, de l-au aşezat la scaun, la mitropolie în Suceava, numai anume nu scrie ce mitropolit au fost.

(AXINTE URICARIUL)

Însă la un létopiseţ al lui Dubău logofătul însemnează cum să fie trimis întăi Iuga vodă, carile s-au poménit mai sus, la arhiepiscopul de Ohrida, de au luat blagoslovenie şi au pus mitropolit pre Theoctist, dară nu arată nici o dovadă, ci veri citi mai-nainte, la altu Alixandru vodă, de unde au luat blagoslovenie Theoctist mitropolitul.

Iar la leatul 6923 au trimis de au adus cu multă chieltuială şi moaştile sfîntului mucenic Ioan Novii de la Cetatea Albă, de la păgîni şi le au aşezat în tîrgu, în Suceava, la mitropolie, cu mare cinste şi cu litie, pentru paza şi ferinţa scaunului domniei sale, carile să prăznuiaşte 1415

miercuri, joi, în săptămîna rusaliilor, care ver ceti la cărțile bisericii mai pre largu pentru mucenia lui.

10 **Cîndu s-au făcut săbor al optulea./**

În zilele acestui domnu fu săbor mare în Florenția, în țara Italii, adunare mare de părinți, ca să poată împreuna biserica răsăritului și cu apusului, pentru multă neîngăduință și price, pentru capeti legii, la care săbor însuși patriiarhul Ioasaf de Țarigrad și cu împăratul Ioan Paleolog, cu mulți mitropoliți și episcopi au fostu. Și de țara noastră încă au fostu trimis pre Grigorie Țamblac. Iar de la apus, singur papa Hristofor cu gardinalii și din multe locuri 1432 arhiepiscopi și adunare mare de părinți, la leatul 6940.

(AXINTE URICARIUL)

Iară la hronograful grecescu scrie că au fostu papa Evghenie 1439 și de la Moldova au fostu Ioasaf și vă leatul 6947, cîndu s-au obîrșit săborul. Și așa vom putea créde cum scriu grecii, că ei cum au fostu acolea și cum au văzut, așa au însemnatu.

Unde pre urmă bun nimica nu s-au ales, că în loc de împreunare, mai mare vrajbă și zarvă și dispărțire s-au făcută măcară că împăratul Paleolog, de nevoia turcilor ce-i venis, la grumazi, că rămăsése numai cu numele împăratu, iare afară coprinsése turcii tot, pristănise la toate capetele legii, pre voia papii, numai să-i dea ajutoriu împotriva vrăj- 10v. mașului său,/ ce-i și făgăduisă. Iară alții tocmala lor ce să făcusă, le au părut că-i strîmbătate și asupreală bisericii răsăritului, că toate le lăsase pre voia lor, iară ei nimica din cîte au vrut ai noștri nu au priimit. Ci atîta zavistie lucrul au ațițat, că în loc de împreunare, nici să auză de numele papii și a bisericii apusului, socotind-o în loc de călcătoare de lége. Scriu că începătoriu și ațițitoriu acestui lucru să fie fostu Marco episcopul de Efes, carile ca un dascal și cum zicu unii, pentru pizma grecească, cunoscîndu că împresoară pre ai noștri, de n-au pr imitu, ci au datu véste pretitinderile ca să nu priimească acel săbor, măcară că alții toți au fostu

pristănitu şi au fostu şi priimit. Ce şi acelora le da vină că au luat mîzdă. De care lucru, de era mai-nainte de acel săbor ceva neîngăduinţă într-acéste bisérici, era şi nădejde că să vor tocmi şi vor veni la împreunare, iară după săbor, atîta oţărîtură stătu într-amîndo..o biséricile, de nu să pot vedea cu dragoste, ce una pre alta huléşte şi defaimă şi una pre alta va să pogoare şi să o calce. Răsăritul iaste începător, apusul va să să înalţe şi aşa una alţiia nu va să dea/ cale, cum răsăritul cu apusul n-ar fi fostu logodna lui Hristos. Ci de acestea destulu-i, ci la ale noastre să ne întoarcem. 11

Pentru pacea aşăzată ce au făcut Alexandru vodă cu craiul leşesc.

Alexandru vodă făcu priiteşug mare cu léşii şi legătură tare, ca fie la ce treabă unul pre altul să ajutorească. Nici zminteală au fostu, că întăi au poftit craiul pre Alixandru vodă ca să-i trimiţă ajutoriu împotriva crizacilor la prusi, nici s-au amăgit cu priiteşugul, că au trimis ajutoriu călăreţi moldovéni, carii au făcut mare izbîndă. Că bătîndu-să cu crizacii, întăi au dat dos a fugi, de i-au înşirat, gonindu-i spre o pădure şi aciiaş pedestrindu-să, au săgetatu-le cai, de le-au căutat a da dosul némţii. Şi aciiaşi ai noştri s-au încălăratu şi mare moarte au făcut într-înşii. De care lucru, daca s-au întorsu ai noştri acasă, mare mulţămită au avut Alexandru vodă de la craiul.

Avîndu décii craiul leşescu a face oaste asupra lui Jicmontu craiul ungurescu, pus-au zălog la Alixan-/dru vodă, Sneatinul şi Colomăia şi toată Pocutia şi au luat 1.000 de ruble de argint. Şi într-acelaşi an au murit Alixandru vodă, după ce au domnitu 32 de ani şi 8 luni. Şi banii au rămas la léşi. 11v.

Domniia lui Iliiaş vodă şi a lui Ştefan vodă, ficiorii lui Alixandru vodă cel Bătrîn.

După moartea lui Alixandru vodă celui Bun au stătut la domnie fiiu-său cel mai mare, Iliaş vodă, carile au priimitu şi pre frati-său, pre Ştefan vodă la domnie. Şi legîndu

priiteşug cu léşii, le-au întorsu Pocutia cu toate tîrgurile şi le-au iertat şi banii. Décii au întratu vrajba între fraţi, că Iliaş vodă vrîndu să omoare pre frate-său, pe Ştefan vodă, deci Ştefan vodă au fugitu la munténi.

De războaiele acestor 2 fraţi.

Scrie létopiseţul nostru cestu moldovenescu, că daca au fugit Ştefan vodă la munténi de nevoia frăţine-său, de acolo luundu ajutoriu de oaste, au venitu spre ţară, unde i-au 12 ieşit înainte frate-/său, Iliaş vodă, la locul ce să chiamă Lolonii. Şi dîndu războiu, birui Ştefan vodă pre frate-său pe Iliaş vodă şi-l goni din ţară şi apucă Ştefan vodă scaunul.

Al doilea războiu.

Décii nu după multă vréme, de iznoavă au venit Iliaş vodă cu oaste asupra frăţine-său, lui Ştefan vodă, în anii 1434 6942, unde i-au ieşit Ştefan vodă înainte, la Dărmăneşti, fevruarie într-o zi, luni în săptămîna albă, şi dîndu războí vitejaşte, iarăşi birui Ştefan vodă.

Al treilea războiu.

După acéia de iznoavă, nu după multă vréme, s-au mai ispitit Iliaş vodă al treilea rîndu, de au mai intrat în ţari cu oaste leşască, unde i-au ieşitu nainte Ştefan vodă la Podraga şi lovindu-să oştile de faţă, iară perdu Iliaş vodă războiul.

Al patrulea războiu.

De noroc era Ştefan vodă cu frate-său Iliaş, că bine nu să curăţiia de dînsul, atuncia şi sosiia, care au venit de 1435 iznoavă asupra lui Ştefan vodă cu oaste în anii 6943 avgust 4 zile şi s-au lovit cu Ştefan vodă al patrulea rîndu, la Chi-12v. pereşti, într-o vineri. Ci norocul său/cel rău iarăşi nu i-au slujit, că iarăşi perdu Iliiaşu vodă războiul, cum să zice şi la Scrisoare: „Unde nu va Dumnezeu, nu poate omul“.

Al cincilea războiu.

Iliiașu vodă știindu-să căzut jos, nu perdu nădéjdea, ci de iznoavă strînsă oaste și au întrat în țară la anii 6945 și s-au lovitu al cincilea rîndu cu Ștefan vodă, într-o joi, martie 8 zile. Ce nimica n-au folosit, că norocul lui cel prostu iarăși îl lăsă la zminteală, de perdu războiul, de i-au căutat iarăși a să întoarce înapoi la Țara Leșască. 1437

De împăcarea fraților.

După acéia, curîndă vréme, scrie că s-au împăcatu Ștefan vodă *cu* frati-său *Iliașu și s-au împărțit cu* țara, cum va spune mai jos. Și domnindu împreună șapte ani, mai apoi lui Iliașu vodă i-au scos ochii. Iară letopisețul cel leșesc[1] de acéste războaie a ficiorilor lui Alixandru vodă nimica nu scrie, ci scrie că daca au venitu Ștefan vodă cu ajutoriul muntenescu și au împinsu pre Iliașu vodă din țară, s-au dus Iliiașu la craiul leșescu, după ce au domnitu Iliaș/ vodă doi ani și 9 luni. Iară noi n-am vrut să lăsăm să nu poménim de războaiele acestor doi frați, căci că poate fi adevăratu, de vréme ce au fost avînd atîta vrajbă întru dînșii. Iară létopisețul cel leșesc[2] scrie că daca au gonit Ștefan vodă pre Iliaș vodă din țară, s-au dus Iliaș la craiul leșescu, la Vladislav Iaghello și au pohtitu ajutoriu, să-l ducă la domnie și să i se pléce cu toată țara. Ci fără zăbavă de la frati-său, Ștefan vodă, au venitu *soli cu daruri*, poftindu-l de pace și l-au aflatu la Lănciți, făgăduindu să fie plecatu și el lui crai. Pentru care lucru, măcară că Iliiașu vodă au fostu țiind o sor a crăiasii, a Zofiei, și era craiul mai priietinu, fiindu-i cumnatu, ci sfatul cunoscîndu pre Ștefan vodă că iaste mai de folos țării, poftiră pe craiul să-l lase în pace și să-l jure, să le fie lor cu credință. Iară lui Iliiașu să-i dea hrană și să aibă socotință, că văzîndu Ștefan vodă că-i la cinste, să să teamă și să le ție jurămîntul Ci lui Iliaș nu-i sosiia pita craiului, ci gîndi iară de domnie și au vrut să între iară în țară. Ci 13

[1] *leșesc*; în A-2: *latinescu*.
[2] *leșesc*; în A-2: *latinescu*.

13v. l-au prinsu Ian Ciola și l-au datu la pază la cetatea Sirațu-/lui și de ajunsu i-au datu hrană, și lui și doamnii lui, cu toată casa. Iară Ștefan vodă în Suceava au jurat lui crai înaintea solilor. Mai apoi ca să arate slujbă, au răsipitu o seamă de tătari, carii au fostu întrat la Podoliia să prade și la Brațlav și o samă vii i-au prinsu și i-au trimis lui craiu, la Sfidriial[1]. După acéia, cum s-au poménitu mai sus, s-au împăcatu Iliașu cu frate-său, Ștefan vodă și s-au împărțitu cu țara: Cetatea Albă și Chiliia și Țara de Jos s-au venitu lui Ștefan vodă, iară lui Iliașu vodă: Suceava și Hotinul cu Țara de Sus, zicîndu că după acé a au fostu legătură cu craiul leșescu și mai mare și daruri în toți ai[2] au fostu trimițîndu Iliașu, iară craiul i-au fostu datu Haliciul, ca să-și ție avérea.

De niște tătari ce au prădat țara în doao rînduri.

1439 Scrie létopisețul nostru că în anii 6947 noembrie 28, întrat-au în țară oaste tătărască, de au prădatu și au arsu până la Botășani și au arsu și tîrgul Botășanii. Așijdirea la 1440 anul după această pradă, la leatul 6948 dichemvrii 12 zile, iarăși au întrat tătarii în Țara de Jos, de au prădat și au arsu Vasluiul și Bîrladul. Iară létopisețul leșesc[3], de 14 acești/ tătari ce scrie mai sus că au prădatu țara, nimica nu însemnează.

De orbirea lui Iliiaș vodă.

Domnindu țara Iliiașu vodă împreună cu frati-său, 1444 Ștefan vodă, apoi cîndu au fostu în anii 6952, mai, înaintea rusaliilor, aflä vréme Ștefan vodă ca să să curățească de frati-său Iliașu și să ție toată țara însuși; l-au prinsu și i-au scos ochii, după ce au domnitu țara amîndoi șapte ani. Și décii au domnitu singur Ștefan vodă nu multă vréme, numai 5 ani.

---

[1] Aci Ureche a înțeles greșit izvorul: Bielski spune că Ilie vodă a luat Brațlavul de la Svidrigaillo.
[2] *în toți ai*, omite A-2; adaus după M, este și la Bielski.
[3] *leșesc*; în A-2: *latinescu*.

Domniia lui Roman vodă, ficiorul lui Iliaş vodă.

Roman vodă, ficiorul lui Iliaş vodă, neputîndu răbda atîta nedumnezeire a unchi-său, s-au vorovitu cu o samă din curtea domnească şi au prinsu pre unchi-său, pre Ştefan vodă, şi i-au tăiatu capul şi s-au apucatu Roman de domnie, leatul 6956. 1448

Décii Roman vodă neputîndu să-şi îngăduiască cu văru-său, cu Pătru, ficiorul lui Ştefan vodă, pentru dom-/ 14v. nie, că cerca Roman să omoară pe Pătru, de i-au căutatu a fugi lui Pătru vodă la unguri.

De domniia lui Pătru vodă.

Acestu Pătru vodă daca au pribegitu în Ţara Ungurească de nevoia văru-său, lui Roman vodă, la leatul 6957, n-au 1449 făcut zăbavă multă, ci au dat cetatea Chiliia ungurilor şi curundu vréme ajutoritu de Ian Huniad ţiitoriul Ţării Ungureşti, au venitu cu oaste şi au împinsu pre Roman vodă din ţară, după ce au domnitu Roman un an. Şi s-au apucatu Pătru vodă de domnie.

De moartea lui Roman vodă.

Iară Roman vodă fiindu seminţie dispre mumă craiului leşescu lui Cazimir, au năzuitu la dînsul şi făcînd jalbă, au sfătuitu craiul să-i tocmească, au cu tărie să-l puie la domnie, mai apoi au socotitu că de-i vor şi împăca cu Pătru vodă, să domnească ţara împreună, cîndai mai apoi vreunul de dînşii să nu paţă mai rău de cum au păţitu Iliaşu vodă cu frati-său Ştefan vodă, ci au ales sfatu să-l pu e cu tărie la domnie. Şi au scos craiul şleahta rusască şi de la Premişlia, de la Liov, de la Belzu, de la Helmu şi de la Podolia şi mătuşa lui Roman încă mersése acolo, căriia i-au datu craiul Colo-/miia să ţie şi au purces craiul cu oastea 15 de au venitu pănă la Liov. Ci mai apoi, daca au oblicitu că Roman au muritu otrăvit de Pătru vodă, văru-său, s-au lăsatu de acel gîndu şi au trimis la Pătru vodă soli, să facă jurămîntu şi să-i dea pre Mihal, ficiorul lui Jicmontu, carile

fugise de la craiul, întăi la cneazul Mazoviei, apoi la prusi şi la Şlonsca, mai apoi prin Țara Ungurească au venitu în Moldova.

La aceasta au răspunsu Pătru vodă solilor că jurămîntul să facă iaste gata, iar pre Mihal să-l dea nu i să cade, pre acela ce au năzuitu la dîn ul, ca să nu-şi piarză credinţa, iară din ţară îl va goni. Şi după acéia s-au dus Mihal la tătari şi multă pagubă au făcut léşilor. Acestu Pătru vodă, după ce au datu cetatea Chiliia ungurilor, au domnitu şi el numai un an şi au muritu.

De un Ştefan vodă şi de Ciubăr vodă.

Scrie létopiseţul cel leşesc[1] că după moartea lui *Pătru* vodă au domnit un Ştefan vodă un an şi au murit. După acestu Ştefan vodă au domnitu Ciubăr. Iar létopiseţul cel moldovenescu de acest Ştefan vodă nimica nu scrie, făr cîtu spune că după moartea lui Pătru vodă au domnitu Ciubăr vodă doao luni./ 15v.

Domniia lui Alexandru vodă tij ficior lui Iliiaş vodă, vă leat 6956

1448

. . . .[2]

De domniia lui Bogdan vodă şi de viiaţa lui, ce războaie au făcut cu tată-său, cu Alixandru vodă, vă leatul 6962 avgust 22.

1454

Domnind Alixandru vodă ţara, venit-au cu oaste fiiu-său, Bogdan vodă. Însă aşa zic că n-au fostu Bogdan vodă ficior cu cununie, ci copil lui Alixandru vodă[3].

Şi s-au lovitu cu tată-său, Alixandru vodă, la Tămăşani, aproape de tîrgul Romanului, avgust 22 dni. Şi după multă

---

[1] *leşesc*; în A-2: *latinescu*.
[2] Lacună în toate manuscrisele cronicii.
[3] Această frază este deplasată în manuscrisul ce-l folosim, după titlul paragrafului precedent. Locul ei firesc, după înţeles, este aci.

nevoință birui Bogdan vodă pe tată-său, pre Alixandru vodă. Și într-acel războiu au peritu oameni de frunte, Onciul logofătul și Costea Andronic[1] și alți mulți, după ce au domnitu Alixandru vodă 4 ani.

(AXINTE URICARIUL)

Află-se scris la un létopiseț sirbescu de Azarie călugărul precum în zilele acestui domnu, Alixandru vodă, s-au hirotonisit preaosfințitul mitropolitul chir Theoctist de Nicodim din Țara Sirbască, prin zi-/lele bun credinciosului cneazul Gheorghie dispot. 16

Cronicariul leșesc[2].

Așa scrie și cronicariul lor, de zice că Bogdan vodă au venitu cu oaste asupra lui Alixandru vodă, cum s-au poménitu mai sus și l-au gonitu în Țara Leșască, după ce au domnit patru ani.

Décii Alixandru vodă, daca au fugitu în Țara Leșască cu doamnă-sa și cu coconii săi, au poftitu de la craiul ajutoriu și au trimis craiul pre Sinenschii[3] cu Țara Rusască și au împinsu pre Bogdan vodă și au apucatu Hotinul și Neamțul și Suceava și au așezat pre Alixandru vodă la scaun. Iar Bogdan vodă, fără zăbavă, adunîndu oameni de pretitinderile, au scos pre Alixandru vodă din scaun și iar au apucat Bogdan vodă scaunul. Iară Alixandru vodă au năzuit iară spre léși și au făcut jalbă de iznoavă pre Bogdan vodă.

Iară craiul au făcut sfat, ce va face cu această țară mișcătoare și neașezată. Sfătuia unii, de zicea să scoață domnii și să puie judéțile sale și să o împarță, să o facă ținuturi. Iară alții era împrotivă, de zicea că mai bine iaste a să apăra de turci de după părétile altuia decîtu de după al său. Și așa alésără/ pre Odrivoz și pre Conețpolschii cu oaste, 16v. pentru pofta a o seamă de moldovéni, să ducă pre Alixandru vodă la scaun, carile au scos voevozia rusască și au avut și de moldovéni gloate mari. Și daca au întratu în Moldova

[1] În toate manuscrisele: *Costea și Andronic*, greșeală corectată după *Letopisețul de la Bistrița* (e vorba de o singură persoană).
[2] *leșesc*; în A-2: *latinescu*.
[3] În A-2 numele lăsat în alb. *Sinenschii* după Bielski; în alte manuscrise ale cronicii: *Sinețschii*.

cu trei oşti: moldovénii cu domnul său Alixandru vodă, cu un polcu de podoléni era Buceaţchii, iară pre altă oaste Conețpolschi, care oaste au trecut Nistrul la Hotin supt cetate, că era cetatea pre mîna oamenilor lui Alixandru vodă. Iară Bogdan vodă au fost atuncea la Lipoveţi.

Léşii, daca au înţeles de dînsul, au vrut să treacă Prutul, ca să-i dea război, ci Bogdan vodă n-au vrut să le dea război, socotindu să-i bage la strimtori şi zăbovindu-i, să-i flămînzească. Aşa i-au purtatu din loc în loc până la apa Bîrladului, iară el ţinea pădurile. Şi trimitea cu înşelăciune soli, cumu-i iaste voia să să plécе lui crai şi să facă pace, făgăduindu-i şapte mii de galbeni să-i dea pre anu şi încă şi alte daruri multe făgăduia, numai craiul să-l apere de turci. Crezîndu léşii acelá cuvîntu, au lăsat să fie pre îngăduința lui şi s-au întorsu pre acasă. Iară Bogdan vodă să ascuţiia, ca să poată

17 undeva/ vîna, ci simțindu acéstea oamenii lui Alixandru vodă le-au spus să nu să încrează, ci să să păzească. Ce léşii fiindu de înşălăciune coprinşi, nu băga în samă, până n-au fugitu un diiac al lui Bogdan vodă la oastea leşască, de le-au spus. Atuncea boiarii lui Alexandru vodă sfătuia ca să încunjure pădurea şi să hălăduiască de meşterşugul lui Bogdan vodă, că în pădure supusése oaste. Ci léşii fiindu dîrji, n-au vrut să asculte, ci au întratu să treacă pădurea şi au trimis înainte carăle cu pîrcălabul de Hotin şi cu dînsul toţi moldovénii şi podolénii.

Războiul lui Bogdan vodă cu léşii.

Deci cîndu au fostu în mijlocul pădurii, făcut-au năvală oastea lui Bogdan vodă la carele léşilor. Ci apărîndu-să léşii, de-abiia au scăpatu cu multă pagubă şi perire. Décii, vrîndu să între şi céialaltă oaste leşască, atuncea s-au ivitu toată oastea lui Bogdan vodă cu multe steaguri şi buciume, fără călărime, multă pedestrime. Acéstea văzîndu léşii, s-au tocmitu de războiu şi au băgatu în mijloc pre Alixandru vodă. Şi s-au tîmplatu acestu războiu, a şasea zi după pacea ce făcusă, la Crasna. Şi s-au bătut mainte de

17v. apusul soarelui până ce/ au înoptat, périndu de îmbe părţile, până au năvălit şi gloatile de pedestri, carii au făcut mare moarte în léşi, tăindu cu coasile vinile cailor. Unde

hatmanii leşeşti vrîndu să îmbărbăteaze pre ai săi, ş-au pus şi ei capetile, ales Piotru Odrivozu şi Nicolae Porava şi Buciaţchii. Şi biruia Bogdan vodă, de n-ar fi datu ajutoriu moldovénii lui Alixandru vodă, carii trecusă pădurea cu podolénii, pre carii trimisése cu carăle. Şi aceia s-au învîrtejitu la războiu, de au datu inimă celor pieitori şi au împinsu pre oastea lui Bogdan vodă, de au început a fugi şi au umplut pădurile. Şi aşa cu vitejiia iară a moldovénilor au întorsu izbînda la léşi, cei ce perdusă războiul. Mulţi aleşi au perit întru acel războiu: Nesvoiovschii[1], Biasovschii, Davidovschii şi alţii mulţi ca aceştia.

Deci Alixandru vodă cunoscîndu că nu să va putea aşeza la scaun, că pre vrăjmaşul său, pre Bogdan vodă, măcară că înfrînsése cu acea dată, iară nici o pagubă nu-i făcusă, că Bogdan vodă şi cu oamenii săi cumuş era învăţaţi a ţinea pădurile, măcară că să răşchirasă din războiu prin păduri, de iznoavă s-au strînsu şi s-au tăbărîtu, socotindu să nu piarză nădéjdea, ci di iznoavă să/ lovească pre léşi, că-i ştiia că sîntu slăbiţi de tot ajutoriul. 18

Înţelegîndu acéstea léşii dimpreună cu Alixandru vodă şi văzîndu-să slăbiţi de totu ajutoriul, măcară că înfrînsése cu deodată pre Bogdan vodă, ci al doilea rîndu nu era nădéjde, că nimica lui Bogdan vodă nu-i stricasă, că din oastea lui puţini perisă, iară de la léşi mai cu totul perisă, văzîndu că nu le slujaşte norocul, nu s-au apucatu de scaun, nici au aşteptatu al doilea rîndu războiul, temîndu-să să nu-i lovască Bogdan vodă făr de véste cu oaste tocmită şi cîndai să nu paţă mai rău decîtu întăi, să piiae şi cîţi au mai rămas, bulucindu-să dimpreună cu Alixandru vodă, cu toţii s-au tras degrabu spre Ţara Leşască. Iară Bogdan vodă văzîndu-să curăţitu de vrăjmaşii săi, s-au aşezatu la scaun.

Ci de acéste războaie ale lui Alixandru vodă cu ale lui Bogdan vodă la une létopiseţe de ale noastre nimica nu scrie, că pre Bogdan vodă îl scrie ficior lui Alexandru vodă şi au rămas pre urma lui la domnie. Iară întru unele izvoade de ale noastre scrie de războaiele lor, ca şi cronicariul leşescu, însă mai pre scurtu. Pentru acéia oare cum au fostu, că tot să tocmescu că/ izbînda au fostu a lui Bogdan vodă, că au rămas la domnie şi au domnitu doi ani. 18v

[1] Numele corectat după Bielski; în A-2: *Nevoerschii*.

(AXINTE URICARIUL)

Scrie la un létopisețu vechiu sîrbăscu de Azarie călugărul izvodit, precum în zililé acestui Bogdan vodă s-au început a da dajde turcilor și pentru acéia ne-au numit bogdani până astăzi. Acestu Bogdan vodă iaste tatăl lui Ștefan vodă cel Bun.

Domniia lui Pătru vodă, pre carile l-au poreclit Aron.

1455 Vă leatul 6963, după doi ani a domniei lui Bogdan vodă, scrie létopisețul cel moldovenescu c-au venitu fără de véste Pătru vodă ce l-au poreclitu Aron și au aflatu pre Bogdan vodă la satul Răusénii, din jos de tîrgul Sucévii și l-au lovitu, vineri în răvărsatul zorilor, octomvrie 16. Și acolo i-au tăiatu capul lui Bogdan vodă. Décii au stătut la domnie Aron vodă.

Războiul lui Alexandru vodă cu al lui Pătru vodă la Movile.

În domniia lui Pătru vodă Aron, scrie létopisețul cel moldovenescu că în anii 6963, în luna lui mai, au venit Alexandru vodă, tatăl lui Bogdan vodă, cu oaste asupra lui Pătru vodă Aron și ș-au datu războì la/ Movile. Ci norocul cel prostu al lui Alixandru vodă nici aicea nu-l lăsă să izbîndească, că dîndu răboiu vitejaște dispre amîndoao părțile, birui Pătru vodă pre Alixandru vodă. Văzîndu Alixandru vodă că perdu războiul, fugi la Citatea Albă și acolo s-au săvîrșit. Iară Pătru vodă Aron au domnit doi ani.

1455

19

De cest războiu a lui Petru vodă cu a lui Alexandru vodă cronicariul cel leșesc nimica nu arată.[1]

Acest Pătru vodă au izvodit întâi și au început a da dajdea turcilor.

(AXINTE URICARIUL)

Iară alții zicu că de la Bogdan vodă s-au început, precum s-au poménitu mai sus, la domniia lui.

[1] Această frază lipsește în A-2, adausă după M.

Domniia lui Ştefan vodă, ce-i zic cel Bun, ficiorul lui Bogdan vodă şi de multe războaie minunate ce au făcut. Cîndu s-au domnitu, fost-au cursul anilor 6965 aprilie 12, joi. **1457**

Acest domn, Ştefan vodă, după doi ani a domnii lui Pătru vodă Aron, rădicatu-s-au de la Ţara Muntenească cu multă mulţime de oaste muntenească şi din ţară adunaţi şi au întrat în ţară. Şi silind spre scaunul Sucévii, i-au ieşitu înainte Pătru vodă Aron pe Sirétiu, la Doljăşti, la tină, şi s-au lovitu în zioa de joi mari, aprilie 12, şi înfrînse/ 19v. Ştefan vodă pre Aron. Ci Aron vodă nu să lăsă cu atîta, ci de iznoavă s-au bulucitu şi al doilea rîndu să lovi la Orbic şi iară birui Ştefan vodă. Şi-l prinse pe Pătru vodă Aron şi-i tăie capul, de-şi răsplăti moartea tătîne-său, lui Bogdan vodă.

Cîndu s-au strînsu ţara la Direptate.

Déciia Ştefan vodă strîns-au boiarii ţării şi mari şi mici şi altă curte mărunte dimpreună cu mitropolitul Theoctistu şi cu mulţi călugări, la locul ce să chiamă Direptatea şi i-au întrebatu pre toţi: iaste-le cu voie tuturor să le fie domnu? Ei cu toţii au strigat într-un glas: „În mulţi ani de la Dumnezeu să domneşti". Şi décii cu toţii l-au rădicatu domnu şi l-au pomăzuitu spre domnie mitropolitul Theoctistu. Şi de acolea luo Ştefan vodă steagul ţărîi Moldovei şi să duse la scaunul Sucévii. Décii Ştefan vodă gătindu-să de mai mari lucruri să facă, nu cerca să aşaze ţara, ci de războiu să gătiia, că au împărţitu oştii sale steaguri şi au pus hotnogi şi căpitani, carile toate cu noroc i-au venit.

Cîndu au prădatu Ştefan vodă Ţara Săcuiască.

Scrie létopiseţul cel moldovenescu că fiindu Ştefan vodă om războinic şi de-a pururea trăgîndu-l inima/ spre 20 vărsare de sînge, nu peste vréme multă, ce în al cincilea an, să sculă den domniia sa, în anii 6969, rădicîndu-să cu toată **1461**

putérea sa şi s-au dus la Ardeal, de au prădatu Ţara Săcuiască. Nici au avut cine să-i iasă împotrivă, ce după multă pradă ce au făcut, cu pace s-au întorsu napoi, fără de nici o zminteală. Ci de această povéste cronicariul cel leşesc[1] nimica nu scrie şi încă şi alte sémne multe sîntu şi nu însemnează nimica de însele. Iară létopiseţul nostru, măcară că scrie cam pre scurt, însă le însemnează toate.

1462 În al şaselea an a domnii lui Ştefan vodă, în anii 6970 iulie 22, loviră pre Ştefan vodă cu o puşcă în gleznă la cetatea Chiliei.

1463 Iară în al şaptelea an a domnii sale, în anii 6971, iulie 5, luatu-ş-au doamnă de mare rudă, pre Evdochiia de la Chiev, sora lui Simeon împăratul[2]. Iară cronicariul cel leşescu scrie că au fostu Evdochia fată lui Simeon împăratul, iară nu soră.

Cîndu au luat Ştefan vodă Chiliia şi Cetatea Albă de la păgîni.

1465 Vă leatul 6973 meseţa ghenarie 23, adunîndu Ştefan 20v. vodă multă oaste de ţară, vrîndu să răscumpere cetăţile/ carile le luase păgînii de la alţi domni, pogorît-au cu toată putérea sa spre cetatea Chiliei. Şi sosindu la cetate miercuri spre joi, la miazănoapte, au încunjurat cetatea. Însă joi nu s-au apucat de harţu, iară vineri dins-de-dimineaţă au început a bate cetatea şi aşa toată zioa s-au hărţuit pănă în seară. Iară sîmbătă să închinară cei din cetate şi întră Ştefan vodă în cetatea Chiliei. Şi acolo petrecîndu trei zile veselindu-să, lăudîndu pre Dumnezeu, îmblînzia oamenii în cetate. Décia şi la Cetatea Albă au tras şi multă năvală făcîndu, dobîndi şi Cetatea Albă. Şi aşa amîndoao cetăţile cu multă moarte şi perire de ai săi le dobîndi, carile întărindu-le cu bucate şi cu slujitori, au lăsat pre Isaia şi pre Buhtea pîrcălabi, ca să le grijască, iară el s-au întorsu la scaunul său la Suceava.

1466 Iară în zécilea an a domnii sale, în anii 6974, iulie 10, au început a zidi mănăstirea Putna, spre slava lui Dumnezeu şi a Preacuratei Maicii Fecioarii Mariei.

[1] *leşesc*; în A-2: *latinesc*.
[2] După *împăratul*, A-2 adaugă : *Moscului*; lipseşte în L şi M.

Războiul ce au făcut Ştefan vodă cu Mateiaş crai ungurescu la Bae.

Mateiaşu*, craiul ungurescu, bizuindu-să puterii sale şi meşterşugului său cu carile pre mulţi din vecinii/ săi i-au surpat şi i-au supus, carile de multe ori războaie făcea cu turcii şi cu noroc izbîndia, neavîndu nici o pricină direaptă asupra lui Ştefan vodă, ci numai ca să-l supuie, să fie suptu ascultarea lui, ca să-i fie cuvîntul deplin, de care lucru multe ori să lăuda Mateiaşi crai, că cîte izbînde face Ştefan vodă, cu putérea lui le face şi de suptu ascultarea lui face izbîndă şi vrîndu de ce să făliia ca să arate cum iaste adevăratu, au trimis sol ca să i se închine Ştefan vodă, ce Ştefan vodă n-au priimitu. Mai apoi văzîndu Mateiaşu craiul volniciia lui Ştefan vodă că nu o poate supune, strîngîndu multă oaste a sa şi luîndu ajutoriu şi de la alţii, au purces în anii 6975 şi au tras spre Moldova. Şi zicea că cu cale mérge, ca să ducă la scaun la Moldova pe Pătru vodă. Şi trecîndu muntele, au trecut la Totruş, noembrie 19. De acolo luund drumul, au sosit la Roman, noembrie 29 şi acolo s-au odihnitu pănă a şaptea zi, prădînd şi jecuind. Iar a opta zi, dichemvrie 7, au arsu tîrgul Romanul şi décii au luat drumul spre Suceava, prădîndu şi arzînd şi siliia la scaunul Sucévii. Mai apoi, socotind ca să nu rămîe vreun unghiu nepipăit de dînsul, au lăsat drumul Sucévii, unde-l aştepta Ştefan vodă, şi la Bae/ş-au întorsu calea şi au sosit la Bae, luni, dichemvrie 14 zile şi acolea, cum nu vrea avea nici o grijă de nici o parte, lăsîndu-ş oastea fără de nici o grijă, nici pază, ci la băuturi şi la prăzi. Unde avîndu Ştefan vodă ştire şi prinzîndu limbă, marţi noaptea, dichemvrie 15, au aprinsu tîrgul asupra lor, cîndu ei era fără de nici o grijă. Şi fiindu şi béţi şi negătiţi de război, i-au lovitu Ştefan vodă cu oaste tocmită în răvărsatul zorilor, de multă moarte şi perire au făcut într-înşii. Că ei nefiind tocmiţi de război, nimica de arme nu s-au apucatu, ci de fugă, nici urma să ia carii scăpa, că fiind noaptea, de nu ştiia încătro vor mérge, în toate părţile rătăciia, de-i vîna ţăranii în zăvoaie, prin munţi, unde vreo 12.000 periţi s-au aflatu. Mai apoi şi însuşi craiul, rănitu de săgeată foarte rău, de abiia au hălăduitu pre poteci, de au ieşitu la Ardeal.

21

1467

21v.

Aşa norocéşte Dumnezeu pre cei mîndri şi falnici, ca să să arate lucrurile omeneşti cîtu sînt de fragede şi neadevărate, că Dumnezeu nu în mulţi, ce în puţini arată putérea sa, ca niminea să nu nădăjduiască în putérea sa, ce întru Dumnezeu să-i fie nădéjdea, nici fără cale războiu să facă, cărora li-i Dumnezeu împotrivă.

Pre acéia vreme avînd Ştefan vodă priiteşug cu léşii, 22 au trimis din dobînda sa şi craiului leşescu, pen solii săi./ Iară Mateiaşu crai, daca au scăpatu, de iznoavă gătisă oaste, ca să vie asupra lui Ştefan vodă, ce viindu-i alte greutăţi dispre Ţara Ceşască, s-au întors la ceşi cu oastea sa.

Într-acéia şi craiul leşescu oblicindu că va să margă Mateiaşu craiul asupra lui Ştefan vodă, au trimis soli, zicîndu că-i va da ajutoriu, de-i va trebui, împotriva lui Mateiaşu şi i-ar fi datu, de nu s-ar fi părăsitu Mateiaşu crai de acel gîndu. Pre acéia vréme, noemvrie în 25, s-au pristăvitu Evdochia, doamna lui Ştefan vodă.

De prădarea săcuilor.

Scrie létopiseţul cestu moldovenescu că într-acelaş an, după războiul lui Ştefan vodă ce făcusă la Bae cu Mateiaşu craiul, s-au rădicatu Ştefan vodă cu toată putérea sa, vrîndu să-şi răscumpere strîmbătatea sa ce-i făcusă ungurii, cîndu venise la Bae, s-au dus şi el la Ardeal, de multă pradă şi robie şi ardere au făcut în Ţara Săcuiască, neavîndu cine-i sta împotrivă şi cu pace s-au întorsu, fără nici o zmintealǎ.

Ci de această povéste ce spune că au prădat Ştefan vodă Ţara Săcuiască, cronicariul cel leşescu nimica nu scrie.

Cîndu s-au împăcatu Ştefan vodă cu Matiiaş crai ungurescu. /

22v.

Décii, după puţină vréme, au încetatu vrajba între craiul ungurescu şi între Ştefan vodă, că văzîndu ei că vrăjmaşul lor şi a toată creştinătatea, turcul, le stă în spate

şi volniciei tuturor întinde mrejile sale, ca să-i coprinză şi arătîndu-să priietinu cu multe cuvinte de înşălăciune şi cătră unul şi cătră altul, ca să-i poată zădărî cap de price şi să înceapă zarvă, gîndindu-să că într-acéle amestecături i să vor închina lui, pentru să le dea ajutoriu şi mai apoi îi va pleca şi suptu jugul său, văzîndu această înşălăciune, Mateiaşu craiul şi cu Ştefan vodă s-au împăcatu şi s-au aşezatu. Şi încă după pace aşezată şi legătură tare ce făcu-să amîndoi, au dăruitu Mateiaşu craiul pre Ştefan vodă cu doao cetăţi mari la Ardeal, anume Balta şi Ciceul.

De nişte tătari ce au întrat în ţară să prade.

Vă leato 6978 rădicatu-s-au multă mulţime de oaste tătărască şi au întratu în ţară, să prade, cărora prinzîndu-le de véste Ştefan vodă, le-au ieşitu înainte. Şi la o dumbravă ce să chiamă la Lipinţi, aproape de Nistru, i-au lovit Ştefan vodă cu oastea sa, avgust 20, şi dîndu războiu vitejaşte, i-au răsipit şi multă moarte şi perire au făcut întrînşii/ şi mulţi au prinsu în robie şi le luo tot pleanul. De care lucru cunoscîndu Ştefan vodă că ajutoriul nu de aiurea i-au fost, ci numai de la Dumnezeu şi de la Preacurata Maica sa, cu mare laudă şi izbîndă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

1470

23

Cînd au sfinţit Ştefan vodă mănăstirea Putna.

Deaca să întoarse Ştefan vodă de la acel războiu cu noroc ce izbîndi pre acei tătari, spre lauda acéia, mulţămind lui Dumnezeu, au sfinţit mănăstirea Putna, carea era zidită de dînsul, septemvrie 3 zile, întru lauda a Preacuratei Ficioarii Mariei, Maicii Domnului nostru Iisus Hristos. La care sfinţenie multă adunare de călugări au fostu: Theoctistu mitropolitul şi Tarasie episcopul dimpreună cu Iosif arhimandritul şi egumenul Putnii, zicu că au fostu la liturghie arhiepiscopi şi episcopi şi preoţi şi diaconi 64 la jirtăvnic.

Cîndu a întrat zavistiia între Ştefan vodă şi între Radul vodă şi de arderea Brăilii.

1470 Vă leato 6978, într-acéia vréme întră zavistiia între Ştefan vodă şi între Radul vodă, domnul muntenesc, pre obicéiul firei omeneşti de ce are, de acéia pofteşte mai mult, 23v. de nu-i ajunse lui Ştefan vodă ale sale/ să le ţie şi să le sprijinească, ci de lăcomie, ce nu era al lui, încă vrea să coprinză. Strîns-au ţara şi slujitorii săi şi au întratu în Ţara Muntenească, de au prădat marginea, fevruarie 27 dni şi au arsu Brăila în săptămîna albă, marţi.

1471 De tăiarea capetilor a nişte boiari, 6979 ghenuarie 16 zile.

Tăie Ştefan vodă pre Isaiia vornicul şi pre Negrilă păharnicul şi pre Alexa stolnicul în tîrgul Vasluiului.

1471 Războiul de la Soci, cîndu s-au bătut Ştefan vodă cu Radul vodă domnul muntenescu, 6979 martie 7 dni.

Radul vodă văzîndu atîta pradă în ţara sa, ce-i făcusă Ştefan vodă, *nu vru să lase să nu cérce strîmbătatea sa*. Ce pururea să întîmplă, cela ce va să-şi întoarcă bătaia, de doao ori îl bat, că strîngîndu oastea sa şi vecinească, au venitu asupra lui Ştefan vodă. Iară el ca un leu gata spre vînatu, de sîrgu s-au pornit şi la Soci le-au ieşit înainte şi dîndu război vitejaşte, martie 7 zile, nu mai puţin de vitejiia moldovénilor, carii era gata au să moară, au să izbîndească, decît de meşterşugul lui Ştefan vodă, Radul vodă 24 p'erdu răz-/boiul cu multă pagubă de ai săi, că pre toţi i-au tăiatu şi toate steagurile Radului vodă le-au luat şi pre mulţi vitéji i-au prinsu vii şi pre toţi i-au tăiatu, numai ce au lăsatu vii 2 boiari de acei mari, pre Stan logofătul şi pre Mircea comisul.

De un cutremur.

Într-acelaş an, avgustu 29, fu cutremur mare de pămîntu peste toată ţara, în vrémea ce au şezutu domnul la masă, la prînzu.

Vă leato 6980 au adus Ştefan vodă pre Mariia din Mangop[1], de o au luat luiş doamnă. **1472**

Al doilea războiu a lui Ştefan vodă cu al Radului vodă la Izvorul Apei, leatul 6981 noemvrie 8. **1473**

Ştefan vodă, fiindu aprinsă inima lui de lucrurile vitejeşti, îi părea că un an ce n-au avut treabă de războiu, că are multă scădére, socotindu că şi inimile voinicilor în războaie trăindu să ascut şi truda şi osteneala cu carea să diprinsése iaste a doao vitejie, strînsă de iznoavă oaste şi luo pre Basarabă Laiotă, ca să-l ducă la Ţara Muntenească, să-l puie domnu.

Iani socotéşte că suptu un copaciu bun cîţi să adăpostesc, sau cîtă laudă îşi adaoge nu numai purtătoriul, ce/ şi ţara, **24v.** cîndu năvăliia la dînsul şi la ţară şi domnii cei streini, să-i ducă la domnie şi cu ajutoriul lor era cu nădéjde că vor izbîndi.

Şi întrîndu Ştefan vodă în Ţara Muntenească, să gătiia de războiu Radului vodă. Ci văzîndu Radul vodă că nu-i va putea sta împotrivă, în 18 ale lui noemvrie au dat dosul cu oastea sa şi s-au dus la scaunul său, la Dîmboviţă.

Aicea să socotim.

Că iată că létopiseţul cel leşesc[2] nu spune că s-au bătut trei zile războiul, décii să fie dat dosul Radul vodă, ci spune că daca au văzut că nu le va putea sta împotrivă lui Ştefan vodă, au fugitu la cetate. Iară létopiseţul nostru scrie că daca au sositu Ştefan vodă la margine, noemvrie 8 zile, au împărţitu steagurile oştii sale pre Milcov. Şi décii s-au împreunatu cu Radul vodă, joi într-aceastaşi lună, 18 zile,

[1] Numele corectat după A-1; în A-2: *Magop*.
[2] *leşesc*; în A-2: *latinescu*.

la locul ce să chiamă Cursul Apei. Şi dîndu războiu vitejaşte de îmbe părţile, s-au bătut acolo pănă în sară, aşijderea şi vineri şi sîmbătă toată zioa pănă în sară. Iară noaptea spre duminecă au lăsatu Radul vodă toate ale sale
25 în tabără şi au fugitu cu toată oastea sa la scaunul său/, la Dîmboviţă. Iară Ştefan vodă s-au pornitu după dînsul cu toată oastea sa. Şi într-această lună 23 au încunjurat Cetatea Dîmboviţa şi într-acéia noapte au fugit Radul vodă din cetate, lăsă pre doamnă-sa Mariia şi pre fiica sa Voichiţa şi tot ce au avut şi s-au dus la turci. Iară Ştefan vodă, miercuri 24 ale aceştii luni, au dobînditu Cetatea Dîmboviţa şi au întratu într-însa şi au luat pre doamna Radului vodă şi pre fiică-sa Voichiţa o au luat-o luişi doamnă şi toată avuţiia lui şi toate veşmintele lui céle scumpe şi visteriile şi toate steagurile lui. Şi acolo s-au veselit trei zile şi décii s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, dîndu laudă lui Dumnezeu. Iară pre Basarabă vodă l-au lăsatu domnu în Ţara Muntenească şi au domnit o lună.

Iară Radul vodă au năzuitu la turci, ca să-şi poată scoate ajutoriu de la împăratul turcilor şi să-şi răscumpere domniia cu putérea lui.

Iară Ştefan vodă, daca au sosit la scaunul său, la Suceava, au trimis la craiul leşescu sol, vestindu-i de războiu cu noroc ce au făcut împotriva Radului vodă, fălindu-să că şi cetatea
25v. şi scaunul Dîmboviţa cu/ toată avuţiia i-au luat dimpreună şi doamna şi fiică-sa. Şi au trimis şi la craiul din dobînda sa, nu pentru că doară i-au fostu datoriu să-i trimiţă, cum zic unii că au fostu supus léşilor, ci pentru să-l aibă prieten la nevoie şi la treabă ca acéia, de-i va veni asupră, cum s-au şi tîmplatu că atuncea i-au venitu véste cum Radul vodă au întratu în Ţara Muntenească cu oastea turcească. Şi aciiaşi au trimis şi alţi soli, de au poftitu oaste într-ajutor împotriva Radului vodă.

Războiul Radului vodă cu al lui Basarab vodă.

Radul vodă daca au luatu ajutoriu de la turci, au întrat în Ţara Muntenească cu 15.000 de turci, fără alţi lefegii ce adunase şi au datu războiu lui Basarab vodă, joi dichevrie 23 şi l-au răzbitu pre însul şi pre toată oastea lui. Carile

văzîndu-să împresuratu de vrăjmaşii săi, au năzuitu iarăşi la Moldova, la stăpînul său, Ştefan vodă.

Iară turcii s-au pornitu pre urma lui Basarabă vodă şi au venitu pănă la Bîrlad, de au stătut ca un zidu, vineri dechemvrie 24. Şi aşa au slobozitu năvrapii săi, de au prădatu toată ţara. Şi décii s-au întorsu pri în Ţara Muntenească şi s-au dus înapoi./ 26

Iară craiul leşescu au trimis pre Dombec[1] caştelanul de Belz[2] şi pre Sohodolschii ca să-i poată împăca, măcară pănă la o vréme, cu Radul vodă, ci s-au trăgănatu vrémea pănă într-altu an. Şi au învăţatu craiul, de va tribui oaste de grabu, să ridici Buciaţchi toată şleahta Podoliei, să margă întruajutoriu lui Ştefan vodă.

Cîndu au luat Ştefan vodă cetatea Teleajănul şi cîndu s-au bătut cu Ţăpăluş şi cu ungurii, mai apoi şi cu Basarabă, leat 6982 octomvrie 1[3]. 1474

Au luat Ştefan vodă cetatea Teleajănului şi au tăiat capetile pîrcălabilor şi muierile le-au robitu şi mulţi ţigani au luat şi cetatea au ars-o.

Într-acéiaşi lună, în 5 zile, fu războiu în Ţara Muntenească cu ungurii şi cu Ţăpăluşi şi cu ajutoriul lui Dumnezeu au biruitu Ştefan vodă şi au bătut pre unguri. Într-aceiaşi lună, în 20 de zile, au răzbitu şi pre Băsărabă.

Războiul lui Ştefan vodă cîndu s-au bătut la Podul Înaltu cu turcii, 6983. 1475

Într-acéia vréme, Mehmet împăratul turcescu armîndu 120.000 de oastea sa şi oastea tătărască şi muntenească, să margă cu Radul vodă, au trimis asupra lui Ştefan vodă./ 26v.
Iară Ştefan vodă avîndu oastea sa, 40.000 şi 2.000 de léşi ce-i venise într-ajutoriu cu Buciaţschi de la craiul Cazimir şi

[1] *Dombec*, corectat după Bielski; în A-2: *Dombeţchii.*
[2] *caştelanul de Belz*, adaus după M (este şi în Bielski).
[3] *octomvrie 1*, corectat după L şi M (aşa şi în *Letopiseţul de la Bistriţa*); în A-2: *octomvrie 5.*

5.000 de unguri, ce-i dobîndise de la Mateiaşu craiul ungurescu, le-au ieşit înaintea turcilor din sus de Vasluiu, la Podul Înalt, pre carii i-au biruitu Ştefan vodă, nu aşa cu vitejiia, cum cu meşterşugul. Că întăi au fostu învăţatu de au pîrjolitu iarba pretutindinea, de au slăbitu caii turcilor cei gingaşi. Décii ajutorindu putérea cea dumnezeiască, cum să vrea tocmi voia lui Dumnezeu cu a oamenilor, aşa i-au coprinsu pre turci negura, de nu să vedea unul cu altul. Şi Ştefan vodă tocmisă puţini oameni preste lunca Bîrladului, ca să-i amăgească cu buciune şi cu trîmbiţe, dîndu semnu de războiu, atuncea oastea turcească întorcîndu-să la glasul bucinelor şi împiedecîndu-i şi apa şi lunca şi negura acoperindu-i, tăindu lunca şi sfărămîndu, ca să treacă la glasul bucinilor.

Iară dindărăpt Ştefan vodă cu oastea tocmită i-au lovitu joi, ghenarie 10 zile[1], unde nici era loc de a-şi tocmirea oastea, nici de a să îndrepta, ci aşa ei în sine tăindu-să, mulţi periră, mulţi prinşi de pedestrime au fost. Ce şi pre aceia, pre toţi i-au tăiatu, unde apoi mîgle de cei morţi au strînsu

27 şi mulţi paşi şi sangeaţi/ au perit. Şi pre ficiorul lui Isac paşa, după ce l-au prinsu viu, l-au slobozit. Şi puşcile le-au dobînditu şi steaguri mai mult de o sută au luat.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

M.f.40 Dacă i-au bătut pre turci, ei de la Podul Înalt au luat pen păduri ş-au ieşit unde purcede apa Smilii în ţînutul Tutovii. Acolo în légea lor au dat laudă lui Dumnedzău că au scăpat ş-au ieşit la lume. Iară Ştefan vodă pornitu-s-au după dînşii cu ai săi moldoveni şi cu 2.000 de oaste leşască, de i-au fost într-agiutoriu şi i-au gonit pre turci păn i-au trecut Siretiul la Ionăşăşti, unde să pomenéşte şi astădzi Vadul Turcilor.

Şi acolo, deasupra Siretiului, la movila cea mare a Tecuciului, odihnind 3 dzile, i-au venit véste de la starostii de Crăciuna, ce-i zic acmu Putna, cum Radul vodă vine cu oşti asupra lui Ştefan vodă, fără

40v. véste. Şi/ întristîndu-să Ştefan vodă, cu cine avea, cu ai săi, au răpedzit la ostaşi, de-i strîngea de sîrg. Într-aceia au sosit şi Şendrea hatmanul, cumnatul lui Ştefan vodă, cu o samă de oşti ce au fost rămas înapoi; îndată şi Coste păharnicul cu altă samă de oaste ce au fost gonit pre turci, de i-au fost trecut Seretiul, au sosit. Şi avînd bucurie Ştefan vodă de ai săi, cum să aflară pregiur dînsul la loc de grije, îndată repedzi pe Şendre haţmanul înaintea oştii munteneşti cu pu-

[1] *joi, ghenarie 10 zile*, adaus după M.

ținei slujitori, ca-n chip de strajă. Și dînd de oastea muntenească, mulți pre puțini, fură biruiți de oastea Radului vodă și acolo perit-au și Șendrea hatmanul, mai gios de Rîmnic, unde s-au pomenit multă vréme Movila Șendrii. Și l-au dus, de l-au îngropat în sat, în Dolhăști, lîngă tată-său.

Înțelegînd Ștefan vodă cum că adevărat Radul vodă domnul muntenesc și cu oastea sa îi vine asupră, ghenarie 13 zile au trecut Seretiul și mai sus de Rîmnic le-au fost războiul./ Și dînd războiu vitejéște despre amîndouă părțile, multă pagubă s-au făcut și cu vrérea lui Dumnedzău fu izbînda la Ștefan vodă, că pierdură munténii războiul. Dat-au Ștefan vodă oștii sale voie să prade în trei dzile, cît vor putea, în Țara Romînească și prădînd, adus-au multă dobîndă ostașii. 41

Și zăbăvind Ștefan vodă acolo, păn a să strînge oștile toate, aducînd și pre mulți den boiarii Țării Romînești și alte capete, oameni de frunte de acolo, au pus pre ai săi boiari și oameni de cinste, de au vorovit și au tocmit, de au despărțit din Milcovul cel Mare o parte de pîrău, ce vine pre lîngă Odobești și tréce de dă întru apa Putnei. Și păn astădzi iaste hotarul țării Moldovei și a Țării Romînești acel pîrău ce să desparte din Milcovul cel Mare. Iară mainte au fost avînd țările amîndoă pricină, că Țara Romînească vrea să fie hotarul său păn în apa Trotușului, iară moldovenii nu-i lăsa, păn au vrut Dumnedzău de s-au tocmit așea. Ș-au / luat Ștefan vodă cetatea Crăciuna cu ținut cu tot, ce să chiamă ținutul Putnii și l-au lipit de Moldova ș-au pus pîrcălabii săi, pre Vîlcea și pre Ivan. 41v.

Și într-acéia laudă și bucurie au ziditu bisérica în tîrgu în Vasluiu, dîndu laudă lui Dumnezeu de biruință ce au făcut. Și décii s-au întorsu la scaunul său, la Suceava, cu mare pohvală și biruință, de la însuși Dumnezeu de sus, ieșindu-i înainte mitropolitul și cu toți preoții, aducîndu sfînta Evanghelie și cinstita cruce în mîinile sale, ca înaintea unui împăratu și biruitoriu de limbi păgîne, de l-au blagoslovitu. Atuncea mare bucurie au fostu tuturor domnilor și crailor de prin prejur de biruință ce au făcut Ștefan vodă. A-2f.27

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

Întorsul lui Ștefan vodă cu oștile.

M.f.41v.

Mărgînd Ștefan vodă cu oștile pre apa Bîrladului în sus, atuncea plăcîndu-i locul între Bîrlad și între apa Vasluiului și într-aceia laudă și bucurie de izbîndă cu noroc ce au biruit pre turci și pre munténi, au început a zidi biserica sveti Ioan Preditice, în tîrg în Vasluiu, dînd laudă lui Dumnedzău de biruință ce au făcut, pre urmă și case domnești, cum să cunosc și păn într-acéste vrémi. Și odihnind Ștefan vodă acolo cu oștile sale și rîvnind cu nevoință a să zidi bisérica și alte lucruri ce arată că au făcut mai pre urmă.

A-2f.27 Mai apoi întorcîndu-să ajutoriul craiului leşescu acasă cu multă dobîndă, au trimis Ştefan vodă de i-au dus 36 de steaguri, arătîndu vitejiia ce au făcut şi i-au mulţumitu de ajutoriu.

(MISAIL CĂLUGĂRUL)

M.f.41v. **Pentru neşte căzaci ce au vinit în ţară să prade.**

42 Într-aceia vréme odihnind Ştefan vodă la Vasluiu, i-au ve-/nit olăcari de sîrg de la Soroca, cum Lobodă şi Nalivaico hatmanii căzăceşti au întrat în ţară şi pradă. Deci Ştefan vodă neputînd suferi pre nepriieteni a-i lăsarea să strice ţara, ce îndată cu ai săi, cu cîţi era, i-au căutat a mérge, unde s-au şi tîmpinat cu acea oaste căzăcească pre Răutu, la Grumădzeşti. Fiindu cazacii în pradă răşchiraţi şi lovindu-i noaptea fără veste, fură biruiţi cazacii. Atuncia şi Lobodă hatmanul căzăcesc fu prins de oastea lui Ştefan vodă.

Şi gonindu-i spre Nistru, Nalivaico hatmanul şi cu o samă de cazaci au dat să treacă Nistrul şi mulţi s-au înecat şi un polcovnic al său vestit, Jora, acolo s-au înecat şi alţi mulţi. Şi astădzi iaste pomenit acel loc, de-i dzic Vadul Jorăi.

Şi de acolo s-au întorsu Ştefan vodă şi au descălecat tîrgul Iaşii şi în lauda lui Dumnedzău au început a zidi besérica marelui mucenic şi ciudotvoreţ Necolai.

Şi décii s-au întorsu la scaunul său, la Suceavă, cu mare pohvală

42v. şi biruinţă de la / sîngur Dumnedzău de sus, ieşindu-i înainte mitropolitul cu toţi preoţii, aducînd Sfînta Evanghelie şi cinstita cruce în mînule sale, ca înaintea unui împărat şi biruitor de limbi păgîne, de l-au blagoslovit. Atuncea mare bucurie au fost tuturor domnilor şi crailor de prin pregiur de biruinţă ce au făcut Ştefan vodă. Şi daca s-au aşedzat la scaunul său, la Suceavă, în lauda lui Dumnedzău au început a zidi o înfrumusieţată mănăstire, sfeti Dimitrie, ce iaste înaintea curţii domneşti.

Şi s-au cununat cu doamna Voichiţa, fata Radului vodă. Iară pre maică-sa cu mare cinste o au trimis la domnu său, la Radul vodă, în Ţara Romînească.

A-2f.27

Războiul lui Ştefan vodă, cîndu s-au bătut cu Mehmet beg împăratul turcescu şi cu munténii la Valea Albă.

1476 Vă leato 6984, văzîndu împăratul Mehmet beg cîtă pagu-

27 v. bă au avut în oastea sa de la Ştefan vodă, gîndi însuş / cu capul său să margă, să stropşască ţara Moldovei şi să-şi ia cetăţile înapoi, Chiliia şi Cetatea Albă, carile fusésă mai nainte pre mîna lor.

Acolo Ştefan vodă multu au nevoitu să nu-l lase să treacă Dunărea, ci n-au putut, că tătarii de o parte, turcii de altă parte, cu oastea fără număr ce venise, ci au dat cale turcilor şi s-au apucat de tătari şi pre lesne bătîndu-i, i-au gonitu pănă la Nistru. Vrea da războiu şi turcilor, ci văzîndu atîta tărie cu împăratul şi mulţime de oaste, cu pedestrime şi cu puşci şi încă sfătuia boiarii ca să să dea la loc strîmtu, ca de nu vor birui, să să apere şi să n-aibă zminteală.

Deci Ştefan vodă văzîndu aşa, s-au întorsu, de s-au dat spre munţi, unde ş-au ales loc de războiu la strîmtoare, la Valea Albă, unde să chiamă acuma Războienii, di pre acel războiu ce au avut moldovénii cu împăratul turcescu. Şi pedestrindu-să oastea, ca să nu nădăjduiască în fugă, ci întru arme şi au datu războiu, iulie 26. Şi multă vréme trăindu războiul neales de îmbe părţile osteniţi şi turcii tot adăogîndu-să cu oaste proaspătă şi moldovénii obosiţi şi ne viindu-le ajutoriu de nici o parte, au picat, nu fieşte cum, ci pănă la moarte să apăra, nici bi-/ruiţi dintru arme, ci stropşiti de mulţimea turcească, au rămas dobînda la turci. Şi atîta de ai noştri au perit, cît au înălbit poiana de trupurile de a celor periţi, pănă au fostu războiul. Şi mulţi din boiarii cei mari au picatu şi vitéjii cei buni au peritu şi fu scîrbă mare a toată ţara şi tuturor domnilor şi crailor di prinprejur, daca auziră că au căzut moldovénii suptu mîna păgînilor. 28

Într-acel războiu au căzut Ştefan vodă de pre cal jos, şi Dumnezeu l-au feritu şi nu s-au vătămat. Iară turcii s-au întorsu spre Suceava şi au arsu tîrgul. Şi décii s-au întorsu înapoi prădîndu şi arzîndu ţara. Mai apoi, după ieşirea nepriietinilor şi a vrăjmaşilor din ţară, daca au strînsu Ştefan vodă trupurile morţilor, movilă de cei morţi au făcutu şi pre urmă ş-au ziditu deasupra oasilor o biserică, unde trăieşte şi astăzi întru pomenirea sufletelor.

Scrie létopiseţul nostru că după poticala lui Ştefan vodă, ce au perdut războiul, de sîrgu au strînsu oastea ce au putut degrabă şi s-au dus după turci şi i-au ajunsu trecîndu Dunărea, la vréme/ de mas şi lovindu-i fără véste, i-au speriiat de au căutat a fugi, lăsîndu pleanul şi tot ce au prădatu. Iară Ştefan vodă le-au apucatu pleanul tot şi s-au întorsu înapoi cu izbîndă. 28v.

Scrie la létopisețul nostru că la acest războiu ce au fost la Valea Albă, au fostu și Basarabă vodă cu muntenii, venit întru ajutoriul împăratului turcescu, pre carile toți domnii de prin prejur îl cuvînta de rău, zicîndu că n-au fostu într-ajutor crucii și creștinătății, ce păgînilor și dușmanilor.

Iară la létopisețul cel leșesc[1], de izbînda lui Ștefan vodă, ce au scos pleanul și prada la Dunăre de la turci și de Basarabă vodă cu muntenii, nimica nu scrie. Și încă și alte sémne multe nimica nu le însemnează, carile nice unile n-am vrut să le lăsăm, ci toate care la locul său le-am tocmit.

Răspunsul altor sémne.

1477 Vă leato 6985 noemvrie, pristăvitu-s-au Theoctist mitropolitul de Suceava, carile au ținut scaunul 25 de ani și au stătut altul, Gheorghie mitropolitul. Într-acelaș an, dichembrie 19, pristăvitu-s-au doamna Maria ce era de la 29 Mangop[2]./

1479 Vă leato 6987 *iunie 22 au început* Ștefan vodă a zidi cetatea Chiliei și o au sfîrșit-o într-acelaș an, iulie 16.

Într-același an și într-aceiaș lună, iulie 25, pristăvitu-s-au Bogdan vodă, ficiorul lui Ștefan vodă.

Într-același an, avgust 18, pristăvitu-s-au Cneajna.

1480 Vă leato 6988 pristăvitu-s-au Pătru vodă, ficiorul lui Ștefan vodă.

1481 Războiul de la Rîmnic, cînd s-au bătut Ștefan vodă cu Țăpăluși vodă, vă leatul 6989, iulie 8.

Fu războiu în Țara Muntenească, de s-au bătut Țăpăluși vodă cu Ștefan vodă la Rîmnicu și au biruitu Ștefan vodă cu mila lui Dumnezeu și cu ruga Preacistii și a tuturor sfinților și cu ajutoriul sfîntului și marelui mucenic al lui Hristos Procopie, fură biruiți muntenii/și mulțime de

[1] *leșesc*; în A-2: *latinescu*.
[2] *Mangop*, corectat după A-1; în A-2: *Magop*.

înşi fără număr au perit şi toate steagurile lor au luatu şi mulţi boiari au picat. Şi pre Ţepeluşi vodă încă l-au prinsu viu şi i-au tăiatu capul. Şi de la Ştefan vodă încă a picat om de frunte Şendrea hatmanul[1] şi l-au adus de l-au îngropat în Dolheşti, lîngă tată-său. Iară Ştefan vodă au pus/ munténilor domnu pre Vladul vodă Călugărul, carile mai apoi au făcut vicleşug asupra lui Ştefan vodă, pentru căci dideasă ajutoriu turcilor, cîndu au mersu de au luat cetăţile şi au prădat ţara. Iară Ştefan vodă, după războiu cu noroc ce au făcut, cu mare pohfală şi laudă s-au întorsu la scaunul său, la Suceava. 29v.

Zic să să fie arătat lui Ştefan vodă sfîntul mucenicu Procopie, umblîndu deasupra războiului călare şi întrarmatu ca un viteazu, fiindu într-ajutoriu lui Ştefan vodă şi dîndu vîlhvă oştii lui. Ci iaste de a-l şi crédere acestu cuvîntu, că daca s-au întorsu Ştefan vodă cu toată oastea sa, cu mare pohfală, ca un biruitoru, la scaunul său, la Suceava, au zidit bisérică pre numele sfîntului mucenicu Procopie, la satu la Badeuţi, unde trăiaşte şi până astăzi.

De Ţăpăluşi vodă nu scriu toţi într-un chip, unii zic că au prinsu Ştefan vodă pre Radul vodă, carele au fostu aţiţătoriul cel mare asupra creştinilor şi i-au fost ajutat şi braşovénii. Tăindu pre turci şi luundu Ţara Muntenească, au lăsatu pre Ţăpăluşi în locul său. Ci oricum au fostu, că tot să tocmescu că au fostu izbînda lui Ştefan vodă.

Minunatu lucru: după poticală dintăi şi după pier-/zarea oştii dintăi, cela ce nu avea voinici de oaste, ci strîngea păstorii din munţi şi argaţii, de-i într-arma, acmu iară să rădica deasupra biruitorilor dintăi, daca au perdut ţara, acmu domni altor le da şi ţara lăţiia. 30

Vă leato 6990 martie 10 au luatu Ştefan vodă citatea Crăciuna cu tot ţinutul ce să chiiamă ţinutul Putnii şi l-au lipit de Moldova şi au pus pîrcălabii săi, pre Vîlcea şi pre Ivan. 1482

Vă leato 6991 au început Ştefan vodă a zidi cetatea de la tîrgul Romanului, ce să chiiamă Smeredova. 1483

Vă leato 6992 Ştefan vodă într-o noapte au prădatu şi au arsu toată Ţara Muntenească. 1484

[1] *Şéndrea hatmanul au fost cumnat lui Ştefan vodă.* A-2 marginal.

1484

Cînd au luat Baiazit împăratul turcescu Chilia şi Cetatea Albă, leat 6992.

Baiazit împăratul turcescu cu mare oaste au întrat în ţară şi au bătut Chiliia şi Citatea Albă, însă nu singur cu putérea sa, ce şi Vladul vodă Călugărul, domnul muntenescu, cu munténii, încă au mersu într-ajutoriu împăratului, cum s-au poménitu mai sus că au făcut vicleşug asupra stăpînului său, lui Ştefan vodă, de au datu ajutoriu turcilor. Şi 30v. miercuri, în patrusprăzéce zile iulie, au luat ceta-/tea Chilia, în zilele lui Ivaşco şi Maxim pîrcălabii.

Aşijdirea într-acelaş an, miercuri, avgust 5 zile, au luat şi Cetatea Albă, în zilele lui Gherman şi Ion pîrcălabi. Şi ar fi vrut apuca şi alte cetăţi, că Ştefan vodă la gol n-au îndrăznitu să iasă, ci numai la strimtori nevoia de le făcea zminteală. Ci şi turcii văzîndu ajutoriul ce venise de la Ţara Leşască lui Ştefan vodă, sau însuşi craiul, cum scriu unii, că au tras de la rusi şi de la Litva ţara toată, de să strînsése oamenii de treabă mai mulţi de 20.000 de oameni şi trecînd Nistrul craiul cu dînşii suptu Haliciu, au venitu la 1485 Colomăia, de ş-au pus tabăra, 6993 septemvrie 1.

Acolea au venit şi Ştefan vodă, de s-au împreunat cu craiul şi toate ce au avut mai de treabă au vorovitu. Mai apoi l-au şi ospătat pre Ştefan vodă şi 3.000 de oameni i-au dat, cu carii s-au întorsu Ştefan vodă la Moldova. Împreunîndu décii oastea cea streină cu a sa, pre multe locuri au smintit pre turci, de le-au căutatu a ieşi din ţară. Aşa Ştefan vodă au curăţitu vrăjmaşii din ţară. Iar cetăţile 31 carile le-au luatu turcii, Chiliia şi Ce-/tatea Albă, n-au putut să le dobîndească, că ei mai nainte de ce au ieşitu, le-au grijitu cu oameni cu puşci şi cu bucate de ajunsu şi au rămas pre mîna turcilor, pănă în zioa de astăzi.

Ce pănă a să sfătui Ştefan vodă cu craiul leşesc, unde să adunăsă la Colomiia, iar din jos venise Hroiot cu turcii pănă la Suceava şi au arsu tîrgul, septevrie 19, luni şi marţi. Şi déciia s-au întorsu înapoi, prădîndu şi arzîndu ţara.

Şi după acéia, octovrie 19, s-au pristăvit Ioasaf arhimandritul carile au fostu întăi igumen în mănăstirea Putnei.

Războiul cîndu s-au bătut Ştefan vodă cu Malcociu şi cu turcii la Catlabuga.

Mai apoi, într-acelaşi an, Ştefan vodă, daca au scos vrăjmaşii săi din ţară şi daca au răcitu vrémea şi caii turcilor au slăbitu, au lovit pre Malcociu la Catlabuga, noemvrie 16, de au topit toată oastea turcească.

Într-aceasta bucurie, daca s-au întorsu Ştefan vodă, au zidit biserica pre numele sfîntului Nicolae în tîrgul Iaşiloru./ 31v

Războiul cînd s-au bătut Ştefan vodă cu Hroiot pre Sirét la Schiiai, 6994 martie 6. 1486

Într-acesta an venit-au Hroiot cu oaste de la unguri asupra lui Ştefan vodă, căruia i-au ieşitu Ştefan vodă înainte cu oaste pre Siretiu la Şcheai şi dîndu războiu vitejaşte despre amîndo:o părţile, într-o luni, martie 6 zile, pierdu Hroiot războiul şi oastea, mai apoi şi capul, însă cu mare primejdie lui Ştefan vodă, că s-au pornit cu calul jos, puţin de n-au încăput în mîinile vrăjmaşului său. Mai apoi Hroiot fiindu prins viu de Ştefan vodă, i-au tăiat capul.

Vă leato 6995, într-acestu an au discălicatu Ştefan vodă tîrgul Hîrlăul, de au ziditu şi biserica cea domnească de piiatră şi curţile acéle domneşti cu ziduri cu tot, carile stau şi astăzi. 1487

Vă leato 6998, au murit Mateiaşu craiul ungurescu, carile mare nume de vitejie au lăsatu pre urmă, că nu numai cu némţii şi cu vecinii săi, ce şi cu turcii multe trebi au avut şi de multe/ ori i-au biruit, iară pre urma lui au stătut crai Vladislav. 1490 32

Într-acesta an au murit şi Ioan, fecior împăratului de Mosc, nepot lui Ştefan vodă.

(AXINTE URICARIUL)

Vă leato 6999. Într-acesta an să ştii cetitoriule că au zidit Ştefan vodă biserica lui sfeti Nicolae din tîrgul Iaşii; de nu crezi, caută la vă leatul ce scrie deasupra uşii bisericii, iară nu cum scrie înapoi. 1491

1495 Vă leatul 7003 Ştefan vodă au zidit sfînta episcopie în Huşi, hramul sfinţilor apostoli Petru şi Pavel şi curţi domneşti, carile sîntu surpate, numai beciurile stau până astăzi.

1496 Vă leato 7004 iulie 25 dni cetvertoc[1], răposat-au Alixandru vodă, ficiorul lui Ştefan vodă şi l-au îngropatu în mănăstirea Bistriţii, lîngă strămoşu-său, Alexandru vodă.

Războiul lui Ştefan vodă, cînd au bătut pre Albrehtu craiul leşescu la Codrul Cozminului, leat 7005.

1497

Albert craiul leşescu fiindu ales de ţară craiu preurma lui Cazimir, tătîne-său, ce ţinusă cu Ştefan vodă priiteşugul, iară Albertu craiul uitîndu priiteşugul tătîne-său ce avea 82v. cu Ştefan vodă şi nu făcea oa-/ste împotriva păgînilor, carii în toate părţile fulgera şi tuna cu trăsnetul armelor sale, vărsînd sîngele creştinilor şi stropşindu volniciia tuturora, înmulţindu légea lui Moamet cea spurcată, ci gîndi ca să-şi arate vitej ia asupra Moldovei, socotindu că pre lesne o va supune, ştiindu că de multe ori să ajutor ia Moldova de la craii leşăşti, ca de la nişte vecini de aproape, spre toţi vrăjmaşii. Şi strîngîndu craiul oaste, au scos cuvîntu cum va să margă la turci, să ia şi să dezbată Cetatea Albă şi Chiliia, care cetăţi luasă de la Ştefan vodă Baiazitu împăratul turcescu. Şi încă adăogiia, de speriia pre ai săi, cum turcii amestecaţi cu moldovénii vor să treacă la Podoliia şi le-au datu ştire ca toţi să încalice şi să să împreune cu dînsul la Liov. Şi au trimis soli la Ştefan vodă, de i-au datu de ştire să să gătească să meargă cu dînsul, să bată Chiliia şi Cetatea Albă şi să-i gătească steţie[2] de hrană de oaste. De care lucru au părut bine lui Ştefan vodă şi cu bucurie mare au priimit pre soli, căci au făcut oaste împotriva vrăjmaşului său. Numai ce au zis că va veni acolo la loc cu 83 oastea sa, supt Chiliia./

Cunoscîndu sfétnicii lui crai, ales episcopii, gîndul că va să facă oaste împotriva lui Ştefan vodă, multu i-au adus

---

[1] *cetvertoc* (slav: joi) adaus după M şi L.
[2] *steţie* după M; în A: *zaharea*.

aminte să nu facă asupra direptății,să nu să întoarcă mîniia lui Dumnezeu spre el. Ci el gîndul său nu l-au lăsat, ci încă au fostu zicîndu:„Voao vă iaste lucru bisérica să păziți, iară nu de războaie să grijiți, că gîndul mieu voi nu-l știți, numai eu singur. Că de aşi pricépe că haina dipre mine știe gîndul mieu, în foc o aş băga-o".Deci mulți din boiarii leşăşti socotiia că face într-adinsu ca să piarză oastea toată, cum au ieşit mai apoi la dînsul şi zicătoarea: „În zilele lui Olbriht, şleahta au perit".

Într-acéia Ștefan vodă prinzîndu véste de la unguri, cum Olbrihtu va să vie asupra lui cu oaste, că nici ungurii nu era bucuroşi ca să cază domniia Moldovei pre mîna léşilor, măcară că Laslău crai ungurescu (ce să chiamă leşaşte Vladislav) era frate lui Olbrihtu craiului leşescu (ce să chiamă unguréşte Albertu). Înțelegîndu aceasta Ștefan vodă trimis-au la craiul leşescu cu solie pre credincioşii săi, pre Tăutul logofătul şi pre Isac vistiier-/nicul, ca să poată dintr-însul cunoaşte ceva, ce-i iaste voia să facă. Ci nimica nu au cunoscut, că craiul cumu-şi umbla cu înşălăciune, ascunzîndu cuvîntul, pre soli cu bucurie i-au priimitu şi darurile ce-i trimisése Ștefan vodă cu mare mulțămită şi cu dragoste le-au priimitu şi le-au luat şi solilor iarăşi acéla răspunsu le-au dat: cum iaste mergătoriu la turci.Mai apoi şi solii săi de iznoavă i-au trimis la Ștefan vodă, ca să întărească cuvîntul, iar el au întorsu oastea spre Pocutiia. Înțelegîndu Ștefan vodă cum craiul să apropie cu oaste spre Pocutiia şi să trage spre margine, de iznoavă au poftorit soliia, de au trimis înaintea craiului pre Tăutul logofătul şi pre Isac vistearnicul cu multe daruri şi l-au timpinatu de céia parte de Nistru şi i-au închinatu darurile. Şi iarăşi cu dragoste le-au luatu.Şi décii au trecut apa Nistrului pre la Mihălcéni, în ceasta parte, cu toată oastea sa şi au venitu la Coțmani. Acolea ş-au discoperit toată viclenia şi faptile sale céle ascunse, că au prinsu pre Tăutul logofătul şi pre Isac vistearnicul, de i-au fericatu în obezi şi i-au trimis de i-au închis tocma la Liov./

33

34

Înțelegîndu acéstea Ștefan vodă den iscoadile ce pururea trimitea, să știe încotro mérge craiul cu oastea leșască, cum crai l-au viclenitu și vine asupra lui și au trecut și Nistrul cu 80.000 de oaste pre scrisoare, fără altă adunare, de sîrgu au trimis în toate părțile în țară, să să strîngă la tîrgul Romanului. Iară Albertu au șăzutu șapte zile la Coțmani. Ce păn a să strînge oastea lui Ștefan vodă și până a veni ajutoriul, că și Laslău craiul ungurescu, fratile lui Albertu încă i-au trimis 12.000 de oameni de oaste și cu dînșii pre Birtoc voevodul Ardealului, ce era cuscru lui Ștefan vodă, și de la Radul vodă încă i-au venitu ajutoriu oaste muntenească, ci până a să strînge toată la un loc, Albert crai au purces cu oastea de la Coțmani și au lovit la Șipinți. Văzîndu Ștefan vodă că-l împresoară vrăjmașii săi, au tocmitu strajă și o au trimis-o împotriva léșilor, ca să ție vadul Prutului, la Cernăuți. Iară Ștefan vodă în 27 de zile a lui avgust, duminică, au ieșitu din Suceava spre tîrgul Romanului și cu toată oastea sa. Și într-acéia zi îi aduseră
84v. lui de la strajă 6 léși și așa pe trei léși i-au trimis la împăra-/tul turcescu, iară pre aceia lalți au zis de i-au spînzurat. Décii craiul leșescu au venitu cu toată putérea sa la cetatea Sucévii, duminică, septemvrie 24 de zile. Iară în 26, marți, de cîtră sară, au început a bate cetatea și au bătut pregiur dînsa trei săptămîni și zioa și noaptea și nimica n-au folositu, nădăjduindu că să va închina țara, pentru ce li să supărase cu Ștefan vodă pentru atîta războaie fără odihnă și fără măsură ce făcea, de să bătea cu toți. Ci socotiia țara că de nu li-i îndemînă cu al său, mai multă neîngăduință le va fi cu streinii și încă văzîndu atîta pradă și risipă, ci făciia oastea leșască, de umbla prin păduri, de afla prăzi și jafuri, siliia cu toții di să strîngiia la tîrgu la Roman, unde era beleagul.

Așa țara strîngîndu-să, iară din cetate cît putiia să apăra și ce răsipiia léșii zioa cu pușcile, noaptea astupa gaurile și le întăriia, de le era munca lor în zadar, iară pre afară, unde afla léși rășchirați direptu hrana, îi lega și îi tăia, de nu era volnici nici într-o parte să iasă. Mai multu strica
85 loruși decîtu celor închiși, că în toate/zile li să adăogia lipsa

flămînziciunii. Déciifiind léşiicoprinşi de atîta nevoie, începură a grăi rău de craiul său, întăi cu taină, iară mai apoi în gura mare îl vinuia c-au venit fără cale, de i-au adus ca să-i piarză pre toţi şi socotiia toate sémnile cîte să făcuse réle, că au fostu lor de arătare ca să fie conceniia lor. Că întăi în ţara lor, *într-un pîrău* de nemica, i s-au înnecatu craiului un pohodnic şi cîndu au ieşitu din Liovu, boii carii purta ierbăriia, de vîntu mare s-au răsipitu, de nu-i putiia să-i strîngă. Aşijderea un ţăran nebunise de cap, au fost strigîndu în gura mare: „Duceţi-vă spre perirea voastră, că nu veţi mai veni". Şi pre un şleahtici l-au dătunatu suptu cortu şi doisprăzéce cai ai lui, mai apoi şi pre un preot al lor, slujind liturghie, au scăpatu cuminicătura lor jos. Şi alte sémne réle s-au arătatu, de-i prorociia toţi că va fi sfîrşitul lor rău şi amar, cum s-au şi tîmplatu. Că văzîndu craiul atîta cuvinte réle la dînsul de la oastea sa, să temu ca să nu-l părăsască şi să fugă, să cază în mînule vrăjmaşilor săi, să ajunsă cu solii frăţine-său, lui Vladislav craiu ungurescu, ca să-i împace, că sosisă şi ajutoriul ungurescu la Şte-/fan vodă. Şi aşa Birtoc voevodul Ardealului, carile venisă cu ajutoriul ungurescu la Ştefan vodă, au trimis solii săi la Albertu craiul, ca să-i spuie că va veni însuşi pentru pace. Şi pre Ştefan vodă cu multe cuvinte l-au rugatu să facă pace cu craiul leşescu. Şi aşa au întratu la mijlocul lor şi s-au dus la craiul leşescu de i-au împăcatu într-acesta chip: craiul leşescu să să întoarcă pre urmă pre unde au şi venit, să nu mai strice ţara pre alt loc. Şi déciipre Birtoc voevodul Ardealului bine l-au dăruitu Ştefan vodă cu mari daruri şi décii s-au dus acasă-şi. 35v.

Cîndu s-au întorsu craiul înapoi.

Într-acéia Albrihtu, craiul leşescu, fiindu de inimă rea bolnavu, au datu semnu de întorsu înapoi, de care semnu era toţi bucuroşi să-l auză, să să întoarcă de la atîta flămînziciune la casile lor. Şi în 19 zile ale lui octomvrie, joi,

s-au întorsu craiul de la Suceava şi s-au apucatu de cale. Ci nu s-au întorsu pre calea pre unde venise, ci pre altă cale, pre unde era ţara întreagă, spre Codrul Cozminului.

Simţindu décii Ştefan vodă că craiul n-au luat urma pre unde venise, ci spre codru, îndată au trimis/ după dînsul de l-au pohtitu să nu ia spre acéia cale, spre codru, ci pre urmă, pre unde venise, că făcîndu într-alt chip, văzîndu ţara paguba ce să va face de oastea leşască, nu vor răbda, ci vor vrea să-şi apere ale sale, de unde toate să vor aţiţa de iznoavă spre vreun lucru rău, carile va strica şi pacea. Ci craiul mai bucuros fusése să meargă di dereptul, să iasă în ţara sa şi n-au băgatu în samă, ci ş-au păzitu calea spre codrul Cozminului. De care lucru fiindu înhierbîntatu Ştefan vodă de războiu, socotindu că are vréme de a-şi răscumpărarea strîmbătatea sa dispre cela ce nu numai pacea cea véche o au călcat-o, care avusése domnii Moldovei cu craii leşăşti, ce şi jurămîntul şi şi pacea ce legase atuncea de curundu, aşezîndu-să să să întoarcă pe urmă pre unde şi venise, décii îl aţiţa ajutoriul ce-i venise di pretitindirilea şi oastea sa toată gata strînsă şi odihnită, văzîndu dobînda di pre cei flămînzi şi slăbiţi, au trimis înainte ca să apuce calea la Codrul Cozminului, să săciuască pădurea, să o înţinéze, ca să o poată porni asupra oştii, daca vor întra în pădure. Iară el cu toată oastea au întrat după dînşii şi cu doao/ mii de turci. Şi a patra zi i-au ajunsu în pădure, joi, octomvrie în 26 de zile, luundu ajutoriu pre Dumnezeu şi cu ruga Preacistii şi a sfîntului marelui mucenic Dimitrie şi lovindu-i de toate părţile şi oborîndu copacii cei înţinaţi asupra lor, multă oaste leşască au peritu, unii de oşténi, alţii de ţărani, că le coprinsése ca cu o mreajă calea, alţii de copacii cei înţinaţi. Aşa pierzîndu puşcile, lăsîndu steagurile care toate le-au adunatu Ştefan vodă şi ei cine cum au putut, în toate părţile s-au răşchiratu prin păduri, de au scăpat puţini afară. Şi însuşi craiul cu puţini rămăsése, strîngîndu-să s-au adunatu într-un ocol la sat la Cozminu. Şi de acolo bulucindu-să au tras spre Cernăuţi. Iară oastea lui Ştefan vodă cu dînşii mergîndu împreună, să bătea şi să tăia. Ci şi acei puţini ce ieşisă din codru n-ar fi scăpatu, de nu s-ar fi încurcatu ai noştri în carăle crăeşti şi în carăle altor boiari, de le-au datu vréme de au ieşit.

Şi acolea veni véste lui Ştefan vodă că vine şi altă oaste leşască într-ajutoriu craiului. Atuncea au ch'ematu pre Boldur vornicul şi i-au datu lui oaste de/ajunsu şi au trecut Prutul împrotiva acei oşti, sîmbătă sara. Şi duminecă dimineaţa, octovrie 29 zile, le-au datu războiu şi pre loc i-au răsipit îndată şi i-au topitu cu ajutoriul lui Dumnezeu şi cu norocul lui Ştefan vodă şi mare moarte şi tăiere s-au făcut atuncea în oastea leşască, la locul ce să chiiamă Lănţeştii satul. Şi nimica n-au ştiut craiul de venirea acei oşti, nici de perirea lor. 57

Şi într-acéiaş duminecă, trecîndu craiul Prutul la Cernăuţi, *iarăşi fu lovit de oastea lui* Ştefan vodă, de i-au răsipit şi i-au tăiatu, deabiia au scăpat însuşi craiul cu puţină oaste de a sa. Décii trecînd craiul spre ţara sa, pre multe locuri i-au lovit ai noştri, ales pre craiul, că mazurii[1] întorcîndu-să să dea războiu şi să apere pre craiul şi pre cei scăpaţi dintru acel pojar, au datu asupra lui Boldur vornicul cel mare, pre carile îl trimisése Ştefan vodă împotriva acei oşti leşăşti ce veniia într-ajutoriu craiului şi mare moarte au făcut într-înşii. Şi la sat la Şipinţi puţini au scăpatu din oastea ce era strînsă pre lîngă craiul. Décii craiul cu multă nevoie strecurîndu-să, au tras la Sneatin şi de acolo au slobozit/ oastea pre acasă, de cîtă rămăsése, iară el s-au dus la Liovu. 57v

Nacazanie silnim, adecă certarea celor puternici.

Dumnezeu cel direptu, cela ce ceartă nedireptatea şi înalţă direptatea, cu cîtă certare pedepséşte pre ceia ce calcă jurămîntul. Că acesta Olbrihtu nu spre păgîni, ci spre creştini vrea să facă războiul, nu da ajutoriu celui ce nu avea odihnă de turci, ci vrea să slăbască pre cela ce să lupta cu vrăjmaşii creştinilor, pre carile trebuia cu toţii să-l ajutorească. Ci Dumnezeu la atîta lipsă şi nevoie îl adusése pre cela ce mergea cu atîta hvală să stropşască ţara şi să o supuie, care întăi nici taina sa nu vrea să spuie nimăruia, ci scosése cuvîntu că mérge să ia Chiliia şi Cetatea Albă şi încă adăogea de zicea că de ar şti haina sa dipre dînsul

[1] *litvinii*: A-2 marginal.

gîndul lui, o ar arunca în foc. Apoi nici ai săi nu-l băga în samă, ci era în zavistiia celor de casă și de batjocura tuturora și în toate chipurile îl huliia, așa și cinstea din zi în zi
38 micșorîndu-să, de inimă rea, puțin de n-au murit./

De capetele céle de frunte ale léșilor ce s-au aflat periți.

Aflatu-s-au la acestu războiu din capete: doi frați Tincenschii și Miculai voevodul Ruschii periți și Gabriil din Moravița[1] și Herbor, așijderea doi frați Grotovi, Huminschii[2] și Murdil-u și alți mulți, cine poate să-i pomenească pre toți. Alții au căzut la legătură, cumu-i Tuncischii, Zbignev potcomori Cracăului, Pruhnițschi, Targovețschii[3] și alții mulți. Pre unii ai noștri i-au fostu spînzurîndu cîte doi de păr, că au fostu umblîndu pre acéle vremi păroși ca și némții și alte batjocuri multe le-au fostu făcîndu, de să pomenéște și astăzi răotatea lor ce au fostu pățindu.

Iară Ștefan vodă, după izbîndă cu noroc ce au fost făcut la acest războiu, s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, cu mare pohfală și laudă, ca un biruitoriu și au ziditu biséricа pre numele sfîntului mucenicu Dimitrie, în tîrgu în Suceava, care trăiaște și pînă astăzi.

Zic unii să să fie arătat lui Ștefan vodă la acest războiu sfîntul mucenicu Dimitrie, călare și într-armatu ca un viteazu,
38v. fiindu-i întru ajutoriu și dînd/vîlhvă oștii lui, ci iaste de a și crédere, de vréme ce au zidit bisérică.

Dupre acéia au datu cuvîntu Ștefan vodă a toată oastea, să să strîngă la Hîrlău, la ziоa lui sfeti Nicolae. Și așa s-au adunatu cu toții la Hîrlău într-acéia zi și acolo Ștefan vodă au făcut ospăț mare tuturor boiarilor și tuturor vitéjilor săi și cu daruri scumpe i-au dăruit pre ei. Și décii i-au slobozitu cineși pre la casa sa, dîndu-le cuvîntu ca toți să dea laudă lui Dumnezeu, pentru ce că toate puterile sîntu de la Dumnezeu.

---

[1] *Moravița*, corectat după Bielski; în A-2: *Marovicіu*.
[2] *Huminschii*, corectat după Bielski; în A-2: *Humiețchii*.
[3] *Targovețschii*, corectat după Bielski; în A-2: *Gargovețschii*.

Cîndu au prădat Malcociu Țara Leșească 7006. 1498

Malcociu au întratu în Țara Leșască cu mulțime de turci și n-au avut cine să-i stea împotrivă, ci multă pradă de oameni au făcut și dobîndă de dobitoace au făcut și au luat, și au ajunsu mai sus de Liov, 25 de popriști; s-au întorsu înapoi prădîndu țara și arzîndu. Să vedea că după acest războiu fără noroc, ce făcusă léșii cu Ștefan vodă, va fi perirea lor.

Cîndu au prădat Ștefan vodă Țara Leșască 7006 iunie 22[1] zile./ 1498 39

Într-același an, Ștefan vodă vrîndu să-și întoarcă dispre léși strîmbătatea sa, strînsă țara și au întratu la Podoliia și la rusi, trecut-au și de Liov la Canțug[2] orașului, la apa Visloca, toate satile arzîndu și prădîndu. Ars-au orașul Premișlia, Radumnea[3], Prévorsca, Lanțut și cetatea Tereabul și multă bunătate dintr-însa au luatu și mulți joimiri au scos, ci pre toți i-au tăiatu și alții mai mulți au arsu în cetate. Și cetatea Buceaciul multă nevoie au pățitu și Podhaețul au arsu. Și mulți oameni, bărbați, muieri, copii, au scos în robie, mai mult de 100.000, mulți de aceia au așezatu Ștefan vodă în țara sa, de și pănă astăzi trăiaște limba rusască în Moldova, ales pre unde i-au discălicatu, că mai a treia parte grăiescu ruséște. Iar Ștefan vodă prădîndu și arzîndu țara, s-au întorsu înapoi cu mare dobîndă, fără de nici o zminteală, au trecut Nistrul în ceasta parte la Halici și au prădatu și de aceasta parte. Și décii au venitu la scaunul său, la Suceava, cu mare bucurie și cu biruință.

Vă leato 7008 martie 11, cîndu au venitu oastea leșască de iz-/noavă în țară să prade, văzîndu stricăciunea ce le au făcut Ștefan vodă. 1500 39v.

Albrihtu craiul leșescu văzîndu atîta pradă și stricăciune ce i-au făcut Ștefan vodă în țara lui, nu vru să lase, ci de iznoavă strînsă oaste și întră în țară și începu a prăda și

[1] 22 după M și L; în A-2: *26* (data exactă după *Letopisețul de la Bistrița* este 22).
[2] *Canțug*, corectat după Bielski; în A-2: *Lanțut*.
[3] *Radumnea*, corectat după Bielski; în A-2: *Raduznea*.

a strica ţara pănă la tîrgu la Botăşani. Ştefan vodă, daca prinse de véste, îş strînse de sîrgu oştile şi cu cine avea cu ai săi, i-au ieşitu înainte acei oşti leşeşti şi i-au dat războ la tîrgu la Botăşani. Şi cu vrérea lui Dumnezeu p erdură léşii războiul şi fu izbînda la Ştefan vodă şi multă oaste leşască au perit şi pe mulţi i-au prinsu în robie şi multe cazne le făciia moldovénii léşilor.

Că au pus Ştefan vodă de au arat cu léşii pe o culme de deal laBotăşani şi au simănatu ghindă şi s-au făcut dumbravă mare, de iaste pînă astăzi copaci mari.

Ci de această povéste nimica nu scrie cronicar'ul leşescu, iară la létopisețul nostru acest moldovenescu scrie de acestu războiu al lui Ştefan vodă ce au avut cu léşii la
40 Botăşani, precum s-au pomémit mai sus./

Într-acestaş an, martie, s-au pristăvit Despina doamna Radului vodă, ce era robită de Ştefan vodă, cîndu luasă cetatea Dîmboviţa şi cu cinste o au îngropat în mănăstirea Putna.

Cîndu s-au împăcat Ştefan vodă cu craiul leşescu.

1501 Vă leato 7009, Ştefan vodă lăsîndu inima cea neprietenească, întorcîndu-să cătră datoriia creştinească, s-au împăcat cu craiul leşescu şi mare legătură au făcut, nu doară că s-au temut de putérea lor, care să ispitisă şi războ făcusă şi cu turcii, de atîta ori i-au şi biruit şi cu alţi megiiaşi de prin prejur avîndu sfadă, niciodată nu s-au plecat, ci pentru să cunoască toată creştinătatea că n-au fostu dispre dînsul începătura, că n-au rădicat el armele asupra craiului, ci craiul fără cale şi fără de ştire au venitu asupra lui, unde şi acolo s-au întorsu cu ruşine, mai apoi ca să arate că mai mult poate să strice el craiului decîtu craiul lui Ştefan vodă, au întratu de i-au arsu tîrgurile şi i-au robit podanii, nici au avut cine să-i stea împotrivă, ci cu mare dobîndă s-au întorsu în ţara Moldovei, că venirea craiului dobîndă au adus
40v. lui Ştefan vodă, că s-au umplut/ toţi de jafuri leşăşti, de acolo au venit Ştefan vodă şi cu toţi plini s-au întorsu la casile sale. Aşijdirea acum la pace pre lesne stătu, ca să să

cunoască că fie la ce îl vor cerca, că-i gata şi la pace şi la răzmiriţe. Décii pace au legat într-acesta chip, ca să-i fie într-ajutoriu împotriva fiecărui vrăjmaşu, iară pribégii de îmbe părţile să nu să priimească. Iară de s-ari tîmpla vreunui domnu al Moldovei să iasă de nevoia turcilor în Ţara Leşască, să-l priimească şi în tot chipul să puie nevoinţă, ca să-l aşaze la domnie, iară domnii Moldovei pururea să aibă urechi deşchise dispre turcu, să dea ştire craiului de gîndurile lor. Iară judecata acelor cu strîmbătăţi de la margine să să facă dispre amîndoao părţile.

De un Pătru vodă, ce i-au tăiat capul craiul leşescu vă leato 7009.

1501

Într-acelaş an trimis-au Ştefan vodă solii săi la craiul leşescu, la săim, poftindu pre tocmala şi legătura ce au avut, să dea pre Pătru vodă, feciorul lui Iliaşu vodă, că simţise că pre mulţi din boiarii leşeşti îi întorsése spre sine şi-i îndemna să facă oaste asupra lui Ştefan vodă şi să ia domniia de la/ dînsul şi să făgăduia ca să pléce ţara toată, să fie suptu ascultarea lor. De care lucru multu sfătuiră în săim, că mulţi era lui Pătru vodă apărători. Mai apoi socotiră să nu cumva zădărască pre Ştefan vodă, să le fie a strica pacea, pentru ce că şi ei să gătiia să facă oaste, să margă la prusi. Ci i-au tăiat capul lui Pătru vodă, înaintea solilor, la tîrgu la Cihov.

41

Acestu Pătru vodă, precum s-au poménit mai sus că l-au gonitu Ştefan vodă din ţară, la Ţara Ungurească şi i-au luatu domniia, iar el au îndemnat pre Mateiaşu, craiul ungurescu, de au mersu cu oaste asupra lui Ştefan vodă, ca să-l puie la domnie, unde apoi l-au bătut Ştefan vodă la Bae, cum s-au poménit mai sus şi toată oastea i-au topitu, numai Mateiaşi cu puţini au scăpatu. Décii daca au muritu Matiiaşu craiul ungurescu, perdu Pătru vodă nădéjdea de a să mai ajutori de la craii ungureşti. Văzîndu déciia şi vrajba ce întrase între léşi şi între moldovéni, gîndindu-să că întru acéle amestecături că va putea să-şi facă şi el loc la Moldova şi să dobîndească ţara, au lăsatu ungurii şi au fugitu de acolo, tre-/cîndu în Ţara Leşască,

41v.

unde şi moarte i s-au întîmplatu, cum şi mai sus s-au poménitu, că i-au tăiat capul craiul leşescu.

De moartea acestui Pătru vodă nu scriu toţi într-un chip, că létopiseţul cel moldovenescu scrie că daca au venitu Ştefan vodă cu oastea muntenească, s-au lovitu cu Pătru vodă la Doljăşti pre Sirétiu şi al doilea rîndu la Orbic şi tot au izbînditu Ştefan vodă şi au prinsu pre Pătru vodă şi i-au tăiatu capul.

Iară cronicariul cel leşesc[1] scrie că daca au biruit Ştefan vodă pre Pătru vodă, au scăpatu Pătru vodă la unguri şi décii toate pre rîndu, precum scrie mai sus.

Ci oricum au fostu, tot să tocmescu că izbînda tot au fostu la Ştefan vodă, iară lui Petru vodă tot să află că i-au tăiat capul.

1501 **De moartea lui Olbrihtu craiul leşăscu, 7009.**

Într-acestaşi an şi Olbrihtu, craiul leşescu, gătindu-să cu mare oaste ca să margă asupra prusilor, ce n-au săvîrşitu şi au muritu. Iară pre urma lui, făcut-au ţara sfat pre 42 obicéiul lor şi au ră-/dicat pre Alixandru, fratele lui Olbrihtu, la crăie, cu carile pacea ce făcusă Ştefan vodă cu frati-său, Olbrihtu, de nu-l va vrea fi apucat moartea, cum să va arăta mai jos, multă răsipă ţărîlor să vrea fi făcut.

1502 Vă leato 7010, pristăvitu-s-au Paisie arhimandritul şi egumenul mănăstirii Putnei.

Într-acelaş an curîndu după Paisie, avgust 4[2] zile, s-au pristăvitu şi Athanasie Bolsun[3], amîndoi lăudaţi de viiaţă bună şi curată, carii în viiaţa lor nimica n-au lipsitu ce li s-au căzut păstoriei lor, ca să nu facă.

Cîndu au luat Ştefan vodă Pocutiia de la leaşi.

Ştefan vodă fiindu gata de războiu ca un leu ce nu-l poate îmblînzi niminea şi el odihna altora îi părea că-i iaste cu pagubă, au întratu în Ţara Leşască cu oaste şi au prădatu

[1] *leşesc*; în A-2: *latinescu*.
[2] *4*; corectat după M şi L şi cronica de la Putna; în A-2: *14*.
[3] *Bolsun*, corectat după M şi L şi cronica de la Putna; în A-2: *Bolsul*.

Pocutiia și o au și luat-o. Și zicea că acel olatu l-au luat léșii de la moldovéni fără cale. Într-acéia craiul, după ce au făcut sfatu pentru Pocutiia ce o luase Ștefan vodă, au strînsu oaste pre bani și au trimis-o de au întratu în țară și au făcut/ multă pagubă și atîta s-au fostu supăratu ai lor noștri, pănă s-au rugatu cu toții lui Ștefan vodă, de au ieșitu de la Pocutiia, însă mai mult de boală ce au avut, adecă podagrie și cetățile ce le luase le-au întorsu.

42v.

De moartea lui Ștefan vodă celui Bun, vă leato 7012.

1504

Nu multă vréme, daca s-au întorsu Ștefan vodă de la Pocutiia la scaunul său, la Suceava, fiindu bolnav și slabu de ani, ca un om ce era într-atîtea războaie și osteneală și neodihnă, în 47 de ani, în toate părțile să bătea cu toții și după multe războaie cu noroc ce au făcut, cu mare laudă au muritu, marți, iulie 2 zile.

Fost-au acestu Ștefan vodă om nu mare de statu, mînios și de grabu vărsătoriu de sînge nevinovat; de multe ori la ospéțe omorîea fără județu. Amintrilea era om întreg la fire, neléneșu, și lucrul său îl știia a-l acoperi și unde nu gîndiiai, acolo îl aflai. La lucruri de războaie meșter, unde era nevoie însuși să vîrîea, ca văzîndu-l ai săi, să nu să îndărăptieaze și pentru acéia raru războiu de nu/ biruia. Și unde biruia alții, nu perdea nădéjdea, că știindu-să căzut jos, să rădica deasupra biruitorilor. Mai apoi, după moartea lui și ficiorul său, Bogdan vodă, urma lui luasă, de lucruri vitejești, cum să tîmplă din pom bun, roadă bună iase.

43

Iară pre Ștefan vodă l-au îngropat țara cu multă jale și plîngere în mănăstire în Putna, care era zidită de dînsul. Atîta jale era, de plîngea toți ca după un părinte al său, că cunoștiia toți că s-au scăpatu de mult bine și de multă apărătură. Ce după moartea lui, pănă astăzi îi zicu sveti Ștefan vodă, nu pentru sufletu, ce iaste în mîna lui Dumnezeu, că el încă au fostu om cu păcate, ci pentru lucrurile lui céle vitejești, carile niminea din domni, nici mai nainte, nici după acéia l-au ajunsu.

Fost-au mai nainte de moartea lui Ștefan vodă într-același anu iarnă grea și geroasă, cîtu n-au fostu așa nici

odinioară, şi décii preste vară au fostu ploi gréle şi povoaie de ape şi multă înecare de apă s-au făcut.

43v. Au domnitu Ştefan vodă 47 de ani şi 2/ luni şi trei săptămîni şi au făcut 44 de mănăstiri şi însuşi ţiitoriu preste toată ţara.

Iară cîndu au fostu aproape de sfîrşitul său, chiemat-au vlădicii şi toţi sfétnicii săi, boiarii cei mari şi alţi toţi cîţi s-au prilejitu, arătîndu-le cum nu vor putea ţinea ţara, cum o au ţinut-o el, ci socotindu din toţi mai putérnicu pre turcu şi mai înţeleptu, au datu învăţătură să să închine turcilor. Şi décii au stătut la domnie fiiu-său, Bogdan vodă cel Grozav şi Orbu.

Povéstea şi tocmala altor ţări, ce sîntu pin prejur, cum nu să cade să nu poménim, fiindu-ne vecini de aproape. Întăi, cumu-i Ţara Leşască.

Ţara Leşască, sau cumu-i zicu pre limba lor Polsca Zemlea, adecă ţara cîmpului îi zicu, pentru loc tinsu i-au

44 pus nume aşa, ci nu pen-/tru că doară iaste cîmpie multă, că fără cîmpii Daşovului, cîmpu slobod şi pustiiu în Ţara Leşască nu să află, pentru mulţimea de oameni, ce sîntu sate pretutinderilea şi tîrguri, ci numai pentru că-i locu tinsu. Pentru acéia îi zicu Ţara Leşască, pentru că mai de demultu o au fostu chiemîndu-o aşa dipre numele lui Leh, fiiului lui Elisei, nepotul lui Iavan[1], carile întăi acela au lăcuitu pre acélea locuri.

Ţara Leşască iaste ţară mare dispre miazănoapte, de să chiiamă Borusiia şi Pomeria, iară dispre răsăritu Litva şi ţara Mazoviei, dispre amiiazăzi Rusiia, ce să hotăraşte dispre unguri cu Munţii Ungureşti, iară dispre apus Lusitaniia şi Slijiia şi Moraviia, toate acéstea cnézii, dacă le-au supus craii leşeşti suptu ascultarea sa, adecă Mazoviia, Rusia, Prusiia, Litva, au făcut tot un trup, din mădulări multe, tot o ţară şi o judecată au.

Şi némeşii carei le zicu şleahtă, nu aşa de crai ascultă, cum de lége, carele le-au făcut ei, de să judecă la scaunile

[1] *Iavan* după G. Mercator; în A-2: *Ivan* (Iavan şi în Biblie).

Ştefan cel Mare

Acuarelă după „Evangheliarul de la Homor" de E. Bucevschi

Biblioteca Academiei R.P.R.

cetăților, cineși la ținutul său. De acolo, cine nu va să-și ție de lége, volnicu-i fieștecine să-și îndelunge/ légea la alt scaun mai mare, alése în doao locuri, la Liublin vara și la Petricov iarna, unde zic acelor legi tribunal. Acolo, de va avea și de crai ceva asupreală, fără nici o frică are voie să-l tragă la judecată, unde procuratorii[1] vor răspunde pentru crai și de va avea strîmbătate, afla-va județu și direptate. Nici pre un șleahtici nu-l va putea lega cineva, nici craiul singur, pănă nu-l va birui cu légea. Aceia nu dau bir nimărui, nu ascultă de altul, nici în oaste iaste datoriu să meargă, fără numai de bună voie, cîndu va încălica craiul și cu voia tuturora și cu plată.

44v.

Și cîndu le va veni vreo nevoie de undeva, acéia iaste datoriia lui crai, ca să dea știre la ținuturi, să să strîngă la zi, care le va arăta. Și daca să vor strînge și vor sfătui de lucrul ce le vor da știre, ei vor alége soli și vor trimite la săimu, unde să vor împreuna cu toți solii ținuturilor, de vor sfătui de toate nevoile, ei deosebi și craiul cu sfatul său deosebi. Ce vor isprăvi peste zi, sara să vor împreuna cu sfétnicii ce le zic sinatori și ce vor așeza pănă a să săvîrși săimul, că stă săimul șase săptămîni, de alta nu vor sfătui,/ numai de ce va fi pricea întru dînșii, pănă la săvîrșitu. Iară în zioa cea de apoi, de multe ori să tîmplă de nu vor putea lesne să tocmască zuoa, toată zioa, uneori adaogă și noaptea, mai apoi pun și aleg dintre dînșii carii vor fi cu sfat mai mare și ce le va părea lor, pre acéia stă.

45

La oaste nu mergu ei singuri, ci cîndu tribuiaște oaste, ei slobod la săim bir, de iau de pre vecinii lor, cu cît potu să-și rădice treaba mare ca acéia. Numai atuncea cîndu vor vedea că tribuiaște, și însuși craiul va mérge, însă numai pănă la margini, să-și apere țara, iară denafară nu sîntu datori.

Léșii sîntu oameni războinici, oameni învățați de carte, că pentru învățătura și a cărții și a vitejii nu li-i préget, nici de trudă, nici de chieltuială, ce încunjură țările de învață, ca să deprinză tineréțile truda și la bătrînéțe înțelepciunea, de care au nevoință mai mare.

Léșii n-au nevoință să strîngă avuție, că avuțiia și strînsura o dau și o răsipescu, lefecii mulți țin, după cîtu le iaste

---

[1] *procuratorii*, corectat după L; în A-2: *procatorii*.

45v. puterea şi mai mulţi. Nu iaste/ la dînşii ruşine a fi datoriu, că nici unul, nici de cei de frunte, nu iaste să nu fie datoriu şi la jidovi ocinele le zălojăscu şi odoarăle lor zălojăscu la niguţători şi le orînduiescu altora şi mulţi şi de totu le perdu, hrănindu gloate după sine, că pre cel ce strînge îl numescu jidov. Stăpînilor cui slujescu, sîntu cu credinţă şi pentru numele lui şi pentru cinstea, capul îşi pune. Pentru ruda sa şi pentru seminţiia, cîtu de departe, stau cu dînsul până la moarte.

Au obiceaiu léşii, nu ca grecii, după sfadă şi după price, daca-i vor împăca, nu va ţiniia pizmă, ci la nevoia lui ca direptu un frate să va pune.

Craii nu ceia ce-s moşnéni crăescu, ci pre carile îl aleg ei. Nici altă voie mai mare are, fără numai ce sîntu boieriile pre mîna lui, cui va vrea să le dea, le va da. Nici acéle date nu poate să le ia, fără numai de viclenie spre ţară, de-i va lua întăi capul cu judeţu, pănă nu va muri. Pentru acéia pogorîndu putérea şi luundu din mîna crailor, n-au voie să facă cui va vrea înaljosul şi să poată aţîţa după pofta

46 sa răotăţi ţărîi, ci pentru/ frîu să ţin fălcile lor, că ari face multe răotăţi. Şi pentru acéia rădicîndu ei între sine răotăţile sale, din puţin au crescut ţara mare şi să pot apăra de toţi vrăjmaşii săi. Şi de la alţii ce au luat, n-au datu, de la némţi Prusiia, de la Moscu nu puţină ţară au dobînditu: Severia[1] şi Cernihovul şi alte ţinuturi[2].

Turcii carii pre la alte ţări au izbînditu şi au luatu cetăţi iară la léşi, de cîte ori s-au ispitit, cu ruşine s-au întorsu. Şi la toate lucrurile sîntu gata şi cu putérea şi cu gura gata sîntu să să apere şi Dumnezeu îi apără pănă acum, de poate zice fieştecine că sîntu ca o fecioară neatinsă şi nesilită[3]. Numai tătarii îi cară în toate zilile de grumazi, că umblă la dînşii ca la sită.

Au léşii 2 arhiepiscopi şi 11 episcopi şi 3 episcopi la cneazia Litvei, 4 la livoni, fără mitropolitul de Chiev şi alţi episcopi ce-s pre rusi, de légea grecească, 16 voevozii de scaune în Ţara Leşască, 5 la Litva, 3 la prusi şi alţii

---

[1] *Severia*; în A-2: *Severa*.

[2] *Acéstea cum scrie, atuncea aşa au fost, iară acum nu le stăpînescu léşii, ce moscalii*: A-2 marginal.

[3] *Acum au ajunsu mai defăimată decît o fămée rea*, A-2 marginal.

cineşi pre la scaunile sale şi 61 de caştaleani, iarăşi boiarii de scaun, iară starostii/ sîntu mai multe. 46v.

Ţara Leşască are ape mari: Visla care trece pe la Cracău şi să pogoară pre la Varşav şi la Torunea şi la Gdansca dă în Marea Albă şi şăici umblă multe pre dînsa. Iaste şi San apă mare, care dă în Visla, iară dispre Moscu Niprul, iară apă mare.

De Împărăţiia Tătărască şi de obicéiul lor şi cît loc coprinde Ţara Tătărască.

Aicea nu multu vom poméni de tătari, carei să află că sîntu limbă bătrînă şi din ceput vitéji şi pănă astăzi vedem că s-au ţinut tot în ce au apucatu. Tartariia sau cumu-i zicu unii Ţara Tătărască, iaste împărăţiia mare, că nu numai ceasta ce iaste la Crîm, ce în toate părţile să lăţéşte şi cu putére mare, de coprinde loc multu, o parte mare de Evropa şi Sarmaţiia toată de la Asia cu Sţitiia sau Sireca, ce-i zic acum Cataio. Numele ş-au luat ţara de la apa ce-i zic/ Tartar, care cură într-acélea părţi ce-i zic 47 Magog[1]. Iară lăcuitorii îşi zicu Mongul[2]. Stă această ţară spre miazănoapte. Dispre răsăritu au împărăţiia cea putérnică a Hinneai, dispre amiazăzio Indiia[3] cu apa Ganghes[4], ce-i zicea cartea noastră Fison şi apa Oxus[5], iară dispre apus marea Caspium şi Ţara Leşască, de acolo să apropie de Moscu şi dispre apus cu Marea de Ghiaţă. Văzduhul aceştii ţări iaste neastîmpăratu, că vara acéle tunete de groaznice sîntu, cît de frică mulţi mor din oameni şi sîntu călduri mari şi aciiaşi frigu şi ometi mari şi acélea vînturi sîntu de mari, cîtu de multe ori să tîmplă de oprescu pre om călătoriu cu calul şi-l surpă jos, copacii din rădăcină oboară şi multe pagube fac. Iarna niciodată nu ploao, vara foarte puţin şi cînd ploao[6] de abiia jilăvéşte pămîntul.

---

[1] *Magog*, corectat după G. Mercator; în A-2: *Magopi*.
[2] *Mongul*, corectat după G. Mercator; în A-2: *Mangul*.
[3] *Indiia*, corectat după G. Mercator; în A-2: *Nidiia*.
[4] *Ganghes*, corectat după G. Mercator; în A-2: *Capghes*.
[5] *Oxus*, corectat după G. Mercator; în A-2: *Osca*.
[6] *vara foarte puţin şi cînd ploao*, adaos după ms. 3039 Acad. R.P.R. şi G. Mercator.

Rodéşte acéia ţară grîu, orezu şi de altă pîine, mătase să face, imbir, scoarţă dulce, piper, raventu, zahar, muşcatinu, smoală, pre alocurea şi aur şi argintu scotu, iară vin pre puţine locuri să face, că la ţara Cataiia nu să face.
47v. Află-să şi stînci négre de piiatră de facu foc cu dînsa,/ deaca o sapă şi arde în loc de lémne pentru lipsa lémnelor; de toate dobitoacile să află multe.

Află-să scris în cărţile tătarilor că împăratul lor hrănéşte 10.000 de iape albe, numai de mulsu lapte şi ţine 20.000 de vînători, că zicu că fără de samă să află pasări multe.

Împăratul întăiu au pus de féliul lor pre unul ce l-au chiematu Hanul, ca să fie judecata pre dînsul şi acéstu nume Han, s-au chiematu în toţi hanii dipre numele acestuia, cîţi au urmatu pre urma lui, cum şi la Eghipet Faraon, apoi Ptolomeiu, la Rîm Chesar. Şi din sămînţa lui Hanu, toţi sultanii s-au tras şi au lăţitu împărăţiia aceasta de la Ţara Sinarilor pănă la Ochiianu, pănă la marea ce-i zicu Caspium. Pre urma lui au stătut Ioc hanu, carile au născut pre Zain hanu al treilea împăratu ce-l poreclescu unii Batti, acesta au prădatu Rusiia, Ţara Leşască, Slijiia, Moraviia, Ţara Ungurească. Al patrulea hanu, ficiorul lui Bati, Temir Cutlu, carele îi zicu Tamerlanu şi să află acesta la istorie scris pentru vrăjmăşiia carile toată Asiia au prădatu, de au arsu pînă la Eghipetu. Acesta au biruitu pre Baiazit
48 împăratul turcescu şi l-au prinsu/ viu şi în cătuşi de aur l-au băgatu şi l-au băgat[1] în cuşcă, de l-au purtatu prin toată Asia. Al cincilea din Temir Cutlu, fiiu-său cel mai mare Temir ţaru au stătut împăratu, carile zicu că au peritu la prusi în războiu, bătîndu-să cu crijacii. Al şaselea, fiiu-său Mahmetu ţariu al şaptelea Ahmetu ţariu, acesta au născutu pre Şahmetu, al optulea împăratu. Iar la ţara Cataiului întăi au împărăţitu, Ţinhis, al doilea Cui, al treilea Barhim, al patrulea Alam[2], al cincilea Mongu, al şaselea Cublai.

Tătarii sîntu oameni războinici, suferitori la toate nevoile, nu grijăscu de avuţie, ci de izbîndă şi de foame rabdă cu săptămîna. Şi unde va să facă oaste de grabu şi nu-i locu direptu hrana să să zăbovască şi de o săptămînă mănîncă,

[1] *şi l-au băgat*, omite A-2; completat după L şi M.
[2] *Alam*, corectat după G. Mercator; în A-2: *Arlam*.

ca să fie sătul, să nu flămînzască. Războiul nu iaste aşa tare cîtu-i de groaznicu, pentru năvala şi gîlceava şi de ar răbda multu cum li-i năvala, niminea nu le-ar sta înainte; ce din năvală mare, pre lesne dau dosul şi din fugă răşchirîndu-să, de multe ori poftorescu războiul şi cumu-i năvala cu groază a o sprijini, aşa şi goana cu primejdie a-i goni, că din fugă să întorcu şi izbîndescu şi aşa lucrul ce /vor să 48v. facă de grabu să apucă, că unde-i auzi numele, acolo îl şi vezi.

Aceştea nu lăcuiescu în case, fără numai în oraşu mare, în carile de multe féluri de oameni lăcuiescu, niguţătorescu, agonisescu şi în cîmpi după păşune cu dobitoacile umblă. În loc de case poartă cotigi, ales în Ţara Tătărască cea pustie. Că Tartariia în multe să împarte, că ţara cea mică, carea stă către Evropa, între Nipru şi între Don să închide şi într-însă Crîmul iaste, unde le zice la Pericopu. Iară Tartariia cea pustie în care multe oarde sîntu, întăi Zagatar[1], ce iaste Sţitia, între Emmaum şi Cataio, cu crăiia Tangut şi alte multe oarde de cuprinde cumu-i Zavolha, Cazanul, nohaii, tumănii, shibénii, hiianii, cosahiianii, astinhaveanii, chirchesarii, baschirdarii[2], molgomozorii[3], şi altile multe sîntu, carile n-am vrut să le mai scriem. Ce Zavolha şi Cazanul, Vasilie cneazul Moscului le-au lipitu de împărăţiia lui, iar nohaii sîntu dincolo de Volha, împrejurul mării ce-i zic Caspium şi apa Iaih şi şi alte locuri ce-s lăcuitori mulţi şi pre multe locuri sîntu şi bogaţi, de nu să ţin cu prada, ca aceştiia ce-i vedem noi, ce cu agonisită. Şi ape multe să află şi bălţi nu nu-/mai păscoase şi cu agonisită, ci într-unile 49 să află atîta mărgăritariu de multu, dè nu iaste nici de un preţu.

Ci de acéstea a tătarilor destul am poménitu, ci iarăşi de altile să arătăm, că multe am avea a scrie de dînşii, că de multe ori am pătit şi nevoie de către dînşii şi nu numai noi, ce toate ţările, cîte-s prin prejurul lor, mai apoi să nu ne arătăm istorici de lucrurile altor ţări.

---

[1] *Zagatar*, corectat după G. Mercator, în A-2; *Zagaar*.
[2] *baschirdarii*, corectat după G. Mercator, în A-2: *barhedurii*.
[3] *molgomozorii*, corectat după G. Mercator; în A-2: *morgomozorii*.

Dă împărăţiia turcilor şi de începutul lor şi de adaosul lor, în ce chip s-au început şi s-au înmulţitu şi s-au lăţitu la atîta mărire şi cinste şi tărie.

Aicea de vom scrie şi vom poméni de începătura şi adaosul turcilor şi de împărăţiia lor, nu vom greşi, că să véde că-i fără cale ca să nu poménim şi să nu scriem, că suptu
49v. mîna lor şi suptu jugul/ lor sîntem şerbi.

Acestu féliu de oameni ce le zicem noi turci, carii întăi din tălhari şi din oameni puţini atîta s-au lăţitu şi s-au înmulţitu, că doao părţi de pămînt coprindu, adecă Asiia şi Africa, *s-au tinsu de au apucatu o parte mare şi din a* treiia, din Evropa, de sîntu de Dumnezeu lăsaţi certarea creştinilor şi groază tuturor vecinilor de prin prejur.

Numele acesta ce zicem noi turcu, să înţălége om ce iaste cu viiaţă sălbatică, iară jidovii ei îi chiamă togarma, iară ei îşi zicu busurmani, adecă tăiaţi împrejur sau buni credincioşi, că turci să-i chéme nu sufere, că-i de ocară la dînşii acesta nume, că pre limba jidovască să înţelége nemernicu (*nemérnicu sau prădătoriu*). *Alţii îşi zicu otomani* sau osmanidu, dipre numele împăratului lor cel dintăi, care l-au chiemat Otoman. Iară începătura împărăţii lor într-acesta chipu să află să fie:

Otoman împăratul lor cel dintăi au fostu tătaru, slujitoriu al hanului celui mare, om îndrăzneţu şi mai mare de trup decît alţii. Acesta de nevoie au ieşit din Ţara Tătărască
50 şi au/ început întăi la Cappadochia a ţinea drumul, avîndu cu sine numai 50 de oameni. Şi s-au adaos după acéia unul cîte unul, pănă s-au înglodïtu unii din oameni răi adunaţi, alţii şi de nevoie, să hălăduiască de moarte, alţii în nădéjde de dobîndă. Şi aşa, după adaos ce făciia, întăi pre ascunsu, iară daca s-au înmulţitu, în vedére să apuca de pradă şi jefuia. Şi décii cu toţii s-au pornitu de au luat Capadochiia, Pontul, Bitiniia, Pamfiliia, Ţiliţiia, ţări mari. Şi acestea
1300 s-au lucratu în anul de la zidirea lumii 6808. Pre urma acestuia au luatu împărăţiia fiiu-său, Orhan şi iar şi acesta cu acelaş meşterşug s-au apucatu ca şi tată-său, numai tărie şi avére mai multă au avutu, din zi în zi adăogindu-să şi lăţindu împărăţiia. Că crescîndu vrajba între creştini,

au luat Misia, Licaoniia, Frighia, Caria şi Niţeia[1] bătutu-o-au şi o au dobîndit-o. Şi au lăţitu împărăţiia până la Helespont. Cître acéia vréme întrasă vrajba între Paleolog şi între Catacuzino, carii erau capetile Ţarigradului şi socotí nepriietinul crucii ca să arate unii părţi cu prietenie şi să-l chiieme întru ajutoriu, ce s-au şi tîm-/plat, că au trecut cu oaste la Evropa şi au deşchis calea şi altora pre urmă la Evropa, să facă multă nevoie. Acesta, aproape de săvîrşitul său, au făcut războі cu tătarii şi au căzut în războiul acela fără norocu şi au împărăţitu 31 de ani. 50v.

Pre urma lui au stătut împăratu fiiu-său, Amurat, om meşter şi ascunsu la inimă, carile n-au fostu mai jos de cîtu alţii de vitejie, de a răbdarea nevoile de învăţătura vitejii. Acesta acoperindu gîndul său ce vrea să facă, văzîndu cum s-au pomenitu mai sus vrajba între greci şi slăbiţi de războaie ce făciia între ei, năimindu cu leafă vase de la Ghenua şi după ce au dobînditu Helespontul, au trecut la Traţiia în anii 6871 şi Calipoli la Crîmu au apucatu, ci apoi şi o parte de mai mare a Traţii au luat. După acéia au supus Misiia, Bosna, Rumele, mai apoi, daca au dobînditu scaunul Odriiului, de[2] bulgari, de sirbi s-au apucat. Mai apoi au peritu de o slugă a lui[3] Lazar dispotu ce au fost mai nainte de la inimă iubit lui şi l-au fostu prinsu în războі. Şi i-au rămas pre urma lui doi ficiori, Suliman şi/ Baezitu. Ci Baiazitu omorîndu pre frate-său, au apucatu împărăţiia. Şi décii s-au apucatu de toată împărăţiia. Era om bărbatu, de minte ascuţit şi pohtitoriu de lucruri mari şi îndrăzneţu la fie ce să apuca, la trude răbdătoriu, vrémea cunoştiia şi lucrul cum va purta şi stătătoriu la ce să apuca, ca să împle. Décii daca au dobînditu Traţiia toată ş-au întorsu inima spre Ţarigradu. Şi întăi au socotitu să să apuce de Tesaliia, Machidoniia, Foţida[4] şi de Atica şi Misiia, ce le zicem acum sîrbii şi ilirii, ce-i chiemăm Bosna, şi tribalii, ce-i poreclim bulgari. O parte din célea au luatu şi au ucis şi domnul Bulgariei. Mai apoi au încunjuratu în 8 ani Ţarigradul şi auzindu că vine oastea ungurească şi franţozască, pre carii împăratul creştinescu i-au adus şi i-au 1363 51

[1] *şi Niţeia*, corectat după G. Mercator; în A-2: *Sineţiia*.
[2] *de*, după G. Mercator; în A-2: *de la*.
[3] după: *lui*, A-2 adaugă greşit: *anume*.
[4] *Foţida*, corectat după G. Mercator; în A-2: *Fotide*.

chiematu întru ajutoriul, temîndu-să de atîta oaste, au părăsitu Țarigradul de a-l baterea și au sîrguitu, de au ieșitu înaintea acei oști la Nicopolea. Și dîndu războiu, au biruitu Baiazitu și mulți/ domni și hatmani ai franțozilor au perit. De care lucru cu norocu sémețindu-să Baiazitu, iară s-au vîrtejitu la Țarigrad și doi ani stîndu-i asupră, de i-au flămînzitu. Și era acei închiși periți, de n-ar fi venitu Tamerlanu hatmanul tătărăscu cu mulțime de oaste, de au stropșitu toată Asia și cu foc o au pîrjolitu, orașile au prădatu. Décii de frica lui di sîrgu s-au vîrtejit și la Galațiia și Bitiniia de războiu s-au gătitu și bătîndu-să păn au înoptatu, birui Tamerlan hatmanul tătărăsc și Baiazit fu biruit pentru mulțimea tătarilor, ci nu era deopotrivă. Și l-au prinsu viu și ferecîndu-l în cătuși de aur și în cușcă băgîndu-l, l-au trecut la Asiia. Ce la Asiia l-au slobozitu și el de rușine curîndu au murit, după ce au împărățit 13 ani și 6 luni.

51v.

Rămas-au fii de dînsul, Calepiin, Moisi, Mahmet și Mustafa. Ce Calepin de sîrgu au murit, iară fiiu-său Orhan[1] de unchi-său Moisi fu omorîtu și Moisi de frati-său Mahmet. Acesta Mahmet, Țara Muntenească și Machidoniia au supus și țenchiul sau hotariul turcescu până la Marea Ionicum[2] l-au/ mutat și scaunul ș-au pus la Udriiu. Și după ce au ținut împărăția 17 ani, au muritu.

52

Décii al doilea Amurat căzu la împărăție, acesta cu ajutoriul ce avea de la Ghenuva, trecîndu la Trațiia, au bătut pre unchi-său Mustafa, și Thesalonica au fărămat, carile era orașu bătrîn, tare și plin de avuție și pre acéle vremi Veneția o ținea. Décii au supus Chiprul, Epirul, Etolie. Cunoscîndu déciia că de va putea să lége prieteșug cu Gheorghie dispotul, domnul sîrbilor, că lucrurile lui să vor întări și a creștinilor vor slăbi, cu toată nevoința au silit și au luatu fata lui, să-i fie împărăteasă. Décii și cu putérea socru-său și cu a sa s-au apucat de Belgrad și bătîndu cetatea au perit 7.000 de turci.

După moartea acestuia, stătu împărat al doilea Mehmet, carile au încunjuratu Țarigradul cu multă mulțime de oaste și l-au luat în anii 6961, în luna lui mai, în treizeci și una

1453

[1] *Orhan*, corectat după G. Mercator și M și L.; în A-2: *Arhan*.
[2] *Marea Ionicum*, corectat după G. Mercator; în A-2: *Madenanici*.

de zile [1]. Al doilea an după aceia[2] s-au dus la Belgrad şi mulţime de ai săi acolo perindu şi el încă rănit, l-au pără-/sit. Décii bulgarii au luat şi Dalmaţiia şi Rasţiia au dobînditu, déciia Trapezontul l-au dobîndit şi Mitilena cu alte ostroave au luat. Apucat-au şi Evbeiia şi Chefea, ce o ţinea ghenuvezii. Şi au împărăţit 32 de ani.

52v.

Déciia Baiazit al doilea luundu împărăţiia, războiu cu veneţiianii făcu şi le-au luat Naupactul, Methona, Dirahia[3] şi toată Dalmaţiia au prădatu şi au murit otrăvit. Acesta Baiazit au luat Chiliia şi Cetatea Albă de la Ştefan vodă cel Bun.

Décii Selim, fiiu-său, căzu la împărăţie; acesta au luat Alcarul oraşu tare la Eghipetu şi după ce au omorît pre soltanul, Alexandriia toată cu Eghipetul le-au dobînditu şi le-au lipit de împărăţiia lor şi Damascul l-au luatu.

Pre urma lui, fiiu-său Suliman, ţiindu împărăţiia, luat-au Beligradul apărătura nu numai a Ţării Ungureşti, ci a toată creştinătatea, déciia Rodosul au biruit şi Strigoniia şi Buda şi alte oraşă ale Ţării Ungureşti. Încunjurat-au şi Beciul,/ mai apoi perit-au la Zighet[4], împărăţindu 47 de ani. Urmat-au al doilea Selim, carile au legat pacea cu némţii şi au luat vineţiienilor Chiprul şi de aciia Tunetul şi Gouleta au apucat. Şi de acii au muritu în anii 6983.

53

1475

Pre urma lui Amurat au împărăţit şi după dînsul al treilea Mahmet, carile au omorîtu 18 fraţi şi au luat împărăţiia. Iară alţi împăraţi carii au urmat de aicea înainte, lăsăm de a-i scrie, ca să nu ne arătăm istorici de lucruri turceşti decîtu de ale noastre. Ce puţin încă de putére şi de obicéiul lor, în ce chip ţin împărăţiia, avem a scrie.

Obicéiu au turcii, în al patrulea an să ia a zécea din copii, parte bărbătească, ca să să adaogă pururea slujba împărăţiei. Şi la vrémea acéia trimit oameni împărăteşti la greci, la sîrbi, carii sîntu pre hotarul împărătescu creştini, alegînd ţara Moldovei şi Ţara Muntenească, că în locul acela ce dau ei copii, noi sîntem datori să fim gata de oaste în toată vrémea, cîndu va/ veni cuvîntul împăratului şi de bani de a le darea pururea. Iară oamenii cei împără-

53v.

[1] *La létopiseţul grecescu scrie : în 29 ale lui mai ;* A-2 marginal.
[2] *aceia*, după L ; în A-2 greşit : *ce*.
[3] *Dirahia*, corectat după G. Mercator ; în A-2 : *Diharia*.
[4] *Zighet*, orectat după G. Mercator ; în A-2 : *Ghezet*.

teşti umblă din sat în sat, déciia cumu-i satul, aşa le aruncă şi copii să dea după putére şi cum să pot tocmi cu dînşii şi cu bani încă să împacă. Mulţi să află şi de bună voie de mergu, ca să iasă din şerbiie şi mulţi din turci netăiaţi (şi nu spun că sîntu turci, că nu i-ar priimi), ce-i dau în locul creştinilor, că trag nădéide că dintruunii ca aceiia ies la cinste mare, ca să dobîndească boierie. Pre carii apoi pre unii îi duc la Ţarigrad, pre alţii la Odriiu şi pre la alte scale, de-i dau de-i hrănescu, pre unii la Brusiia, pre alţii la caraimani, de să învaţă la ţarină, acestora le zic agemoglani (sau iamoglani), adecă nevinovaţi, coconi. Iară daca crescu de şapte ani, déciia cei mai iscusiţi îi bagă la saraiul împărătescu, până la 500. Acolo şed până la 20 de ani. Unii învaţă carte, alţii la locruri vitejeşti, dintr-aceştia aleg, fără ce-s de treaba saraiului, de-i pun ienicéri, carii să află pururea pre lîngă curtea împăratului, pînă la 12 mii [1]. Din ienicéri să aleg mai de frunte spahiioglani, până la 3.000, carii mergu dinadiréapta împăratului şi fie-/ ştecarile dentr-înşii cu cîte patru sau cu cîte cinci slugi slujăscu. Décii din stînga, 3.000 de silihtari, de iară slujăscu în patru sau în cinci cai, după aceştiia 5.000 de olofani, aşijderea dinadireapta împăratului şi alte 5.000 din stînga, carii sînt aleşi din inicéri sau din creştini juraţi, carii cu credinţă slujbă au arătat begler-beiului sau paşii. După aceştiia cei de apoi mergu carii să chiiamă caripiţi, ce să chiiamă mai săraci, carii din toată Ţara Turcească nu numai turci, ce şi creştini strînşi, de au venit de bună voie să slujască împăratului pentru leafa. Iar înaintea împăratului 200 sau şi mai mulţi mergu, ce să chiiamă mutaferachi [2], carii pentru slujba lor cea aleasă i-au scos la cinste şi iau leafă mare, altul şi un taler pe zi, alţii mai puţin, cumu-i omul şi cumu-i slujba. După aceştiia mergu treizeci de cauziliari, carii deşchid calea împăratului şi oprescu năvala de la împăratul şi iau articéle, céle ce-s de jalbe la împărăţie. După aceştiia mai aproape mergu solaţii [3], carii poartă arcile pre umăr cu cămăşi albe până jos, de să vădu de suptu haine şi în scofii, până/ cîte 200 de oaste. Şi denainte şi denapoi sînt şi paici până la 100, aceştiia toţi nu lipsescu de lîngă

54

54v.

---

[1] *mii*, corectat după A-1, M şi G. Mercator; în A-2 : *ani*.
[2] *mutaferachi*, corectat după G. Mercator ; în A-2 : *mutafericali*.
[3] *solaţii*, corectat după G. Mercator ; în A-2 : *selaţii*.

curtea împăratului. Iară fără aceştiia şi alţii mulţi de oaste, de mergu fără leafă, cercînd să poată arăta slujbă, ca să dobîndească pită. Iară la ţările împărăţiei şi la margine are împăratul altă oaste de a scoaterea împotriva fieştecărui vrăjmaşu al său, că la margine, unde să hotărăscu cu creştinii, au până în 10 mii de ienicéri, răsipiţi pre la sate, di să hrănescu cu plugul şi cu niguţătorii, carii nici de un paşă nu ascultă, fără numai de cuvîntul împăratului, cîndu vor ieşi la oaste. Sîntu din copii de a zécea, până la 10.000 împrăştiaţi pre la tîrguri, de sîntu de împlérea locuri, de vor peri dintr-aceştiia undeva la războiu. Iaste şi altă curte, ce să chiiamă spahii, carii sîntu suptu beglerbei [1]. Aceştia au cinste mare, cu sate de la împărăţie în loc de leafă şi de aceştiia nu sîntu puţini, că tot locul, cît ţine împărăţiia, plinu iaste de dînşii.

Are împăratul între alţi sfétnici mai aleşi trei sau patru, ce le zicu veziri azemi, carii toa-/te trebile împărăţii poartă şi de pace şi de oaste şi de păşii şi de domnii a le schimba şi a le da, la mîna lor. Unul dintr-înşii iaste mai mare, pre carile stă toată credinţa împăratului, adecă veziriul, iară lui de i se va tîmpla a mérge la oaste, că mai multă grijă iaste veziriului de oaste decît de alte trebi, el pune în locul său naméstnic, carileş acéia putere ţine, ce au ţinut şi el. Ci de Împărăţiia Turcească destul am povestit, ci iarăşi de altile să povestim şi să arătămu înainte. 55

Pentru Ţara Ungurească de jos şi Ardealul de sus vom să arătăm, fiindu-ne vecini de aproape şi cum au avut şi ei crăie mare ca şi léşii.

Aicea nu vom lăsa şi de Ardeal sau Ţara Ungurească, cumu-i zicu unii, ca să nu atingem şi să nu po-/menim de începutul lor şi de obicéiul lor, fiindu-ne vecini de aproape şi de multe ori năzuia domnii ţării Moldovei, de să acioa şi să ajutoriia de la dînşii. 55v.

Ardealul sau Ţara de jos Ungurească să chiamă Ţara peste Munte, carea côprinde o parte de Daţiia şi piste munte. Direptu acéia-i zicu Ţara peste Munte, căci iaste încunju-

[1] *begler-bei*, corectat după A-1 ; în A-2 : *beglei-bei*.

rată de toate părțile de munți și cu păduri, cum ar fi îngrădită. Zicu-i și țara de 7 orașă, din limba nemțască, iară locuitorii țării își zicu ardealéni, carii să hotărăscu cu ungurimea dispre apus, sau cumu-i zicu unii Panoniia. Iară dispre miiazănoapte să hotărăscu cu Țara Leșască, dispre amiazăzi cu Țara Muntenească, dispre răsăritu cu Moldova. Țara Ardealului nu iaste numai o țară însăș, ci Ardealul să chiamă mijlocul țării, care multe coprinde în toate părțile, în carea stă și scaunul crăiei. Iară pre la marginea ei sîntu alte țări mai mici, carile toate de dînsa să țin și suptu ascultarea ei sîntu: întăi cumu-i Maramoreșul, dispre Țara Leșască și Țara Săcuiască dispre Moldova și Țara Oltului dispre Țara Muntenească și Țara Bîrsei, Țara/ Hațagului, Țara Aoașului și sîntu și alte horde multe, carile toate ascultă de Crăiia Ungurească și să țînu de Ardeal.

56

În țara Ardealului nu lăcuiescu numai unguri, ce și sași peste samă de mulți și romîni peste tot locul, de mai multu-i țara lățită de romîni decîtu de unguri. Iară în Țara Ungurească de jos, unde să chiiamă Unguriia cea Mare (sau cumu-i zicu unii pre limba nemțască Panoniia), acolo numai unguri trăiescu, iară de să află și romîni pre alocurea, încă lége ungurească țin.

Ungurii nu țin tot o lége, ce în patru sau cinci legi sîntu împărecheați, că unora le zic calvini, altora lotori, altora calandoș[1], ce să chiiamă pre limba lor lége direaptă, alții-i chiiamă vereș ianoș, carii credu în Ioan Botezătoriul, iară de Hristos nimica nu să atingu, alții-i chiiamă sombotași, carii credu légea jidovască, alții-i chiiamă papistași, carii cred pănă în jumătate légea grecească, de aceștiia să află la Ardeal, iară la Unguriia cea Mare foarte prea puțini. Aceștiia au și icoane în bisérică și cruci pre bisérică, încă și pre la casile lor să află cruci. Aceștia nici la o/ treabă de a bisér‌icii nu poftescu pre acelalalți unguri, nici iubescu. Mai bucuroși să margă la bisérica romînească decîtu la capiștea acelorala lalți unguri.

56v.

Rumînii, cîți să află lăcuitori la Țara Ungurească și la Ardeal și la Maramoroșu, de la un loc sîntu cu moldovénii și toți de la Rîm să trag.

[1] *calandoș*, corectat după Veress (Rev. Ist. Rom. III, p. 382); în A-2: *calaișio*.

Iaste țara Ardealului plină de toată hrana cîte trebuiaște vieții omenești, că pîine peste samă rodéște multă, de niminea nu o cumpără, ci tuturora prisoséște, vin pretutinderea, nimărui nu lipséște, miere multă și bună, de care facu mied, așa de bun, cît să potriveaște marmaziului.

Țara Ungurească mai denainte vréme era foarte mare, de coprindiia o parte mare și din Țara Turcească, că scaunul crăiei nu era la Beligradul cestu nou, unde iaste acum, ci era la Buda, care acum o țin turcii[1]. Că daca au luat turcii Belgradul cel mare, carele era apărătura nu numai a Țării Ungurești, ci a toată creștinătatea dispre apus, au dobînditu déciia și Buda, carele era scaunul Crăiei Ungurești. Décii ș-au mutat scau-/nul la Beligradul cestu nou, dispre Ardeal, ci de-a pururea fără odihnă, avîndu războiu némții cu turcii și fiindu și ungurii întru ajutoriu asupra turcilor și avîndu némții priiteșug cu ungurii și mergîndu asupra turcilor piste dînșii trecea, turcii suindu-să la némți, prin țara lor făcea cale. Ci ungurii văzîndu atîta stropșitură și nevoie țării, una dispre turci, alta dispre némți, neavîndu odihnă de oști gréle, li s-au supăratu și s-au sfătuitu cu toții, de s-au închinatu turcilor și au luat de la dînșii domnu, ca și în țările noastre. Iară némții daca au văzut că soțiile i-au viclenitu și s-au închinatu la vrăjmașii lor, au luat de la unguri jumătate de Țara Ungurească de sus și o țin pănă astăzi.

57

Așa Țara Ungurească crăie mare ce era, dintr-un trup în multe mădulări s-au întorsu, o parte turcii țin, cu scaunul crăiei cu Buda, némții altă parte, Ardealul de-i cu stăpînu, încă iaste suptu robiia turcească[2].

Ungurii sîntu oameni iscoditori și necredincioși, vicléni, priiteșugul nu-l țin la loc de nevoie. Prin țara Ardealului/ nu poate omul pre lesne să treacă fără cărți crăești. Și taina așa o țin de bine, că nici de la țărani cuvîntu direptu nu vei afla. Judecata sa foarte pe direptate o judecă și de nu-ți iubești légea într-un loc, volnicu ești să-ți tragi légea la alt scaun, unde vei iubi. Încă și despre crai, de ver fi avîndu ceva asupreală și nedireptate, ai voie să-ți întrebi și cu craiul, unde să adună toți domnii la scaunul țării,

57v.

[1] *Acum Buda o țin némții.* A marginal.

[2] *Cînd s-au izvodit létopisețul, așa au fost, iar acum némții stăpînescu Țara Ungurească.* A-2 marginal.

de să sfătuiescu di trebile țării și de vei avea strîmbătate, afla-vei direptate. Nici craiul are voie să piiarză pre vreun
58 némișu, fără numai de-l va dovedi de viclenie./

De domniia lui Bogdan vodă cel Orbu și Grozav, feciorul lui Ștefan vodă celui Bun, vă leato
1504 7012 iulie.

După moartea lui Ștefan vodă, cu voia tuturor lăcuitorilor țării au stătut domnu fiiu-său Bogdan vodă, puțin dispărțitu de firea tătîne-său, că de n-au ajunsu anii, iară lucruri mari apucase.

Bogdan vodă daca stătu la domnie, gîndi să-ș întărească lucrurile întăi cu vecinii și să-ș arate nume bun. Pe învățătura tătîne-său, a lui Ștefan vodă, trimis-au la împărățiia turcilor pre Tăutul logofătul cel mare, cu slujitori, pedestrime, dărăbani, de au dus birul, zéce povoară de bani și s-au închinatu cu toată țara la sultan Suleimanu împăratul turcescu.[1] Iară împărățiia de bucurie mare cu dragoste i-au
58v. priimit și au dăruit toți banii Tăutului logofătu-/lui celui mare și i-au adus în țară și au ziditu pre acei bani o sfîntă biserică în satu în Bălinești, ce iaste la ținutul Sucévii și trăiaște pănă astăzi.

Într-acéiași vréme trimis-au solii săi și la craiul leșescu, între alte trebi ca să poftească și pre sora lui crai, pre Elisafta și să-i întoarcă Tismenița și Ceșibiș, carile oprise tată-său și nu le întorsése. Ci bătrîna, mama lui crai, n-au vrut acésta lucru să-l facă, căci nu era de légea papii. Ci solilor pentru ce le au întorsu acéle tîrguri, le au mulțumitu, iară de logodnă au îndelungat într-altă dată.

Cîndu au prădat Bogdan vodă Pocutiia.

După soliia dintăi ce au fost trimis Bogdan vodă la craiul leșescu pentru soru-sa, n-au perdut nădéjdea, că oblicindu că muma fétii și a lui au muritu, de iznoavă au

[1] *Poate să o fie închinat la sultan Baiazit, că el au fost împărat atuncea:* A marginal.

poftoritu soliia, gîndindu-să că după moartea bătrînii nu va avea cine să stea împotrivă. Ce craiul încă i-au îndelungatu pănă altă dată, că vediia că soru-sa nu vrea să meargă după dînsul, că au fostu Bogdan vodă/ grozav la faţă şi orbu de un ochiu. Pentru acéia văzîndu Bogdan vodă că cu bine nu folosi nimica, gîndi ruşinea ca să-şi răscumpere cu sînge nevinovat şi lăsîndu inima cea priitenească, de arme să apucă şi strînsă ţara toată şi au întratu în Ţara Leşască, de au luat Pocutiia şi au lăsatu oamenii săi în Pocutiia, iară el prădîndu s-au învîrtejit înapoi. 59

Cîndu au prădatu léşii ţara Moldovii.

Văzîndu léşii paguba ce le făcusă Bogdan vodă, nu suferiră, ci de grabu strînsără oaste pre bani şi pre oamenii lui Bogdan vodă ce-i lăsase să apere Pocutiia îi împinseră înapoi. Şi întru acel război au peritu doi fraţi, ficiori de boiari leşăşti, ficiorii lui Strus[1]. Şi décii au întratu oastea leşască în ţara Moldovei, de au făcut multă pagubă şi perire şi au prădatu pănă la Botăşani, prinzîndu pre o samă de boiari de frunte de ţară. Şi pre toţi, în mîniia acelor doi fraţi, i-au dat în Cameniţă de i-au tăiat[2].

A treia solie, cîndu au trimis Bogdan vodă la craiul leşăscu./ 59v.

După acéia a treia oară, de iznoavă au mai ispitit Bogdanu vodă de au trimis solii săi într-acesta chip, doară ar putea cumva să-i dea craiul pre soru-sa. Ci craiul au făgăduitu într-acesta chip, ca să ţie légea lor şi să fie plecatu crailor leşeşti. Ci curundu vréme murindu, Jicmontu craiul pre urmă n-au umplut făgăduinţa.

---

[1] *Strus*, corectat după Bielski; în A-2: *Trus*.

[2] Aci Ureche n-a înţeles izvorul său: Bielski spune că boierii au fost tăiaţi de Kameniecki (hatman), nu la Cameniţa.

Cîndu au prădat Radul vodă domnul muntenescu Putna.

Pre acéia vréme Radul vodă domnul muntenescu, neavîndu nici o pricină asupra lui Bogdan vodă, sculatu-s-au cu putérea sa şi cu Roman Pribeagul, de au întratu în ţară şi au prădatu şi au arsu ţinutul Putnii şi pe de acéia parte de Sirétiu, de multă pradă şi perire au făcut. Şi décii s-au întorsu înapoi fără de nici o zminteală.

Cîndu au mersu Bogdan vodă la Ţara Muntenească asupra Radului vodă.

1507 Vă leatul 7015 octomvrie 28, văzîndu Bogdan vodă cîtă pagubă i-au făcut Radul vodă în ţara sa, nu suferi, ce gîndi strîmbătatea sa ca să o răscumpere mai cu asupră, una pentru scîrba şi paguba/ ce-i făcusă Radul vodă, alta şi pentru vitejiia ce avea, că socotindu ca să nu piiae numele cel vitejăscu al tătîne-său, ca să nu zică megiiaşii că au muritu şi el cu tată-său, sculatu-s-au cu toată putérea sa şi au tras într-ajutoriu şi pre săcui şi s-au dus spre Ţara Muntenească şi au întratu la locul ce să chiamă Rătezaţii, la Movila Căiatii, de céia parte de Rîmnicu, octovrie 28. Şi au şăzut cu oastea de céia parte de Rîmnic 10 zile, de au prădatu şi au arsu de la Milcov pănă la Rîmnic şi în jos pre de amîndoao părţile pănă la Sirétiu. Şi acolo de la Radul vodă l-au timpinat sol, un călugăr anume Maximian, ficiorul lui Dispotu împăratul grecescu şi s-au rugat lui Bogdan vodă ca să facă pace cu Radul vodă, pentru că sîntu creştini şi o seminţie. Déciia Bogdan vodă, văzîndu atîta rugăminte de la acel călugăr, au făcut pace pentru voia lui şi au trimis cu dînsul solul său la Radul vodă. Şi acolo Radul vodă cu boiarii săi au jurat pre Sfînta Evanghelie, cum ca să ţie pacea neclătită în véci. Şi hotarul pre unde au fostu cel bătrînu au lăsat şi să întoarcă Radul vodă toată prada/şi arderea, cîtă făcusă în ţara Moldovei, la ţinutul Putnii. Şi aşa s-au întorsu Bogdan vodă cu pace înapoi.

60

60v.

Létopiseţul cel leşescu de acéste doao poveşti, ce au mersu Radul vodă cu Romanu Pribagul de au prădat ţinutul

Putnii şi cum au mersu Bogdan vodă la Țara Romînească asupra Radului vodă, nimica nu însemnează, nice să află scris.

De moartea Radului vodă şi de moartea lui David mitropolitul şi de domniia Mihnii vodă.

Vă leato 7016, după Paşte, murit-au Radul vodă, domnul muntenescu şi pre urma lui au stătut la domnie Mihnea vodă, carile au tăiatu boiarii. 1508

După acéia, în anii 7017 aprilie 1, pristăvitu-s-au David mitropolitul. 1509

Cîndu au prădat Bogdan vodă Țara Leşască, ajungîndu pănă la Liov.

Vă leatul 7017 iunie 10, după multe solii ce trimisése Bogdan vodă la craiul leşescu pentru soru-sa Elisafta, pre carea de multe ori o cerusă şi nu-i o dideasc, văzîndu că nimica nu poate fo-/losi, socoti că are vréme ca să-şi răscumpere ruşinea sa dispre craiul leşescu cu sînge nevinovatu şi de iznoavă au început a strînge oaste. Ci văzîndu craiul ungurescu vrajba ce întrase între dînşii şi simțindu că Bogdan vodă de iznoavă face oaste asupra léşilor, au trimis sol pre Ştefan Teleţchi[1], ca să-i poată împăca. Ci nimica n-au folositu, că Bogdan vodă gătindu-să şi armîndu-să, au pripit cu oaste de au trecut apa Nistrului, vineri, iunie 29 dni şi au întrat la rusi, la Podoliia. Şi sîmbătă au sosit la Cameniță şi décii au slobozit oastea să prade țara, dîndu-le vină că n-au lége pentru strîmbătățile ce fac, alta că va să-şi răscumpere Pocutiia, a treia şi pentru sora lui craiu, Elisafta, ce i-o giurasă Alixandru craiul. Décii arzîndu şi prădîndu țara, au tras la Liovu, de au bătut tîrgul, de puținu nu l-au luatu. Şi singur Bogdan vodă cu capul său au lovit cu sulița în poarta Liovului, care lucru şi astăzi să cunoaşte semnul. Şi nici léşii nu tăgăduiescu de aceasta, ci încă ei mai tare 1509 61

[1] *Teleţchi*, corectat după Bielski; în A-2: *Teleţni*.

mărturisescu că au fost adevărat aşa. Şi au prădatu împrejur
61v. preti-/tindirilea şi au arsu Rohatinul oraş mare şi vestit şi multă avuţie şi bunătate dintr-însa au luat. Luat-au din Rohatinu şi clopotul cel mare ce iaste la mitropolie în Suceava şi mulţi oameni şi boiari au robit şi domnii lor încă i-au prinsu şi cu mare izbîndă s-au întorsu înapoi la scaunul său, la Suceava, fără de nice o zminteală şi robilor ce-i adusése din Ţara Leşască le-au împărţitu hotară în ţara sa. Şi décii ş-au luat doamnă din ţară[1] şi au făcut pre Ştefan vodă cel Tînăru.

1509

Cîndu au prădatu léşii ţara Moldovii, 7017 iulie 15.

După izbîndă cu noroc ce făcusă Bogdan vodă în Ţara Leşască, iată-i veni de la Dumnezeu osînda asupra, cum grăiaşte şi prorocul *David, psalm 7*: „Lac săpă şi-l scurmă şi căzu în groapa care au făcut", aşa petrécu Bogdan vodă, că nu era încă bine ieşit din Ţara Leşască, iată craiul strîngîndu oaste degrab, au silit să apuce pre Bogdan vodă încă în ţara sa şi nu au putut de o boală ce avea. Ci au trimis pre hatmanul său, pre Camenţschii voevodul de Cracău.
62 Ci până a sosi hatmanul, iară Bogdan vodă au trecut/ Nistrul în ceasta parte şi s-au aşezat la scaun şi au slobozit oştile pre acasă, neavînd nici o ştire de oastea leşască. Iară Cameniţschii *hatmanul văzîndu că nu* au apucatu pre Bogdan vodă la margine, au întrat fără véste în ţară, de au prădatu Cernăuţii, *Dorohoiul*, *Botăşanii*, *Ştefăneştii*, neavîndu cine să-i oprească, că Bogdan vodă, neavîndu nădéjde de una ca aceasta, au lăsatu oastea pre acasă. Iară léşii au prădat cum le-au fostu voia. Şi încă un Vasco oarecarile de ai noştri, avîndu mînie pre alt Vasco ce i-au fostu luat muiarea, s-au închinat la léşi, de i-au purtat[2] pretitindirile, ştiindu că n-are cine le sta împotrivă, de au arsu şi au prădatu şi pre vrăjmaşul său curvariul încă l-au prinsu de l-au înţăpat, iară craiul lui Vasco pentru acea slujbă i-au dat Hotniţă, un sat ce iaste suptu Iaroslavu, până la moartea lui. Şi daca

[1] *din ţară*, adaus după L. şi M.
[2] *i-au purtat*, corectat după *L; în A-2: au prădat.*

s-au întorsu oastea leşască înapoi, trimis-au craiul leşăscu Jicmontu la Vladislav craiul ungurescu, ca să nevoiască să facă pace cu Bogdan vodă, ştiindu că Bogdan vodă va vrea să-şi întoarcă mai cu asupră dipre dînşii. Cum s-au şi tîmplatu, că léşii încă bine nu ieşisă din ţară, Bogdan vodă cu oastea/ ce putusă o seamă, de strînsése degrabu, au ajunsu pre oastea leşască la trecătoare Nistrului şi dîndu războiu despre amîndoao părţile, multă moarte s-au făcut şi pre o samă de boiari vii nevătămaţi i-au prinsu, întrîndu nesocotiţi de oastea leşască, adică logofătul şi un homélnicu, cărora nu le putem afla numile, fără numai al Cîrstii, Petrica şafariul, Dobrostîmpu. Mai apoi s-au dus léşii întregi către craiul său şi acieş începură a umbla să facă pace şi au legat pacea într-acesta chip, ca dispre amîndoao părţile să întoarcă pagubile, nici să mai fie zarva întru dînşii. 62v.

Cîndu au prădat Beti Ghirei[1] sultan cu tătarii ţara Moldovii, leatul 7018. 1510

Beti Ghirei[1] sultan, ficiorul hanului, nepotul împăratului, fără véste cu multă mulţime de tătari pe trei locuri au întrat în ţară, de au prădat de la Orheiu pănă la Dorohoiu şi pre Prut în sus, de multă pradă şi robire de oameni au făcut şi plean de dobitoace au luat; mai apoi sultanul fiindu săgetat foarte rău, au murit./ 63

Vă leato 7019 fevruarie. 1511

Miercuri în săptămîna albă au murit Mariia doamna lui Ştefan vodă, fata Radului vodă, muma lui Bogdan vodă şi cu cinste o au îngropat-o în mănăstire în Putna.

Într-acelaş an au murit şi Tăutul logofătul.

(AXINTE URICARIUL)

Carile şi mănăstirea Trestiiana au făcut, la vă leat 7004, precum iaste scris numele lui pre clopot. 1496

[1] *Beti Ghirei*, corectat după numele hanului, vezi mai jos; în A-2: *Bechilerie*.

Cîndu au prădat Mendi Ghirei hanul cu tătarii Litva și Beti Ghirei ficiorul hanului au prădat Moldova.

1513 Vă leato 7021 avgustu 22 de zile, pre aceasta vréme, Mendi Ghirei hanul au prădat Litva, pînă la Vilna, de multă pagubă au făcut şi mulţi robi au luat.

Aşijdirea pre acéiaşi vréme, Bet Ghirei ficiorul hanului au întratu la Moldova, de au prădat ţara pănă la Iaşi şi au arsu tîrgul şi ţinutul Cîrlegăturii şi au ajunsu şi pănă la Dorohoiu şi pănă la Ştefăneşti. Iară alţii au prădat în jos la Lăpuşna şi la Chighéciu şi de sîrgu vrîndu să iasă cu robii, în Nistru multe suflete au înecatu şi robi şi şi de ai sei. Iară 63v. asupra lor trimi-/seasă Bogdan vodă pre Corpaciu hatmanul său, de i-au lovitu cu o mie de oameni şi nesocotit dîndu războiu vitejaşte, au căzut de ai noştri şapte sute, iară trei sute au scăpat. Iară tătarii cu pagubă mai multă de apă decîtu de oaste au avut, s-au întorsu la Pericop. Iară Bogdan vodă îngrozindu-să de acea pagubă, au trimis la craiul leşăsc soli, de au poftitu ajutor împotriva tătarilor, de vor vrea să vie de iznoavă, ca să să apere, alta pentru ca să-i sloboază solii, să treacă la Moscu şi de toate i-au făcut craiul pre voie.

Aşijderea de nişte tătari ce au mai prădat de iznoavă ţara Moldovei.

Nu multă vréme trecîndu, ci într-acelaşi an, de iznoavă au mai întratu tătarii cu oaste mare în ţară şi făcîndu multă pagubă şi pradă. Şi făcîndu cale, întorcîndu-să înapoi, Bogdan vodă i-au lovitu cu oaste proaspătă şi au scos tot pleanul de la dînşii.

Cîndu au venit Trifăilă cu oaste ungurească asupra lui Bogdan vodă.

151464 Vă leato 7022, fevruarie 27, în al zécile an al domnii/ lui Bogdan vodă, fără véste au întratu în ţară un Trifăilă, ce să făciia ficioru de domnu, venindu din Ţara Ungurească

cu ungurii şi iarna, cîndu era toţi oştenii pre la casile lor. Ci simţindu ai noştri, s-au strînsu degrabu din cîţi s-au putut şi i-au datu războiu la pod, din jos de Vaslui, fevruarie 27. Şi înfrîngîndu-l ai noştri, i-au topitu toată oastea lui şi el au perit, că prinzîndu-l viu, i-au tăiat capul.

Iară la leatul 7024 martie 10, au murit Laslău craiul ungurescu. 1516

Vă leato 7025 noemvrie 8, semnu mare s-au arătatu pre ceru, că au strălucit dispre miiazănoapte ca un chip de om, de au stătut multă vréme şi iară s-au ascunsu în văzduh. 1517

Aşijdirea, curundu după acelaşi semnu, într-acéiaş lună, au fostu cutremur mare de pămîntu, într-o luni.

De moartea lui Bogdan vodă cel Grozavu.

Bogdan vodă cel Grozavu, ficiorul lui Ştefan vodă cel Bun, s-au pristăvitu în anii 7025, aprilie în zile 18, în ceasul cel dintăi al nopţii, în tîrgul în/ Huşi, nu cu puţină laudă pentru lucrurile céle vitéjăşti ce făciia, că nu în beţii, nici în ospéţe petreciia, ci ca un strejar în toate părţile priveghiia, ca să nu să ştirbească ţara ce-i rămăsése de la tată-său. Şi domnindu 12 ani şi 9 luni şi 3 săptămîni, multe lucruri bune au făcut. Şi décii cu mare cinste l-au îngropat în mănăstire în Putna. Iară ce va fi lucrat înlăuntru sau în ţară la noi, dispre partea judéţilor şi a direptăţii, nu aflăm, ci cunoaştem că unde nu-s pravile, din voia domnilor multe strîmbătăţi să faac./ 1517 64v. 65

De domniia lui Ştefan vodă cel Tînăr, ficiorul lui Bogdan vodă, nepotul lui Ştefan vodă cel Bun, 7025 aprilie. 1517

Dupre moartea lui Bogdan vodă, pre urma lui, fiiu-său, Ştefan vodă, ce-i zic cel Tînăr, s-au aşezat la domnie.[1]

---

[1] *s-au aşezat la domnie*, adaus după L şi M; omis în A-2.

Cum scrie la un létopisețu sîrbescu c-au fostu de 9 ani, cîndu s-au așezat la domnie.

Și fu miruit de mitropolitul Theoctist [1] în tîrgul Sucévii.

1518

Cîndu au intrat în țară Albu sultanu cu tătarii și l-au bătut Ștefan vodă, leatul 7026 avgust 8.

În al doilea anu a domnii lui Ștefan vodă, în luna lui avgustu, 8 zile, rădicatu-s-au Albu sultan cu tătarii de la Pericop, cu multă oaste tătărască și au trecut Nistrul, fără véste și au tras cătră Prut, de au ajunsu la locul ce să chiamă Șerbanca. Și déciia s-au apucat a pră-/da țara. Ci norocul cel bun al lui Ștefan vodă, s-au prilejitu cu oaste gata în gura Coroviei și au dat véste și țărîi, de sîrgu să să strîngă. Și dacă s-au bulucitu, suindu pre Prut în sus, au trimis Ștefan vodă pre Petrea Cărăbățu vornicul și cu toți giosénii să treacă Prutul. Și daca au luatu învățătură și au trecut Prutul, luundu ajutoriul de Dumnezeu, luni dimineața, în răvărsatul zorilor, i-au lovit fără véste, cîndu ei nici o grijă nu avea și cu norocul lui Ștefan vodă i-au răzbit și mulți din tătari au peritu, mulți în Prut s-au înecat și s-au fostu înglotindu în Ciuhru. Și pre mulți i-au prins vii, așijdirea și pre doi mîrzaci mari, anume: Tamizu și Bicazu. Și cîți au rămas, i-au gonitu priste cîmpi, tăindu-i și săgetîndu-i, pănă la Nistru. Acolo fiindu obosiți caii de fugă multă, întrîndu în Nistru s-au înecatu, numai sultanul cu puțini au scăpat, însă și el rănit rău în cap, de s-au întors cu multă pagubă și perire și rușine. Încă și aceia cîți au scăpat, fără arme și fără cai au scăpat.

65v.

Iară Ștefan vodă s-au întorsu cu mare laudă și/ au dat învățătură tuturor boiarilor să să strîngă la Hîrlău, la zioa sfîntului mucenic Dimitrie și acolo daca s-au adunat, ospéțe și bucurie mare au făcutu, și pre toți vitéjii cei buni i-au dăruit Ștefan vodă. Și décii ș-au luat luiș doamnă.

66

[1] *Theoctist, adăugat după L și M.*

De moartea lui Basarabă vodă domnul muntenescu.

Vă leato 7030 septemvrie 30 zile pristăvitu-s-au Basarabă vodă, domnul muntenescu şi au apucatu în locul lui să domnească un turcu, pre nume Mahmetu, ce să trăgea din seminţiia lui. Ci pentru légea lui cea întunecată să oscîrbiră oamenii de dînsul şi mulţi dintru dînşii să cerca să apuce domniia, ales pribégii carii era de păziia de multă vréme una ca aceasta. Şi între multe amestecături, au aşezatu la domnie pre Radul vodă. 1521

Vă leato 7031 martie în 20 de zile, pribegit-au Şarpe postelnicul, de frica lui Ştefan vodă, în Ţara Leşască. 1523

Cîndu au perit Arbure hatmanul cu ficiorii lui./ 66v.

Într-acest an, în luna lui aprilie, în cetatea Hîrlăului, Ştefan vodă au tăiat pre Arburie hatmanul, pre carile zic să-l fie aflat în viclenie, iară lucru adevărat nu să ştie. Numai atîta putem cunoaşte că norocul fie unde are zavistie, ales un om ca acela, ce au crescut Ştefan vodă pre palmile lui, avîndu atîta credinţă şi în tineréţile lui Ştefan vodă toată ţara otcîrmuia, unde mulţi vrăjmaşi i s-au aflatu, cu multe cuvinte réle l-au îmbucat în urechile domnu-său. Ci pururea tinerii să pleacă şi cred cuvintele céle réle (a puhlibuitorilor).[1] Şi acea plată au luat de la dînsul, în loc de dulceaţă amar, pentru nevoinţa lui cea mare, că nici judecatu, nici dovedit au perit. De care lucru mulţi înspăimaţi din lăcuitorii ţării au început a gîndi cum vor lua şi ei plată ca şi Arburie, că nu multă vréme după acéia, într-acelaşi an, au tăiat şi pe ficiorii lui Arburie, pre Toader şi pre Nichita.

Cîndu s-au rădicatu boiarii Moldovei asupra domnu-său, Ştefan vodă cel Tînăr, 7032 septevrie 7 zile. 1523

Văzîndu boiarii şi lăcuitorii ţărîi Moldovei/ moartea lui Arburie hatmanul, mai apoi şi a ficiorilor lui, ştiind ce bine au avut Ştefan vodă de la dînşii şi mai apoi cu ce plată le-au 67

[1] *îmbunătorilor*. A-2 marginal.

plătit, cu toţii s-au întristat de vrăjmăşiia lui Ştefan vodă, socotind că şi ei vor lua acea plată, care au luat şi Arbure, cu toţii s-au rădicat asupra lui, septevrie şapte zile. Ci nimica nu au folosit, că celui fricos şi înspăimat, ştiindu-şi moartea de-apururea înaintea ochilor, nici un loc de odihnă nu-i, nici inima de război u. Şi văzîndu că lui Ştefan vodă i-au venit ţara întru ajutoriu, s-au răsipitu pintr-alte ţări, lăsîndu-şi ocinele şi moşiile. Iară pre Costea pîrcălabul şi pre Ivanco logofătul şi pre Sima vistiiernicul şi pre alţii pre mulţi, i-au prinsu vii şi le-au tăiat capitele în tîrgu în Roman.

De o oaste turcească.

Întru acelaşi an, întorcîndu-să o samă de oaste turcească de la Ţara Leşască, din pradă, pre apa Prutului, la Tărăsăuţi, le-au ieşit Ştefan vodă înainte şi din 4 mii de oameni, puţini au hălăduit la locurile sale.

Pentru legătura păcilor ce au tocmit Ştefan vodă cu craiul leşescu./

67v.

Pré acéia vréme Jicmontu craiul leşescu au trimis la Ştefan vodă soli, poftindu ca să poată avea niguţătorii lui cale deşchisă la turci şi să fie întru una asupra tătarìlor. Iar Ştefan vodă aşijdirea au trimis solii săi, ca să-i întărească priiteşugul şi să trimiţă la margine, să facă légea celor cu strîmbătăţi şi să-i sloboază solii săi, să treacă la Moscu. Ci de a facerea légea marginii, au făgăduit, iar la Moscu să treacă solii prin ţara lui, nu au suferit, nici au lăsat, pentru neaşezarea ce avea cu Moscul.

Cîndu au prădat Ştefan vodă cel Tînăr Ţara Muntenească, pănă la Tîrgşor, 7034 fevruarie 5 dni.

1526

Semeţindu-să Ştefan vodă pentru vîlhva ce-i mergea cu noroc la războaie, strîns-au ţara şi cu mare urgie au întrat în Ţara Muntenească asupra Radului vodă, fevruarie în

cinci zile, şi au prădatu ţara pănă la Tîrgşoru şi nicăirea nu i-au cutezatu a-i sta împotrivă Radul vodă, ci cu pace au nevoitu de i-au potolit semeţiia şi déciia s-au întorsu Ştefan vodă înapoi, fără de nici o zminteală.

Vă leato 7035 septevrie 20 zile. Pristăvitu-s-au Pătru vodă, ficiorul lui Bogdan vodă, fratile lui Ştefan vodă cel Tînăr./ 1526 68

De moartea lui Ştefan vodă cel Tînăr, 7035 ghenarie 14. 1527

Aşijdirea într-acestaş an, ghenuarie patrusprăzéce zile, pristăvitu-s-au Ştefan vodă cel Tînăr, ficiorul lui Bogdan vodă, în citatea Hotinului şi cu cinste l-au îngropat în mănăstirea în Putna, carea iaste zidită de moşu-său, Ştefan vodă cel Bun, şi au domnit 9 ani şi 9 luni.

Scrie la un létopiseţ moldovenescu[1], de zice că pre acesta Ştefan vodă l-au otrăvit doamnă sa.

Acestu Ştefan vodă întru tot simăna cu firea moşu-său, lui Ştefan vodă cel Bun, că la războaie îi mergea cu noroc, că tot izbîndiia şi lucrul său îl ştiia purta, măcară că era tînăr de zile, amintrilea era om mînios şi pre lesne vărsa sînge./ 68v.

De domniia lui Pătru vodă Rareş, ficiorul lui Ştefan vodă cel Bun, vă leatul 7035 ghenuarie 20. 1527

După moartea lui Ştefan vodă cel Tînăr, strînsu-s-au boiarii şi ţara de s-au sfătuit pre cine vor alége să puie domnu, că pre obicéiul ţării nu să cădiia altuia domniia, fără carile nu vrea fi sămânţă de domnu. Şi iscodindu unul de la altul, aflatu-s-au unul de au mărturisit că au înţeles din rostul mitropolitului, carile s-au fostu săvîrşit mai nainte de Ştefan vodă şi fiindu Ştefan vodă bolnav la Hotin, au lăsat cuvîntu, că de să va săvîrşi el, să nu puie pre altul la domnie, ci pre Pătru Măjariul, ce l-au poreclit Rareş, dipre

---

[1] *la un létopiseţ moldovenescu/ létopiseţul cel moldovenesc*: L şi M.

numele muierii ce au fostu după alt bărbat, tîrgoveț din Hîrlău, de l-au chiemat Rareş. Aşa pre Pătru aflîndu-l şi adeverindu-l că iaste de osul lui Ştefan vodă, cu toții l-au rădicatu domnu, ghenuarie 20. Carile apucîndu-să de domnie, niminea de nădéjde nu s-au scăpatu, că pace şi odihnă era

69 tuturor şi ca un păstoriu/ bun ci străjuiaşte turma sa, aşa în toate părțile străjuia şi priveghiia şi nevoia ca să lățască ce au apucat. Că nimica după ce au dobîndit domniia n-au zăbovit, ci de războaie s-au apucat şi la toate îi mergiia cu noroc.

Cîndu au prădat Pătru vodă întîi Țara Săcuiască, vă leatul 7036.

1528

Pătru vodă Rareş în doilea an al domniei sale, rădicat-au oaste mare asupra săcuilor, la Țara Ungurească şi au împărțitu oastea în doao polcuri şi pre doao poteci şi-au trecut oastea. Şi deaca au întrat la dînşii, în toate părțile i-au spartu şi i-au răsipitu şi oraşile le au jăfuit şi pe toți i-au supus şi i-au plecat luiş şi cu pace s-au vîrtejit înapoi, la scaunul său, la Suceava.

Pre acéle vremi Pătru vodă au urzit mănăstirea Pobrata şi o au zidit-o pănă în jumătate.

Al doilea războiu ce au făcut Pătru vodă cu săcuii la Țara Ungurească, din sus de Braşov, 7036 iunie.[1]

1528

Într-acestaş an, după ce au prădat Pătru vodă Țara Săcuiască, trimis-au Ianoş craiul ungurescu solii săi la Pătru vodă, de l-au poftit ca să-i fie întru ajutoriu împotriva a o

69v. samă de domni ungu-/reşti, carii nu vrea ca să i să pléce şi-i făgădui oraşul Bistrița cu tot ținutul dintru acéia țară şi încă şi alte făgăduințe mai multe i-au adeverit că-i va da, numai de-i va birui şi să-i pléce supt ascultarea lui. Văzîndu Pătru vodă pofta lui Ianoş craiul, una pentru făgăduința, alta pentru prieteşugul ce avea împreună, îndată au gătit oaste şi au trimis pre Grozea vornicul cel mare şi pre Barbov-

[1] *iunie*, adaus după M; omite A-2.

schii[1] hatmanul, carii era mai credincioşi din boiarii săi şi au învăţat o samă de oaste să treacă pre drumul Braşovului, iară o samă pre drumul Sucévii mai pre sus[2] să între în Ţara Ungurească. Iară ungurii degrabă deşteptîndu-să ca din somnu, simţind că-i acopere vrăjmaşii, degrabu s-au gătit de războiu, că nu aşa s-îngrijiia de oastea din sus, cum de cea din jos, auzindu că vine asupra lor. Şi sculîndu-să mulţi domni din Ardeal şi alţii carii era gata să moară pentru moşiile sale şi multe puşci şi arme luînd cu sine şi apropiindu-să din sus de Braşovu oaste de oaste şi înhierbîntaţi, ascuţindu unii spre alalţi armile şi să arăta groaznici vrăjmaşilor săi. Şi bulucindu-să cineş la ai săi şi gătindu-să săcuii de războiu, iară moldovénii ajutoriu ştiind numai/ de la Dumnezeu şi aşa s-au lovit cu dînşii. Şi dînd războiu vitejaşte, mare moarte s-au făcut dispre amîndoao părţile. Mai apoi, văzîndu săcuii dintru atîta perire că pierdură războiul, lăsîndu toate armile şi şi puşcile cu carile avea nădéjde să-şi amistuiască capitile, au dat dosul a fugi şi mulţi din domni au picat la apa Bîrseii. Şi după războiu, multă pradă făcîndu, s-au întorsu cu izbîndă la domnu său, Pătru vodă.

70

Iară cei din sus ce au întrat pre drumul Sucévii, mai puţină izbîndă au făcut, prădîndu şi arzînd şi cu pace s-au întorsu înapoi. Auzindu Ianoşu craiul ce s-au lucrat, mult s-au bucurat şi pre lîngă făgăduinţa dintăi, ce-i făgăduise Bistriţa, şi alte oraşă i-au mai dat lui Pătru vodă.

Întru acestu an Pătru vodă trimis-au oamenii săi ca să ia acéle cetăţi ce-i făgăduise, ce bistricénii nu suferiră să ia ei loruş strein mai mare şi încă îndemnară şi alte cetăţi, adică Braşovul şi alte de prin prejur, lepădîndu-să de Ianoşu craiul.

Cîndu au prădat Pătru vodă al treia oară Ţara Săcuiască.

Văzîndu Pătru vodă că bistricénii nu-l poftescu/ pre el, nici vor să priimască judeţe[3] de la dînsul, încă şi de craiul loru lepădîndu-să, însuşi capul său s-au pornit cu toată oastea

70v.

[1] *Barbovschii*, corectat după A-1, M; în A-2: *Barnovschii*.
[2] *mai pre sus*, adaus după A-1.
[3] *judeţe*; după A-1, L şi M; în A-2: *judecata*.

sa, cu mare urgie asupra lor. Şi strîngîndu-i cu nevoi di toate părţile şi cu foc îngrozindu-i, iară ei văzîndu nevoia lor ce le-au venitu asupra lor, s-au închinat şi de la dînsul mai mare au priimitu. Mai apoi cu multe daruri fu dăruitu şi cu mare dobîndă, el şi toată oastea lui s-au întorsu la scaunul său, la Suceava.

Cîndu au prădat Pătru vodă Pocutiia în Ţara Leşască, 7037 avgust.

1529

Printr-acéste războaie cu noroc, semeţindu-să Pătru vodă, gîndi ca să facă războiu şi cu léşii. Şi pentru pricină, ca să nu zică că iaste fără cale, trimise soli de pofti ca să-i întoarcă moşiia sa, Pocutiia, care o au fostu vîndut-o domnilor, moşilor săi. Ce léşii nu socotiia că cére cu cale, ci zădăreşte loc de price, nice i-au dat ce au poftit, ci s-au întorsu solii fără ispravă. Văzîndu Pătru vodă că cu rugăminte nu poate scoate moşiia sa, gîndi cu sabiia să o ia. De care lucru aprinzîndu-să de mînie inima lui Pătru vodă de războiu, degrabu strîngîndu-ş oastea, au întratu în Ţara Leşască, de au prădat/ Pocutiia şi au arsu satele şi tîrgurile: Colomăia, Sneatinul, Tismeniţa, pănă şi Halici şi pretitindirea prin prejur au prădat. Déciia cu mare izbîndă s-au întorsu înapoi, fără de nici o zminteală.

71

Războiul dintăi ce au făcut Pătru vodă cu léşii la Pocutiia.

Într-acéia auzindu-să la craiul această pradă ce au prădat Pătru vodă, au trimis craiul pre hatmanul său, pre Tarnovschii, cu oastea. Într-acéia vréme mare semnu s-au arătat pre ceriu, carile multă vréme au stătut. Şi atuncea au trecut léşii Nistrul spre Pocutiia şi ca să scoaţă pre moldovéni, pre carii lăsase Pătru vodă, să ţie oraşile, să fie de apărare. Şi în 12 locuri au avut războiu. Ci văzîndu ai noştri mulţimea léşilor, au trimis la domnu-său, Pătru vodă, să le vie într-ajutoriu, că au nevoie de oaste leşască. Şi fiindu supt

Obertin oastea leşască,[1] de sîrgu au sosit şi Pătru vodă cu oastea sa cea proaspătă. Atuncea înţelegîndu hatmanul Tarnovschie de Pătru vodă, multu au stătut în gînduri, ca să lase tabăra cu puşci cu tot şi el să fugă. Mai apoi, legîndu tabără, de ruşine s-au apucat de războiu (de care lucru, de multe ori unde piierde omul nădéjdea, / de frică mai apoi să întoarce în vitejie) şi multă vréme bătîndu-să, cu multă moarte dintru amîndoao părţile, moldovénii mai cu multe rane încruntaţi, n-au mai putut suferi, ci le-au datu cale şi s-au întorsu înapoi. 71v.

Al doilea războiu, cîndu s-au bătut moldovénii cu léşii.

Iară Tarnovschii hatmanul leşăscu după izbîndă ce făcu, au lăsatu oastea sa la Pocutiia şi el s-au dus la *craiul*. Temîndu-să de iznoavă să nu între moldovénii să prade, au socotitu ei să între mai nainte să prade. Şi aşa au întratu o samă de léşi ca să prade, den carii puţini au hălăduit, că prinzîndu-le de veste moldovénii, au datu asupra lor, de i-au tăiatu şi i-au răsipit.

Al treilea războiu al moldovenilor cu léşii.

Într-acéia Ianoşu craiul ungurescu văzîndu acéste amestecături între léşi şi între moldovéni, umbla la mijlocul lor să-i împace, ce nimica n-au folositu, că nu i-au putut împăca, pănă nu au mai întrat oastea leşască să prade, pre carii i-au acoperit oastea moldovenească la Tărăsăuţi, de nu au scăpat niminia dintru aceia.

Atuncea de iznoavă Ianoşu craiul, umblîndu la mijlocul/ lor, i-au împăcatu pînă în 5 luni, mai apoi au mai îndelungat pacea pănă s-au umplut anul. 72

[1] *Şi fiind supt Obertin oastea leşască*, adaus după A-1; A-2 omite.

Cîndu au prădat léşii la Moldova şi moldovénii la léşi.

Îndelungîndu-să pacea din zi în zi între léşi şi între moldovéni, nu răbdară oastea leşască ce era la margine lăsată de strajă, ci au întrat în ţară în Moldova, de au prădatu şi au arsu Cernăuţii şi alte sate, pănă la Botăşani, neavîndu moldovénii nici o grijă, fiindu pacea legată. Văzîndu moldovénii această călcătură de lége şi amăgitură, nu suferiră, ci cu toţii să gătiră să între la Podoliia, să prade. Şi ş-au dat cuvîntu să-şi potcovască caii, că au fostu iarnă goală şi gheţoasă. Şi daca au întratu, au arsu Cervona şi Iaghelniţa şi s-au apucatu de Ciarnocojinţi.[1]

Al patrulea războiu ce au avut moldovénii cu léşii.

Prinzîndu de véste léşii cum moldovénii au întrat la dînşii să prade, de sîrgu s-au gătit de războiu şi s-au bulucit şi au ieşit înaintea moldovénilor la apa Sirétiului. Şi dîndu războiu vitejaşte, aşa au strînsu pre léşi, cît niminea de arme nu să/ apuca, ci de fugă, să scape. Şi dîndu în Sirétiu, mulţi s-au înecat, mulţi tăiaţi şi împunşi, de au perit mai mulţi de 2.000 într-acel războiu, fără robiţi şi răniţi. Perit-au boiari aleşi dintru dînşii: Venglinschii, Pileţchii[2], iară pre Vlodec[3] l-au prinsu viu, fără alţi mulţi necunoscuţi. Şi aşa iară fu izbînda la moldovéni.

72v.

Cîndu au venit asupra lui Pătru vodă Suleiman împăratul turcescu cu toată putérea sa şi munténii cu domnu său şi sultanul cu tătarii dimpreună şi Tarnovschii hatmanul cu oastea leşască, vă leato 7046 septevrie 20.

1538

Văzîndu léşii multă neîngăduinţă şi mare zarvă ce iaste între domnii Moldovii şi între crăiia lor şi ştiindu că ţara Moldovei iaste suptu mîna turcului, strînsu-s-au cu toţii,

[1] *Ciarnocojinţi*, corectat după Bielski; în A-2: *Cernocojinţi*.
[2] *Pileţchii*, corectat după Bielski; în A-2: *Pileţschii*.
[3] *Vlodec*, corectat după Bielski; în A-2: *Vildeş*.

de s-au sfătuit să trimiță soli la împărăție cu jalbă, să-și ceară judecată cu Pătru vodă. Și aléseră de trimiseră sol mare pre Cretcovschii caștaleanul de Brescu, ca să spuie împăratului că, de nu-l va rădica și din țară și din domnie, îl vor scoate ei cu oaste, că nu mai potu suferi răotățile ce s-au iscat între dînșii. Ci turcul după puțină vréme, înțelegîndu că léșii să rădică cu tărie mare asupra lui Pătru/ vodă și temîndu-să ca să nu ia țara, să aibă mai multă gîlceavă și pagubă apoi cu dînșii decît cu Pătru vodă, de oaste au învățatu să să grijască și la tătari au trimis ca pre o vréme să între în țara Moldovei, așijdirea și la munténi, ca să să găteaze de oaste. Zic că și din țară au mersu jalbă pentru dînsul pre taină la împărăție, de care lucru împăratul mai vîrtos socoti să-l scoață, ca să nu să lipască lăcuitorii la alte părți și să închine țara. 73

Și toate acéstea pre o vréme s-au tîmplatu cîndu Tarnovschii hatmanul leșescu, cu mare oaste trecusă Nistrul la Hotin[1] și cetatea începusă a bate în anii 7047, așteptîndu și pre Avgust craiul, carile au venit pănă la Liov, nu cu puțină putére. Tătarii de altă parte umpluse țara, de robiia și ardea, turcii trecea Dunărea, mai dîntru înlăuntru boiarii și țara cunoscîndu la ce vine lucrul, să sfătuia și unul de la altul cerca sfat, ce vor face, ca să poată hălădui de atîta nevoi ce s-au ațîțatu pen țări, de s-au strînsu o grămadă de răotăți și răsipă asupra țărilor. 1538

Acéstea toate daca i-au venit la urechile lui Pătru vodă și mai vîrtos Hîrea chielariul i-au spus cum că și țara să vorovéște să-l părăsască, multă scîrbă/ întră la inima lui, că încătro vrea întoarce oastea mai naintea, nu putea cunoaște, că léșii venise cu tărie, putérea turcului mare, mulțimea și iuțimea tătarălor neoprită, ce și dinlăuntru slabi și plin de vicleșug. Ce din toate ș-au ales cu ai săi de au sfătuitu ca să ajungă la Ianoșu craiul ungurescu, să-i împace și să întoarcă oastea asupra tătarilor, ca de-i va birui, pre turcu pre lesne îl va împăca. Ci sfatul, măcară cîtu-i de bun, un lucru ce iaste din voia lui Dumnezeu nu să poate schimba. Măcară că Avgustu craiu leșescu l-au împăcat Ianoșu craiul și fu slobod dintr-acolo, iară 73v

[1] *la Hotin*, adăugat după ms. 103 Acad. R.P.R.; A-2 omite.

oastea tătărască și putérea împărăției turcești ca un puhoiu degrabu ce vine acoperitu-l-au, de i-au căutat a lăsa tot și s-au dat spre munți, părăsitu de toată slujba ce avea.

Cîndu au pribegit Pătru vodă de multe nevoi în Țara Ungurească.

Văzîndu Pătru vodă că-l împresoară vrăjmașii săi de toate părțile și ai săi l-au părăsit toți, lăsat-au scaunul și s-au dat spre munți, unde cunoscîndu că nici acolo nu să va putea amistui, au gînditu să treacă la Țara Ungurească.
74 Și așa aflîndu-ș calea/ deșchisă pin tîrgu, prin Piatră, au trecut pre lîngă mănăstirea Bistrița și să lăsă, ca să poată ceva odihni, deasupra mănăstirii în munte, văzu unde ca un roiu de pretitinderile încunjurară mănăstirea, ca să-l poată prinde. El cunoscîndu aceasta, au încălicat de sîrgu pre cal și singur au fugit să hălăduiască, în 18 zile ale lui septevrie. Și întrîndu în munte, într-adîncu, fără drum, fără povață, au dat la strimtori ca acélea, de nu era nici de cal, nici de pedestru, ci i-au căutat a lăsa calul. Și așa 6 zile învăluindu-să prin munte, flămîndu și truditu, au nemerit la un rîu ce cura spre săcui. Și mergîndu pre pîrău în jos, au datu priste niște păscari, carii daca i-au luat sama, cu dragoste l-au priimit. Iară Pătru vodă înfricoșindu-să de dînșii, s-au speriiatu. Iară ei cu jurămîntu s-au jurat înaintea lui, cumu-i vor fi cu dreptate și nimica să nu să teamă. Iară el le-au dat lor 70 de galbeni și daca au văzut ei galbenii, cu bucurie l-au priimitu și l-au dus la otacul lor, de l-au ospătat cu pîine și cu péște friptu, ospățu păscărescu, de ce au avut și ei. Și daca au înserat, l-au îmbrăcat
74v. în haine proaste de a lor și cu/ comănac în cap și décii l-au scos la Ardeal. Și fiindu oastea ungurească tocmită de strajă, la margine, i-au întrebatu pre dînșii: „Ce oameni sînteți?" Ei au zis: „Sîntem păscari". Și așa au trecut prin straja ungurească și niminea nu l-au cunoscut.

Décii păscarii l-au dus la casa unui boiarin ungurescu, carile au fostu avîndu priiteșug mare cu Pătru vodă, ci pre domnu nu l-au aflatu acasă, numai pre jupîneasa lui și pre taină i-au spus ei de Pătru vodă. Înțelegîndu de Pătru vodă,

cu dragoste l-au priimit la casa sa şi i-au făcut ospăţu. Şi un voinic oarecarele, ce fusése aprod la Pătru vodă, prilejindu-să întru acel sat, fiindu scăpatu şi el dintru acéle răotăţi, îi spuseră lui de păscarii ceia ce venise din munte. Şi ştiindu el că Pătru vodă iaste în munţi întrat şi nimica de dînsul nu să ştie şi cugetîndu întru inima sa ca doară va putea şti ceva de domnu său, au mersu la păscari, ca să poată înţelége ceva, vreun cuvîntu dintru dînşii. Şi daca i-au văzut, îndată au cunoscut pre domnu-său, Pătru vodă, şi au căzut de i-au sărutat picioarile. Văzîndu Pătru vodă pre credincioasă sluga sa, multu s-au bucurat şi/ s-au mîngîiatu şi multe cuvinte de taină au lăsat cătră dînsul. Şi îmblînzindu-i-să inima, au adormit puţinel. Nici zăbavă multă n-au făcut, că până a odihni Pătru vodă, iară acea jupîneasă au gătit leagăn cu cai şi 12 voinici într-armaţi. Şi daca l-au deşteptat, au şăzut în leagăn, numai cu aprodul şi au mersu pre locuri fără drum, până au sosit la casa altui boiarin ungurescu, ce şi acela era priieten lui Pătru vodă, carile daca l-au văzut, cu dragoste l-au priimitu şi l-au ospătatu. Şi îndată i-au gătitu leagănu cu 6 cai, că loc de a să zăbovi nu era, că dindărătu dupre urmă prinsése de véste oastea de la straja ungurească, cum Pătru vodă au trecut pintre dînşii şi nu l-au cunoscut. Şi décii s-au pornitu după dînsul, a-l cerca, ca să-l poată ajunge undeva. Ci Dumnezeu, cela ce-i otcîrmuitoriu tuturor celora ce i să roagă cu credinţă, au acoperitu pe Petru vodă şi i-au datu cale deşchisă. Şi mergîndu cu nevoinţă, au sosit la Ciceu şi sămbătă în răsărita soarelui, septevrie 28 de zile, au întratu Pătru vodă în cetatea Ciceului şi au închis porţile. Iară aceia ce-l goniia dindărătu, văzîndu că au hălăduit Pătru vodă/ denaintea lor, s-au întorsu înapoi. Acolo multă plîngere şi tînguire era de doamnă-sa Elena şi de fii săi, de Iliaşu şi de Ştefan şi de fiică-sa, Roxanda şi de alţi căsaşi, pentru multă scîrbă şi nevoie ce le venise asupră, ştiindu din cîtă mărire au căzut la atîta pedeapsă. Décii Pătru vodă au întrat în biserică, de s-au închinat, mulţumindu lui Dumnezeu că l-au izbăvitu din mînule vrăjmaşilor săi.

75

75v.

Iară Suleiman împăratul turcescu cu oştile sale în urma lui Pătru vodă, la Moldova, multă pradă şi scădére făcîndu ţărîi şi călcîndu ţara, au ajunsu până la Suceava.

De domniia lui Ştefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă, 7047, septemvrie.

1538

Prădîndu şi stropşindu ţara Moldovei, împăratul Suleiman şi fiindu ţara bejenită spre munţi, strînsu-s-au vlădicii şi boiarii ţărîi, la sat la Badeuţi, de s-au sfătuit cu toţii, ce vor face de acea nevoie ce le vine asupră. Mai apoi din toate/ ş-au ales sfat ca să trimiţă sol la împăratul, cu mare rugăminte şi plîngere, să-i iarte. Şi aşa au ales dintru dînşii pe Trifan Ciolpan, de l-au trimis sol în Suceava, la împăratul, de să rugară de pace şi-ş cerură domnu. De care lucru văzîndu împăratul rugămintea lor, s-au milostivit şi i-au iertat şi au trimis la dînşii cu Ciolpan pre un ceauş mare cu credinţă, de i-au chiematu pre toţi la împăratul în Suceava. Carii cu mare frică au mersu şi au căzut la picioarile împăratului, pre carii i-au iertat împăratul şi cu dragoste i-au priimitu, ca pre nişte robi ai săi. Mai apoi le-au pus domnu pre Ştefan vodă, ficiorul lui Alixandru vodă şi el s-au întorsu înapoi cu multă dobîndă dimpreună cu toată oastea sa. Décii Ştefan vodă cu vlădicii şi cu toţi boiarii au petrecut pe împăratul pănă la Dunăre şi acolo au întorsu împăratul tot pleanul şi robii, cîţi s-au aflatu de faţă şi birul încă le-au iertatu. Şi décii au trecut Dunărea, iară Ştefan vodă s-au întorsu la scaunul său, la Succava.

76

De multe nevoi ce au petrecut Pătru vodă la Ardeal de unguri în cetatea Ciceului, după ce au scăpat/ şi s-au închis acolo.

76v.

Petrecîndu Pătru vodă Rareşu la Ardeal, în cetatea Ciceului, multe pedeapse şi nevoi îi veniia asupră-i de la nepriietenii săi, că nu numai de la cei streini, ce şi de la ai săi avea pedeapse, de la carii miluise şi-i boierise la binile lui, de la care nu vrea avea nădéjde să petreacă nevoie. Că întăi Simeon pîrcălabul, care-l îl pusése Pătru vodă mai denainte vréme tocmitoriu şi socotitoriu şi judecătoriu cetăţii aceiia, dimpreună şi cu vlădica Anastasie, gîndind la inima lor rău asupra domnului său, Pătru vodă,

s-au sfătuit dimpreună, ca să prinză pe Pătru vodă şi să-l ucidă şi capul lui să-l trimiţă la Ştefan vodă, pre carile îl lăsase sultan Suleiman împăratul la scaunul Moldovei, gîndindu şi cugetîndu întru inimile sale că vor dobîndi cinste de la Ştefan vodă. Ci Dumnezeu cel direptu, carile ştie inimile tuturor, ştiut-au şi acesta sfat (de care lucru niminea fără voia lui Dumnezeu nimica nu poate face), că prinzîndu de véste Pătru vodă şi înţelegîndu acesta sfatu, că vor să-l ucigă, silit-au cu meşterşug, de i-au scos din cetate şi i-au gonit Pătru vodă pentru aceasta./ 77

De noroc era Pătru vodă de a păţirea nevoi dispre vrăjmaşii săi, că bine de una nu să curăţiia, alta sosiia. Că scăpîndu de vrăjmaşii săi de la Moldova, preste straja ungurească déderă şi de acolo strecurîndu-să pre taină şi întrîndu în cetatea Ciceului, spre vrăjmaşii săi nemeri, bine de aceştea nu să mîntui, iată sosi fără véste de la Ianoşu craiul unguregcu oaste, care au încunjuratu cetatea de toate părţile. Văzîndu Pătru vodă vicleşugul lor şi nevoia ce i-au venitu asupră, s-au închinat lor şi au dat cetatea ungurilor. Carii daca au dobînditu cetatea pre mîna lor, multă pacoste şi pedeapsă făciia lui Pătru vodă, că ce era al lui le ţiniia toate ei şi nu era volnicu cu nimica, ales de Maelatu, domnul Ardealului, multă nevoie avea de dînsul.

Cîndu au trimis Pătru vodă din Ciceu carte pre ascunsu la Suleiman împăratul turcesc, cu rugăminte să-l iarte, 7049. 1541

Petrecîndu Pătru vodă în cetatea Ciceului un an şi 6 luni, cu multe nevoi şi pedeapse de la unguri şi nu mai putu suferi răotăţile şi nevoile ce petrecea de la dînşii, au socotit să să/ dezbată de suptu mîna ungurilor şi s-au sfătuitu cu doamnă-sa ca să trimiţă carte cu mare jalbă şi plîngere la Suleiman împăratul turcescu, ca să i să facă milă, să-l iarte, plecîndu-şi capul suptu sabiia împăratului şi să trimiţă cărţi la Ianoşu craiul ungurescu, ca să-l sloboază din ţară, să margă la împărăţie, să slujască porţii împăratului. Şi ştiindu carte sîrbască Elena, doamnă-sa, au scris la împăratul cu mare jalobă şi plîngere, poftindu ca să să milos- 77v.

tivască, să-i iarte. Şi o au pecetluit-o şi o au dat-o la Pătru vodă, iar Pătru vodă o au slobozit-o pre o zebrea din cetate de sus şi au căzut jos, dinafară, lîngă zidul cetăţii. Şi décii au chiematu pre o slugă a sa credincioasă, ce era sîrbu şi i-au arătat cartea şi i-au zis în taină să o ia şi să o ducă la mîna împăratului. El luîndu învăţătură, s-au dus şi au luat cartea şi o au dus-o în Ţarigrad şi o au tins-o la mîna împăratului. Ci împăratul cetindu cartea şi văzîndu atîta jalbă şi plîngere a lui Pătru vodă (sau cum zic unii, pentru lăcomiia turcească, că turcul bucurosu-i pe fieşte carele să-l priimască, numai să i să pléce, şi să-i dea bani), s-au milostivit împăratul

78 şi l-au iertat şi cu bucurie l-au priimit, văzîndu că i să plea-/că. Şi de sîrgu au învăţatu să scrie carte la Ianoşu craiul ungurescu, ca să sloboază pre Pătru vodă, să margă la împărăţie. Şi au trimis sol de olac la Ianoşu craiul ungurescu, ca să facă pre cuvîntul împăratului, ci craiul n-au băgat în samă, nici l-au slobozitu. Ducîndu olăcariul această solie la împărăţie, de iznoavă, pănă în 6 ori au mai trimis împăratul la craiul, poftind să lase pre Pătru vodă să margă la împărăţie. Ci ungurii nici într-un chip n-au vrut să-l lase, dîndu-i vină, că ţiind scaunul la Moldova, multă asupreală au avut de cîtră însul. Şi încă adăogea, de-l făcea notceagoşu, zicîndu că are moşii şi ocine cu dînşii împreună. Mai apoi, a şaptea oară au trimis împăratul soli cu hochimuri la craiul, aducîndu-i aminte şi de unile şi de altile şi de-abiia l-au slobozit pre zisa împăratului, ca să fie deplinu. Décii au trimis împăratul hochim la Pătru vodă, ca să margă cu-ncredinţare, să nu să teamă.

Cîndu au purces Pătru vodă din Ciceu la împărăţie la Ţarigrad.[1]

Văzîndu Pătru vodă atîta adeverinţă de la împăratul, fu bucuros foarte şi inima i să veseli, cunoscîndu că cum

78v. să rădică o negură întunecată/ şi să răsipéşte, aşa şi el să curăţi de scîrba ce-i zăcea la inimă. Şi décii să găti de cale şi au ieşit din Ciceu, în luna lui ghenuarie, într-o duminecă,

1540

[1] după *Ţarigrad* adaugă M: *Vă leatul 7048 ghenarie.* Data anului contrazice pe cea de la paragraful precedent.

lăsîndu-şi doamna şi coconii şi au purces spre Ţarigrad, acolo era multă jălanie şi plîngere la împărţitul lor. Décii Pătru vodă, daca au trecut Dunărea, au mulţumitu Domnului că l-au izbăvit den mîinile ungurilor. Şi décii s-au dus la Ţarigrad, de ş-au plecat capul suptu talpele împăratului. Pre carele cu mare bucurie l-au priimitu împăratul Suleimanu.

Cîndu au omorît pre Ştefan vodă boiarii ţării, Găneştii cu Arbureştii, în tîrgu în Suceava.

Ştefan vodă domnind în Moldova, nu puţină grijă au avut, ştiindu pre vrăjmaşul său, pre Pătru vodă viu, carile avusése mai di demult avuţiia sa scoasă la Ciceu şi doamna cu coconii la Ţara Ungurească, cum s-au pomenit mai sus. Mai apoi oblicind că şi daca au mersu la împăratul, iaste la cinste mare, acéstea toate îi era ca o ghiaţă la inimă lui Ştefan vodă. Mai apoi în zilele acestui Ştefan vodă, fost-au foamete mare în ţara Moldovei şi la unguri, că au ve-/nit lăcuste multe, de au mîncat toată roada, pentru acéia l-au poreclit de i-au zis Lăcustă vodă. 79

Mai apoi urîndu-l curtea toată, s-au vorovit o samă de boiari din curtea lui, anume: Găneştii şi Arbureştii şi la aşternutul lui, unde odihniia, l-au omorît în cetatea Sucévii. Începătoriu şi aţiţitoriu acestui lucru au fostu Mihul hatmanul şi Trotuşanul logofătul, de s-au vorovitu într-o sară, ca nişte lupi gata spre vînat ca să înéce oaia cea nezlobivă, adecă pre Ştefan vodă şi dîndu învăţătură slugilor sale, ca toţi să să într-armeaze şi dîndu-le şi jurămîntu, ca să le fie cu direptate, s-au pornitu cu toţi. Şi într-un foişor, sus în cetate, unde odihniia la aşternutul său, au răsipat uşa şi neştiind Ştefan vodă nimica de aceasta, s-au sculat, fiind numai cu cămeaşa, iară ei cu toţii, ca nişte lei sălbatici au năvălit asupră-i şi multe rane făcîndu-i, l-au omorîtu şi l-au scos afară. Aceasta plată au luat Ştefan vodă de la acei ce-i miluise. Mai apoi de la Dumnezeu curîndu, peste puţină vréme, le au venit şi lor osînda asupră, de au luat şi ei plată pentru moartea lui Ştefan vodă. Acestu Ştefan vodă ce l-au poreclit Lăcustă vodă au domnit/ doi ani şi trei luni. 79v.

De domniia lui Alexandru vodă Cornea.

Acei lei sălbatici şi lupi încruntaţi, anume Mihul hatmanul şi Trotuşanul logofătul, dimpreună şi cu alţii carii era, de le pristăniia lor, daca omorîră pre Ştefan vodă, cu toţii au rădicatu domnu pre Alixandru vodă, ce-i ziciia Cornea, carile fusease atuncea portariu la cetatea Sucévii, iară mai denainte vréme fusése slugă la Mihul hatmanul. Şi daca l-au rădicatu domnu, i-au pus numele Alexandru vodă.

Într-acéia vréme, sultan Suleiman împăratul turcescu, gătindu-să să margă la Odriiu, au purces cu toată putérea sa şi daca au sosit la Odriiu, înţelegîndu împăratul de atîta amestecături ce să făcuse în ţara Moldovei şi nu să putea aşeza ţara, ştiind pre Pătru vodă că iaste în socotinţă la împărăţie, atuncea socotind împăratul ce va face, ca să poată aşeza ţara, iată avu vréme şi Pătru vodă, de-şi cerşu la împăratul domnia la moşiia sa, la Moldova, care i-o făgăduisă împăra-/tul mai denainte vréme, încă cînd venise Pătru vodă la Ţarigrad din Ţara Ungurească. Şi de aceasta pre voie i-au fostu, că îndată i-au dat steag şi domnia la Moldova şi au trimis pre credinciosul său, pre Imbrea aga cu ienicéri şi cu multă oaste turcească, ca să ducă pre Pătru vodă la scaun.

80

Şi luundu ajutoriu de la Dumnezeu, în zioa de bogoiavlenie, ghenuarie 6, au purces Pătru vodă spre Dristor şi de acolo s-au sculat şi au trecut Dunărea şi au sosit la Brăila. Acolo tocmindu-şi oastea ca să margă asupra lui Alexandru vodă Cornea, iată boiarii ţărăi Moldovei prinseră de véste cum domniia iaste dată lui Pătru vodă şi au venitu la Brăila. Înţelegîndu de aceasta, cu toţii au părăsit pre Alixandru vodă şi l-au lăsat în Cetatea Noao[1] dimpreună cu Mihul hatmanul şi cu Trotuşanul logofătul şi cu Pătraşco şi Crasneşu şi Cozma şi ei cu toţii s-au dus la Brăila, de s-au închinatu la domnu său, Pătru vodă şi s-au rugat să-i iarte de greşala lor. Văzîndu Pătru vodă atîta rugăminte de la ţară, i-au iertatu pre toţi şi cu dragoste i-au priimitu şi le-au grăit lor: „Fiţi în pace şi iertaţi de greşalile voastre, cîte mii-aţi făcut/ oarecînd". Iară ei cu

80v.

[1] *la Roman:* A-2 marginal.

toţii strigară. „În mulţi ani să domneşti, cu pace", şi iarăşi ziseră: „Bine ai venit la scaunul tău, domnul nostru cel dintăi".

Şi multă bucurie şi veselie era tuturora, că toţi îl iubiia ca pre un părinte al său şi era bucuroşi toţi de venirea lui, căci că li să supărase de amestecăturile ce să aţiţasă în ţară şi de răotatea acelor lei cumpliţi şi fără suflet.

De moartea lui Alexandru vodă Cornea.

Pătru vodă, dacă ş-au tocmitu oastea bine la Brăila, au purces dimpreună cu toţi boiarii săi. Şi daca au sosit la Galaţi, s-au tăbărît la ţărmurile apei. Iară Alixandru vodă prinzîndu de véste, s-au gătit degrabă cu oastea, de cîtă avea şi au ieşit înaintea lui Pătru vodă la Galaţi. Ci nimica nu au folosit, că părăsindu-l ai săi toţi, au căzut în mînule vrăjmaşului său, lui Pătru vodă şi de sîrgu au învăţat Pătru vodă de i-au tăiat capul, dimpreună cu Pătraşco, carile să ţinea de dînsul, într-o miercuri, în luna lui fevruarie. Acest Alexandru vodă au domnit numai 2 luni şi 3 săptămîni./ 31

Cînd s-au aşezat Pătru vodă de a doao domnie la scaunul său, 7049 fevruarie 19 zile. 1541

Pătru vodă, daca au tăiatu capul lui Alixandru vodă la Galaţi, cu toată putérea sa s-au pornit spre scaunu său, spre Suceava. Ce cîndu au sosit la Bîrlad, acolo mare ospăţu şi cinste i-au făcut credinciosul şi cinstit boiarinul său, Huru[1] vornicul. De acolo purcezîndu, au venit la tîrgul Romanului şi de acolo cu multă bucurie năzuindu, au întrat în Suceava, fevruarie noaosprezéce zile, luni după sfeti Theodor, în a doao săptămînă în postul cel mare, dimpreună cu Imbrea aga şi au şăzut în scaun.

---

[1] *Huru*, după L (aşa apare şi în actele vremii); în A-2: *Hura*.

Cîndu au perit Mihul hatmanul și Trotușanul logofătul și Crasneș și Cozma.

Pătru vodă, daca au sosit la Suceava și s-au așezat la scaunul său, acolo au aflatu în viclenie și pe Mihul hatmanul
81v. și pre Trotușanul logofătul/ și pre Crasneș și pre Cozma, de carii multă pedeapsă și nevoie avusease Pătru vodă în domniia dintăi, pre carii, cîndu au pribégitu Pătru vodă din țară, i-au fostu închis în cetatea Romanului, avîndu prepus de viclenie, cum s-au și arătatu mai apoi adevărat că au fost vicléni. Și décii îndată au învățat de i-au prinsu și cu gréle munci i-au muncitu, mai apoi le-au tăiat și capetile.

Învățătură și certare.

Iani socotéște cum plătéște Dumnezeu celora ce fac rău aceștia fiindu lei sălbatici și lupi încruntați, multe supărări au făcut lui Pătru vodă în domniia dintăi. Mai apoi stîmpărîndu-și mîniia inimilor sale asupra lui Ștefan vodă, neavîndu nici o vină, cu rea moarte l-au omorît, cum s-au poménit mai sus la domniia lui Ștefan vodă. Iată dară după fapta lor cea rea, curîndu vréme le trimisă Dumnezeu osîndă asupră, de luară și ei plată cu sabiia, ca și Ștefan vodă.

Și într-acéiași zi, Pătru vodă au pus pe Petre, ficiorul lui Vartic, hatman și pîrcălabu de Suceava.

Cînd au venit Elena doamna lui Pătru vodă și cu
82 fiii săi din Țara Ungurească. /

Întru acestaș anu, daca s-au așezat al doilea rînd Pătru vodă la domnie, trimis-au de ș-au adus pre doamnă-sa, pre Elena, și pre fii săi pre Iliașu și pre Ștefan și pre fiică-sa, Roxanda, de la Ciceu. Și sosindu la Suceava, mai 25 de zile, le-au ieșit Pătru vodă înainte trei mile. Acolo multă bucurie și veselie era la adunarea lor, că pre cîtă jale era cînd să despărțisă de la Ciceu, de să dusése Pătru vodă la Țarigrad, mai multă bucurie și veselie era acum la împreunarea lor.

Décii, daca să aşăzară cu toţii la scaun, nu uită Pătru vodă datoriia sa, cu care mai nainte pre toţi îi îngrădiia, ci ca un păstor bun grijiia de oile sale céle perite, ca să le afle. Trimisă solii săi la craiul leşescu, de-şi ceriia robii, ceia ce-i luase Tarnovschii hatmanul cu oaste cîndu venise la Hotin. Ci nimica nu au folositu, că nici cu o ispravă s-au întorsu solii săi înapoi.

Iar deaca s-au aşedzat Pătru vodă la domnie, nemică de alta nu-i era grijă, numai cu toată casa sa a petrece în ospéţe şi în dezmierdăciuni[1].

Acéste poveşti ce spun de Pătru vodă Rareş că au lăsat scaunul şi au pribegit preste munţi, la Ţara Ungurească şi de multe nevoi ce au petrecut acolo şi cum s-au dus de acolo la Ţarigrad, mai apoi iarăşi cum au dobîndit domniia la moşiia sa,/ la Moldova, cronicariul leşescu de acéste poveşti foarte pre scurt scrie, că poate fi că nu au ştiut di toate. Iară létopiseţul cestu moldovenescu de ajunsu şi deşchis, toate pre rîndu le însemnează, carile toate, daca le am luat sama, le am socotit a fi adevărate şi le am tocmit careleş la locurile sale[2]. 82v.

Cîndu s-au bătut Pătru vodă cu Maelat voevodul Ardealului, în Ţara Ungurească, cu ungurii, 7049. 1541

Călcînd ungurii priiteşugul ce avea cu Pătru vodă, daca s-au aşezat al doilea rînd, venit-au hochim împărătescu de la sultan Suleiman la Pătru vodă, ca să margă asupra ungurilor şi să prinză pre Maelat voevodul Ardealului şi i-au trimis într-ajutor pre Cuciuc Bali bei, cu oaste turcească, aşijderea şi pre Radul vodă cu munténii. Vrîndu Pătru vodă ca să împle voia stăpînu-său împăratului, în anii 7049 iunie 8, s-au pornitu cu toată putérea sa, de au trecut pre Oituzu, *la Ardeal, dimpreună şi Radul vodă cu munténii* şi Chiuciuc bei cu turcii şi mergîndu cu toţi asupra lui Maelat voevodul Ardealului. Încă n-au ajunsu la Făgăraşi, acolo i-au timpinat şi Maelat, domnul Ardealului, cu oaste ungurească şi 1541

[1] Această frază adausă după M; în A-2 lipseşte. Este însă în cronica slavă a lui Macarie.
[2] În A această frază este trecută în stil indirect. Corectat după L şi M.

83 dîndu războiu vitejaşte dispre amîndoao părţile, iulie[1] 20/ perdu Maelat războiul şi pre însul încă l-au prinsu viu Pătru vodă şi l-au ferecat în obezi şi décii l-au trimis Pătru vodă la Suleiman împăratul turcescu. Iar Pătru vodă, prădîndu ţara şi arzîndu şi multă pradă făcîndu, s-au întorsu înapoi, fără de nici o sminteală.

Cîndu au prădat Pătru vodă a cincea oară[2] Ţara Ungurească, 7050, septevrie în 12 dni.

1542

După ce au prinsu Pătru vodă pre Maelat voevodul Ardealului şi l-au ferecat în obezi de l-au trimis la împăratul, în al doilea an de iznoavă au venit carte de la împăratul sultan Suleiman, la Pătru vodă, ca să margă să prade de iznoavă Ţara Ungurească pentru multe neîngăduinţe şi amestecături ce să aţiţa. Şi umplîndu Pătru vodă zisa împăratului, ca să fie deplin, alta pentru că şi el avea scîrbă mare spre unguri, pentru multe nevoi ce-i făcuse, încă cîndu era la Ciceu, de nu-şi era volnic cu nimica, mai apoi şi priieteşugul ce avea împreună îl călcase, rădicatu-s-au cu toată putérea sa şi au trecut la Ţara Ungurească, de au prădatu şi au arsu până la Cetatea de Baltă. Acolo au şăzut 6 zile şi multă pagubă făcîndu, s-au întorsu pre la Bistriţă, fără de nici o zminteală şi trecîndu muntele au/ ieşit la Cîmpul Lungu şi s-au pogorît la Bae şi décii cu mare laudă s-au dus la scaunul său, la Suceava.

83v.

Cronicariul cel leşescu de această pradă ce au făcut Pătru vodă al cincilea rîndu la Ţara Ungurească, nimica nu scrie, că poate fi că de au mersu Pătru vodă, nici un războiu cu niminea nu au făcut, că nu au fostu niminea ca să-i stea cineva împotrivă, ci au prădatu ţara şi s-au întorsu, pentru acéia n-au însémnatu cronicariul cel leşescu. Iară létopiseţul cestu moldovenesc arată cu adevărat cum au mersu şi al cincilea rîndu Pătru vodă la unguri, de au prădat şi au arsu, iară războiu cu niminea nu au făcut. Pentru acéia noi n-am lăsat aicea ca să nu poménim.

---

[1] În M şi L *iunie* (adoptat şi de ed. Giurescu). Data istorică este *iulie*.
[2] *a cincea oară*, după M şi L; în A-2: *al doilea rînd*. Vezi însă mai jos în textul acestui paragraf.

Iară daca să întoarse Pătru vodă de la Țara Ungurească, într-acéia laudă au sfîrșit mănăstirea Pobrata, carea era zidită de dînsul și o au sfințit[1]. Așijderea și mănăstirea Rîșca au început. Și Dobrovățul încă au săvîrșitu, de la Căpriiana mănăstirea au lucrat, încă și alte lucruri bune multe să află făcute de dînsul, cumu-i la mitropoliia de Roman și la mitropoliia de Suceava și la mănăstirea de Bistriță și biséricі de piiatră în Hîrlău și/ în Bae și încă și alte lucruri bune multe să află în țară de dînsul făcute. Cu adevărat era ficior lui Ștefan vodă celui Bun, că întru tot simăna tătîne-său, că la războaie îi mergea cu noroc, că tot izbîndiia, lucruri bune făcea, țara și moșiia sa ca un păstor bun o socotiia, judecată pre direptate făcea. 84

Almintrilea de stat era om cuvios și la toate lucrurile îndrăzneț și la cuvîntu gata, de-l cunoștea toți că iaste harnic să domnească țara.

În luna lui mai, în 15 zile, au purces Iliiașu vodă, ficiorul lui Pătru vodă, la Țarigrad.

Cîndu au murit Pătru vodă, v leat 7054. 1546

Pătru vodă fiindu bătrîn de zile și căzîndu în boală grea, au plătitu datoriia sa, ce au fostu dator lumii și s-au săvîrșit septemvrie 2[2], vineri, la miază noapte și cu cinste l-au îngropat în mănăstire în Pobrata ce iaste făcută de dînsul, cu multă jale și plîngere, ca după un părinte al său, carile n-au fostu mai jos decît alții, ci au lățit hotarul țării, că pre săcui de multe ori i-au arsu și i-au prădat și luundu-le cetățile și orașile, supt putérea sa i-au supus. Și atîta groază le dideașe că la vrémea norocului celui prostu, ce era și pribeag/ la dînșii și să scăpasă de domniie și după ce să dusése la turci, lăsîndu-ș doamna sa cu coconii și avuțiia în Ciceu, necum să să bage să-i jefuiască, ce încă i-au păzit și i-au socotit pănă la venirea sa al doilea rîndu. Așijdirea și cu léșii de multe ori s-au bătut și Pocutiia încă le au fostu luatu. 84v.

[1] *sfințit* după L și M; în A-2: *săvîrșit-o*.
[2] *septemvrie 2*, adaus după L și M.

Mai apoi, după atîta trudă a sa, creştinéşte în ţara sa s-au săvîrşit, după ce s-au umplut domniei lui cei dintăi şi a cei de apoi 17[1] ani.

De domniia lui Iliiaş vodă, ficiorul lui Pătru vodă Rareş, carele mai apoi s-au turcit, 7055 septevrie.

1546

Pre urma lui Pătru vodă Rareş cu dragoste rădicară boiarii cu toată ţara pre Iliiaşu, fiiu-său cel mai mare, la domnie, sîmbătă septevrie 3, că şi firea şi faţa îl lăuda să fie blîndu şi milostivu şi aşăzătoriu, gîndindu-să că va sămăna tătîne-său. Ci nădéjdea pre toţi i-au amăgitu, că din-
85 afară să vedea pom în-/florit, iară dinlăuntru lac împuţit. Că avîndu lîngă sine sfétnici tineri turci, cu carii zioa petrecea şi să dezmierda, iar noaptea cu turcoaie curvind, din obicéele creştinéşti s-au depărtat. În vedére să arăta creştinu, iară noaptea în slobozenie mahmetenească să dideasă. Şi atîta să călcasă légea creştinească, cît de-l vrea cruţa Dumnezeu mult, pre toţi îi vrea duce din lumină la întunéric. Ci Dumnezeu în zilele lui atîta certare lăsase, că şi copacii şi pomii şi viile secase de geruri mari. Şi în domniia lui, sîmbătă după Paşti, au tăiat capul lui Vartic hatmanul în tîrgu în Huşi şi l-au dus de l-au îngropatu în mănăstire,
1548 în Pobrata, în anii 7056 aprilie 7.

Mai apoi între multe făr'delegi ce făciia Iliaşu vodă, umplîndu-l satana de învăţătura lui, au lăsatu domniia la
1551 mîna fraţine-său, lui Ştefan vodă şi a mîni-sa, în anii 7059 mai 1 şi el s-au dus la împăratul Suleiman, de au priimit légea lui Moamethu, lepădîndu-să de Hristos, gîndindu-să că va dobîndi cinste mare de la împăratul. Ci mai apoi rău s-au înşelatu, că după ce s-au turcitu, apucîndu-l şi îndulcindu-l cu bine, l-au pus paşă la Dîrstor, nume puindu-i Mahmet. Nici într-acea boierie ce-i dedésă împăratul, n-au trăit
85v. multă vréme şi îndelunga-/tă, ce după doi ani, îmbucîndu-l mulţi din nepriietenii lui cu multe cuvinte réle cătră împăratul, au căzut la închisoare, că au trimis împăratul de l-au legat şi i-au luat toată avuţiia. Şi décii l-au trimis peste

[1] *17* corectat după anii de domnie ai lui Petru Rareş; în A-2 şi alte msse: *38*; în ed. Giurescu: *18*.

mare la Brusa, de l-au închis. Mai apoi de inimă rea, peste scurtă vrémea au murit şi rău ş-au dat sufletul său în mîinile diavolului, în légea turcească. Acest Iliaş vodă au domnit la Moldova 4 ani şi 8 luni şi décii s-au turcit, cum am scris mai sus.

De domniia lui Ştefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, fratele lui Iliiaşu vodă, 7059 iunie 15 zile. 1551

După ce au părăsit Iliaşu vodă şi ţara şi légea, iară boiarii şi lăcuitorii ţării să sfătuiră şi puseră domnu pre Ştefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, în anii 7059 iunie 15, gîndin- 1551 du-să că de n-au simănatu lui Pătru vodă cel dintăi, doară va face datoriia şi obicéiul părinţilor acesta. De care lucru şi el s-au apucatu cu osîrdie şi spre toţi blîndu şi milostivu şi nevoitor/ spre lucruri bune, biséricilor s-au arătat cu 86 dumnezeire mare, ca să poată stinge numele cel rău al frăţine-său. Şi ca să nu să vază ceva că iaste răsărit de la pravoslavie, toţi eriticii din ţara sa vrea, au să-i întoarcă, să fie la o lége, au să iasă din ţară. Pre arméni, pre unii de bună voie, cu făgăduinţe împlîndu-i, pre alţii cu sila i-au botezatu şi i-au întorsu spre pravoslavie, mulţi din ţară au ieşitu la turci şi la léşi şi printr-alte ţări, vrîndu să-şi ţie légea sa. Cu aceastea vrîndu Ştefan vodă să astupe faptele frăţine-său, de lucruri ce făciia, cu nevoinţă siliia. Iară ce cerea pravoslaviia şi légea creştinească nu ţinea, că mai apoi nu numai lăcomiia şi asupreală făciia, ce şi curvie nespusă era într-însul, nu răbda de muieri cu bărbaţi, nu era fecioarile nebatjocurite, nu jupînésile boiarilor săi neasuprite. Mai apoi, de-i vrea fi a domni multu, nu vrea putea fi să nu urmeze frăţine-său.

De moartea lui Ştefan vodă, ficiorul lui Pătru vodă, fratele lui Iliaş vodă, care au perit la Ţuţora, v leato 7060 septevrie. 1552

Petrecîndu acéste nevoi réle boiarii şi lăcuitorii ţării dispre domnu său, Ştefan vodă, n-au mai/ putut suferi 86v. fărădelegile şi răotăţile lui, ce întăi s-au sfătuit cu taină

ce vor face, ca să să poată curăţi de dînsul. Şi sfătuindu-să, aciiaşi aflară sfat ca să ajungă degrabu la boiarii cei pribégi, carii era în Ţara Leşască ieşiţi de multe nevoi. Décii, daca au avut ştire şi răspunsu de la dînşii, cum ei vor veni fără zăbavă, noaptea cu toţii s-au rădicat la podul de la Ţuţora şi au tăiatu aţile cortului asupra lui Ştefan vodă şi cu multe rane pătrunzîndu-l, au muritu, după ce au domnit doi ani şi patru luni.

Certare şi învăţătură.

Mulţi vor să zică cum au fost boiarii şi capetile ficléni, de au omorît pre cel mai mare, că pre cel mare Dumnezeu l-au lăsat şi judeţul său cel cerescu pre pămîntu i-au datu, cum iubéşte să vază judecătoriu blîndu în ceriu, aşa să arate blîndu şi el pre pămîntu acelora ai săi şi cum nu sufere Dumnezeu strîmbătatea, aşa şi el să nu facă altuia. Carele poate să fie om ca acela, să-şi vază muiarea sa silită şi batjocurită şi să sufere, carile nu va suspina văzîndu ficioara sa din sînul său, ce o au cruţat-o, să o ia şi să-şi rîză de dînsa,
87 carile mai apoi slujitoriu şi boiarinu va priimi/ să-i ia făméia spre pofta sa cea nestîmpărată şi nu-i va gîndi rău? Ci vom putea da vină aceluia ce nu va putea suferi amarul inimii sale, că nu el, ce Dumnezeu îi semeţéste pre unii ca aceia, umblători şi certători de păcate ca acélea, ci nu ei de la sine, ci Dumnezeu i-au trimis sfîrşenie, ca să nu să mai adaogă păcatul. Că cei buni vedem că s-au săvîrşitu bine şi lăudat, iară cei răi rău s-au săvîrşitu. (După cuvîntul prorocului la Psalom 33, zicîndu: „Moartea păcătoşilor iaste cumplită".)

Domniia lui Joldea vodă, carile au domnit 3 zile, 1552 vă leatul 7060 septevrie.

Daca uciseră boiarii pre Ştefăniţă vodă la Ţuţora, cu toţii s-au sfătuitu şi au rădicatu domnu pre Joldea şi i-au datu pre Roxanda, să-i fie doamnă, fata lui Pătru vodă, sora lui Ştefăniţă vodă. Şi déciia au purces Joldea vodă pre Jijiia în sus, să margă la Suceava, să facă nuntă şi au mersu

pănă la Şipote, neştiindu nimica de venirea altui domnu./ 87 v.

Înţelegîndu aceasta boiarii carii fiindu pribégi în Ţara Leşască ce s-au lucrat la Moldova, degrabu s-au adunatu cu toţii de au sfătuit în pripă şi au aflat cum au vréme prin-demînă să-şi margă la moşii. Şi îndată au căzut după Sinévschii voevodul rusescu şi hatmanul coruniei, ca să le dea ajutoriu, să vie în ţară. Ce voevodul înţelegîndu-ş cu craiul, nimica nu au zăbovit, ci au strînsu oastea degrabă şi au purces spre ţară. Ci sfătuindu-să boiarii pribégi carii era acolo, ca să nu vie fără cap, au rădicat domnu pre Petrea stolnicul, în Terebulea şi i-au pus nume Alexandru vodă, pe carile l-au poreclit Lăpuşneanul şi l-au ales pribégii dintru sine. Şi au întratu în ţară cu oastea leşască, pre cuvîntul boiarilor celor de ţară, ce trimisése mai denainte vréme la pribégii în Ţara Leşască, că să vie fără zăbavă cu cap, că ei vor sili să să curăţească de Ştefan vodă, cum s-au şi tîmplatu. Că gătindu-să pribégii cu oaste leşască, să între în ţară, boiarii cei de ţară aflară vréme să să curăţască de Ştefan vodă şi tăindu-i aţele cortului la Ţuţora, l-au omorît, cum s-au pomenit mai sus.

Décii n-au aşteptat pre cuvîntul ce trimisése la pribégi, ca să vie cu cap, ci îndată au rădicatu la domnie/ pre Joldea, cum s-au zis mai sus şi au mersu pănă la Şipote spre Jijiia. 88

Într-acéia vréme intrîndu şi pribégii cu Alixandru vodă în ţară şi de sîrgu oblicindu că ţara au rădicat cap pre Joldea la domnie, carile mérgea spre Suceava să facă nuntă cu Roxanda, de sîrgu au trimis Alexandru vodă pre Moţoc vornicul cu o samă de oaste înainte, ca să prinză pre Joldea vodă. Şi prinzîndu-i calea la Şipote, neavîndu el nici o ştire de nicăirea, l-au împresurat oastea cea leşască şi l-au prinsu viu. Pre carele mai apoi, daca au sosit Alexandru vodă, l-au însemnat la nas şi l-au dat la călugărie./ 88v.

De domniia lui Alexandru vodă Lăpuşneanul, cîndu s-au aşezat în scaun la Suceava, vă leato 7060. 1552

Deaca veni Alixandru vodă Lăpuşneanul în ţară şi însemnă pre Joldea la nas şi-l déde la călugărie, décii luo pre Roxanda, fata lui Pătru vodă, să-i fie doamnă lui, care era mai nainte să o ia Joldea. Şi cu dragoste îl priimiră

boiarii şi mergîndu pre la Hîrlău, au tras la Suceava şi au şăzut în scaun. Décii s-au cununat cu Roxanda şi au făcut nuntă.

Într-acelaş an fu omor mare şi iarnă grea. Décii daca să aşeză Alixandru vodă la domnie, nu grijiia de alta, numai de pace în toate părţile şi aşezarea ţării. Iară cu doamna sa, Roxanda, au avut doi ficiori, pe Bogdan şi pre Pătru.

De mănăstirea Slatina şi de Pîngăraţi.

Mai apoi, domnind Alixandru vodă ţara, întru lauda lui Dumnezeu au zidit mănăstirea Slatina, cu multă chieltuială şi osîrdie şi o au sfinţit-o Grigorie mitropolitul şi la sfinţenie zic să fie fost preoţi cu diiaconi 116. Aceasta s-au
1558 89 lucrat în anul 7066/ şi o au sfinţit-o octovrie 14. Mai apoi şi Pîngăraţul au făcut, mai mult de frică, decît de bună voie, că de multe ori arătîndu-i-să în vis sfîntul mucenic Dimitrie, de-l îngroziia ca să-i facă biserică pre acel loc, s-au apucat cu toată osîrdiia şi o au făcut.

Acéste poveşti ce sîntu scrise mai sus, carile spun de Iliaşu vodă şi de Ştefăniţă vodă şi de Joldea vodă şi de Alexandru vodă, cronicariul cel leşescu tinde povéstea mai deschis, iară nu aduce aminte de toate sémnile pre rîndu cîte s-au făcut. Iar létopiseţul moldovenescu măcară că iaste scris pre scurt, însă arată toate sémnele pre rîndu, carile toate le-au tocmit prin povéste, careleş la locurile sale.

Cîndu s-au aşezat la scaun Ştefan craiul ungurescu, ficiorul lui Ianoşu craiul.

Iară în al patrulea an a domniei lui Alexandru vodă, trimis-au împăratul Suleimanu hochim la Alixandru vodă şi la Pătru vodă domnul muntenesc, ca să margă cu oaste în Ţara Ungurească, dupe pohta lor, să le puie craiu pre Ştefan, ficiorul lui Ianoşu craiului, la scaunul cel de moşie al
89v. tătîne-său./

Împlînd zisa domnii şi zisa mai marelui său, dusu-l-au şi l-au aşezat la domnie, aşa cumu-i zic ei, la crăie. Şi décii să plecară ungurii a da bir turcului. Iară domnii să întoarseră cu toată oastea lor, cineşi la locul său, aducîndu mult jaf şi dobîndă de la unguri.

Pre acéia vréme fost-au iarnă grea, mare şi friguroasă, de au înghieţat dobitoacele şi heri pin păduri.

1558

Vă leato 7066 ghenarie 1, pristăvitu-s-au Macarie episcopul de Roman, ziditoriul şi începătoriul mănăstirii Rîşcăi, carile au fost la scaunul Romanului 27 de ani şi cu cinste l-au îngropat la mănăstirea sa, la Rîşca. Pre locul lui fu sfinţit Anastasie, om destoinic a umplea slujba păstoriei sale, carile 14 ani au fostu episcop, mai apoi şi la mitropolie au ajunsu.

De domniia lui Dispot vodă ereticul vă leatul 7069 noemvrie 18.

1561

După al noaolea an a domnii lui Alixandru vodă Lăpuşneanul, s-au ivit Dispot pre poreclă, iar/ numele i-au fost Heraclu Vasilicu, ce au fost de naşterea sa din ostrovul Samos, carele fiind italian au fostu ştiind multe limbi, frînceşte, latinéşte, grecéşte şi nemţéşte. Acesta fiind nemerit în Ţara Leşască şi între slujitori la războiu umblîndu, avîndu-şi viiaţă între soţii, s-au încleştat cu o samă de evanghelişti (că el încă n-au fost pravoslavnic) şi s-au făcut ficioru de domnu. Şi nu putea aiavea să să apuce să vie în ţară, căci Alixandru vodă vieţuia bine cu léşii şi léşii avea legătura tare cu turcii pentru amistecături ca acéstea. Iară Dispot pre ascunsu cu protivnicii săi să gătiia şi între cazaci ş-au făcut priieteni. Acéstea înţelegîndu starostei de la margine, au datu ştire la craiul, craiul au trimis cărţile sale pretitinderea, de cap îngrozindu, carile să va băga să treacă piste învăţătura lui şi pre Dispot să-l oprească la Pomoranu. Ci măcar că deodată au alinat lucrul, iară mai apoi Dispot de iznoavă mai bine s-au gătit, luund întrajutoriu pre Albrihtu Laschii şi au întrat în ţară cu némţii cu şvézii şi cu spanioli şi cu léşi şi cu cazaci./

90

90v.

Războiul lui Alixandru vodă Lăpuşneanul, cîndu s-au bătut cu Dispot vodă la Verbie, noemvrie 18, 7069.

1561

Alexandru vodă, daca au înţeles un lucru aşa degrab, cum Dispot vodă fără véste au întrat în ţară, de-l împresură cu oaste streină, neavîndu de ce să apuca, ca dintr-un somnu deşteptîndu-să, degrabu şi cu puţini negata i-au ieşit înainte la Jijiia. Că ţara pizmuind lui Alixandru vodă, n-au vrut să saie la oaste. Şi întîmpinîndu-să cu Dispot vodă la Verbie, 1561 i-au dat războiu, noevrie 18 zile, în anii 7069. Ci cei puţini di cei mulţi şi cei negata de cei gata n-au putut suferi, ce au dat dosul. Şi Alixandru vodă au fugit în jos.

Învăţătură şi certare.

Zic unii că şi acolea să fie fostu războiul cu viclenie, că cela ce piierde, fieşte cîndu nu va să afle vina sa, ci mută la altul, iară acéstea de la Dumnezeu sîntu tocmite, ca nimica să nu fie stătătoare pre lume, ci toate de răsipă şi trecătoare: pre cei de jos îi suie şi pre cei suiţi îi pogoară, ca să fie de pildă şi de învăţătură noao, să cunoaştem că nu 91 avem nimica pre lume, fără numai lucruri bune./

Cîndu s-au dus Alixandru vodă Lăpuşneanul la Ţarigrad vă leatu 7069 noemvrie.

1561

Alixandru vodă, daca să bătu cu Dispot şi perdu războiul, fugi în jos spre Iaşi şi de acolo îşi luo doamna şi fugi la Huşi. Acolo să grijia să strîngă ţara şi să ia ajutoriu de la turci, să să întoarcă asupra lui Dispot vodă, ci nimica n-au folosit. Că Dispot vodă daca s-au bătut cu Alixandru vodă la Verbie şi l-au răzbit pre Alixandru vodă, nu s-au pornitu după dînsul, ci s-au întorsu spre Suceava şi au apucat scaunul şi cetatea Sucévii cu toată avérea lui Alixandru vodă. Décii pre slujitori îi umplu cu bani, pe boiari cu cuvinte dulci îi îmblînziia şi să făgăduia să le facă bine mai

mult decît vor pofti ei. Aşa umplîndu pre toţi de nădéjde, i s-au închinat Ţara de Sus toată şi s-au gătit de iznoavă asupra lui Alixandru vodă. Şi au pogorît la Iaşi, apoi la Huşi, ca să poată apuca pre Alixandru vodă acolo. Ci Alixandru vodă auzindu şi văzîndu că iaste golit de tot ajutoriul său, s-au pogorît la Chiliia şi de acolo s-au dus la împărăţie, ca de acolo să să ajutorească./ 91v.

Cînd au trimis Dispot vodă la împărăţie pentru steag.

Dispot vodă după goană ce au gonit pre Alixandru vodă, pănă la Huşi, s-au întorsu înapoi şi au venit pănă la Iaşi, unde au poftit vlădicii, pre Grigorie mitropolitul şi Anastasie episcopul de Romanul şi episcopul Evthimie de Rădăuţi şi toţi boiarii ţărîi, de i-au cetit molitva de domnie şi i-au pus nume Ion vodă Dispot. Décii Dispot vodă au trimis boiarii de ţară la Ţarigrad, la împărăţie pentru steag. Şi cu bani umplîndu gurile vrăjmaşilor şi s-au aşezat domniia şi i-au trimis şi steag. Iară daca i-au sosit steagul la Iaşi, décii s-au dus la Suceava, cu mare bucurie. Iară Alixandru vodă, daca s-au dus la împărăţie, fu trimis la Iconnia.

Cîndu s-au aşezat Dispot vodă la scaun la ţara Moldovei.

Dispot vodă, daca au dobîndit domniia şi i-au venit steagul de la împărăţie şi s-au aşezat la scaun, blînd să arăta şi tuturor cuvios şi aiavea pravoslavnic, iară la taină eretic şi avea sfetnici de ai săi, de o lége cu dînsul. Mai apoi ş-au ivit şi necredinţa lui.

Trimis-au după acéia soli la craiul leşesc şi la împăratul nemţescu, dîndu-le ştire că s-au aşezat/ la domnie şi 92 pre soli bine i-au priimit şi au fostu bucuroşi unuia ca acestuia ce slujăse şi la curtea împăratului nemţescu şi la corona leşască. Mai apoi puse pre ţară greotăţi mari, bisé-

ricile dezbrăca, arginturile le lua, de făcea bani și altile cîte nu au zis țara că va vedea. Făcîndu acéstea Dispot vodă, iară Laschii carile venise cu dînsul, cunoscîndu că va veni asupra lor rău, s-au dus înapoi.

(SIMION DASCĂLUL)

Pentru acest Dispot vodă, de unde s-au ijdărît și în ce chip ș-au scos nume de domnie.

Pentru domniia acestui Dispot vodă létopisețul acest moldovenescu *foarte pre scurt scrie*, că numai ce arată cum au venit Dispot din Țara Leșască cu oaste leșască streină și s-au lovit cu Alixandru vodă la Verbie și au biruit pre Alixandru vodă și l-au gonit până la Huși și décii s-au întorsu la Iași, unde i-au citit vlădicii molitva de domnie și i-au pus nume Ion vodă. Și arată cîți ani au domnit, iară de lucrurile și războaiele ce s-au făcut în zilele lui, nimica nu însemnează, nici arată de ce rudă iaste.

Iară răposatul Uréche vornicul, vrîndu să arate această povéste a lui Dispot mai deșchis și mai adevărat, împreunîndu izvoadile, au cetit la cronicul leșescu,/ carile iaste izvodit de cronicariul Bielschii și de acolo aflîndu mai ales de Dispot, au scos această povéste ce mai sus scrie, că iaste Dispot de la ostrovul Samos de naștetea sa și cum s-au împrietenit cu Laschii și au venit cu oaste spre Moldova și au gonit pre Alexandru vodă și au apucat scaunul și décii, toate pre rîndu, cum spune mai sus. Însă mai adevărat nu-l arată de unde s-au ijdărît și cum ș-au scos nume de domnie.

92v.

Iară eu Simion dascalul, vrîndu cu adevărat ca să pociu dovedi acest lucru mai ales și mai deșchis pentru Dispot vodă, cetindu izvoadile, am cercat și eu la cronicul leșescu și am aflatu izvodul carile iaste chizmitu mai denainte vréme de Alixandru Gvagnin pre limba latinească și décii dipre acela izvod l-au izvodit Marțin Pașcovschii, din limbă latinească pre limba leșască, de acolo și eu am silit cu nevoință de am izvodit dipre acela izvod, pre limba romînească această povéste lui Dispot, de unde s-au ijdărît și în ce chip ș-au scos nume de domnie.[1]

Martin Pașcovschii

93

Pentru acesta Dispot vodă, scrie Martin Pașcovschii, cro-/nicariul leșescu că oarecîndu au fost un Dispot oarecarile, lăcuind la Moldova, om de cinste și de folos foarte, carile întru nimica n-au fostu mai de jos decît cei de frunte, avîndu și un nepot anume Vasilicu. Acesta Dispot și cu nepotu-său, viind Alixandru vodă la domnie, de frica lui,

[1] Acest aliniat este în A-2 în stil indirect; în L este în stil direct, formă pe care am adoptat-o după acest manuscris.

cu toată avérea lui au pribegit din ţară şi au tras spre Rîm, unde nu multă vréme trecîndu, au perit nepotul lui Dispot la un război. Şi de acolo mutîndu-să Dispot la alt ostrov, ş-au cumpărat ocine şi s-au aşezat. Unde nu după multă vréme au murit şi Dispot, rămîindu-i toată avuţiia lui pre mîna slugilor sale. Şi fiind unul dintre slugi de rudă grecu, anume Heraclu, carile era de folos şi mai de cinste decît toţi şi mai credincios la Dispot decît toate slugile, fiindu şi om isteţu la fire şi ascuţit la minte, au chiematu pre toţi tovaroşii săi, pre slugile lui Dispot şi le zise: „Fraţilor, iată stăpînul nostru muri şi avérea lui toată pre mîinile noastre rămasă. Şi iată cumu-i obicéiul la acesta loc, că daca moare omul şi nu are ficiori sau altă rudă, iau judecătorii rămăşiţa toată a mortului. Şi / acmu de vor oblici de moartea lui Dispot, vor veni de vor lua toată avuţiia stăpînu-nostru şi noi vom rămînea cu nimica. Iară de veţi vrea să mă ascultaţi pre mine şi să faceţi precum voiu zice eu, noi fără grijă vom fi dintr-acolo şi avuţiia stăpînului nostru noi o vom pojivăi, numai să priimiţi un cuvîntu, să mă mărturisiţi pre mine că sîntu nepot lui Dispot şi Dispot au murit şi avuţiia lui pre mîna mea au rămas. Şi să mă mărturisiţi la judecători, cum nu voiu să vă plătescu simbriile, că ei nu ştiu că Vasilicu, nepotul lui Dispot au murit la războiu. Ci văzîndu ei că mă mărturisiţi că sîntu nepot lui Dispot şi mă pîrîţi pentru simbrii, vor créde cu adevărat că sînt nepot lui Dispot şi nu vor lua avuţiia stăpînu nostru, ci vor zice să plătescu simbriile. Décii vom împărţi toată avuţiia stăpînului nostru dimpreună şi eu voiu lăsa să luaţi voi tot ce va fi, numai să-mi daţi mie catastişile şi zapisile, cîte sîntu, toate, şi ceva bani de cheltuială, cît vă veţi îndura, că voao nu vă sîntu de nimica acéle hîrtii, nici vă sîntu de o treabă. Şi décii ne vom răşchira, carile încătro îl va îndrep-/ta Dumnezeu".

93v.

94

Deci ei cu toţii priimiră acéste cuvinte şi i să jurară cum, nu numai înaintea judecătorilor sau cătră alţi oameni, ce şi printr-alte ţări îl vor mărturisi cum iaste Vasilicu, nepotul lui Dispot. Aşa meşterşuguindu-i într-acestaşi chip Heraclu cu tovaroşii săi, au împărţitu avuţiia lui Dispot şi el au apucat catastişile şi zapisile întru carile au fostu şi dirésile céle de domnie a lui Vasilic, nepotului său, al lui Dispot, carile perise la războiu. Şi au luat şi din bani oarece, ca să-i fie de cheltuială. Şi împreunîndu-i tovaroşii numele său, i-au zis Heraclu Vasilic, nepotul lui Dispot, luundu numele celuia ce perisă la războiu.

Şi décii răşchirîndu-să în toate părţile, Dispot au apucat nume de domnie şi au trecut la Ţara Nemţască. Căruia daca i-au luat sama chesariul nemţescu, cu dragoste l-au priimitu, daca ş-au arătat dirésile céle de domnie, l-au crezut cu adevărat că iaste nepot lui Dispot şi era la cinste mare. Însă lui nu-i era de cinste, ci socotiia cum ar putiia face cumva să dobîndească domniia la moşiia sa, la Moldova./ Carile umblîndu pentru domnie, au lăsat némţii şi au trecut la léşi şi slujindu coruniei leşeşti şi umblîndu între voinici la războaie, s-au împrietenit cu Albrihtu Laschii voevodul Siraschii, carile daca i-au luat sama, cu toată nevoinţa au silitu ca să-l ducă la domnie, adeverindu-să Dispot că oricît va chieltui pentru dînsul, îi va întoarce mai cu asupră chieltuiala. Acéstea cuvinte înţelegîndu-le Laschii, s-au înfîrtăţit cu dînsul.

94v.

Cînd au otrăvit Alexandru vodă pre Dispot.

Înțelegînd Laschii și cu Dispot de multe asupreale ce făciia Alixandru vodă boiarilor săi, gîndiră că pre lesne să vor împrieteni cu o samă de boiari de țară. Și sfătuindu-să amîndoi, au lăsat Dispot ca să strîngă Laschii oaste, iară el făcîndu-să om prostu, fiind necunoscut, s-au dus în țara, la Moldova. Că fiindu om cu minte mare, umblîndu cu taină pre la boiari, pre toți i-au făcut priietini. Mai apoi umblîndu cu înțelepciune mare, s-au apropiiatu de au grăit și cu Roxanda, doamna lui Alixandru vodă, carea i-au fost soră bună. Roxanda au spus lui Alixandru vodă de dînsul și s-au rugatu să aibă socotință, nici Alixandru vodă i-au frîntu voia, ci l-au priimitu. Mai apoi,

95 după multă vréme, prepuin-/du-ș Alixandru vodă pre Dispot, l-au otrăvit pre ascunsu. Carile daca s-au priceput într-acesta chip otrăvit, s-au dat la doftor, de s-au păzit și nimica nu i-au fost. Iar Laschii în Țara Leșască, zălojindu-ș multe sate și ocine și luundu bani dupre la alții și strîngiia oaste. Iar Dispot daca au ieșit de la doftor, îndată au fugit în Țara Leșască și s-au dus la priietinul său, la Laschii și i-au povestitu de toate cîte petrecuse la Moldova.

Cînd au purces Dispot și cu Laschii întăi spre țara Moldovei cu oaste.

Laschii voevoda Siraschii, daca au strînsu vreo 4.000 de oameni pre leafă, luundu pre Dispot cu sine, au tras spre hranița Moldovei unde sosindu la Nistru și gătindu-să să intre în țară, au prinsu véste Alexandru vodă, cum Dispot vine cu oaste leșască asupra lui și au sosit la margine. Așa Alixandru vodă degrabu să găteaște cu vreo patru zeci de mii și le au ieșitu înainte la Nistru, așteptîndu pre Laschii și pre Dispotu.

Cîndu au venit véste la Alexandru vodă, cum că au murit Dispot.

95v. Înțelegîndu Albrihtu Laschii și cu Dispot cum Ale-/xandru vodă le au ieșit înainte la margine cu atîta putére, n-au cutezat să între în țară, ci s-au întorsu înapoi, cruțîndu-să pre altă dată și au răschirat oastea toată pre la sate, lăsîndu-le cuvîntu, cînd le va da știre, să fie cu toți gata. Iară pre Dispot l-au închis Laschii într-o taină a sa, unde niminea nu întra acolo, fără numai Laschii și au scos cuvîntu la gloate cum Dispot s-au războlit.

Și așa din zi în zi, arătîndu-să Laschii cu voie rea către toți pentru boala lui Dispot și umblîndu tristu, nu după multă vréme, într-una din de zile au ieșit Laschii afară la gloate, arătîndu-să posomorît la față și cu haine négre, arătîndu-să jalnicu și cu voie rea,

mărturisindu cître toți cum Dispot au murit. Și au învățat să grijască ce trebuie la pogrebanie și au poruncitu de au făcut un sicreiu și l-au băgat în taină, unde era Dispot și au pus în sicriiu o piiatră mare și au smolit sicriiul bine, cum ar fi om mortu într-însul, zicîndu că au smolit pre Dispot într-însul. Și décii aducîndu preoți mulți cu toate gloatile sale și cu multă jale au făcut îngroparea și au astrucat acel sicriiu.

Décii vrîndu Laschii ca să crează cu toții că au murit Dispot,/ 96 au trimis cuvîntu și scrisori în toate părțile, dîndu știre de moartea lui Dispot. Iară pre ascunsu cum putea mai vitejaște să gătiia. Și fiindu acolo și iscoadile lui Alixandru vodă și văzîndu ei cu ochii lor, cum Dispot au murit și l-au îngropat, de sîrgu au alergat la Alixandru vodă, ducîndu-i véste bună, cum Dispot au murit și au văzut cu ochii săi unde l-au îngropat și cum iaste Laschii jalnic pentru moartea lui Dispot. Crezîndu Alixandru vodă acéste cuvinte cu adevărat, cum au murit Dispot, cu mare dar au dăruit pre vestitoriul acela și bucurîndu-să că s-au mîntuit de vrăjmașul său, au slobozit oștile pre acasă.

Cîndu au mersu al doilea rîndu Laschii cu Dispot cu oaste spre țara Moldovei, asupra lui Alixandru vodă și ș-au dat războiu la Verbiia, 7069 noemvrie 18. 1561

Albrihtu Laschii voevoda Siraschii, scoțîndu cuvîntu în toate laturile cum Dispot au murit și înțelegîndu cum Alixandru vodă oștile sale le au răschirat, află vréme prin demînă ca să lovască fără véste de iznoavă asupra lui Alixandru vodă. Și de sîrgu au trimis la porușnici, cum mai curîndu ca să să strîngă oastea toată la un loc. Unde dac-au a-/dunat oastea, s-au aflat de toată 12.000 de oameni. 96v. Și décii au zis Laschii lui Dispot să să scoale din morți, adecă să iasă de la taină, unde era închis. Și de sîrgu mergîndu spre hranița Moldovei, făr véste au trecut Nistrul. Unde înțelegîndu așa degrabu socotitorii lui Alixandru vodă ce era la margine, de sîrgu au alergatu la domnu său, la Alixandru vodă, de i-au dat știre cum Dispot îl împresoară fără véste și au întrat în țară. De care lucru cu adevăratu știind Alixandru vodă că Dispot au murit, n-au crezut, ci au învățat să taie capul aceluia ce au adus această véste, dîndu-i vină că face spaimă țării, că el știe bine cum Dispot au murit. Însă nesăvîrșindu-să olăcarii, viind unul după altul și tot o véste spun, cum Dispot soséște, înțelegîndu aceasta Alixandru vodă, deșteptîndu-să ca dintr-un somnu, un lucru așa degrabu neavîndu di ce să apuca, fiind oastea răschirată cineși prea acasă, au apucat pușcile cu vreo 1.500 de oameni, ce au putut strînge degrabu și au ieșit înaintea lui Dispot, la Jijiia, la sat la Verbie. Și au tocmit pușcile împotriva podului, ca să poată sprijeni pre Dispot. Unde făcîndu năvală mare pedestrașii lui Laschii, au apucat pușcile și le au în-/torsu spre oastea lui Alixandru vodă. Unde 97 împresurîndu pre moldovéni cu focul pușcilor și din sineațe cu gloanțile ce pica ca ploaia, de multe rane n-au mai putut suferi moldovénii, părăsindu pre domnul său, pre Alixandru vodă, au dat dosul a fugi și au rămas izbînda la léși.

Iară Alixandru vodă, văzîndu-sea golit și părăsit de tot ajutoriul, au fugit în jos spre Huși și de acolo s-au dus la turci. Iar Laschii au tras la Suceava și au așizatu pre Dispot la scaun. Iară el nu după multă vréme s-au dus înapoi, lăsîndu lui Dispot oaste, joimiri și némți și unguri, ca să-i fie de apărare, dincătro va avea nevoie, iară lui să-i întoarcă toată chieltuiala ce au făcut până l-au așezat la domnie.

Pentru izvodul amînduror cronicarilor leșăști și de tocmeala lor.

Pentru acestu Dispot vodă létopisețul cest moldovenescu foarte pre scurtu scrie, iară cronicarii cei leșăști spun mai deșchis și de ajunsu, măcar din ceputul lui Dispot nu spun amîndoi într-un chip. Iar mai apoi tot să tocmescu, că cu această dată tot au fostu izbînda la Dispot

97v. vodă, că au bătut pre A-/lixandru vodă și au apucatu scaunul. Unde daca s-au așezat la domnie, multe răotăți făciia priste voia țării, pre carile mai apoi nu l-au putut suferi boiarii și țara, văzîndu de la dînsul atîta pedeapsă și strîmbătate asupra lor, carile de-l vrea cruța Dumnezeu îndelungu la domnie, nu vrea putea fi într-altu chip, ca să nu primenească légea și să nu răsipască țara.

Pentru aceia și eu, văzînd că de aicea înainte să tocmesc scrisorile la povéste amînduror cronicarilor, am silit de am împreunat scrisorile lor la un loc; cronicarii aleg carele au scris.[1]

Cîndu s-au sfătuit Laschii ca să scoată pre Dispot vodă din domnie.

De această povéste scrie cronicariul Marțin Pașcovschii, cum Albrihtu Laschii voevoda Siraschii, daca au așezat pre Dispot vodă la domnie cu multă a sa chieltuială, s-au dus înapoi la Țara Leșască lăsîndu cuvîntu lui Dispot vodă ca să-i trimiță tot ce au chieltuit pentru dînsul, să-și răscumpere satile și ocinile carile zălojise pentru Dispot. Ci Dispot daca s-au văzut așezat la domnie, nimica de aceasta nu grijiia, ci numai de a prădarea și a face răotăți în țară, cele-și făciia. Așa întrîndu scîrba între dînșii, înțelegîndu Laschii de atîta asupréle și strîmbătăți ce face țării și lui nu-i plătéște chieltuiala,

98 gîndi ca să-l scoață din domnie./ De care lucru daca s-au adunat la seim, la Petricov cu Dumitrașco Vișnovețschii, carile și acela era om cu putére mare și sfătuindu-să amîndoi, au tocmit Laschii ca să-l ducă la domnie și să scoață pre Dispot. De care lucru încredințîndu-să amîndoi, nu după multă vréme s-au rădicat Vișnovețschii cu oaste căzăcească și au venit la Nistru, așteptîndu acolo și pre Laschii, ca să margă asupra lui Despot.

---

[1] Această frază lipsește în A. Este adausă după L (f. 135).

Cînd s-au sfătuit boiarii țării Moldovei să scoată pre Dispot vodă din domnie.

Într-acéia vréme sfătuindu-să boiarii țării dimpreună cu episcopii, ce vor face cu acel răsipitor de lége, că nu numa că calcă obicéele țării și face și jafuri, ce și légea cu totul rămăsése de batjocură. De care lucru cu toții, mai cu deadinsul sfătuindu-să cu Tomșa hatmanul, ca să scoată pre Dispot din domnie și așa jurară pre Tomșa carile era cu inimă tare, ca să fie el începătoriu acestui lucru[1].

(SIMION DASCALUL)

Într-acéia vréme înțelegîndu boiarii cum Dumitrașco Vișnovețschii au venit la Nistru cu oaste căzăcească și așteaptă pre Laschii, vrîndu să vie asupra lui Dispot vodă și s-au sfătuit/ cu toții și au ales ca să trimiță la dînsul, să-l pohtească să vie la domnie și să nu zăbovească, nici să vie cu oaste multă, că pot ei cu țara să-i dea domniia fără oaste, nici să aștepte pre Laschii, zicînd că de va veni Laschii, va fi slava lui, iară nu a lui Vișnovețschii. Văzîndu acéste cuvinte Vișnovețschii și adeverința boiarilor de țară, au întrebat sfat de Pisatcenschii porușnicul său, cum va face, aștepta-va și pre Laschii au ba, că boiarii cei de țară îl poftescu. Deci Pisatceschii negîndindu-să de vicleșug, văzîndu atîta adeverință de la boiarii țării, i-au zis să nu aștépte pre Laschii, ci să margă la domnie, deaca îl poftescu boierii, să nu fie lauda lui Laschii, ci a lor. Ascultîndu acesta sfat Vișnovețschii s-au gătit cu vreo 500 de oameni, ca să vie spre țară. 98v.

Cîndu au prinsu de véste Dispot vodă că vine Vișnovețschii asupra lui.

Scrie Bielschii cronicariul leșesc aceasta poveste[2]:

Tomșa hatmanul vrîndu să amăgească pre Dispot vodă, să-i rășchire oastea, ca să nu aibă cu ce să sprijini despre vrăjmașii săi, arătîndu-să priiatin, au spus lui Dispot vodă, cum Vișnovețschii să gătéște și vine asupra lui și au/ sosit 99

[1] Acest pasaj, intercalat în manuscrise între știrile aduse de Simion dascălul din *cronica* lui Paszkowski, nu este o interpolație a acestuia, deoarece nu corespunde cu cronica lui Paszkowski, ci este de origine internă, desigur din *Letopisețul moldovenesc*.

[2] Această frază este adăugată după L și M.

la Nistru şi au chiematu întru ajutoriu şi pre tătari şi încă adăogea de zicea că tătarii stau gata la margine şi vor să între în ţară.

(SIMION DASCĂLUL)

Cîndu au trimis Dispot vodă la Vişnoveţschi pentru pace.

Scrie cronicariul leşescu Marţin Paşcovschii că deaca au înţeles Dispot vodă de venirea lui Vişnoveţschii, ştiindu că dispre Laschii, de unde-i era toată nădéjdea, are scîrbă mare, pentru ce nu-i întorsése chieltuiala, socoti că de acolo nu să va putea ajutori, înţelegîndu că şi Laschii va să fie cu Vişnoveţschii asupra lui, neştiind nimica de vicleşugul boiarilor săi, au trimis sol la Dumitraşco Vişnoveţschii pentru pace, giuruindu-i 1.000 de cai şi cîteva mii de boi, numai să facă pace şi să să întoarcă înapoi. De care lucru întrebîndu Vişnoveţschii sfat de Pisacenschii poruşnicul său, de la carile pentru sfatul lui mai apoi i-au venit toată răotatea asupra capului lui, că vrînd Vişnoveţschi să facă pace pre cuvîntul lui Dispot şi să să întoarcă înapoi, iară Pisacenschii tot l-au îndemnat ca să margă, zicîndu că deaca îl 99v. pohtesc boiarii şi ţara, mai bine să fie el stăpîn decît/ altul. Şi aşa Vişnoveţschii ascultîndu sfatul lui Pisacenschii, nu făcu pace cu solii lui Dispot, ci s-au pornitu spre ţară, unde mai apoi şi capul ş-au pus.

Cîndu au trimis Dispot vodă să facă pace cu Laschii.

Văzîndu Dispot vodă că dispre Vişnoveţschi nimica nu foloséşte, au trimis iarăşi la priiatinul său, la Laschi, cu multă rugăminte, ca să-şi întoarcă scîrba dispre dînsul şi să nu-l lase la nevoia lui, ci să-i vie întru ajutor, să-l sprijinească dispre vrăjmaşii săi şi ce va fi pohta şi chieltuiala lui, şi de întăi şi de apoi, toată să i-o întoarcă şi încă şi alte daruri multe i-au adeverit. Unde văzîndu Laschii rugămintea lui Dispot, fiindu şi Laschii atuncea sosit la Nistru, la marginea ţărîi, au chiematu pre toţi poruşnicii săi şi au cetit cartea lui Dispot înaintea lor a tuturora. De care lucru întrebînd sfat de dînşii: scoate-va pre Dispot din domnie, au sprijini-l-va dispre vrăjmaşii săi? Înţelegîndu poruşnicii acéstea cuvinte, văzînd că şi Vişnoveţschii nu i-au aşteptatu, precum le era tocmeala, ci au întrat în ţară, au sfătuit pre 100 Laschii să nu lase pre Dispot la nevoie/ de vréme că mai nainte cu ajutoriul lui l-au aşezat pre Dispot la domnie, zicîndu că de va ieşi Dispot din domnie şi chieltuiala lui Laschii va fi perită. Iară de va fi Dispot la domnie, tot iaste cu nădéjde că-i să va întoarce cheltuiala. De care lucru luundu Laschii acesta sfat, au purces ca să apere pre Dispot vodă. Unde au venit Laschii la ţermurile Sirétiului cu patrusprăzéce mii de oameni.

Cîndu au viclenit Tomșa hatmanul pre domnu-său, Dispot vodă și oastea i-au răsipit. De această povéste scrie Bielschii cronicariul leșescu.

Într-acéia vréme înțelegîndu Tomșa hatmanul cum Vișnovețschi au întrat în țară, aflā vréme ca să viclenească pre domnu-său, Dispot vodă, și mérse de-i spuse de venirea lui Vișnovețschii, zicîndu că au chiemat și pre tătari într-ajutoriu și au întratu în țară. Așa spăimîntîndu-l cu acéstea cuvinte, au poftit să-i dea lefegii lui ce avea, că era némți, unguri, léși și oameni streini, ca să iasă cu dînșii împotriva tătarilor, zicîndu că de va putea opri tătarii, să va întoarce de sîrgu înapoi și pre Vișnovețschii pre lesne va sprijini, că pănă la acéia vréme să va strînge și țara și pre lesne să vor cu-/răți de vrăjmașii săi. Crezîndu Dispot acéstea cuvinte, datu-i-au slujitorii săi némții, fără pedestrime, carii i-au oprit lîngă sine, pre carii era nedéjdea. 100v.

(SIMION DASCĂLUL)

Cîndu au perit némții lui Dispot.

Aicea nu să potrivesc la povéste cronicarii leșești.[1] Cronicariul leșescu Marțin Pașcovschii scrie că s-au rădicat Ianoșu craiul unguresc într-acéia vréme cu cîtăva oaste și apropiindu-să la hranița Ardealului suptu munți. Înțelegîndu de aceasta boiarii moldovenești, fiindu vicléni domnu-său, avură prileju ca să împuțineaze oastea lui Dispot vodă, ca să trimiță oastea dispre hranița ungurească, să fie de strajă. Și așa au trimis Dispot némții săi, carii era slujitori la dînsul și pre o samă de moldovéni. Și cu dînșii au trimis pre Tomșa hatmanul și pre Moțoc vornicul și alții cu dînșii, carii avîndu viclenie ascunsă la inima sa asupra domnului său, au învățatu cu taină pre moldovéni, carii noaptea, daca au adormit némții, i-au împresuratu moldovénii și pre toți i-au tăiatu, ne avîndu ei nici o grijă dispre soțiile sale.

Într-acéia vréme fiindu Dispot vodă închis în ce-/tatea Sucévii de frica lui Vișnovețschii, că nici Vișnovețschii nu era departe, de sîrgu s-au vîrtejit Tomșa cu Moțoc și cu moldovénii și au încunjurat cetatea, că ungurii lui Dispot încă-i plecase Tomșa spre sine. Iară Dispot vodă numai ce rămăsése cu pedestrași. Și puindu Tomșa strajă pregiur cetate, au ieșit înaintea lui Vișnovețschii la Sirétiu, cum să va pomeni mai jos. 101

---

[1] Această frază este adăugată după M și L; A-2 o omite.

Bielschii cronicariul leșescu această povéste ce scrie mai sus pentru moartea acestor némți nu o scrie așa precum o scrie Marțin Pașcovschii, ce scrie într-alt chip, de să tocméște cu létopisețul cestu moldovenescu, cum vei vedea, cetindu înainte.

Tomşa hatmanul, daca ş-au tocmitu lucrurile sale céle de viclenie dispre domnu-său, Dispot vodă, înţelegîndu că Vişnoveţschii va să între în ţară, datu-i-au ştire de Vişnoveţschii cum vine, zicîndu că au chiemat într-ajutoriu şi pre tătari, carii au întratu în ţară şi au poftitu să-i dea lefecii lui, némţii, ca să iasă cu dînşii împotriva tătarilor şi apoi să va întoarce împotriva lui Vişnoveţschii. De care lucru ascultîndu-l Dispot vodă, datu-i-au lefecii săi, némţii, pe carii daca i-au apucat/ Tomşa la mîna sa, au purces cu oaste în jos şi au trecut Prutul pre la Frăţiléni şi tabăra ş-au pus la sat la Săpoténi. Şi daca s-au aşezat acolo, la vréme de mas, Tomşa şi cu alţi împotrivitori ai săi au sfătuit în ce chip vor putea pleca némţii, ca să fie întru una cu dînşii asupra lui Dispot. Ce ştiind că némţii unde slujăscu, cu direptate slujăsc domnu-său şi nu pre lesne îi vor pleca, ci aflară să trimiţă iscoade pre ascunsu, să nu ştie némţii, să să facă a să duce împotriva tătarilor, mai apoi întorcîndu-să, să aducă véste bună, cum tătarii s-au întorsu înapoi. Şi cîndu fu a doao zi, făcură véste că s-au întorsu tătarii şi pentru bucurie ziseră boiarii să să veselească toţi şi cinstiră pre némţi, pănă îi îmbătară şi priste noapte îi uciseră pre toţi.

(101v.)

1563 De domniia lui Ştefan vodă Tomşea, 7071 avgust.

Iară a doao zi dimineaţa, după sfatul ce sfătuisă boiarii şi uciseră pre acei némţi ai lui Dispot vodă, cu toţii rădicară domnu pre Tomşa hatmanul şi-i puseră nume Ştefan vodă. Décii degrabu pur-/césiră spre Suceava, ca să încunjure cetatea, pănă nu prinde de véste Dispot vodă. Şi daca sosiră la cetate, avîndu ştire cum soseşte şi Vişnoveţschii, puse strajă pre lîngă cetate şi încă de acéstea Dispot vodă nimica nu ştiia, Tomşa au ieşitu înaintea lui Vişnoveţschii, la podu la Vercicani, pre Sirétiu.

(102)

(SIMION DASCĂLUL)

Cronicariul Martin Paşcovschii.

Acolea tocmindu-şi Tomşa oastea sa în doao polcuri, vrîndu să înşale pre cazaci, au pus un polcu de o parte de pod, altu polcu de altă parte de pod, dîndu-le învăţătură într-acesta chip: daca să vor înşira cazacii la pod, atuncea să-i lovască fără véste de doao părţi, cum s-au şi tîmplatu. Însă mai nainte cu o zi au trimis Tomşa olăcari înaintea lui Vişnoveţschii, dîndu-i véste cu înşălăciune cum mîine dimineaţă vor ieşi boiarii toţi înainte-i, de i să vor închina şi vor mérge cu toţii asupra lui Dispot. De care lucru înţelegîndu Vişnoveţschii această véste, cu mare bucurie au purces a doao zi, aşteptîndu să-i iasă boiarii înainte, să i să închine. Unde mai apoi, cu mare înşălăciune s-au înşelat.

Bielschi şi Martin Paşcovschii amîndoi cronicarii leşăşti scriu./[1] 102v.

Aşteptînd Tomşa pre Vişnoveţschii cu oaste tocmită la pod, la Vercicani, iată au sosit şi Vişnoveţschii cu cazacii săi. Ci Vişnoveţschii nu veniia ca la un războiu, ci ca la o domniie deşartă de stăpîni, cu puţini şi încă el fiind bolnav de sănătate. Şi acoperindu-i negura deodată, Tomşa cu oastea sa cea tocmită făr véste i-au lovit, de i-au spart şi i-au răsipit. Şi pre mulţi i-au prinsu vii, unora le au tăiat urechile şi i-au slobozit, pre alţii dimpreună cu domnu său, Dumitraşco Vişnoveţschii, i-au trimis la împărăţie. Că Vişnoveţschii neavînd nădéjde de o poticală ca acéia şi fiind negata, lovindu-i Tomşa fără véste, pierdu Vişnoveţschii războiul şi au dat dosul a fugi. Şi văzîndu că nu va scăpa, că era slabu de boală, au întrat într-o căpiţă de fîn, la un sat la Botăşani. Viindu un popă la fîn, să-l încarce, l-au aflat ascunsu şi l-au dus la Tomşa, de l-au închinatu. Mai apoi precum s-au pomenitu mai sus, l-au trimis la împărăţie dimpreună cu cumnatu-său, Pisatcenschii, de i-au închinat.

---

[1] Numai acest titlu este adaus de Simion dascălul, nu şi textul care urmează. Acest text nu cuprinde nimic din cronica lui Paszkowski folosită de Simion, care să nu fie şi în Bielski. Simion dascălul, care nu cunoştea pe Bielski, ci ştia numai că Ureche îl foloseşte, a crezut că pasajul care urmează este din acest din urmă cronicar şi a constatat că Paszkowski se potriveşte cu el, deci nu a mai adăugat nimic. În realitate textul care urmează nu cuprinde numai informaţii din cronica lui Bielski, ci acestea sînt îmbinate cu ştiri din *Letopiseţul moldovenesc*, ceea ce Simion dascălul nu a ştiut. În consecinţă este evident că acest text aparţine lui Ureche.

De moartea lui Dumitrașco Vișnovețschii.

Aducîndu oamenii Tomșii pe Dumitrașco Vișnovețschii și pre cumnatu-său Pisatcenschii la împărăție, au dat preste 404* oamenii lui Alixandru vodă, carii veniia să ia/ țara cu cărțile împăratului. Că împăratul auzindu de atîtea amestecături ce să fac în țară și să scoală unul preste altul, nu suferi, ci déde domniia iarăși lui Alixandru vodă Lăpușneanul și scaunul cel dintăi. Așa daca timpinară ducîndu pre Dumitrașco și pre Pisacenschii la Țarigrad, îi luară din mîinile oamenilor Tomșii și trimiseră de i-au închinat de la Alexandru vodă, zicîndu că țara pohtéște pre dînsul și în nădéjdea lui au făcut slujba împăratului. Iară împăratul pre Vișnovețschii și pre Pisacenschii i-au pus în cîrlige dispre Galata și acolo au trăit vii, pînă a treia zi, cu multe sudălmi și ocări spre Mehmet. Mai apoi turcii, ca într-o proșcă săgita întrînșii, de-i umplea de săgeți și așa s-au sfîrșit viiața lor.

Cîndu au mersu Ștefan vodă Tomșa asupra domnului său, Dispot vodă.

Ștefan vodă Tomșa, după izbîndă cu noroc ce au bătut pre Vișnovețschii, de iznoavă s-au întorsu spre Suceava. Și strîngîndu țara, au încunjurat cetatea unde era închis Dispot vodă și au apropiiat pușci, de o bătiia. Într-acéia multă gîlceavă și hreamăt să auziia dinlontru, că Dispot prepuind de viclenie pe căpitanul pedestrașilor, anume Dervici Pă- 404v. tru, că s-au/ajunsu cu Tomșa și va să-i dea cetatea, au scos sabiia și l-au omorît. Într-acéia slujitorii văzîndu năpastea și moartea căpitanului lor, mare zarvă făcură și întăi să ispitiia să omoară pre Dispot vodă, apoi să sfătuiră că vor zice că nu pentru căpitanul l-au omorît, ce au viclenit pre domnu-său și s-au lăcomit de au luat bani de la Tomșa vodă. Și așa rupseră sfat ca să trimită să le jure Tomșa să fie ei slobozi, iară ei să-i deșchiză cetatea și să hălăduiască ei și de nume de viclenie să să curățască. Așa luundu adeverință de la Tomșa, au deșchis cetatea.

---

* Numerotație greșită în manuscrisul A-2.

De moartea lui Dispot vodă eriticul.

Dispot vodă, dacă văzu că l-au viclenitu toți boiarii și l-au părăsit toți slujitorii și țara s-au rădicat asupra lui și ajutoriu de unde avea nădéjde, de la priiatinul său, de la Laschii, nu-i vine, așa văzîndu perirea lui sosită la capul său, îmbrăcatu domnéște au ieșit afară din cetate, mai sus de Suceava, la Aréni, unde era țara adunată și să închină Tomșii. Iară Tomșa cu multe cuvinte l-au mustrat, aducîndu-i aminte de multe lucruri fărădélege ce făciia, că nu numai țara pustiește și biséricile dizbraca, ce și de lége îș rîdea. Cu acéstea cuvinte mustrîndu-l, l-au lovit cu buzdu-/ ganul și décii toată oastea s-au lăsat la dînsul, unde acoperindu-l mulțimea, cu multe rane i-au pătrunsu trupul. Și așa au fost sfîrșitul lui Dispot vodă, după ce au domnitu trei ani, noemvrie. Décii s-au lăsat în pedestrime, de i-au tăiat și i-au snopit, unora le au tăiat urechile și nasurile. 105

(SIMION DASCĂLUL)

Cîndu au trimis Ștefan vodă Tomșa la Laschii voevoda Siraschii să să întoarcă înapoi. Martin Pașcovschie cronicariul scrie:

Într-acéia vréme cîndu au perit Dispot vodă la Suceava, iată sosise și Albrihtu Laschi voevoda Siraschi la țermurile Sirétiului, carile veniia întru ajutoriu lui Dispot vodă cu 14.000 de oameni, ci nimica nu i-au folosit, că cumu-ș sîntu léșii de să gătează princet, pănă a veni Laschi să apere pre Dispot vodă, iară Tomșa au înșelat pre Dispot vodă, de i-au împărțit oastea și i-au omorît némții și décii au bătut pre Vișnovețschi, mai apoi au omorît și pre Dispot. Décii înțelegîndu Tomșa de venirea lui Laschi, au prinsu pre căpitanul némților celor pedeștri, de i-au tăiat nasul și urechile și l-au dezbrăcat de haine și l-au trimis la Laschi, să-i spuie că au perit Dispot vodă, iar el de va mai veni,/ cum a pățit Vișnovețschii, așa va păți și el și cum au pățit oamenii lui Dispot, așa vor păți oamenii lui, că țara nu iaste fără cap, cumu-i pare lui. Iară de-i iaste voia să-i fie oamenii fără nas și fără urechi, cumu-i acel neamțu, el să vie. Acéstea toate daca le-au spus neamțul lui Laschi, au întrebat sfat de porușnicii săi, cum va face. Ci porușnicii i-au zis lui că, daca au perit Dispot vodă, pentru carile mergea ei să-l apere, și chieltuiala lui Laschi au perit: „N-avem noi ce căuta, să umblăm pe la Suceava, ci să ne întoarcem înapoi". Însă nu-și putură afla cale curată să să întoarcă, pre urmă pre unde venise se temea de vicleșug, să nu le iasă înainte 105v.

oamenii Tomşii, să paţă mai rău decîtu Vişnoveţschii. Pre la Codrul Cozminului să temea să treacă de ţărani, înţelegîndu de dînşii, să nu săciuiască pădurea asupra lor, să paţă mai rău decît Albert craiu. Mai apoi ş-au aflatu cale, să să întoarcă pre urmă, pre unde au venit. Socotiră de vor şi ieşi vrăjmaşii lor înainte, să vor apăra din sinéţe şi să vor sprijini din arme şi vor hălădui. Carii daca s-au întorsu înapoi, pre multe locuri le făcea ţăranii năvală cu îmblăcie[1] şi cu coase. Ci nimica nu le-au stricat, întregi au hălăduit în ţara sa, numai unul

106 dintr-înşii au perit. Această/ dobîndă au făcut Laschi de la Dispot vodă, pentru mult bine ce-i făcuse şi-l aşezase la domnie.

Războiul lui Ştefan vodă Tomşa, cîndu s-au bătut cu Mircea vodă, domnul muntenescu, la Milcov, vă leatul 7072.

1564

Într-acéia vréme Mircea vodă, domnul muntenescu, înţelegîndu de atîta amestecături ce să făcea între domnii Moldovei, gîndi ca să să ispitească să apuce ţara, să fie suptu ascultarea sa, socotindu că pre lesne o va dobîndi, pentru împărechiierea ce era între călăraşi şi între pedestraşi, alta şi pentru supărarea ţării ce făcuse Dispot vodă. Gîndi că fiindu slăbită de răotăţi, nu va avea cine să-i stea împotrivă, alta că şi domniia Tomşiăi iaste neaşezată, că steag de la împărăţie încă nu-i venise. Aşa Mircea[2] vodă cu toată oastea sa s-au pornit asupra Tomşii. Ci Tomşa prinzîndu de veste, de sîrgu s-au gătit şi i-au ieşit înainte la Milcov şi dîndu războiu, au bătut pre Mircea vodă şi décii s-au întorsu la Ieşi.

De această povéste ce au bătut Tomşa pre Mircea vodă, cronicariul cel leşesc nu scrie[3], ce-n létopiseţul acestu moldo-

106v. venescu să află această povéste./

A doa domnie a lui Alixandru vodă Lăpuşneanul, carile apoi au tăiat 47 de boiari, 7072.

1564

Într-acéia vréme înţelegîndu sultan Suleiman împăratul turcescu de atîta amestecături ce să fac în ţara Moldovei şi să scoală unii spre alţii, nu suferi, ci déde domniia iarăşi

---

[1] *îmblăcie* după A-1, M; în A-2: *mlăcie*.
[2] *Pe aceasta vréme au fost domnu în Ţara Muntenească Pătru vodă, sinu Mircea vodă*: A marginal.
[3] În A-2: *cronicarii cei leşeşti nu scriu*.

lui Alixandru vodă Lăpuşneanul. Iară Ştefan vodă, daca omorî pre Dispot vodă la Suceava şi bătu pre Mircea vodă la Milcov, să întoarse la Iaşi şi gătind ca să trimiţă boiari şi oameni de ţară la împăratul, să-i ceaie steag, veniră olăcarii de-i déde de domniie véste, cum iaste dată lui Alixandru vodă şi el au venit la Brăilă şi să gătéşte ca să între în ţară. Înţelegîndu de aceasta, Ştefan Tomşa vodă să sfătui cu boiarii săi ce vor face şi aflară ca să trimiţă să margă la Alixandru vodă oameni juraţi de la ţară, să-i spuie că ţara nu-l va, nici iubescu şi de acolo să treacă la împărăţie şi pănă nu le va veni răspunsul, să nu-l lase pre Alixandru vodă ca să între în ţară./ 107

Deaca au mersu solii Tomşii şi-i i-au spus, zic să le fie zis Alixandru vodă: „De nu mă vor, eu îi voiu pre ei şi de nu mă iubescu, eu îi iubescu pre dînşii şi tot voiu mérge, ori cu voie, ori fără voie". Décii pre soli i-au oprit şi au trimis hochimurile împăratului la tătari, de au acoperit ţara ca un roiu, prădîndu şi arzîndu. De altă parte el au întrat cu turcii şi cu oastea ce au avut lîngă sine. Văzîndu Tomşa vodă că împotriva acei puteri nu va putea sta, cu sfétnicii săi, cu Moţoc vornicul şi Véveriţă postélnicul şi cu Spanciog spătar, au trecut în Ţara Leşască şi s-au aşezat la Liov, după ce au domnitu 5 săptămîni.

(AXINTE URICARIUL)

Iară la un létopiseţu sîrbescu scrie păn la patru luni că au fostu domniia lui.

După ce s-au aşezat Alixandru vodă al doilea rîndu la scaun şi de moartea lui Ştefan vodă Tomşa.

Alixandru vodă Lăpuşneanul daca au dobîndit scaunul său la Iaşi şi s-au aşezat al doilea rînd la domnie, scos-au ceauşu împărătescu pre un turc mare, de au trimis cu pîră la craiul leşescu, pohtindu pre viclénii săi, pre Tomşa şi pre soţiile lui. Craiul pentru pacea ce avea cu turcul, a doa-/o şi pentru multă pîră ce-l părîia léşii pentru moartea 107v.

lui Vişnoveţschi şi pentru sluţiia a mulţi ce făcuse, au trimis pre sluga sa, pre Crasiţschii[1] la Liov, de i-au tăiatu capul Tomşii şi lui Moţoc vornicul şi lui Spanciog spătariul şi lui Véveriţă postélnicul, pre carii i-au îngropat afară din tîrgu, la mănăstirea lui sfeti Onofrie. Şi aşa au fost sfîrşitul Tomşii.

Cîndu au omorît Alixandru vodă 47 de boiari.

Alixandru vodă daca s-au curăţit de toată grija denafară şi au adus pre doamna sa Roxanda şi pre fii săi din Ţara Muntenească, au vrut să să curăţască şi de vrăjmaşii săi cei din casă, pre carii prepusése el că pentru vicleşugul lor au fost scos din domnie ş-au învăţat cu taină într-o zi lefecii săi, pe carii au avut streini, de i-au supus în curte cea domnească, în Iaşi. Şi i-au chiematu pre obicéiul boiarilor la curte, carii făr nici o grijă şi de primejdie ca acéia negîndindu-să, daca au întrat în curte, slujitorii, după învăţătură ce au avut, închis-au poarta şi ca nişte lupi într-o turmă făr de nici un păstor, au întrat într-înşii, de-i snopiia şi-i junghiia, nu numai boiarii, ci şi slujitorii./ Nici alegea pre cei vinovaţi, ci unul ca altul îi punea suptu sabie, cădea mulţime, dipre zăbréle săriia afară, de-şi frîngiia picioarile. Şi au pierit atuncea 47 de boiari, fără altă curte, ce nu s-au băgat în samă. Şi aşa după atîta nedumnezeire, îi păriia că ş-au răscumpărat inima.

108

Nacazanie, adecă învăţătură şi certare celor mari şi putérnici.

Pre Moldova iaste acest obicéiu de pier[2] făr de număr, făr de judecată, făr de leac de vină, însăş părăşte, însăşi umple légea şi de acesta noroc Moldova nu scapă, că mai mulţi sîntu de le iaste drag a vărsa sînge nevinovat. Apoi zicu şi dau vina lăcuitorilor că sîntu vicléni. Dară cui nu iaste urît a muri, cine n-ar pofti să vieţuiască? Place-le lor viaţa, alţii încă nu o ar lepăda; crezu, mai bine pentru dragoste

[1] *Crasiţschii*, corectat după Bielski; în A-2: *Crasinschii*.
[2] *pier*, după A-1, L şi M; în A-2, pierdu.

decît de frică să-i slujască. Iani, de s-ar învăța cei mari de pre nişte muşte fără minte, cumu-ş țin domniia, cum iaste albina, că toate-şi apără căşcioara şi hrana lor cu acile şi cu veninul său. Iară domnul lor, ce să chiamă matca, pre nimenea nu vatămă, ci tote de învățătura ei ascultă. Mai bine ar fi pentru blîndéțe să-l as-/culte şi să-l iubască şi cu dragoste să-l slujască decît de frică şi de groază să i se pléce. Că cel ce-i iaste voia să să teamă atîta norod di un om, trebuiaşte şi el să să teamă de toți, că tot vărsătoriu de sînge de frică face să-i ia spaima şi să să teamă toți de dînsul, ci ar putea face cu blîndéțe. Ci de acéstea destulu-i. 108v.

Cînd au răsipit Alexandru vodă cetățile din țara Moldovei.

Alixandru vodă vrîndu să între în vöia turcilor, precum să făgăduisă înaintea împăratului că va răsipi toate cităţile din ţara Moldovei, numai să-i dea domniia, văzîndu împăratul atîta amestecături ce să făcea în țară, gîndi ca să slăbască țara din temelie, ca să nu să afle apărături şi lăsă cuvîntu că cine va răsipi cetățile din țara *Moldovei*, aceluia va da domniia. Deci Alixandru vodă făcîndu pre cuvîntul împăratului, umplîndu toate cetățile de lémne, le au aprinsu de au arsu şi s-au răsipit, numai Hotinul l-au lăsat, ca să fie apărătură dispre léşi.

Învățătură și certare.

De acesta lucru cunoaştem că nici un bine nu au făcut/ 109 țărîi, că vasul cel fără de fund, măcară cîtă apă ai turna într-însul, nu-l mai poți umplea, aşa şi turcul, de ce dai mai mult, de acéia îți face mai multă nevoie, că el darul îl scrie obicină, mai apoi de n-ai vrea să-i dai, numai ce-ți caută ca să-i dai.

Vă leato 7073 septevrie 23, Theofan[1] ucenicul lui 1565 Macarie, ce era din tineréțe episcop, l-au pus Alixandru vodă mitropolit la Suceava.

[1] *Theofan*, corectat după A-1, L; în A-2: *Theofil*.

1566 7074 iunie, într-acest an s-au rădicat din Ţara Ungurească asupra lui Alixandru vodă un Ştefan pe poreclă Mîzgă cu mulţi haiduci de s-au fost făcînd os de domnu, strîngîndu şi păstori şi altă adunătură, au întrat în ţară smomindu pe oameni, ca să i se închine şi să-l ducă la domnie. Ci Alixandru vodă daca au înţeles, au trimis împotriva lui slujitorii săi, carii l-au timpinat mai din sus de Cetatea Neamţului şi dîndu-i războiu, l-au bătut şi oamenii i-au răsipit, iară pre carii i-au prinsu vii, i-au tăiat nasul şi urechile, iară el au scăpat prin munţi, pedestru.

De moartea lui Suleiman împăratul turcescu, 7075 septevrie 26.

1566

109v. 1566 Suleiman împăratul turcescu s-au rădicat cu mulţime/ de oaste şi s-au dus asupra némţilor în anii 7075, iar de la Hristos 1566 şi multă pradă au făcut. Mai apoi fiind acolo apucat de boală, au murit, după ce au împărăţit 44 de ani.

(AXINTE URICARIUL)

Iară la hronograful grecescu scrie că au împărăţit 47 de ani şi iaste mai de crezut.

Şi după moartea lui au stătut împărat sultan Selim.

1568

De moartea lui Alixandru vodă Lăpuşneanul, 7076.

Alixandru vodă căzu în boală grea şi-ş cunoscu moartea şi chiemă episcopii şi boiarii şi toată curtea, de i-au învăţat înaintea morţii şi le au arătat moşan pre fiiu-său Bogdan vodă, ca să-l puie pre urma lui la domnie. Iar el, daca au umplut treisprăzece ani i pol a domniei sale, şi cei dintăi şi cei de apoi, au răposat.

Zic unii că şi moartea lui Alixandru vodă au fost cu înşălăciune, că el mai nainte de moartea lui, văzîndu-să

în boală grea ce zăcuse și neavîndu nădéjde de a mai firea viu, au lăsat cuvîntu episcopilor și boiarilor, de-l vor vedea că iaste spre moarte, iară ei să-l călugărească. Décii văzîndu-l ei și leșinîndu și mai multu mort decît viu, după cuvîn-/tul lui, l-au călugărit și i-au pus nume de călugărie Pahomie. Mai apoi, daca s-au trezit și s-au văzut călugăr, zic să fie zis că de să va scula, va popi și el pre unii. Mai apoi episcopii și boiarii înțelegîndu acestu cuvîntu și mai cu denadinsul Roxanda, doamnă-sa, temîndu-să de un cuvîntu ca acesta, carile era de a-l și créderea, știind cîtă groază și moarte făcusă mai nainte în boiarii săi, temîndu-să doamnă-sa să nu pață mai rău decîtu alții, l-au otrăvit și au murit. Și cu cinste l-au îngropat în mănăstirea sa, Slatina, ce iaste de dînsul zidită. 110

Acestu Alixandru vodă, zic cum că au fost scoțîndu ochii oamenilor și pre mulți au sluțit în domniia lui.

De domniia lui Bogdan vodă ficiorul lui Alixandru vodă Lăpușnéanul, 7076 mart. 1568

După moartea lui Alixandru vodă, fiind cocon brudiu Bogdan vodă, de 15 ani, cu toții l-au rădicat domn. Lucrurile țării le otcîrmuia mumă-sa, Roxanda, că era o fă-/mée destoinică, înțeleaptă, cu dumnezeire, milostivă și la toate bunătățile plecată. Si au domnit cu fiiu-său dinpreună, doi ani și noao luni și asuprind-o boala, au mersu și ia pre urma moșilor săi, în anii 7078 noemvrie 12[1], și s-au îngropat în mănăstirea Slatinii, unde și domnu-său Alixandru vodă. 110v. 1570

Cîndu au clevetit pre Bogdan vodă vrăjmașii săi la împărăție, de l-au mazilit împăratul.

Daca muri Roxanda doamna lui Alixandru vodă și rămasă domniia pre fiiu-său Bogdan vodă sîngur, el cumu-ș era blîndu și cucérnic așa tuturora arăta direptate, de să vedea că nimica nu s-au dipărtat de obicéiul tătîne-său. Nici

[1] *noemvrie 12*, după L și M; în A-2 este: *octovrie 11*, data lunii, noemvrie se află și în Letopisețul lui Azarie.

de carte era prost, la călărie sprinten, cu sulița la halca nu pre lesne vrea avea protivnic, a săgita din arc tare nu putea fi mai bine. Numai ce era mai di treabă domnii lipsiia, că nu cerca bătrînii la sfat, ci de la acei tineri din casă lua învățătură, iubiia glumele și măscăriile și jocuri copilărești. Mai apoi lipi de sine léși de-i era și sfat și de a bate halcao cu sulița, răsipind avérea domnească. Deprin-

111 zîndu/ den zi în zi așa, năpusti trebile țărăi, că pre cît îl iubiia întăi, pre atîta îl urîsă apoi. Mai pre urmă acéste lucruri cu multă hulă trăgîndu-să la urechile vrăjmașilor la împărăție, nu cum era, ci mai pre sus le adăogea. Intrîndu în urechile sfétnicilor împărătești, aflîndu vréme și ei să-și umple pungile, dat-au știre împăratului. De care lucru mai cu deadinsul daca au înțeles împăratul de niște cuvinte ca acéstea, au socotit să-l scoață și au trimis la Rodos, de au adus pre Ion vodă, carile era de minte ascuțit, de cuvîntu gata și să vediia că-i harnic, nu numai de domnie ce și altor țări să fie cap mai mare.

De domniia lui Ion vodă, ce-i zic Armeanul, carile mai apoi turcii l-au rupt cu doao cămile, 7078.

1570

Acest Ion vodă unii zic că au fost ficior de armean, alții zic că au fost ficior unui Ștefan vodă.

(AXINTE URICARIUL)

Așa să află el scris la uricile lui.

(SIMION DASCĂLUL)

Iară Marțin Pașcovschii cronicariul leșescu scrie că au fost acest

111v. Ion vodă/ din Mazoviia, din Țara Leșască.

Iar cu adevărat nu să știe, nici-l arată al cui ficior iaste. Într-acéia vréme, Selim împăratul, ficiorul lui Suleiman împăratul turcescu, înțelegîndu de Bogdan vodă că s-au împrietenit cu léșii și va să-și mărite surorile dupre léși

şi el încă va să ia fată de leah, socoti să nu cumva lépede dispre dînsul şi să să lipască spre acéia parte şi să închine ţara, mai apoi să nu aibă mai multă gîlceavă cu léşii. Ci mai cu deadinsul socoti să mazilească pre Bogdan vodă şi au trimis de au adus pre Ioan vodă de la Rodos şi i-au dat domniia la Moldova.

Carile daca au luat steag de la împărăţie, au purces spre ţară cu oaste turcească. Iar Bogdan vodă, daca au înţeles de venirea lui Ion vodă, îndată au trimis la boiari în Ţara Leşască, pre carii şi-i făcusă priietini, ca să trimiţă oaste să nu lase pre vrăjmaşul său să între în ţară. Şi de nu vrea fi pripit şi Ion vodă cu oastea turcească şi tătărască, nu pre lesne s-ar fi aşăzat la domnie, că până a veni ajutoriu leşescu, Ioan vodă au căzut cu oastea în ţară. Bogdan vodă văzîndu că-l împresoară vrăjmaşul său, i-au dat cale şi s-au dus la Hotin.

Iară Ion vodă pre postul cel mare au venit la Iaşi/ şi au şăzut în scaun în luna lui martie, în anii 7080. Şi arătîndu-să groaznic ca să-i ia spaima toţi, nu de alta să apuca, ci de cazne groaznice şi vărsări de sînge şi tăie pre Ionaşco Zbiera în zioa de Paşte şi multe cazne făciia. 112 1572

Războiul lui Ion vodă cu Bogdan vodă.

Ion vodă ştiind pre Bogdan vodă la Hotin că nu doarme, ci strînge oaste împotriva lui, strîns-au şi el ţara şi oaste turcească încă avea. Iar Bogdan vodă au tras ajutoriu din Ţara Léşască, că mulţi priieteni avea, că şi cumnaţi îşi făcusă, că o soră o dideasă după Panevschii[1], alta o tocmisă după Zborovschii şi el încă tocmisă să ia fata lui Tarlo, de nu ar hi schimbatu-să norocul. Şi aşa daca au dobînditu la vreo 2.000 de léşi şi Mieliţchii hatmanul venise cu capul său, de era oastea pre mîna lui şi Sinavschii voevod rusescu şi[2] alţii, s-au trimis de au întrat în ţară şi s-au lăsat spre Prut. De acolo au trimis de au adus puşcile de la Hotin şi s-au pogorît la Ştefăneşti. Acolo au prinsu de véste că şi straja

[1] *Panevschii*, corectat după Bielski; în A-2: *Poneatovschii*.
[2] *şi*, adaus după M şi L.

112v. lui Ion vodă nu iaste departe şi au/ trimis o samă de dînşii înainte să vază, carii au dat la Prut spre moldovéni. Ei după învăţătură ce au avut, războiu nu au dat, ci au trecut Prutul pre de céia parte şi s-au lăsat în jos, de mergea moldovénii pe de ceasta parte de Prut, léşii pe de céia parte. A doao zi şi de harţu s-au ispitit. Ce moldovénii tot s-au dat înapoi spre temeiu, unde era cu turcii la un loc strînşi. Şi apropiindu-să spre Iaşi, s-au arătat oastea toată a lui Ion vodă şi era vréme atuncea joi după Rusalii. Văzîndu Mieliţchii hatmanul atîta mulţime de oaste nainte, să făciia într-o zi a cerca vadul la Prut, să treacă spre oastea lui Ion vodă. Şi daca au înserat, s-au întorsu înapoi. A doao zi, daca au dat moldovénii că léşii au dat dos a fugi, s-au lăsat după dînşii a-i goni. Şi daca i-au ajunsu, în multe locuri s-au bătut şi mulţi au perit de îmbe părţile şi din moldovéni şi din léşi. Iară a-i răsipi nu i-au putut. Mai apoi cu toată nevoinţa au silit să-i spargă şi nu i-au putut, nici la trecătoare, nici la Nistru suptu cetate nimica nu le-au putut strica, că cetatea fiind pre mîna lor, pre dînşii îi răşchira, iară
113 pre sine să apăra. Acolo/ le venise léşilor într-ajutor Iazloveţschii hatmanul cu 800 de oameni, ci i-au întîmpinat la trecătoare. Ci văzîndu că nu le au slujit norocul, s-au lăsat atuncea ca să să gătează mai bine pre altă dată. Ci Bogdan vodă, bolnăvind de ochi, de nu gîndiia de domnie şi de nevoia sa, s-au tras la Moscu, unde şi moarte i s-au prilejit acolo. Toată domniia a lui Bogdan vodă au fost un an şi trei luni, fără cît au mai domnit şi cu mînă-sa, doamna Roxanda.

(SIMION DASCĂLUL)

Această povéste ce scrie mai sus, că au venit léşii cu oaste asupra lui Ion vodă, scrie mai deşchis şi de ajunsu Marţin Paşcovschi cronicariul leşăscu, însă noi n-am vrut să însemnăm aicea, iară cui va trebui să ştie mai cu adevărat, acolo să citească şi va afla.

Cîndu s-au aşezat Ion vodă la scaun.

Ion vodă după izbîndă cu noroc ce goni pre vrăjmaşii săi din ţară, să aşeză la domnie, carele dintăi la toate era pre voia ţării, iară mai apoi pre toţi i-au covîrşit cu vrăj-

IOAN-VODĂ CEL CUMPLIT
DOMN AL MOLDOVEI
1572 - 1574

REVERSUL MONEDEI LUI
IOAN-VODĂ CEL CUMPLIT
1572 - 1574

Moneda lui Ioan vodă cel Cumplit

N. Iorga, „Portretele domnilor romîni", vol .1

măşiia lui şi cu morţi groaznice ce făcia. Şi vrîndu să ia agonisita tuturora, nu alt meşteşug, ci cu vărsare de sînge şi din zi în zi izvodiia féluri de munci noao./ Băgat-au în foc de viu pre vlădica Gheorghie, de au arsu, dîndu-i vină de sodomie, auzind că are strînsură de avuţie. Mitropolitul Theofan n-ar fi ieşit întreg de dînsul, de nu ar fi fugit prin munţi de groaza lui. Temniţile pline de călugări. Şi îngropă de vii pre Véveriţă şi pre popa Cozma şi pre Molodeţu călugărul, iar din boiari şi din cei de cinste sabiia lui nu mai ştiia şi cu toate féluri de morţi îi omoriia. Şi aşa socotia că niminea n-au fostu mai destoinic decît dînsul. De lége îşi rădiia, că în postul cel mare s-au însurat şi alte călcături de lége multe făciia.

113v.

Cîndu au venit véste lui Ion vodă că l-au mazilit împăratul şi au dat domniia lui Pătru vodă Şchiopul şi cînd s-au sfătuit şi Ion vodă cu ţara să să rădice asupra turcilor, 7081.

1573

Într-acéle belituri şi morţi groaznice fără dumnezeire ce făciia Ion vodă în domniia sa şi nimica nu-şi aducia aminte, cum va veni la cea de apoi, iată i-au venit véste că l-au mazilit împăratul şi domniia iaste dată lui Pătru vodă Şchiiopul. Acestu Pătru vodă era din Ţara Muntenească, ficior Mircii vodă şi nepot de soră Mihnii vodă./

114

Ion vodă daca să văzu înstreinat de mila stăpînu-său, împăratului turcescu, gîndi ca să ţie ţara cu sabiia şi de sîrgu trimisă la cazaci, de i-au poftitu să vie cu leafă într-ajutor.

Şi strîngîndu ţara, cătră carei să ruga cu multe cuvinte blînde, ca să le poată întoarce inimile spre dînsul şi arăta nesaţiul turcescu şi lăcomiia lor (că a lui nu o vedea), zicîndu că turcii toate schimburile le fac pentru mîzdă, de-i îngreuiază ca să-i sărăcească şi să-i slăbască. Şi le arăta cum poate de lesne să dipărteze mîna turcului de pe dînşii, de vor vrea şi ei, că pre léşi îi are spre sine plecaţi, cazacii s-au făgăduit că cît le va da ştire, vor veni, la carii au trimis, cărora nu le pot sta înainte niciodată turcii, ci numai ţara îi lipséşte, că

de să vor pleca şi ei să fie întru una, nici oaste nu vor trimite, ci vor face țării pre voie. Iară dispre sine, să nu-l ştie ca pre un vrăjmaşu, ci ca pre un părinte să-l ție, iară de au făcut cuiva şi înaljosul, tot pentru turci au făcut, să le între în voie şi să-i umple şi nu i-au putut sătura. De care lucru, pre cît l-au cunoscut de rău, să-l conoască mai mult spre folosul lor. Aşa Ion vodă umplîndu pre toți cu nădéjde, cu glas
114v. mare/ strigară că lîngă dînsul vor peri, cum s-au şi tîmplat.

Cîndu s-au gătit Ion vodă cu oaste să iasă înaintea turcilor.

Ion vodă daca au luat credința țării, să gătiia de războiu şi în toată țara trimisă în grab, să iasă toți la oaste. Trimisă şi la Henric[1] craiul leşăscu, pohtindu-l să-i dea oaste întrajutor, ci de acolo nu s-au folosit. Craiul s-au mîntuit cum că cu turcul are legătură țara lor, mai mult de 100 de ani şi stă neclătită. Iară cazacii, cumu-şi sîntu ei gata de a să amestecarea la toate, neîntrebîndu, s-au strînsu 1.200 de oameni şi au venit şi la Ion vodă. Pre carii văzîndu-i Ion vodă, nu într-alt chip, ci ca cînd ar fi văzut îngerul din cer cu véste bună şi de izbîndă pogorît şi cu multe daruri pe capitile, cine era, i-au dăruit.

Cîndu au bătut straja lui Ion vodă pre straja lui Pătru vodă şi a lui Alixandru vodă.

Ion vodă daca ş-au strînsu oastea toată şi s-au bulucit la un loc toți, iată i-au venit véste cum Pătru vodă şi cu Alixandru vodă au întrat în țară cu mulți oameni şi de la Țara Ungurească şi munténii şi turcii. Aşa au ales Ion vodă cap
115 dintre/ cazaci pre Sfirciovschii[2] cu cîțiva cazaci şi cu o samă de oaste de țară cu Dumbravă vornicul şi i-au trimis înainte, de strajă, să vază cu ochii. Şi el cu altă oaste au purces după dînşii. Iar Sfirciovschi şi cu Dumbravă vornicul cu acea samă de oaste au nemerit 400 de oameni, straja lui Pătru vodă şi fără véste i-au încunjurat şi i-au prinsu pe toți.

[1] *Henric*, corectat după Bielski; în A-2: *Hedrim*.
[2] *Sfirciovschii*, corectat după Bielski; în A-2: *Sfirschii*.

Războiul dintăi, cîndu au bătut Ion vodă pe Pătru vodă Şchiopul.

Sfirciovschii şi cu Dumbravă vornicul, daca au biruit acea strajă şi au prinsu de véste cum Pătru vodă nimica nu ştie de oastea lui Ion vodă, îndată au răpezit oameni de ţară, să dea ştire lui Ion vodă, să sîrguiască să-i lovască fără véste, că are vréme, de-i iaste voia să-i bată. Şi i-au dat ştire cum iaste oaste foarte multă. Înţelegîndu aceasta Ion vodă, cum au putut mai tare au sîrguit. Şi daca s-au împreunat toţi, împărţindu-să în trei polcuri, i-au lovit cîndu ei dormiia fără grijă. Aşa nimini de nimica nu să putea apuca, fiind dezbrăcaţi şi fără cai, căci caii le era slobozi la păjune în nădéjdea strejii. Aşa împresurîndu-i fără véste şi multă moarte făcînd într-înşii, birui Ion vodă./ Iară domnii amîndoi 115 v. de-abiia au scăpat, lăsînd tot în tabără şi au hălăduit numai cu trupurile la Brăila.

Cîndu au prădat Ion vodă Ţara Muntenească şi au pusu acolo domnu pre Vintilă vodă.

Ion vodă daca au bătut pre Pătru vodă Şchiopul şi pe Alixandru vodă, s-au lăsat în goană după dînşii şi au slobozit oastea în pradă, de au jăcuit Ţara Muntenească mai mult di jumătate. Şi puse domnu în Ţara Muntenească pre Vintilă vodă şi el s-au întorsu înapoi.

Cîndu au arsu tîrgul Brăila, Iòn vodă.

Daca s-au întorsu oastea lui Ion vodă din pradă de la Ţara Muntenească, apucatu-s-au de Brăila, de au ars tîrgul cu totul, numai cetatea au rămas. Şi gătindu-să ca să bată cetatea, să o ia, ci nu-i era greu a o lua, de nu-i vrea fi venit véste dindărăt, cum tătarii au întrat în ţară. Ci lăsîndu céle streine, s-au întorsu la ale sale, ca să le apere.

Al doilea războiu, cîndu au bătut Ion vodă pre oastea turcească și tătărască.

Înțelegîndu Ion vodă că turcii de iznoavă s-au rădicat asupra lui, îndată au răpezit, cum mai degrab să să bulu-
116 cească oastea di pre unde au fost răschirată,/ dîndu-le știre că turcii de pre la cetăți și tătarii din Bugeac să strînsése. Pre carii daca i-au lovit Ion vodă cu oastea sa și pre aceia pre lesne i-au spartu.

Cîndu au arsu Ion vodă Tighinea și Cetatea Albă.

Ion vodă văzîndu atîta supărare dispre turci, umplîndu-să de mînie, cu foc au arsu Tighina și Cetatea Albă și multă pradă au făcut și mulți robi și plean au scos. Décii Ion vodă curățindu-să de vrăjmașii săi, au dat țărîi puținea odihnă, să să răsufle. Iar cazacii nu să leniia, ci cîmpii Bugeacului pururea cerca și multă pradă făciia.

Al treilea războiu, cîndu au bătut oastea lui Ion vodă pre o samă de oaste turcească.

Călcîndu cazacii cîmpii Bugeacului și multă pradă făcîndu, au dat spre o samă de oaste turcească, ce să strînsése și mergea să lovască pre Ioan vodă fără véste. Și de sîrgu au trimis cazacii la Ion vodă, de au cerșut să le trimiță ajutoriu, ca să dea războiu acelor turci. Și daca le-au trimis, pre lesne i-au biruit și[1] i-au răsipit cu ajutoriul prospăt. Că până a veni ajutoriul de la Ion vodă, aproape au fostu cazacii să piarză războiul de mulțimea turcilor. Ci apoi
116v. moldovénii proaspeți și odihniți, dîndu războiu vitejaște,/ pre lesne i-au spart.

[1] *i-au biruit și*, adaus după A-1, L și M.

Al patrulea războiu cîndu s-au bătut Ion vodă cu turcii la Cahul, unde i s-au prilejit moarte, şi groaznică, nu ca altor creştini 7082, iunie. 1574

Auzind împăratul turcescu, sultan Selim de semeţiia lui Ion vodă, şi cîtă pagubă i-au făcut, au gîndit ca să stropşască toată ţara Moldovei şi pre hainul său, pre Ion vodă, să-l prinză. Şi degrabu trimisă în toate părţile, la toţi sangeagii, să să găteaze de oaste şi să treacă Dunărea asupra lui Ion vodă. Iară Ion vodă daca au înţeles, cu oastea sa, cu toată, s-au pornit şi au supus oastea sa suptu Tighinea şi au trimis o samă de oaste cu Ieremiia pîrcălabul de Hotin, ca să apere trecătoarea turcilor, să nu treacă Dunărea. Ci nevoie iaste a opri cei puţini pre cei mulţi şi cei slabi pre aceitari, că trecîndu întăi puşcile cu inicérii şi cu pedestrimea, să apere vasile, aciiaşi şi oastea toată au sosit. Văzîndu Ieremiia pîrcălabul că nu-i poate opri, s-au întorsu şi de sîrgu au dat ştire lui Ion vodă. Ci Ion vodă altă zăbavă n-au făcut, ci îndată au purces spre oastea turcească. Însă întăi au trimis pre Sfirciovschii[1] cu o samă de cazaci şi cu 6.000 de oameni de ţară, să poată/ prinde limbă. Şi fără zăbavă au dat pre oastea turcească, unde nu era mai puţini decît oastea moldovenească şi dîndu-i războiu, au fugit turcii. Nici altă limbă n-au putut prinde, fără numai un turc rău rănit, de n-au putut nimica dintr-însul să înţeleagă. Décii sîngur Ion vodă cu vro 600 de oameni s-au lipit la baltă, la Cahul, unde era oastea turcească şi s-au suit într-un piscu de deal, să poată cunoaşte cîtă samă de oaste va fi de cea turcească, ci nimica n-au cunoscut, că oastea era pre văi, de nu să vedea, numai străjile în patru locuri au văzut. Şi décii s-au întorsu Ion vodă la tabără. 117

Şi acolo o samă de boiari cei mari, anume vornicul Murgul cel mare şi Bilăi vornicul cel mare şi Slăvilă hatmanul, văzîndu atîta putére de oastea turcească ce venise cu Pătru vodă, temîndu-să ca să nu cază în mreaja vrăjmaşului său, au părăsit pre Ion vodă şi au fugit la turci, de s-au închinat lui Pătru vodă.

---

[1] *Sfirciovschii*, corectat după Bielski.

Cîndu s-au lovit oştile.

Décii Ion vodă au împărţit oastea sa în 30 de polcuri şi la tot polcul au dat cîte o puşcă, era şi 80 de puşci huşniţe.
117v. Iară toată oastea lui era 30.000,/ fără prostime şi adunătură ce era pre lîngă Ion vodă. La începutul războiului zic că o samă de moldovéni să să fie închinat la turci şi turcii i-au pus în frunte, de s-au oprit focul într-înşii, de au perit cu totul. Décii cazacii cu focul, moldovénii cu fuşturile arunca turcii, de nu să ştiia ce vor face. Văzîndu turcii pre moldovéni că vor să moară, decît să nu biruiască, cu multe meşterşuguri au nevoit să-i amăgească pre moldovéni, să-i ducă asupra puşcilor. Ci văzîndu moldovénii meşterşugurile lor, nu-i goniia mult, ce numai pănă da dos, că vediia că fuga lor iaste cu înşălăciune, că de mulţimea lor tot locul acoperisă. Décii lăsîndu turcii partea dispre cazaci, cu toată putérea s-au întorsu spre moldovéni şi puşcile toate le sloboziia într-înşii. Ci moldovénii aşa sta, cum s-ar fi gătit să moară au să izbîndească. Şi multă moarte s-au făcut între amîndoao părţile, că nu era loc a călca pre pămîntu, ci pre trupuri de om. Aşa mai apoi să bătiia de aproape, cît şi mîinile le obosisă şi armile scăpa. Acela praf să făcusă, cît nu să cunoştiia care de care-i iaste, de săneaţe şi di trăsnetul puşcilor nu să auziia dispre amîndoao părţile, nici puşcaşii nu mai ştiia
118 în cine dau./

Décii Ion vodă au îndireptat pre ai săi dinapoia puşcilor, să să odihnească puţinel şi turcii aşijderea. Aşa stîndu şi privind unii la alţii, au dat o ploaie mare, de li-s-au muiat praful. Ci nu au fost moldovénilor nici o îndemînă, că puşcile li-s-au muiat, de unde avea ajutor mare s-au scăpat. Ci de-a mînă le-au căutat a să bate şi nu putea să sprijinească de mulţimea turcilor. Mai apoi oastea tătărască proaspătă i-au lovit de le-au căutat a da dos şi tătarii a-i goni şi a-i arunca. Numai pedéstrimea şi oastea cea de strînsură au rămas şi 300 de cazaci. Ce fiind şi turcii osteniţi, nu năvăliia.

Aşa scăpîndu-să de oastea cea călărăşască, Ion vodă ş-au dat glas cu cazacii, să să pedéstrească toţi, că pedestrimea moldovenească, ce era adunaţi în dobîndă decît pre leafă, era aproape de 20.000 de oameni. Şi năvălind cu dînşii însuşi

Ion vodă, au luat puşci uşoară de la turci şi legîndu tabăra, s-au dus înapoi şi s-au tras înapoi, la un sat, la Roşcani[1], de s-au îngropat, unde mare nevoie avea de apă. Iar turcii, daca s-au strînsu cu toţii, cu cei de la goană, i-au încunjurat, mai nainte de apusul soarelui şi toată noaptea i-au străjuit, să nu iasă dintr-acela loc. Daca s-au făcut zioă,/ cu toate puşcile au început a bate într-înşii, ci nimica nu le strica, că să îngropasă bine în şanţuri, unde trei zile s-au apărat. 118 v.

Văzîndu Ion vodă că flămînzescu şi mor de séte şi praful încă îl împuţinasă, să fugă să scape, loc nu era, doară să zboare, că coprinsésc turcii tot locul, gîndi că doară cu blîndéţe şi cu jurămîntu făcîndu cu turcii, doară să va scoate de la moarte. Începu a trimite la dînşii că să va închina, de vor trimite un om ca acela ca să-i jure lui, de ce va pohti el, că-i va face pre voie. Turcii bucuroşi fură la una ca acéia, decît arme şi cu sînge, mai bine cu înşălăciune să-l dobîndească. Aşa décii trimiseră la Ion vodă, de-i jurară pre pofta lui, ca să-l ducă viu la împăratul, pre cazaci să-i lase neatinşi, să să ducă de unde au venit, iară de acéialaltă adunătură să-i sloboază volnici, să să ducă la casile lor, că nu va fi paguba lui, ce a împăratului, căci sîntu robi înpărăteşti.

De moartea lui Ion vodă.

Văzîndu Ion vodă tocmala şi făgăduinţa mare şi jurămîntul tare de la turci că-i vor face pre voie de toate cîte scrie mai sus, cum au pohtit el, s-au gătitu să meargă la paşa, în tabăra turcească şi au împărţit tot al său ce au avut între cazaci şi di că-/tră toţi ş-au luat iertăciune şi însuş al treilea la tabăra turcească au mersu. Acolo, daca l-au dobînditu, cu multă mînie l-au mustrat şi l-au dat de viu, de l-au legat de coadele a doao cămile şi l-au slobozit prin tabără di l-au fărămat (atuncea zic să fie zis Ion vodă: „Caută că eu multe féliuri de morţi groaznice am făcut, iară această moarte n-am ştiut să o fiu făcut"). Mai apoi s-au lăsat la céialaltă spuză, de i-au snopit şi i-au sfărămat. Văzînd cazacii spre ce stă lucrul şi viiaţa lor, au silit să între iară în şanţuri, ci 119

[1] *la Roşcani*, adaus după M.

n-au putut, căci coprinsése turcii. Ci văzîndu aşa, au întrat în tabără şi în grămada turcească, tăindu şi oborîndu, de au perit pănă într-unul. Aşa au fostu sfîrşitul lui Ion vodă. Acest Ion vodă au domnit trei ani.

De prada tătarilor.

Iară daca au perit Ion vodă, tătarii s-au lăsat în pradă piste toată ţara, de au robit, de n-au fost niciodată mai mare pustiitate în ţară decît atuncea, că pre toţi i-au coprinsu făr grijă pre la casile lor, unde pănă astăzi între Prut şi între Nistru au rămas pustiitate, de nu s-au mai dis-
119v. călicat oameni./

De domniia lui Pătru vodă Şchiopul, ficiorul Mircii vodă, 7082[1] iunie 25 dni.

1574

Turcii deaca ş-au dostoit inimile sale şi omorîră pre Ion vodă, déderă domniia lui Pătru vodă, pre carile l-au poreclit Şchiopul şi ei s-au întorsu înapoi. Iară Pătru vodă îndată au trimis pre Bilăi vornicul, de prinse scaunul Sucévii şi déde veste de pace şi de domnu tînăr şi scoasă băjăniile pre acasă. Iară Pătru vodă în luna lui iunie în 25 de zile au şăzut în scaun şi pre toţi i-a tras cătră sine.

1574 Vă leat 7083 dichemvrie 18, Selim împăratul turcescu au murit, carile au împărăţit 8 ani şi 6 luni şi au fost băutor de vin, iară straşnic la războaie. Şi pre urma lui stătu împărat sultan Amurat.

(AXINTE URICARIUL)

1576 Iară în anii 7084 sultan Amurat trimis-au multe întunérice de oşti turceşti, de au trecut marea şi s-au oştit asupra Vavilonului, care iaste la răsărit şi vîrtoase războaie au făcut cu haldei, ce să numescu acum cazîlbaşi şi multă vréme s-au luptat cu dînşii şi nimica
120 nu au is-/prăvit şi mulţi turci fără samă au murit.

[1] *7082* este data ce corespunde cu datele imediat anterioare şi următoare. În A-2, greşit *7085*.

Vă leato 7085 aprilie 15 răposat-au Alixandru vodă domnul muntenescu, fratile lui Pătru vodă, şi l-au astrucat în mănăstirea Ostrovul aproape de Bucureşti, ce iaste zidită de dînsul, carile au domnit 9 ani şi o lună şi au rămas domniia Mihnii vodă, fiiu-său. 1577

Într-acesta an s-au arătat în văzduh stea cu coadă sau cumu-i zic unii cometha, noembrie.

De Ivan Potcoavă, ce l-au poreclit şi Creţul, care ş-au pus nume de domnie Ion vodă, vă leato 7085. 1577

Pre acéia vréme, fiind în al patrulea an al domnii lui Pătru vodă, oarecare un Ivan Potcoavă pe poreclă, pentru că au fostu rumpînd potcoavele, iară unii i-au zis Creţul, ce s-au fostu făcînd frate lui Ion vodă, răspunzîndu-să de moşie şi de naşterea sa de la Mazoviia, de unde şi Ion Vodă era[1], acestu Potcoavă ş-au scos nume de domnie. Şi între cazaci avîndu cunoştinţă, pre mulţi au măgulit lîngă sine. Şi vrîndu să vie spre ţară, au vrut cu meşterşug să aibă slobozeniie şi de la cei mai mari şi făcîndu scrisori cu multe peceţi de la boiari şi curténii din ţara Moldo-/vei, au doară să fie fostu şi cu voia unora, cum zic unii, că s-au dus Creţul Potcoavă cu cărţile la voevoda Chievschii, ce era pre acéle vremi cneazul Costantin şi la starostea de Bar, de le-au arătat cumu-l pohtescu boiarii şi ţara să-şi margă la moşiia sa, la Moldova. Şi făgădui mult să le dea, numai să-i fie întru ajutoriu. Ce starostile de Bar oaste au zis că nu i să cade să-i dea fără ştirea craiului şi mai cu deadinsul şi pentru aşăzarea păcilor. Iar craiului s-au făgăduit că-i va da ştire, ca să ia învăţătură. 120v.

Cîndu au purces întăi Creţul Potcoavă cu oaste căzăcească spre ţara Moldovei.

Într-acéia vréme sfătuindu-să Potcoavă Creţul cu starostea de Bar, iată şi un Copiţchii[2] oarecarile, fiind atuncea nemerit la Bar, carile venise de curînd de la cîmp, înţelegîndu

---

[1] *de unde şi Ion vodă era*, adausul lui Simion dascălul.
[2] *Copiţchii*, corectat după Bielski; în A-2: *Copeţschii*.

de Potcoavă, s-au adunat şi vorovind cu dînsul, cu multă giuruință l-au umplut Crețul, de-l va duce la domnie, la scaunul Moldovei. Décii Copițchi avîndu mare cunoştință între cazaci, s-au dus la dînşii, pre unii cu făgăduințe umplîndu-i, pre alții cu bani ungîndu-le ochii, din ce au avut şi el, din agonisita sa, i-au plecat şi au mai lipit
121 lîngă sine pre un moldovan ce-l chema Ceapă[1],/ ce să însurasă între cazaci. Şi cu nevoința lor s-au strîns 330 de cazaci şi au pus hatman pre dînşii pre Şah şi au întrat în țară. Aşa oblicind Pătru vodă, au strînsu țara şi s-au gătit de dînşii şi luund puşcile, au ieşit să meargă împotriva lor. Auzind cazacii de aceasta, au apucat ce au putut de la margine şi s-au întorsu înapoi, cruțindu-să pe altă dată, să să gătéască mai bine.

Cîndu au mersu ponoslu de la Pătru vodă la craiul leşescu pentru zarva ce face Potcoavă Crețul cu cazacii şi cîndu au mersu Crețul al doilea rîndu la țara Moldovei cu oaste căzăcească şi au apucat scaunul.

Avîndu Pătru vodă greu de Crețul şi de cazacii ce era cu dînsul, ca să nu între iarăşi de iznoavă în țară, să prade, trimis-au cărți la caştalanul de Halici, carile era să margă sol la împărăție, să lége pace, deci au dat ştire cum cazacii s-au rădicat şi vor să puie pre Crețul la domnie, de care lucru, de nu vor face pace cu dînsul şi de nu să vor certa ceia ce sînt cu dînsul, pacea cu împărățiia nu va putea să stea. Acéstea toate au scris caştalanul la craiul.

Înțelegîndu craiul leşăscu de Potcoavă Crețul, cum
121v. s-au/ rădicat cu cazacii şi face zarve şi va să scoață pre Pătru vodă din domnie, îndată au scris la hatmanul şi la o samă de boiari, la margine, să puie nevoință ca să-l dobîndească şi pre dînsul şi pre cazaci. Hatmanul, daca i-au venit cărțile crăeşti, au trimis trei roate de...[2] cu Boboleţschii, ca să-l afle la Nemirov, că acolea se ținea mai nainte. Acolo

[1] *Ceapă*, corectat după Bielski; în A-2: *Cepla*.
[2] loc alb.

daca au venit, l-au aflat, ci Crețul au prinsu de véste, au ieșit din tîrgu cu 50 de cazaci pedestri cu sinéțe și au venit la un vad, unde au întrat în apă pănă în pîntecile calului și au pus cazacii denainte. Iar Boboleţschii, daca au sosit la vad după el, văzîndu pre Crețul că iaste gata a să baterea și la loc strîmtu, nu s-au apucat de războiu, ci s-au întorsu înapoi și aciiaș Crețul după dînsul în tîrgu. Boboleţchii la curte, iar Crețul în tîrg la gazdă. Décii Boboleţschii au chiemat pre mai marile tîrgului și i-au zis să prinză pre Crețul și să i-l dea. Iar mai marile tîrgului s-au lepădat de dînsul și au zis că: „Eu nu-l voiu prinde, nici ți-l apăr, ci de-ți trebuiaște, tu ți-l prinde". Văzîndu omul hatmanului că nu foloséște nimica, dusu-s-au și au spus hatmanului. Înțelegîndu acéstea toate, hatmanul le au trimis la urechile craiului, cum n-au/ vrut să-l dea oamenii voevodului de Braslav. Ci craiul au trimis cu ponoslu la voevodul, ca să i-l prinză și să i-l trimiță. Ci pănă a mérge comornicul crăescu cu cărțile, Crețul cu mai mulți oameni, mai bine s-au gătit și au întrat în țară pre la Soroca. Acolo cumu-și-i rîndul oamenilor, daca l-au vestit de domnu tînăr, mulți i s-au închinat.

122

Războiul lui Pătru vodă, cîndu s-au bătut cu Potcoavă Crețul, carile venise cu cazacii.

Auzindu Pătru vodă cum Ivan Potcoavă ce-i zic Crețul au întrat în țară pre la Soroca cu oaste căzăcească, de sîrgu s-au gătit și au ieșit cu oaste împotriva lui. Luat-au și pușcile cu sine și s-au gătit de războiu și au pus beșlii după pușci, dîndu-le învățătură, că după ce vor slobozi pușcile, să să răpază în cazaci. Ci cazacii cumu-ș sînt învățați la războiu, cîndu au slobozit beșlii pușcile, ei au căzut cu toții la pămîntu, de i-au covîrșit focul. Turcii gîndindu-să cum că sîntu uciși toți de pușci, s-au lăsat de dînșii, așa cazacii au slobozit într-înșii focul și multă pagubă au făcut în oastea lui Pătru vodă. Și aciiași oastea lui Pătru vodă au dat/ dosul și izbînda au rămas la cazaci. Décii cazacii s-au dus cu domnul său, Crețul, la Iași, și au apucat scaunul, noemvrie 23 de zile, iar Pătru vodă s-au dus în Țara Muntenească.

122v.

Războiul al doilea, cîndu s-au bătut Pătru vodă cu Creţul la Docolina.

Pătru vodă daca l-au bătut Creţul cu cazacii, s-au dus în Ţara Muntenească şi au dat ştire la împărăţie, cum s-au rădicat cazacii asupra lui şi l-au scos din scaun. Înţelegîndu de aceasta împăratul, de sîrgu au trimis hochimurile sale la dobrogéni şi la bugegéni şi la munténi, să margă cu Pătru vodă asupra Creţului. Décii Pătru vodă de sîrgu grijindu-să de oaste, venitu-i-au într-ajutoriu şi moldovénii joséni. Aşa décii Pătru vodă cu ajutoriul împăratului şi cu a sa oaste ce au avut, s-au pornit spre Iaşi asupra Creţului.

Auzind Potcoavă Creţul de venirea lui Pătru vodă, s-au gătit de războiu şi au ieşit înainte-i cu oastea căzăcească la Docolina. Fost-au şi oaste de ţară cu cazacii, că mulţi să închinase. Şi tocmindu-să de războiu, au pus cazacii întăi pre moldovéni în frunte, mai apoi hatmanul Şah cel 123 căzăcescu nu i-au lăsat, temîndu-să să nu-i/ viclenească moldovénii, au pus pre cazacii săi în frunte şi n-au vrut pre niminea să lasă[1] la harţu. Şi apropiindu-să oastea lui Pătru vodă, văzîndu cazacii pre turci că aduc nainte cirezi de vaci, ca să stîmpere armele în dobitoace, n-au vrut cazacii să săgeate de departe, ce odată au slobozitu focul şi în oameni şi în dobitoace. Ci dobitoac le mai multă zăhăială făciia turcilor decît cazacilor, că de trăsnite fugiia înapoi. Şi dîndu războiu vitejaşte, după multă nevoinţă a cazacilor, iată al doilea rîndu pierdu războiul Pătru vodă şi iarăşi rămasă izbînda la cazaci.

Cîndu s-au întorsu Creţul în Ţara Leşască şi au părăsit scaunul şi de moartea lui.

Potcoavă Creţul carile îş pusése nume de domnie Ion vodă, după războiu cu noroc şi de izbîndă ce au făcut la Docolina, de au bătut pre oastea lui Pătru vodă, s-au întorsu la Iaşi. Déciia văzîndu că nu va putea aşeza la domnie, că şi din Ţara Ungurească să pogorîse lui Pătru vodă oaste întru

[1] *lasă*, corectat după L; în A-2: *iasă*.

ajutoriu, au părăsit scaunul şi ţara şi cu ai săi, cu toţii s-au întorsu înapoi pre la Soroca spre Ţara Leşască.

De acolo nu-şi putea afla cale pre voia/ sa, că pre cîmpu era omeţi mari[1], pre la Nemirov să temea de hatmanul şi de voevoda Braslavschii, că-l cerca să-l prinză. Mai apoi daca au întrat în Ţara Leşască, au chiemat voevodul pre Şah şi i-au zis: „Voi aţi făcut un lucru mare împotriva lui craiu şi a ţării, să stricaţi pacea cu turcul. Pentru acéia să aduceţi pre Creţul şi să mérgeţi cu dînsul la hatmanul. El îl[2] va trimite la craiul şi voi vă veţi curăţi de acea vină. Şi Creţul încă va hălădui, văzîndu-l craiul aşa de folos". Acéste cuvinte daca au spus cazacii Creţului, el fu bucuros, gîndindu-să că de va mérge la craiul, îl va ajoturi spre domnie. Décii s-au dus cu dînşii la hatmanul, hatmanul l-au trimis la craiul, craiul l-au dat la închisoare şi peste puţină vréme i-au tăiat capul.

123 v.

Cîndu s-au aşezat al doilea rîndu Pătru vodă Şchiopul la scaun 7086 ghenarie 1 dni.

1578

Înţelegîndu Pătru vodă că Creţul au părăsit scaunul şi ţara şi au trecut în Ţara Leşască, au venit la Iaşi şi să aşeză la scaun al doilea rîndu.

Pre acéia vréme Pătru vodă déde mitropoliia lui Theofan mitropolitul, carile la Ion vodă o lăsase şi fugise prin munţi, de frica lui./

124

De un Alixandru vodă, fratile Creţului, care au apucat scaunul la Iaşi şi au domnit o lună.

Pătru vodă daca s-au aşezat la domnie al doilea rînd, nu după multă vréme, ci întru acelaşi an, fevruare 9 zile, 7086, iarăşi au venit Alixandru, fratile Creţului, cu oaste căzăcească asupra lui Pătru vodă. Ci Pătru vodă ştiind poticala ce păţisă mai nainte cu cazacii, nu s-au apucat de războiu, ci i-au dat cale dintăi. Iară Alixandru au întrat în Iaşi şi au şăzut în scaun, fevruarie 9, iar Pătru vodă, de sîrgu

1578

[1] *omeţi mari*, după ms. 103 Acad. R.P.R. — corespunde cu textul lui Bielski; în A-2 şi celelalte manuscrise: *oameni mulţi*.
[2] *îl*, adaus după A-1.

au strînsu oastea turcească şi muntenească şi ungurească, au încunjurat pre Alixandru în curte în Iaşi şi au bătut prejur curte, din cîşlegi pînă la miiaze părésemi. Iară noaptea martie 12 zile, Alixandru şi cu cazacii au ieşit din curte, că n-au mai putut suferi, că şi iarba şi bucatile li să împuţinase, şi gîndindu că vor scăpa, au fugit spre codru. Ce prinzîndu de véste oastea lui Pătru vodă, s-au pornit după dînşii şi la iazerul Ciurbeştilor i-au ajunsu şi pre toţi i-au surpat acolo. Şi pre Alixandru încă l-au prinsu viu dimpreună cu boiarii lui. Acestu Alixandru vodă/ au ţinut scaunul numai o lună.

124v.

De nişte domnişori ce venisă iar cu cazaci.

De noroc era Pătru vodă cu cazacii, cum să tîmplă pururea omului de n-are odihnă, că bine de unii nu să mîntuia, alţii veniia asupra lui. Că într-acelaş an, după ce s-au aşezat al doilea rîndu şi al treilea rîndu la domnie, tot la anii 7086 iulie 27, nişte cazaci cu un domnişor au venit la Nistru şi s-au pus toţi capetele.

1577

Aşijderea, curundu după aceşti cazaci, la anii 7087 octovrie 12 zile, un Costantin iar cu cazaci veniia în ţară şi s-au topit toţi în Nistru.

1578

Într-aceşti ani au zidit Pătru vodă mănăstirea Galata în vale şi nu după multă vréme s-au răsipit, care loc şi până astăzi că cunoaşte.

Întru acestaşi anu, 7087, în luna lui octovrie 2, cînd Costantin cu cazacii trecea Nistrul, iară Zborovschi cu oaste căzăcească au lovit Daşovul, de l-au arsu şi l-au prădat şi multe turcoaie au robit şi mult plean au luat. Mai apoi s-au întorsu înapoi, fără de nici o zmintéală.

1578

Cîndu au mazilit împăratul pre Pătru vodă Şchiopul, vă leatul 7088 dechevrie 2./

1579
125

Acest Pătru vodă ce-i zic Şchiopul, după ce au domnit 5 ani, l-au mazilit împăratul Amurat şi au trimis pre un turc mare, de l-au luat din scaun şi l-au trimis la Halep, la pază. Iară domniia o au dat-o Iancului vodă.

De domniia lui Iancul vodă, ce-i zic Sasul, 7088, fevruar 17, vineri. 1580

Daca au mazilit împăratul pre Pătru vodă Şchiopul, dat-au domniia Iancului vodă, carile au fost de naşterea sa sas, de lége luteran. Pravoslaviia nu iubiia. Décii deaca au venit în ţară şi au şezut în scaun, fevruarie 17 zile, după acéia toată nedumnezeirea şi eriticiia sa ş-au arătat, că lăcomie de avuţie nespusă avea, pentru care pre mulţi au omorît. Mai apoi de lăcomie mare ce avea, trimisă să ia a zécea din boi în toată ţara.

De un domnişor ce-i zic Ion vodă Lungul, 7089. 1581

Iancul vodă fiind plin de lăcomie, izvodi obicină care n-au mai fostu niciodată, de au trimis în toată ţara să ia a zécea din boi, care obiceai nu l-au putut/ suferi ţara, ci s-au rădicat lăpuşnénii, de s-au sfătuit ca să să dezbată de suptu mîna Iancului vodă. Şi bulucindu-să, au rădicat dintre dînşii domnu pre Lungul şi i-au pus nume Ion vodă şi décii au purces pre Prut în sus. 125v.

Iară Iancul vodă prinzîndu véste că lăpuşnénii s-au rădicat asupra lui, degrabu au trimis pre Bucium vornicul cel mare şi pre Brut postélnicul cu oaste împrotiva lor. Şi timpinîndu-să oştile la Bolota, s-au lovit de faţă şi dîndu războiu vitejaşte dispre amîndoao părţile, pérdură lăpuşnénii războiul şi domnişorul încă să înică în Prut.

Această povéste ce scrie mai sus, că s-au rădicat lăpuşnénii asupra Iancului vodă, cronicariul cel leşescu, nimica nu scrie, iar létopiseţul nostru cel moldovenesc can pre scurt o semnează şi aceasta.

Cîndu au pribegit boiarii Moldovei prin ţări streine de nevoia Iancului vodă.

Multe lucruri spurcate şi nedumnezeieşti făcea Iancul vodă în domniia sa, că de răotăţile lui toată ţara şi boiarii să oţărăia, că légea creştinească nu o iubiia, la avuţie lacom şi prădătoriu, ţara cu dările o îngreuia şi era om curvariu

126 preste samă, că/ nu numai afară, ce nice de curtea sa nu să feriia, că jupînésile boiarilor de la masa doamnii sale le scotea, di le făciia silă. Acéstea toate neputîndu suferi boiarii, mai vîrtos Movileştii, vlădica Gheorghie, Erimiia vornicul, carile mai apoi au fostu şi domnu şi frati-său Simion păharnicul, Balica hatmanul, s-au sfătuit pre taină ca să pribegească. Carii întăi ş-au făcut prileju cu voia lui, ca să margă să sfinţească mănăstirea Suceviţii şi apoi cu toţii au trecut la Ţara Leşască, alţii la turci, alţii la munténi, alţii printr-alte părţi.

Mergîndu décii jalbă la împărăţie de răsipa ţărăi, i-au luat domniia şi au dat-o iarăşi lui Pătru vodă Şchiopul.

Cînd au pribegit Iancul vodă şi de moartea lui, 7091.

1583

Înţelegîndu Iancul vodă că l-au mazilit împăratul şi domniia o au dat-o iarăşi lui Pătru vodă Şchiopul, cunoscîndu la ce va veni mai apoi lucrul, gîndi că de va mérge la turci, va avea pîră multă şi mai apoi să nu care cumva să şi piară, ci s-au sfătuit să treacă în Ţara Ungurească prin Ţara Leşască, că peste munţi, pin ţară, nu era putinţă 126v. ca să treacă, că să temea de ţă-/rani. Şi aşa au ieşit din ţară şi trecîndu pre la Pocutia, i-au ţinut calea Iazloveţschii şi l-au dus la Liov cu toată avuţiia lui. Şi îndată au trimis la craiul, de i-au dat ştire. Craiul au scris la Sinavschii hatmanul şi la Herbortu starostea de Liov, să-i ia tot crăescu şi lui să-i taie capul. Şi îndată au trimis craiul pe podscarbul lui, să-i ia toată avérea Iancului vodă, numai ficiorilor şi doamnii sale să le lase o parte, să le fie de hrană. Şi după învăţătura craiului aşa au făcut şi i-au tăiat capul Iancului vodă.

Scrie létopiseţul cest moldovenescu că moartea Iancului vodă au fostu cu învăţătura împăratului turcescu, de i-au tăiat capul. Şi au domnit Iancul vodă trei ani şi şapte luni. Acestu Iancul vodă zic cum că au fostu umblîndu vara cu sanie de os. Aşa au petrecut Iancul vodă ţénchiul său, 127 viiaţa sa./

A doao domnie a lui Pătru vodă Șchiopul, 7092 octovrie 17.[1]

1583

După ce au mazilit împăratul pre Iancul vodă, dat-au domniia iarăşi lui Pătru vodă Şchiopul, pre carile aşteptîndu-l toţi, iată au venit al doilea rîndu în ţară şi au şezut în scaun, octovrie 17. Auzindu déciia pribégii carii era fugiţi printr-alte ţări de nevoia Iancului vodă, cu dragoste s-au întorsu la domnu său, Pătru vodă. Pre carii i-au miluit iară cu boieriile lor.

De niște cazaci ce veniia să apuce scaunul Moldovei, vă leat 7092 octovrie 27.

1583

De noroc era Pătru vodă cu cazacii, că în domniia dintăi nu mai avea odihnă de dînşii, acum la a doao domnie, bine nu să aşezase la scaun, iată cazacii veniia să apuce scaunul, într-această lună octovrie 27 de zile. Ci Pătru vodă prinzîndu de véste, le-au ieşit înainte la Prut, la sat la Munteni[2], cu cîţi oameni au putut avea într-acea dată şi acolo i-au încunjurat, fiindu cazacii la strimtoare mare, căutatu-le-au/ a să închina. Din carei au ales Pătru vodă o samă, carii i-au părut oameni de treabă, de i-au oprit să-i slujască, iar pre alţii cu jurămîntu, i-au slobozit. 127v.

De niște cazaci ce au prădat niște sate din sus de Tighinea.

Nu multă vréme după acéia au mai lovit cazacii din sus de Tighinea, pre decindea de Nistru, nişte sate ce să discălicase pre hotarul leşescu, turci ciutaci, moldovéni foarte mulţi, carii ieşisă din ţară de răul nevoilor Iancului vodă şi mare moarte au făcut într-înşii şi pradă şi robii şi cu dobîndă s-au întorsu pre la casile lor.

---

[1] *Iară létopiseţul sîrbescu scrie că la vă let 7090, tocma au fost cînd au venit Pătru vodă în scaunu cu a doao domnie.* A-2 marginal. 1582

[2] *Munteni*, corectat după L şi M. În A-2, *Bogdăneşti*.

Cînd au zidit Pătru vodă Galata din deal.

Într-acestaş an, daca s-au aşezat Pătru vodă la domnie, nu vru să lase în deşert pomana sa, carea o zidisă întăi, mănăstirea Galata din vale, care apoi să răsipisă, ci cu toată nevoinţa au silit şi cu toată osîrdiia au zidit Galata în deal, carea trăiaşte şi pănă astăzi.

Cînd au prădat cazacii Tighinea şi o au arsu, 7092 avgust 7 zile.

1584

Întru acestaş an, avgust 7 zile, strînsu-s-au cazacii şi fără veste au lovit la Tighinea, de o au arsu şi o au prădat-o şi au robit pre cei tineri, féte, co-/pii, iar pre alţii, pănă la unul i-au tăiatu şi multă dobîndă au luat cu sine, neavîndu cine să-i oprească sau să-i gonească, ci cu pace s-au întorsu înapoi.

128

De o sécită mare ce au fostu în zilele acestui Pătru vodă, de au perit toată roada, vă leato 7093.

1585

Domnindu Pătru vodă ţara Moldovei, mare sécită s-au tîmplatu în ţară, de au secat toate izvoarăle, văile, bălţile şi unde mai nainte prindea peaşte, acolo ara şi piatră prin multe locuri au căzut, copacii au secat de sécită, dobitoacile n-au fostu avîndu ce paşte vara, ci le-au fostu dărămînd frunză. Şi atîta prafu au fostu, cîndu să scorniia vîntu, cît s-au fostu strîngîndu troiani la garduri şi la gropi de pulbere ca de omet. Iar dispre toamnă deaca s-au pornit ploi, au apucat de au crescut mohoară şi cu acélea ş-au fostu oprind sărăcimea foamea, că-i coprinsése pretitinderea foametea.

Cînd s-au împreunat Pătru vodă cu Mihnea vodă, domnul muntenescu, leat 7094 avgust 15.

1586

Împreunatu-s-au Pătru vodă cu nepotu-său, Mihnea vodă, domnul muntenescu, ficiorul lui Alixandru vodă, la satu/ la Bogdăneşti pre Prut, avgust 15 zile, amîndoi cu curte multă şi cu gloate mari şi s-au ospătat cu mare cinste.

128v.

Războiul Pîrvului pîrcălabului de Soroca, cînd s-au bătut cu cazacii la Perieslav, în zilele lui Pătru vodă, 7095, ghenar 8. 1587

Rădicatu-s-au o samă de cazaci ca nişte lupi de sîntu învăţaţi de-a pururea la pradă, de au întrat în ţară şi au prădat şi multe bucate au luat de la ţinutul Sorocii. Iară Pîrvul pîrcălabul Sorocii s-au îndemnat cu hînsarii şi cu alţii, carii au vrut de bună voie şi i-au ajunsu la Perieslavu. Acolo cazacii vrînd să nu dea dobînda, moldovénii să scoaţă al său, tare războiu s-au făcut într-înşii şi în doao zile bătîndu-să, de abiia au spartu pre cazaci. Mai apoi daca i-au biruit, pre toţi i-au omorît, fără numai unul zic să fie scăpat; o samă vii i-au prins şi i-au trimis la Pătru vodă, pre carii i-au trimis la împărăţie.

Cînd au făcut nuntă Pătru vodă, de au însurat pre nepotu-său, Vladul vodă, 7095 iunie 10[1]. 1587

Într-acestaş an, în luna lui iunie, Pătru vodă făcu nuntă nepotului său, Vladul vodă, ficiorul lui/ Miloş vodă, de au luat fata Mircii vodă şi au chiematu la nuntă pre Mihnea vodă, domnul muntenescu. Nuntă domnească au făcut cu multă chieltuială şi jocuri şi mulţi din vecini au venit, de le-au înfrumuseţat masa. Această veselie au fostu în Tecuciu. 129

De nişte cazaci ce au prădat Daşovul, iunii.

Pre acéia vréme tot în anul 7095, fără véste au lovit cazacii Daşovul, de l-au arsu şi pre mulţi au tăiatu şi prădîndu dobitoace şi avére multă luundu şi robiindu ce le-au plăcut, s-au întorsu întregi înapoi, fără nici o zminteală. 1587

[1] *10*, adaus după M.; A-2 omite.

Războiul lui Pătru vodă, cînd s-au bătut la Țuțora cu niște căzaci ce venise cu un domnișor, ce-i zicea Ivan, 7096 noemvrie 23.

1587

Nu după multă vréme, ci fără zăbavă într-acestaș an, toamna, au venit cazacii în țară cu un domnișor, ce i-au fostu zicîndu Ivan vodă, cărora le au ieșit înainte Pătru vodă cu oaste din sus de Țuțora, noemvrie 23. Și dîndu războiu vitejaște dispre amîndoao părțile, mulți au picat și în 26 de zile birui Pătru vodă pre cazaci și-i sili de i-au dat pre cine au avut mai mare, carile au luat plată după vina sa. Iară ceialalți să ascundea/ prin păduri și carii pre unde putiia și moldovénii îi goniia. Mai apoi cazacii fugîndu prin păduri, carii unde au putut scăpa, apărîndu-să pănă la apa Cerimușului, de s-au tras în țara lor, puțini întregi, ci mai toți răniți și pedestriți.

129v.

Cîndu au lăsat domniia și scaunul de bună voie Pătru vodă Șchiopul și s-au dus în Țara Nemțască.

Domnind Pătru vodă țara Moldovii ca un domn vrédnic, cum să cade, cu di toate podobiile cîte tribuiesc unui domnu de cinste, că boiarilor le era părinte, pre carei la cinste mare-i ținea și din sfatul lor nu ieșiia. Țărîi era apărătoriu, spre săraci milostivu, pre călugări și pre mănăstiri întăriia și miluia, cu vecinii de prin prejur viețuia bine, de avea de la toți nume bun și dragoste, de nu era a zice cum nu iaste harnic de domnie. Judecata cu blîndéțe și fără fățăriia o făciia.

Mai apoi văzîndu nevoia țărîi, că turcii pre obicéiul lor cel spurcat și nestîmpăratu de lăcomie, trimiseră de cerea bani, să le dea mai mult decît era adetul țărîi, făcu sfat cu boiarii, ce vor face, cum vor putea rădica și alte dări, carile n-au mai fostu. Că nu-i de aceasta, că doară nu va putea plăti această dată/ țara, ci iaste că să face obicéi, carile nu va mai ieși și aceasta vor lua și altile vor izvodi, cum s-au și tîmplat. Și ș-au ales sfat aceștii nevoi, ca să să înceapă de la altul iară nu de la dînsul. Și décii să găti să să ducă

130

din ţară, măcară că boiarii cu toţii apăra să nu să ducă din ţară, ci să dea acea nevoie, că alţii vor da şi ţara tot nu va hălădui. Ci Pătru vodă nici într-un chip nu vru să să apuce de acea dare şi să ia blestemul ţării asupra sa. Ci îşi tocmi lucrul înainte şi la scaun lăsă boiari să păzească scaunul, pănă le va veni alt domnu de la împărăţie.

Iară el umplîndu domniei sale 7 ani şi jumătate, s-au rădicat cu fruntea boiarilor, că boiarii să temură a rămînea, să nu paţă ca mai nainte cu Iancul vodă, între carii au fostu Stroiciu logofătul cel mare, Ieremiia Movila vornicul şi frati-său Simion păharnicul, carii mai apoi amîndoi au căzut la domnie şi fratile lor Toader spătariul şi Andrei hatmanul şi alţi mulţi, carii nu să îndura de dînsul. Şi au trecut pin Ţara Leşască, în Ţara Nemţască şi acolo s-au aşezat. Unde spun că cînd au fost dîndu bani de chieltuiala bucatilor, au fostu plîngîndu şi au fost zicîndu: „Acestea sîntu lacrămile săracilor". De acolo/ boiarii s-au întorsu în Ţara Leşască cu toţii şi s-au aşăzat acolo, la tîrgu la Podhaeţ şi pre aiurea. 130v.

Şi aşa Pătru vodă putem să-i zicem cel Milostivu, că binile său au lepădat pentru ţară, care ca acesta nu s-au mai aflat. Era domnu blîndu, ca o matcă fără ac, la judecată dreptu, nebeţiv, necurvar, nelacom, nerăsipitoriu, putém să-i zicem că toate pre izvod le-au ţinut, ca să nu să zmintească. Acestu Pătru vodă au domnit întru amîndoao domniile doisprezéce ani şi jumătate.

De domniia lui Aron vodă cel Cumplit, care multă greotate au adus ţărîi, 7099. 1591

După ce părăsi Pătru vodă domniia şi ţara, înţelegîndu turcii că ţara iaste deşartă de domnu, cercară pre cine vor trimite în locul lui Pătru vodă. Ci norocul cel bun al ţărîi să schimbă, că după noroc bun, iată veni şi rău, ca cum ar fi de la Dumnezeu însemnat, după vréme bună şi senin, să vie vréme rea şi tur-/burată, după domnie lină şi blîndă, 131 să vie cumplită şi amară. Aflară turcii pre Aron vodă, căruia i-au dat ţara cu multă datorie, că fiindu om fără suflet şi umblîndu şi alţii pentru domnie, pre toţi i-au um-

plut cu bani, luundu bani cu camătă de la turci. Aşa după multă datorie şi cheltuială ce împresurasă țara, ş-au scos domniia la Moldova şi au venit în țară, de au şăzut la sca-
1591 un în anii 7099.

Aşa, după ce s-au aşezat la domnie Aron vodă, nu-i era grijă de alta, numai afară de a prădarea şi dinlăuntru nu să sătura de curvie, de jocuri, de cimpoiaşi, carii îi ținea de măscări. Aşijderea dabilile cu carile îngreuiasă țara, nu umbla numai dăbilarii singuri, ce şi turci trimitea de umbla cu dăbilarii, de nu-şi era țăranii volnici cu nimic, muierile nu era ale lor, fétile le ruşina, ce vrea să facă făcea. Dăbilariul pentru un potronic de-l vrea pîrî la dînsul, nu-l judeca, ci acolo trimitea de-l pierdea. Pe boiari pentru avuție îi omora, jupînésile le siliia şi domnind, nu alta ci ciudése şi minuni făcea.

Acéstea şi altile mai multe făciia şi să văzu că iaste tutu-
131v. rora nevăzut/ şi urît, ci gîndi ca să nu să încrează țării şi lefeciilor de țară, ci trase pre leafă unguri călăreți şi pedestraşi şi făcu pedestraşilor odăi în curte, ca să fie pururea lîngă dînsul. Mai apoi văzîndu că de datornici nu să va putea mîntui, izvodi ca să ia de tot omul cîte un bou. Şi aşa trimisă în toată țara cu turci, de strîngea şi la carile nu să afla bou, lua ai cui era în satu, de la alții îi lua toți, cîți avea, pentru cei ce nu avea boi, că mulți de răotăți şi de dabile multe, boi nici de hrană n-avea.

Războiul lui Aron vodă, cîndu s-au bătut la Răut cu un domnişor Bogdan vodă îi zicea, la anii[1] 7100 şi cînd au perit Bucium vornicul şi Bîrlădeanul[2] logofătul şi Paos vornicul.

1592

Într-acéste răotăți şi beliturí ce făciia Aron vodă, de nevoie mare nemaiputîndu suferi țara, s-au rădicat orheienii şi sorocénii cu un domnişor ce-i zic Ionaşco, pre carile îl alesése dintru dînşii cap şi-i puseră nume Bogdan vodă. Ce Aron vodă deaca au înțeles de aceasta, au dat ştire alții țări să să strîngă şi el fără zăbavă au ieşit cu curtea şi cu lefecii săi. Însă mai nainte, pănă a nu ieşi din curte, au
132 tăiat pre Bucium vornicul/ cel mare şi pre Bîrlădeanul

[1] *la anii*, adaus după A-1.
[2] *Bîrlădeanul*, corectat după textul de mai jos; în A-2: *Troluşan*.

logofătul şi pre Paos vornicul, dîndu-le vină cum ar fi cu ştirea lor.

Décii au purces împotriva vrăjmaşilor săi. Şi mergîndu, *pus-au pe Uréche logofăt mare*. Şi décii s-au tîmpinat oştile la Răut şi dîndu războiu vitejaşte dispre amîndoao părţile, izbîndi Aron vodă şi bătu pre toţi şi pre domnişoru încă l-au prinsu, ci i-au tăiat nasul şi l-au *călugărit*. Décii, deaca au spart Aron vodă pre viclénii săi, nici un loc nu au lăsat să *nu fie* plin de vrăjmăşiia lui, că nu pierdea numai pre carii au fostu întru războiul acela, ce şi seminţiile lor, şi vinovaţi şi nevinovaţi.

De maziliia lui Aron vodă.

Gătindu-să Aron vodă să facă mai mari vrăjmăşii decît aceasta, iată i-au venit de la Ţarigradu călăraşi cu cărţi[1], de i-au datu ştire cum l-au mazilit împărăţiia, că împăratul turcescu şi sfatul, auzindu de atîta răotate ce făcea, cu morţi şi cu jafuri fără măsură, *l*-au mazilit. Déciia să mira Aron vodă, cum va face să nu prinză oastea de véste şi ţara de mazilie, ca să nu-l omoară, că mulţi era carii vrea fi bucuroşi să auză una ca acéia, că le perise părinţii, altora fraţii, altora ficiorii,/ alţii sărăcisă de multe răotăţi. Ci pre taină au învăţat pre călăraşi să nu scoaţă cuvîntu pre afară şi au trimis la Iaşi la doamnă-sa, să să încarce şi să purcează în jos. Iară pre boiari i-au învăţat de au chiemat gloatile şi le au mulţămit de slujbă ce au făcut şi le au zis să margă cineşi pre acasă, gîndindu că doară să vor duce şi el să ia drumul spre Ţarigrad. 132v.

A doao zi, părîndu-i cum să vor fi dus curténii, au încălicatu şi au purces spre Iaşi, şi ce-i păruse că să vor fi dus, ca să silească şi el mai tare, să nu oblicească cineva, iată gloatile mergea pre de toate părţile. Atuncea au chiemat boiarii, de le au zis: „Crezu, eu am slobozit oastea, să să ducă cineşi pre la casile lor. Dară cine-i oprêşte?“ Datu-i-au a înţelége cum o samă s-au dus, iară cărora le iaste calea spre Iaşi şi spre munte, aceasta li-i calea. Aşa împreună au mersu pănă în sară, pănă ce au înserat. Décii noaptea, *toată noaptea, au silit şi nimica zăbavă n-au făcut* la Iaşi,

[1] *cu cărţi*, adaus după A-1, M şi L.; în A-2 omis.

ci au silit spre Ţarigrad. Unde mergînd, l-au timpinat capigii împărăteşti, viind ca să-l ia din scaun şi să-l ducă la împărăţie.

Daca înţeleaseră toţi de maziliia lui Aron vodă, nu într-alt 133 chip, ci cum după multă furtu-/nă şi vrémerea, daca văd oamenii senin şi linişte, să bucură toţi, aşa toată ţara să bucurasă.

A doa domnie a lui Aron vodă cel Cumplit.

După ce au mazilit împăratul pre Aron vodă, Dumnezeu încă nu-şi umplusă certarea sa deplin, că Aron vodă încă nu au fostu ajunsu la Ţarigrad, domniia iară i-o au dat-o şi scaunul ţării, că datornicii lui, turcii, cu toţii au mersu la veziriul, de au strigat pentru dînsul şi de nevoia datornicilor, iară i-au întorsu domniia.

Cîndu au trimis Aron vodă înainte la scaun pre Oprea armaşul să prinză pre o samă de boiari.

Aron vodă, după obiceaiul său cel rău şi daca înţeleasă că i-au dat domniia de iznoavă, cumu-şi era vrăjmaşu şi cumplitu, nu să apucă de alta, ci iarăşi gîndi ca ce n-au putut umplea cu rău în domniia dintăi, să săvîrşască cu a doao domnie. Dupre cale au răpezit pre credinciosul său, pre Oprea ar-133v. maşul cel mare cu cărţi, ca să coprinză scaunul/ şi cu catastif, ca pre toţi, pre cîţi au vrut el să-i piiarză, ca să-i prinză şi să-i ţie la închisoare, pănă va veni şi el la scaun.

Oprea armaşul, după învăţătura lui Aron vodă, de olac au venit şi seara au întrat în Iaşi, nici aiurea au mersu în gazdă, ci la odăile dorobanţilor celor ungureşti în curte au mersu. Şi noaptea au venit la gazda lui Uréche logofătul, pre carile îl lăsase Aron vodă să păzască scaunul şi i-au arătat porunca domnu-său. Iar el degrabu, auzind de numile lui Aron vodă, cum au dobîndit iarăşi domniia, vrîndu să hălăduiască de dînsul, au dat răspunsul Oprei, zicînd: „Acesta lucru cu bucurie priimescu şi sîntu gata să slujăscu. Ci numai să fie cu taină, ca să nu ştie niminea. Bine că ai venit: pănă vom oblici

pre toţi, pre cîţi scrie catastiful, să-i prindem, carii unde vor fi, să nu cumva smintim, să oblicească, să fugă". Şi aşa Oprea s-au amăgit cu acesta sfat şi s-au aşezat iară la dărăbani, într-acea zi şi într-acea noapte.

Cînd au pribegit Uréche logofătul cel mare.

Înţelegînd Uréche logofătul de venirea lui Aron vodă şi de porunca ce-i trimisése pe Oprea armaşul, nu cuteză/[1] A-1 f.183v. să-l aştépte în ţară, ştiind cîtă groază şi cîte răutăţi făcuse mai nainte în domniia dintăi şi acum a doua oară, mai de mari cazne va să să apuce.

Ci deaca s-au aşăzatu Oprea la odăile dorobanţilor, aflîndu Uréche logofătul vréme şi cale deşchisă de a să dăpărtarea şi de a ieşirea/ den ţară, învăţat-au pre gazda sa, 184 cine va întreba a doao zi de dînsul, să spuie că s-au dus acasă la Cîrligătură. Şi aşa, noaptea, noaptea toată şi zioa, toată zioa, fugîndu, au ieşit pre la Soroca în Ţara Leşască. A dooa zi seara, Oprea armaşul, deaca s-au dus la gazda lui Uréche să să sfătuiască şi nu l-au aflatu, cunoscînd că l-au amăgit într-acesta chip, îndată au chiamat pre alţii, cari s-au tîmplat acolea şi au răpezitu cu cărţi în toate părţile, să prinză marginea. Iar deaca au aflatu că logofătul au trecut Nistrul şi s-au dăpărtatu, n-au mai avutu ce face, ci s-au aşăzat, de au ţinut scaunul păn la venirea lui Aron vodă. Iar Uréche deaca au trecut Nistrul, s-au dusu îndată unde era şi alalţi boiari pribegi strînşi, de aştepta sfîrşitul ucrului./ f.184v.

(SIMION DASCĂLUL)

De domniia lui Petru vodă Cazacul v leato 7101. 1592

Scrie létopiseţul cestu moldovenescu că încă pănă n-au fost sosit Aron Vodă la scaun, iar Pătru Cazacul s-au rădicat din Ţara Leşască, cu puţinei pribegi, înţelegînd că scaunul iaste deşertu şi sîrguind să apuce scaunul, au întratu în ţară şi au apucat scaunul la Iaşi şi au domnit 2 luni. Déciia au sosit şi Aron vodă şi au prinsu pre Pătru Cazacul şi l-au trimisu la împărăţie. Iară cronicariul cel leşesc[1] de această povéste ce spune că au venitu Pătru vodă Cazacul, de au apucat scaunul, nimica nu scrie.

[1] Aci se termină ms. A-2; ultima foaie lipseşte.

Cînd s-au aşezat Aron vodă al doilea rînd la scaun, v leato 7101 meseţa.../

1592 185

Aron vodă deaca s-au aşezatu la scaun al doilea rîndu a
pusu pre Oprea armaşul logofăt mare şi pre Varticu vorn
mare de Ţara de Giosu şi pe Ghiorghie vornic mare de Ţar
de Sus, pe Zota postelnic mare şi pe Alexe stolnicu mare
pre Iane Călugărul vistérnic mare şi pre Coci comis mare

Şi cumu-ş era vrăjmaşu, nu de altele să apucă, ci ia
de asupreale a face ţărîi şi de dabile mari. Şi întîiu, c
voia lui, turcii strîngea dabilele cu dăbilarii. Mai apoi nu
putea opri şi silă mare pretiutinderile făcea: lua slujitori
ţară cu sila, de le rănea la cai, bucatele fără preţu şi f
de bani le lua.

Déciia, cunoscînd Aron vodă că nu va fi pănă în sfîrşit bin
că ţara scîrşca, pribégii sta înţinaţi, gîndi că după toa
185v. răutatea ce făcuse, să să curăţească şi să arate ţărîi că nu iast
den voia lui ce s-au lucratu, ci iaste din sila turcilor şi soco
să să agiungă cu Mihai vodă, carele domniia pre acéia vré
Ţara Muntenească, ca să să dezbată de supt mîna turcilor

Însă întăi socotí că, după atîtea răutăţi ce făcuse, s
să apuce să facă şi vreun lucru bun, ca să nu-i vie osîndă
1593-1594 Şi s-au apucat în anii 7102, de au făcut mănăstire în ţ
rina Iaşiloru, care să chiamă Aron vodă, pre numele domn
lui, unde iaste hramul sfetii Nicolae.

Cîndu au venitu Lobodă cu oste căzăcească şi au gonitu pre Aron vodă den scaun şi au arsu tîrgul Iaşii v leato 7103[3]........... [4]

1594

---

[1] În A-1: *letinescu*.
[2] Lista boierilor numai în A-1.
[3] Data exactă a năvălirii cazacilor este decembrie 1593 (la 1 ianuarie 159
Aron vodă protestează împotriva acestei năvăliri, N. Iorga, *Acte şi fragment*
I, p. 134), deci cronica lui Ureche se termină cu anul 1593, afară de aluzia l
alianţa cu Mihai Viteazul, care se raportă la anul 1594.
[4] Restul lipseşte în toate manuscrisele.

INDICE

INDICE
DE NUME PROPRII DE LOCURI ŞI DE PERSOANE

GLOSAR

Acela, ca ~ — mare, cumplit.
aciiaş — de asemenea.
adet — obicei.
adeveri, a ~ — a dovedi.
adunată (limbă) — compusă.
agemoglani, iamoglani — copii de casă creştini la Poarta otomană, instruiţi pentru a intra în rîndurile armatei turceşti.
ai — ani
ajoturi, a ~ — a ajuta.
ajunge, a să ~ — a se înţelege.
alege, a ~ (sfat) — a hotărî.
alegînd — exceptînd.
ales — mai ales.
alesătoriu — hotarnic.
amestecătură — intrigă, tulburare.
amistui, a să ~ — a se ascunde.
amînă — în mînă.
apăra, a ~ — a se opune.
apărătură — apărare.
arc tare — arbaletă.
articéle — jalbe.
ascuţi, a să ~ — a pîndi.
astruca, a ~ — a îngropa.
astupa, a ~ — a şterge amintirea.
asupră, mai cu — cu dobîndă (fig).
aţile — funiile.

Băjănii — fugari.
bate, a ~ — a ataca (o cetate).
begler-bei — paşă cu trei tuiuri.
beleag — tabără de adunare şi de regrupare a oastei.
belitură — jaf.
beşlii — ostaşi turci.
bogdani — moldoveni (turceşte).
bogoiavlenie — bobotează.
brudiu — tînăr, necopt.
bucate — grîne.
buluci, a să ~ — a se aduna în ordine de oaste.
busurmani — mahomedani.
buor — bour.

Căli — plural de la cale.
can — cam.
cap, de ~ (îngrozind) — ameninţînd cu moartea.
cap de price — motiv de ceartă.
capete — căpetenii.
capete (de lege) — articole.
capigiu — demnitar turc însărcinat cu mazilirea domnului sau cu inaugurarea noii domnii.
capiste — templu.
capul, cu ~ său — în persoană.
caripiţi — oşteni turci.
cărtulari — cărturar.
casă — familie.
căsaşi — oameni de casă ai domnului; rude.
caştalan — castelan.
catastif — listă, condică; pl. *catastişe*.
căuta, a ~ — a fi nevoit.
cauzilieri — soldaţi turci din garda sultanului.

cerşi, a ~ — a cere.
certa, a ~ — a pedepsi.
certare — pedeapsă.
cetvertoc — joi (slav).
cevlui, a ~ — a tonsura; ritual catolic: a tăia părul din creştetul capului unui seminarist pentru a se arăta intrarea sa în tagma bisericească sau călugărească.
chelar — cămăraş.
chivernisală (a ţării) — cîrmuire.
chizmi, a ~ — a alcătui, a redacta.
cineş — fiecare.
ciudésă — lucru minunat, de necrezut.
ciudotvoreţ — făcător de minuni (slav).
cîndai — poate.
cîrma — cîrmuire; *(de toată cîrma* — cîrmuire puternică).
cocon — fiu.
cometha — cometă.
comornic — cămăraş.
concenie — sfîrşit (slav).
corona — ţara coroanei (polone).
corună v. *corona*.
covîrşi, a ~ — a trece deasupra.
credinţă, a lua ~ — jurămînt.
crijeci, crizeci — cavaleri teutoni, cruciaţi.
cuhne — bucătărie.
cumplit — răutăcios.
cură — curge (pers. III ind. prez. de la a curge).
curăţi, a să ~ — a scăpa.

Dabilă — dare.
daide — tribut (turcilor).
dărăbani — v. *dorobani*.
derege, a ~ — a sluji.
descăleca, a ~ — a întemeia, a se aşeza.
dezbate, a să ~ — a se elibera.
dezmierda, a să ~ — a petrece.
dezmierdăciune — petrecere.
dirése — privilegii scrise.
dispărţit (de fire) — deosebit.
dni — zile (slav).
dobîndă — izbîndă, biruinţă, pradă de război.
dobîndi, a ~ — a prinde, a cuceri.
doftor — medic.
domnişor — pretendent la tron.
dorobani — mercenari pedeştri în oastea Moldovei.
dos, a da ~ — a fugi.
dostoi, a ~ — a îndestula, a sătura.
drege, a ~ — a sluji.
dvorba — slujbă.
dvorbitoriu — cel ce slujeşte.
dulceaţă — blîndeţe.
duşegubină — amendă pentru crimă.
dzimbru — zimbru.

Epitrop legii — capul bisericii.
ereu, iereu — preot.

Ferinţa — apărarea.
ficlean — trădător, v. viclean.
flămînziciune — foamete.
folos, de ~ — vrednic.
fuşturi — lănci.

Gardinal — cardinal.
gîlceavă — bătălie.
gloate (de oşteni) — oaste de ţară, pedestrime recrutată din ţărănime.
globnic — cel care încasa plăţile de gloabă (amendă).
gol, la ~ — loc deschis.
golit — părăsit.
gospodstvo — domnie (slav).
griji, a să ~ — a se îngriji.
grozav — urît.
groznic — ameninţător.

Hain — trădător.
hălădui, a ~ — a scăpa, a se mîntui.
halca — joc cu lancea.

harț — duel, luptă individuală.
hier — stemă, herb.
hînsari — oșteni liberi.
hochim — poruncă a sultanului.
horde — ținuturi deosebite.
hotară — moșii.
hotnog — sutaș, căpitan.
hraniță — graniță.
humienic, gumelnic — clucer de arie.
hușniță — bombardă.
hvală — trufie.

Ierbărie — depozit de praf de pușcă.
ijdări, a ~ — a-și trage originea.
imbir — condiment, plantă originară din India, cu rădăcină aromatică.
iscodi, a ~ — a cerceta.
ispiti, a ~ — a întreba, a cerceta.
ispiti, a să ~ — a se încumeta, a încerca.
iubi, a ~ — a-i place (unde va iubi).
iznoavă, de ~ — din nou.
izvod — copie, origine.
izvodi, a ~ — a traduce.
izvodi, a ~ — a face început (a izvodit a da dajde).

Îmblăciu — unealtă pentru treierat.
îmbuca, a ~ — a pîrî.
împărechiiere — vrajbă.
împărțit subst. — despărțire.
împinge, a ~ — a alunga.
împle, a ~ — a împlini.
împotrivitor — cel deopotrivă.
împresura, a ~ — a ataca.
împreuna, a să ~ — a se întîlni.
înaljosul — umilire, pagubă.
încălăra, a să ~ — a încăleca.
închide, a ~ — a cuprinde.
încleșta, a să ~ — a însoți.
încruntat — însîngerat, rănit.
îndărăpta, a ~ — a da îndărăt.
îndelunga, a ~ — a amîna, a prelungi.
îndirepta, a ~ — a da înapoi.
îndreptare — poruncă, privilegiu, așezămînt domnesc.
îneca, a ~ — a omorî.
înfîrtăți, a să ~ — a se înfrăți.
îngloti, a să ~ — a se înmulți, a forma gloată.
îngrozi, a ~ — a amenința.
înspăimat — înspăimîntat.
întorsu — înapoiere.
întreba, a-și ~ — a se judeca.
întunérice (de oști) — mulțime.
ințina, a ~ (copaci) — a cresta copacii de la rădăcină, lăsîndu-i în picioare gata să se prăbușească.
inținat (copac) — v. a ințina.
învălui, a să ~ — a rătăci.
învățătură — poruncă.

Joimiri — lefegii, soldați poloni în leafă.
județe — căpetenii, dregători.

Lăsa, a să ~ de dînșii — a se repezi la ei.
leagăn cu cai — caretă.
legătură, a cădea la ~ — a fi prins în război.
limbă — popor, neam.
limbă, a prinde ~ — a lua prinși pentru informație.
litie — litanie, rugăciune.
lontru, în — înăuntru.
lotori — luterani.
lucruri — lucrări, activitate.

Mainte — mai înainte.
marmaziu — vin.
mas — popas.
măscări, măscării — petreceri, chefuri.
mazili, a ~ — a scoate din domnie.

mergătoriu — cel ce merge.
méseța — lună (slavon).
meșterșug — șiretenie, artă militară.
meșterșugui, a ~ — a înșela.
mirodenie — miros.
mîglă — grămadă, movilă.
mîzdă — mită.
moșan — moștenitor.
moșie, de ~ — de moștenire.
moșneni — moștenitori.
mucenie — mucenicie.
mulțămită — răsplată.
muncă — chin.
mușcatin — vin.
muta, a ~ — a schimba.
mutaferachi — călăreți turci.

Nădejde (ne avînd) ~ — neașteptîndu-se la.
naméstnic — locțiitor.
napaste — luare nedreaptă.
năpusti, a ~ — (trebile țării)—a neglija.
năsîlnic — puternic, sălbatic.
Născutul — Crăciunul.
năvală — asalt.
năvrapi — oșteni turci.
neclătit — neclintit.
neîngăduință — tulburare, luptă.
nemérnic — vagabond.
németș — nobil ungur.
némeși, a ~ — a înnobila.
nesămnat — nescris.
nevăzut — urît.
nevoie, iaste — anevoie.
nevoință — zel.
nevoitor — care se sîrguiește.
nezlobiv — nevinovat.
notceagoșu — nobil în Ungaria.

Obicină — obicei.
obîrși, a ~ — a termina.
oblici, a ~ — a afla.
obroc — tain în natură.
oborî, a ~ — a doborî.
ocină — moșie ereditară.
ocol, ocoale (de care) — tabără.
odăi — cazărmi.
olac, de ~ — repede.
olăcariu — curier.
opcop — șanțuri.
olat — provincie.
olofani — oșteni turci dintre ieniceri.
orde — ținuturi.
oscîrbi, a să ~ — a se supăra, a se sătura.
osîrdie — zel.
oști, a să ~ — a porni război.
otac — sălaș de pescari.
otcîrmui, a ~ — a cîrmui.
oțărîtură — conflict, ceartă.

Paici — soldați din garda sultanului sau a domnului.
părăsi, a să ~ — a renunța.
păscoase (bălți) — cu pește.
pedeapsă — răutate, pacoste.
pedestri, a să ~ — a descăleca.
pită — hrană.
plean — pradă, prinși.
plecat — supus, vasal.
poclon — dar.
podan — supus, șerb polon.
podcomori — cămărași (polon).
podobii — calități.
podscarb — vistiernic polon.
pofti, a ~ — a cere.
poftori, a ~ — a repeta.
pogorî, a să ~ — a se coborî.
pogrebanie — înmormîntare.
pohodnic — cal de paradă.
pohvală — laudă, slavă.
pojivăi, a ~ — a lua în folosință.
pol — jumătate (slav).
polata — palatul.
polcu — ceata militară.
pomana — pomenire.
pomăzuit — uns (la domnie).
ponoslu — pîră.
popriște — milă, măsură de lungime.
porușnic — căpetenie militară polonă, locotenent.
poteci — trecători în munți.

poticală — pățanie, înfrîngere.
potronic — monedă mică de argint.
povară (de bani) — sumă de bani de aur.
povodnic v. *pohodnic.*
pravoslaviia — ortodoxia.
predoslovie — introducere.
prepune, a-și ~ — a fi bănuitor.
prepus — bănuială, îndoială.
pretitinderile — pretutindeni.
price — ceartă, conflict.
pricindu-să — luptîndu-se.
prileji, a să ~ — a se întîmpla.
primeni, a ~ (legea) — a schimba.
prin demînă — la îndemînă.
pristăni, a ~ — a ceda, a fi de o părere.
pristănire — cedare.
pristăvi, a să ~ — a muri.
procuratori (în Polonia) — magistrați.
proșcă — țintă.
prostime — țărănime.
protivnic — dușman.
puhlibuitor — pîrîș, clevetitor.
pune, a ~ (capul) — a muri.
purtătoriul — cîrmuitorul, conducătorul.
pușcă — tun.

Răsă, a ~ *de la* — a pierde, a fi despărțit, lepădat.
răsipitor (de lege) — călcător.
răsplăti, a-și ~ — a se răzbuna.
răsufla, a să ~ — a trece.
ravent — condiment, plantă originară din Tibet.
răzbi, a ~ — a birui.
războli, a să ~ — a se îmbolnăvi.
roată — unitate militară.
rocoși, a să ~ — a se răscula.
rost — gură.
rupe, a ~ (sfat) — a lua hotărîre.

Săciui, a ~ (pădurea) — a tăia.
săim (și seim) — dieta poloneză.
samodîrjeț — autocrat, singur stăpînitor.
sangeac — steag otoman.
săvîrși, a ~ — a sfîrși.
săvîrși, a să ~ — a muri.
scală — port.
scălile — vămile.
scăpa, a să ~ *de* — a pierde.
scaun de judecată — instanță, sediu.
schimosi, a să ~ (numele) — a altera.
scîrbă — supărare.
scîrșca — scrîșnia.
scurma, a ~ — a săpa.
semna, a ~ — a însemna.
semnat — însemnat, scris.
sfadă — luptă, război.
sfeti — sfînt (slav).
sili, a ~ — a se grăbi.
silihtari — oșteni turci.
simbriie — răsplată în bani.
sineațe — puști.
sîrgu, de ~ — repede.
sîrgui, a ~ — a se grăbi.
slăbit (de ajutor) — lipsit.
slujitor — oștean.
sminti, a ~ — a greși, a fi în pagubă. v. și *a zminti.*
smoli, a ~ — a unge cu smoală.
smomi, a ~ — a momi.
socoti, a ~ (țara) — a cîrmui.
socotință — îngrijire, întreținere.
socotitoriu — comandant, guvernator.
solați — oșteni turci, arcași.
soție — aliat, tovarăș.
spahii — feudali turci, cavaleriști.
spahiioglani — ostași turci din garda sultanului.
spată — spadă.
sprijini, a ~ — a apăra, a susține, a se împotrivi.
stătător — statornic.
steag (de oaste) — unitate militară.
steție — provizie de oaste.
strejar — care stă de strajă.
strica, a ~ (țara) — a prăda.
strînsură — agonisită, avere.
supune (și suppune), a— a ascunde.
sveti — v. *sfeti.*
svezi — suedezi.

Şafar — rang boieresc polonez; cel care avea grijă de veşmintele regelui.
şăici — bărci.
şerb — rob.
şigubină — duşegubină, amendă pentru omor.
şleahtă — nobilime polonă.
şlehtici — nobil polon.

Taină — loc ascuns.
temeiu — tabără principală a oştii.
tîmpina, a ~ — a întîmpina.
tinde, a ~ — a întinde.
tinsu (loc) — întins, şes.
tîmpla, a să ~ — a se întîmpla.
tocmală — înţelegere, tratat.
tocmeală, tocmeli — aşezăminte.
tocmi, a ~ (oastea) — a pune în ordine.
tocmi, a se ~ — a fi de acord.
tocmi, a se ~ — a se potrivi.
tocmitoriu — comandant, guvernator.
togarma — numele evreiesc al turcilor.
trăi, a (biserica) — a fi în fiinţă.

Ţarină (a Iaşilor) — moşie, teritoriu.
ţénchiu — sfîrşit, margine.
ţiitoriu — stăpînitor, guvernator.
ţîncă — căţea.

Umple, a ~ — a împlini.
unde — de aci, de unde, prin urmare.
uric — act de privilegiu.
urzi, a ~ — a începe o lucrare.

Vă leat — în anul.
vecinească adj., — din vecini.
vezir azem — marele vizir.
vicleni, a ~ — a trăda.
viteaz — cavaler feudal.
vîlhvă — curaj, faimă.
vîrteji, a să — a se întoarce.
voinic — oştean, soldat.
volnic — liber.
volniciia — libertate, independenţă.
vorovi, a ~ — a vorbi.
vtorago — al doilea (slavon).

Zăhăială — tulburare.
zarvă — război.
zavistie — tulburare, conflict, invidie.
zminteală — greşeală, accident, v. şi sminteală.
zminti, a ~ — a greşi.
zuori, a ~ — a sluji.